

**Національна Академія Наук України
Інститут українознавства ім.І.Крип'якевича**

**СЛОВНИК
УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ**

XVI - першої половини XVII ст.

Випуск 16

Л

Львів

2013

Шістнадцятий випуск є складовою частиною Словника української мови XVI – першої половини XVII ст. – першої в історії української культури праці, яка подає інформацію про книжну і народнорозмовну лексику української мови цього періоду. Випуск містить 760 слів на літеру Л; тут подано їхню семантичну, граматичну і стилістичну характеристику. Ілюстративний матеріал наведено з урахуванням хронології, територіального поширення і жанрових особливостей писемних пам'яток. Уперше в українській історичній лексикографічній практиці у цитованому матеріалі збережений наголос слів.

Редакційна колегія: М. Чікало (відп. ред.), Г. Войтів, Г. Дидик-Меуш,
О. Кровицька, І. Черевко (секретар), Н. Хобзей

Редактори 16-го випуску: М. Чікало, Г. Войтів

Укладачі випуску Г. Войтів (Легкомыслность – Леживати)
Г. Дидик-Меуш (Лежня – Лисица)
Н. Багнюк (Лисичий – Личитиса)
О. Кровицька (Личко – Луска)
Ю. Осінчук (Луциперь – Лачи)

Комп'ютерна верстка Н. Хобзей, О. Тріль

Рецензент І. Ощипко

Консультанти: В. Німчук, І. Паславський, Я. Книш, М. Крикун

Затвердила до друку

Вчена рада Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України

Редакційна колегія складає щиру подяку консультантам, рецензентам і всім, хто своїми порадами та допомогою спричинився до підготовки та публікації цього випуску

Випуск опублікований за підтримки Меморіального фонду ім. Нестора і Зеновії Солomonів при Канадському інституті українських студій (КІУС)

ISBN 966-02-2705-1 (серія)
ISBN 978-966-02-7105-0 (вип. 16)

© Інститут українознавства
ім. І.Крип'якевича НАН України, 2013

ЛЕГКОМЫСЛНОСТЬ, ЛЕГКОМЫСЛЬНОСТЬ *ж.* 1. Легкодумство, легковажність: Который, то есть огонь, грубую матерію на кшталтъ желѣза пожыраетъ, и всякое злости легкомыслность одыймуеть (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 131); Што(ж) оныє слова въ оустахъ пр(о)рцъки(х) мовили... //..., аза не грѣзи(л), аза не ш(т)води(л) ш(т) смѣлой легкомыслности люде(и) неро(з)мыслны(х) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 206–207); если ш(д) того перестанеть в страѣ, чого са допѣстиль былъ зъ легкомыслности, Бгъ его оуздорѣвить (Вільна, 1627 *Дух.б.* 17).

2. Непостійність, нестійкість: на писме... и то написано, якобы наши церымонии Греческие болшей зъ Евангелицькими, а нижъ зъ Рымляны, // згажатисе мели:... власне такъ се згажають, якобы коли старожитное зъ новотою, утвержение и камень (недвижимый) зъ легкомыслностью и тростиною (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 1007–1008); іако смѣти боудемо гва(л)то(м) неналежачій собі титоу(л) снѣвства... привлащати, гды ш(т) сталости вѣры и(х) своїми непостоа(н)ствы, своєю легкомыслно(ст)ю выродимоса (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 204).

Див. ще ЛЕККОМЫСЛЬНОСТЬ.

ЛЕГКОМЫСЛНЫЙ *прикм.* 1. Легковажний, легкодумный: бже не дай жѣбы з насъ сирійскаа крѣвь, и надѣтые грѣкове на пото(м) насмѣватиса и за легкомыслныхъ розмѣти, а тотъ блѣдъ оу вы(з)нанью вѣры на вчи на(м)... викидати (Острог, 1598 *Ист. фл.син.* 47 зв.); До того(ж) стѣго Анѣони́на прише(д)ши еденъ легкомыслны(и) члѣвкъ просиль ш клатвѣ на сѣсѣда своего, ш марнѣю рѣчь (поч. XVII ст. *Пчела* 14).

2. Непостійний, нестійкий: Непостоа́нный: Легкомыслны(и), неуставичный, не ста́лый, и ты(ж) тотъ противъ которогw нѣхто не може(т) стоати (1627 *ЛБ* 75).

3. *У роли ім.* Легковажний, -ого, легкодумный, -ого: Не зневажилъ Х(с)а который са его пыта́л, а́нѣ блюзнѣрскw зъ взгѣрдою емѣ // ш(т)повѣдѣ(л), дна нароже(н)а своегw не проклина́ль: што все иногды ш(т) легкомыслныхъ бывати звыкло, хо(т) и легшими хоробами знѣты бывають (Київ, 1637 *УС Кал.* 249–241).

ЛЕГКОМЫСЛЬНОСТЬ *див.* **ЛЕГКОМЫСЛНОСТЬ.**

ЛЕГКОНОГИЙ *прикм.* Легконогий, прудкий: leuipes, легконоги(й), скори(й) (1642 *ЛС* 254).

ЛЕГКОСОННИЙ *прикм.* Який легко, сторожко спить: leuiso[m]nus, легкосо(н)ни(й), бдящи(й) (1642 *ЛС* 254).

ЛЕГКОСТ *див.* **ЛЕГКОСТЬ.**

ЛЕГКОСТЬ *див.* **ЛЕГКОСТЬ.**

ЛЕГКОСТЬ, ЛЕГКОСТ, ЛЕГКОСТЬ, ЛЕГЪКОСТЬ *ж.* 1. (малый тягар) легкість: и що(с) мовлю ко(л) бы реку бочо(к) достати іа(д)ловы(х) добры(х) для ле(г)кости фуры пофали(л) и микола(и) (Ясси, 1627 *ЛСБ* 499, 2).

2. Настроєність, настрої: для снаднѣйшого приступованя до такъ зацного свята, потреба чуйности, трезвости, легкости, абысмо тымъ самымъ способнѣйшими до молитвы и до слуханя слова Божего..., быти могли (1603 *Пут.* 69).

3. Легковажність, несерйозність: ш дивнаа легкости котораа наполю хр(с)тіаниномъ бы-

ти позволáеть (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 38); leuitas, легкост(ь), легкота (1642 *ЛС* 254).

4. Образа, кривда: А што се дотычеть тое легкости... князя Воеводы, которая се въ томь оть тебе... стала и тутежь тыхъ кривдъ и шкодь... Мы то отложили... до щчастливаго приѣханья Нашого къ Великому Князству Литовскому (Петрків, 1526 *РЕА* I, 141); а былочь бы тобе до нихъ которое дело, ты бы ихъ перед нами, господаремъ, або перед паны радами нашими великого князства правом ѡживаль, а безправне никоторое легкости ни въ чомь имъ не чиниль, конечно (Краків, 1538 *АС* IV, 158); О пребезаконный архiereю, ... стереже(ш) аггл'скои легкости ал'бо ган'бы нбсои, а са(м) сотворителеви своему та(ж)-кїи моуки завдаеш (XVI ст. *УС Трост.* 63); влдка его мл(ст) на мене похвальки чинить и слугамъ своимъ на до(м) мо(и) каза(л) на(и)ти, ижъ бы мне легкость выредили (Володимир, 1587 *ТУ* 214); слышечи таковую легкост пана и пастира своего, одезвалсе на таковыя его слова (Луцьк, 1636 *АрхЮЗР* I/VI, 718).

Див. ще ЛЕККОСТЬ.

ЛЕГКОТА ж. Те саме, що легкость у 2знач.: leuitas, легкост(ь), легкота (1642 *ЛС* 254).

Див. ще ЛЕККОСТЬ.

ЛЕГОВАТИ *див. ЛЕГОВАТИ.*

ЛЕГОВИСКО *див. ЛЬГОВИСКО.*

ЛЕГУМИНА *див. ЛЕГУМИНА.*

ЛЕГЦЕ, ЛЕГЦЪ, ЛЕГЪЦЕ, ЛЕКЦЕ *присл.* Злегка: Поврѣха: Легцѣ (1627 *ЛБ* 84).

◇ **легце опустить** *див. ОПУСТИТИ*; **легце себе покладати** *див. ПОКЛАДАТИ*; **лег-**

це (легъце) собѣ (себѣ) важити *див. ВАЖИТИ*; **легце (лекце) собѣ поважати, собе лекце поважати, поважати собѣ легце (лекце)** *див. ПОВАЖАТИ.*

ЛЕГЦЕВАЖИТИ, ЛЕГЪЦЕВАЖИТИ, ЛЕХЦЕВАЖИТИ *дієсл. недок.* 1. (що) (ви-являти презирство, зневагу до когось, чогось) зневажати: тм(с) еп(с)п митрополита своего зве(р)хность ле(х)цеважи(ж) напомина(н)а бра(т)ски и про(з)бы не дбаешъ (Кореличі, 1593 *ЛСБ* 246, 1); а затымъ о приведѣнье оу вонтплївость такїмъ прикладомъ иншихъ всѣхъ намъ призвоиты(х) порáдково игра иде(т), азали то такъ лѣгъце вáжити годить (Острог, 1598–1599 *Апокр.* 49 зв.); таковаа дша великїй грѣхъ творить; завѣтъ кривавый лѣгце вáжить посагъ вѣчного богатства гоубить, присагъ ломить (Почаїв, 1618 *Зерц.* 53); Оуничиждаю: Нарѣгаюса, лѣкцеважѣ, оукораю (1627 *ЛБ* 139).

2. (чого і без додатка) (не надавати значення чомусь) нехтувати (чим): іако бы ре(к) іже(с) в рѣчи великой до(л)го намышла(л)са, и не ле(г)цеважачи, з великы(м) рóзмысло(м) пристоупова(л) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 210); Кгды(ж) са жа(дны(м) не хочешъ вѣтро(м) оуносити, и вѣры правдївои нѣкды ш(т)-стѣпїти... не дбаешъ подаркѣ(в), лѣгце вáжишъ безбо(ж)ны(х) плѣпы(х) и(х) посва(р)-кѣ(в) (Київ, 1618 *Вѣзер.* 15).

Див. ще ЛЕГЦЕПОВАЖАТИ.

ЛЕГЦЕЗНЕВАЖИТИ *дієсл. док.* (що) Зневажити, знехтувати: Маючи вóжа застоупника, и оборон'цѣ крóла пана нашего..., то все ле(г)цезневáживши, нóвы(х) правъ чоужозе(м)-скихъ, незвыклы(х) порá(д)ко(в) жадаете..., с кр(е)сѣ границъ ш(т)цѣв'скы(х) выламоуетеса (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 217).

Див. ще ЛЕГЦЕПОВАЖИТИ.

ЛЕГЦЕПОВАЖАТИ, ЛЕГЦЬПОВАЖАТИ *дієсл. недок.* (кого) Те саме, що **легцеважити** у знач.: поношаю, сромочу, ле(г)це поважаю (1596 *ЛЗ* 67); Поношаю: Сромочу, лёгце поважаю, примовлаю, лж8: лёккость показую, чиню, оурґаюса (1627 *ЛБ* 87); Шанґий егw и слґхай гoлосґ егw, а ни егw лёгцѣ поважай (серед. XVII ст. *Хрон.* 100 зв.).

ЛЕГЦЕПОВАЖИТИ *дієсл. док.* (чого) Те саме, що **легцезневажити**: Й теды... //... не хотачи старана егo пастырского, іако хвалы годного лёгце поважити и опґстити,... прикладь и похoпъ превелѣбности ВМ. іако настоупцы oного даючи не малый (Львів, 1614 *Кн. о св.* 3 зв. нenum.–4 нenum.); **легце собе поважити, собе (собѣ) легце (легъце) поважити** *див.* **ПОВАЖИТИ**.

ЛЕГЦЕУВАЖЕНЬЙ *дієприкм.* Зневажений: Бо кды сщєници пре(з) чaстое ими фримарчина оу парафѣа(н) лёгце оуважени бываю(т). Теды то они, не маю(т) але самое ерейство страшное, которое з нба пре(з) ха архієрєа велікого, зневажено и обел'жено биває(т) (Львів, 1603 *ЛСБ* 384).

ЛЕГЦЬПОВАЖАТИ *див.* **ЛЕГЦЕПОВАЖАТИ**.

ЛЕГЧАЙШИЙ *прикм.* (*невагомий*) легесенький: пaтoє тѣло тoнькое и легчаишее; лежачее вышше четырёхъ елемєнтвъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 12 зв.).

ЛЕГЧЕЙ *див.* **ЛЕГЧЬЙ**.

ЛЕГЧИТИ *дієсл. недок.* Полегшувати: любо(в) бра(т)скаа wна(ж) все лёгчи(т) трѣвати во своє(и) клобѣ все нижачи пановати бы могла (Кореличі, 1593 *ЛСБ* 246, 1).

ЛЕГЧЬЙ, ЛЕГЧЕЙ *присл. в. ст.* 1. (*реальніше, можливіше*) легше: легчѣй єсть нбоу и земли преминоути. нижґли w(т) закона единомуу словоу загиноути (1551–1561 *ПС* 293).

2. (*із меншою швидкістю*) повільніше: до близкого села полтрети мили и трошкѣ венце(и) тера(з) троха легче(и) поєжджа(и)мы кдыжъ не естемъ фрасобливый (к. XVI ст. *Розм.* 37).

Пор. **ЛЕГКО, ЛЕГЦЕ**.

ЛЕГШЕЙ *присл. в. ст.* (*із меншими труднощами, простіше*) легше: а если оутрапе(н)а лёгґкими назва(л) павель стый, кг(д)ыса ктo не wгладоує(т) нѣнащо видoмое, далєко лёгшей може(т) перестати w(т) спрoсности грѣхо(в) (Острог, 1607 *Лѣк.* 65).

Пор. **ЛЕГКО**.

ЛЕГШИЙ *прикм. в. ст.* 1. (*мени суворий*) легший: фешдо(р) ши(н)ка(р)... з це(р)кви пре(з) пѣблѣкацію єре(и)скювилґчо(н) бысти мѣ(л) ле(ч) ґпокори(в)ши(с) и ле(г)-шее пото(м) караня w(т)нѣ(с)ти (Львів, 1612 *ЛСБ* 1038, 2).

2. (*мени складний*) легший: що бовѣм' на(д)то лёгшого є(ст) повѣ(ж) ми. абы w(т) стара(н)а и фрасоу(н)ковъ исправъ вoльны(м) быти (Острог, 1607 *Лѣк.* 103).

ЛЕГЪКИЙ *див.* **ЛЕГКИЙ**.

ЛЕГЪКО *див.* **ЛЕГКО**.

ЛЕГЪКОСТЬ *див.* **ЛЕГКОСТЬ**.

ЛЕГЪЦЕ *див.* **ЛЕГЦЕ**.

ЛЕГЪЦЕВАЖИТИ *див.* **ЛЕГЦЕВАЖИТИ**.

ЛЕГАТАРИУШЬ, ЛЕГГАТАРИУШЬ *ч.* (*особа, на користь якої зроблений у заповіті відпис — легат*) легатарій: Владиславъ чет-

вертый... ознаймуемо... иж приточилас перед нас... справа... межы... суксесоромъ... а... кзеньдъзом... на онь час суфраганом Виленским... однимъ зъ леггатарюшовъ тестаменту (Варшава, 1635 *ЧИОНЛ* XIV-3, 151).

ЛЕГАТЬ¹, ЛЕКГАТЬ, ЛЕГАТЬ, ЛЯГАТЬ ч. (*представник Пати Римського*) легат: Легатомъ зъ бѣкѣ: Послѣомъ Апѣсто(л)скимъ: инъквизиторомъ, ... и ихъ брѣтиамъ, которыя южъ, своїми Ап(с)толскими привилѣями, не то(л)ко Еп(с)копомъ ровнаються: але... ихъ прывыщѣють (Евѣе або Вильна, 1616 *Прич. отех.* 11 зв.); Осій тыжъ... на томъ соборѣ Никейскомъ не былъ леггатомъ Силвестровымъ, и прожно о томъ Баронѣушъ потитя... зъ конъектуръ нѣкоторыхъ выткати усилюеть, якобы Осій леггатомъ былъ Сильвестровымъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 539); презъ увесъ сеймъ розказалъ имъ лягать стояти у дверій (бл.1626 *Кир.Н.* 13); Езѣрхъ: вбѣходникъ, то есть. Посѣлъ, або, Легатъ Патріаршій и Епп(с)кій (Львів, 1642 *Жел.П.* 7 зв.).

ЛЕГАТЬ², ЛЕКГАТЬ ч. (*відпис у заповіті спадкоємцеві виконати зобов'язання на чиясь користь*) легат: Жикгимонт третій ознаймуемо... ижъ... приточиласе перед насъ справа... //... в которой справе суд головный... декретомъ своимъ, што се ткнуло пунктовъ певныхъ в тестаментѣ... каштеляна... которыми... леггата кляшторомъ... и рознымъ особомъ... вечне лекговал (Варшава, 1629 *ЧИОНЛ* XIV-3, 146–147); Яко жъ и о кривды, где бы с тыхъ леггаты такъ церквамъ и ихъ служителямъ, яко тежъ и монастырови Луцкому зо шпиталемъ Луцкимъ... не мело доходити тое усе, што есть симъ леггатомъ моимъ лекговано (Луцьк, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 610); А тые тамъ

леггата з менованыхъ сумъ, не жычачи тяжкости души моея, безъ вшелякого затрудненя и одволоки поплатити маеть и повинень есть (Луцьк, 1641 *ПККДА* I-1, 74); плебанию зась въ нивечъ а въ нивечъ обернули, такъ, же лавы не зоставили, — все розобрали въ которой и сумму, костелови, зъ леггаты належачую, взели и межы себе поделили (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 6/1, 564).

ЛЕГАЦИЯ¹, ЛЕКГАЦИЯ, ЛЕГАЦІЯ Доручення, уповноваженя: Иисный маемъ тогъ прикла(д), вѣ оугѣдницѣ Бжѣомъ Мвв-сею, который гды самъ вымовлѣлѣса Гдѣ Бгѣ з легаціи до фараѣна, ... оуслышалъ такъю ш(д)повѣдь (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 3 зв.); он презъ... пановъ выше(и) мѣнованы(х) (котрыя и релация лекгации своєї и прозбѣ его ҃чинивши) до пановъ в немало(и) кѣпѣ собраны(х) бѣдѣчи абы до тро(х) кролевѣ лацкого свѣата терпеливыми были (Львів, 1647 *ЛСБ* 1047, 77).

ЛЕГАЦИЯ², ЛЕКГАЦИЯ, ЛЕКГАЦІЯ, ЛЕГАЦІЯ ж. Те саме, що легат²: ҃ пана Зарѣдського е(ст) зло(т) двѣстѣ то е(ст) лекгация небо(ж)ки... Стрѣлни(ч)ки (Львів, 1617 *ЛСБ* 1043, 26 зв.); остатокъ ихъ всихъ подданныхъ... до посессии... отдавати приказалъ зъ ихъ всими садибами, ... правомъ вечистымъ водле лекгации небожчиковское увезал (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 1/1, 541); Рѣестръ на часы пото(м)ные в которо(м) са бѣдѣтъ вписовати рѣчи всѣ прибываючі(и) ..., яко то легаціе, книги, Апараты црковные (Луцьк, бл. 1627 *ПВКРДА* I-2, 268); Брацтво Луцкое маеть за грошы мое особѣливые, опроч лекгации, презъ мене назначоное... золотыхъ сто помененымъ особамъ отдавши, выкупи-

ти (Луцьк, 1641 *ПККДА* I-I, 73); тоє все спродати та(к) быдло збоже що ся остане(т),... поплатити лекгаціи та(к) це(р)кви божо(и) яко и дховны(м) (Холм, 1648 *Тест.Ст.* 471).

ЛЕГАЦІЯ *див.* ЛЕГАЦИЯ¹.

ЛЕГОВАТИ, ЛЕКГОВАТИ, ЛЕГОВАТИ *дієсл. недок.* 1. (що, чому, що кому, що до чого) (*залишити комусь частину майна у спадок*) відписувати: 8 пана Зарґдського... є(ст) лекгація небо(ж)ки... Стрґлн(ч)ки котораи дво(м) це(р)ква(м) лекговала (Львів, 1617 *ЛЦБ* 1043, 26зв.); є(ст) зло(т) двґстґ то Сґмґ значнґю грґшій до Брацтва лекговаль, А же бы наґки тамґ бґли: пїлне жадалґ (Київ, 1622 *Сак.В.* 47); С которое впочатокґ мушкетґ сребє(р)це(м) впра(в)ны(и) лекгова(л) па(н) криштофґ древи(н)ски(и), ро(к) аґкс (Луцьк, бл. 1627 *ПВКРДА* I-2, 268); за о(т)пущеніє грґховґ мои(х) золоты(х) осмнадцат(т) легую абы за тоє що значное исправле(н)но, за вґдомостю ты(х) же о(т)цевґ (Холм, 1648 *Тест.Ст.* 471); ма(л)жо(н)ци мое(и) легую и записую... суму певнґую, то є(ст) се(м)сотґ золотыґ по(л)ски(х) (Тригорськ, 1649 *ДМВН* 213).

2. Узаконювати: А па(н) Якубґ Медушовськи(и) и(з) ма(л)же(н)кою своєю и с пасынками,... стали у мо(и) справе, яко на ста(р)шого уча(с)ника пґна по(д)су(д)ка, а лекговали (Житомирщина, 1599 *ККПС* 123).

ЛЕГУМИНА, ЛЕКГУМИНА, ЛЕГУМґНА, ЛЕКГУМґНА, ЛЕГУМИНА, ЛИКГУМИНА *ж., перев. у мн.* Провізія: повинни будут давати нам альбо слугам нашимґ за квітами нашими певнґую личбу лекгуминґ (Локачі, 1591 *ПККДА* I-2, 163); на то(т) ча(с) пере(д) забитьє(м) ко(л)ко днє(и) шєс(т)со(т) золоты(х) при(с)ла(л) бы(л) с которыми до Коте(л)ни для

кґпова(н)иа легґми(н) небо(ж)чикґ Тґ(р)ски(и) приеха(л) бы(л) (Житомир, 1605 *ЦЦАК* 11, 1, 4, 39зв.); ажґ тепер довґдаломсе от дочьки своеє Кґнки, же оную... панєнства позбавил, обецуючи єи за то вшєлякими ликгуминами: горохом, крупами, мясом полтевым опатривати (Володимир, 1607 *АрхЮЗР* 8/III, 524); За на(и)перше далисхмо гро(ш) двадца(т) и два на лекґмґны священикови (Львів, 1607–1645 *РДВ* 3 зв.); пре(з) цґлґю семґ лґть не вкґшалґ ничего, впрочґ сґровыґх гаринґь албо легґминґь мочґны(х) (Вільна, 1627 *Дух. б.* 4); *ospratura*, живно(с)ти, легумґна (1642 *ЛС* 296); комор семґ, в которых было розных лекгумин и рґчей господарскихґ за золотых тисечу, спалили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 175 а).

ЛЕГУМИНґ, ЛЕКГУМИНґ *ч., перев. у мн.* Те саме, що **легумина**: а иншие лекгумина, вґ тыхґ грабежахґ поменєнные, вґ остатку — одны конми стравили, а другие сами зєдли (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/I, 407); которые татарове..., рєчи и спряты ихґ, такґ же збожя и лекгумина розные сґ коморґ... позабирали (Луцьк, 1637 *АрхЮЗР* 6/I, 505); тыє вси выґей менованє... збожа, лекгумина на свой пожитокґ обернули (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 157).

ЛЕГУМґНА *див.* ЛЕГУМИНА.

ЛЕД *присл.* Те саме, що **ледве** у 1 знач.: зараз за ними и з рогатинами гонити почали, иґж лед тая жонка и хлопец у в огород повтекали (Луцьк, 1575 *АрхЮЗР* 8/VI, 424).

Див. ще **ЛЕДВА, ЛЕДВО**.

ЛЕДА *займ.* Будь-який, кожний: Замокґ канєвськи(и)... вґє ветохґ погнило и повпадало бґдованґа много... што не впадало ино

и то леда шть витрѹ колышетъса (1552 *ОКан.З.* 18 зв.); А то че(му); дла то́го понеже осно- ваніа д̄ха ст̄го прем(д)рости не м̄ла, бе(з) которого ф̄ндаме(н)тѹ клѣтка, ш(т) леда вѣ- трѣца ро(з)валітиса м̄си(т) (1598 *Виш.Кн.* 277); такв̄выи чл̄вѣци; не п̄мышл̄аютъ, ш четирѣхъ вратехъ; пре(з) кот̄орыи леда в' го- динѣ по́йде, до вѣчногѹ мешка́на (Чернігів, 1646 *Перло* 123); **не леда** — неабиякий: о ин'- шихъ его тов̄аришшвѣ не леда похвалы год- ныхъ по́стѹпка(х) и живота(х) ничо́го мо́вити не хочѹ (Острог, 1598–1599 *Апокр.* 206 зв.).

Див. ще ЛЯДА.

ЛЕДАГДЕ *присл.* Будь-де: ледагде vbivbi (1643 *Уж.* 48 зв.).

ЛЕДАКОТОРЫЙ *займ.* Котрий-небудь, який-небудь: великаа м̄(д)ро(ст) не быти вскваплівы(м) в справа(х)... до того те(ж) приналѣжи(т) не леда кот̄оры(м) лю́де(м) сл̄во(м) вѣрити (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 14).

ЛЕДАХТО *займ.* Будь-хто, хто-небудь: при- клады того посвѣдчаючіе,... рачіте в̄м м̄ти с посторш(н)ны(х) крае(в),... не леда ш(т) кого, але ш(т) мона́рхо(в) свѣта найможнѣйши(х) и наипотоу(ж)нѣйших (Острог, 1598–1599 *Апокр.* 216 зв.); зацных становъ особы, по- гордѣвши своим православіем, до врьдовъ ду- ховных приходити перестали, але ледакого на них вставляли ку воли только самому поспо- литому человѣкови (Львів, 1605–1606 *Перест.* 26); если бы са [блудний синь] бы(л) ш(т)ч̄алль сво́его живота́, и з леда́кимъ леда́ко зезво́- лиль мѣшкаги на землі чоужей, не достѹпиль бы то́го чо́го достѹпиль (Острог, 1607 *Лѣк.* 29).

Див. ще ЛЯДАКТО.

ЛЕДАЩО *займ.* Казна-що: бо то(т) каж- (д)ыи крадет да(р) б̄жій... каж(д)ыи тотъ е(ст)

слоуга або рабъ злый, которій пріна(в)ши мае(т)ности па(н)на (!) своего а ма(р)не его оутратити на ледачи(м) (XVI ст. *УС* №31, 158); горщо́къ врѣе(т) дла шгна, што на сп̄о- дѣ е(ст) взвы́шь або вз'гороу по(д)ска́коу- е(т): бо тепло(ст) або шгнь кот̄орый на- (и)споди справу́е(т), смро(д), дро(ж)джѣ, и все ледащо выкидае(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 244 зв.); посломъ нашимъ вѣ тыхъ тамъ кра- яхъ и простеретися не дадутъ ледачимъ за- мыдляючи очы (Київ, п. 1621 *АСД I*, 266).

Див. ще ЛАДАЩО.

ЛЕДАЯКИЙ, ЛАДААКИЙ, ЛЕДАЯКІЙ, *займ.* Будь-який: Па(н) Ери(и) Голѹбъ... Па- нѹ... хлебо(в)скому... неприа(с)нѣ (!) свою противько нему вказоватъ поча(л) з леда іакихъ вказы(и) причынь на по(з)бавенъе здо- ровіа его на(и)дова(л) (Київ, 1634 *ЛНБ* 5, II 4060, 2 зв.); **не ледаякий (ледаякі́й)** — неаби- який, не якийсь там: пре(д)са похлѣбцы дв̄орѹ рѣмського іаки(мъ) и тьсь е(ст), не цн̄отоу але цн̄отоу не леда́акою то́е звали (Острог, 1598–1599 *Апокр.* 81 зв.); тыи антихристове не самы истыи діаволы суть... але чловѣцы, а тыи — не ледаякіи, але // стану не послѣдне- го, за вѣрныи ся удаючи и благочестіа по- казуючи (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 316–317);

такий-сякий, який-небудь: тоу(т) чтыры гоу́фци станови(т). в прьшо(м) замкноу(л) за- паматана ба́..., в' второ(м) погоршѣна ближ- него,... в третє(м) непошанована, шблоуд- но(ст), бадана ладаакоє (поч. XVII ст. *Проп.р.* 284).

ЛЕДАЯКІЙ *див. ЛЕДАЯКИЙ.*

ЛЕДАЯКО, ЛЕДААКО *присл.* 1. (безвід- повідально, некритично) абияк: На што ш(т)- повѣдаемо, хотя бы то іако шни повѣдаючи

тверда́тъ... не быль артикоуль вѣры; одна́къ не естъ то рѣчью тако́ю, котораа бы // леда іа́ко позво́лена бы́ти мѣла (Острог, 1598–1599 *Апокр.* 48 зв.–49).

2. (*невмотивовано, безпідставно*) абияк: Грекове постановеное згоды не разъ спросне и ледаяко одѣступовали и до старое сцизмы ворочалися (Вільна, 1599 *Ант.* 721)

3. (*марно, намарне*) абияк: *Ш* іакъ мно́гѡ іхъ то́го дозна́ло, ко́торыи в^ѣ ро́скошахъ и телѣсностахъ тогосвѣтнихъ валѣлиса, же на́гле и леда́ко помѣрли, и па́мать іхъ съ шѣмомъ погібла (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 5).

ЛЕДАЯКЪ *присл.* (*недбало, як прийдеться*) абияк: Въ той скрыни, кгда подняли веко, виделомъ коберьцовъ ледаякъ накидано, помято и зъ землею съ песькомъ леда якъ (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/Л, 317); и в̄м(л) іакъ розѣмети рачишь ижъ то мнѣ единому шбе(л) женс чинишь таковымъ легькимъ ѡваже-ниамъ чего се боже светы(и) пожа(л) ижъ sprawy наше дѣховные за(ц)ные шротомъ ледаакъ идуць (Львів, 1593 *ЛСБ* 245, 1 зв.); мнѣ оугоди; а б̄га зане(д)бай; бо ш(т) то́го не ле́да іа(к) таковыє достои(н)ства дарованы бываю(т) (1599–1600 *Виш.Кн.* 206).

ЛЕДААКО *див.* **ЛЕДАЯКО**.

ЛЕДВА *присл.* 1. Ледве; насилу: оучителю прошоу тебе поглади на с̄на моего. бо ед'но того единого маю. и того доухъ нечистый попадауесть. и вел'ми кричить и проужаеьса и п̄ны тѣшитъ. и ледва ш(т) него ш(т)ходи(т) в'морьдовав'ши его (1556–1561 *ПЄ* 257 зв.); пото(м) шказова(л) мнѣ... десатника... збито(г) на которо(м) есми виде(л)... раны синие битые которы(и) ш(т) бит(т)іа ле(д)ва мови(т) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 10); князя

Володимерского Ярослава сестра, именемъ Збислава, за королемъ Кривоустовымъ Болеславомъ была, которому не помогло сповиновачене, бовѣмъ его подѣ Галичомъ Россове поразили, же ледва самъ здоровья унесль (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1014); ажъ ледва упросивъ ксіонже его мл. святѣйшого патриарху Іеремеа, мовячи такъ, же, повѣдаеъ, будетъ изъ него человекъ добрый, бо южъ быль розмаитымъ геретикомъ (бл. 1626 *Кир.Н.* 10).

2. *У ролі част. (модальна)* навряд, навряд чи: ледва который естъ край, ледва которо(є) // воеводство, в(ѣ) которо(м) одно найдоую(т) са восточной ц̄ркве с̄нѡве, абы... протеста́ціи проти(в)ко ни(м) дѣатиса не мѣли (Острог, 1598–1599 *Апокр.* 33–33 зв.).

Див. ще **ЛЕД**, **ЛЕДВЕ**, **ЛЕДВО**.

ЛЕДВЕ, **ЛЕДВЫ**, **ЛЕДВѢ**, **ЛЕДЬ-ВЕ** *присл.* 1. Те саме, шо ледва у 1 знач.: князь корѣцкіи оу волоше(х) пре(з) радѣла и тѣрковъ шкодливѣ порако́нь, так'же ле(д)-ве в кілко коней з воло(х) збѣгъ (1509–1633 *Остр.л.* 129); сви(н)цѣ в штѣки што ле(д)ве ш(д)нѣ с нихъ ш(т) земли члѣвкъ подо(и)метъ (1552 *ООвр.З.* 99 зв.); мене самого збили, зранили, шкоды немалые починили, ледьвемъ ся... имъ шборониль (Житомир, 1583 *АЖМУ* 69); бо(л)ван, которого но́си(т) хлѡпъ ледвы бо́ тажо(к), ставлаеъте е́го на штары (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 146); которые козаки напроважоные скарьжачую, хотечи стяти,... и толко... за усилюю прозбою черньца, в том монастыре Туропинском будучого, ледве од стетья ушла (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 69); шпрѡчь дво(х) бѣлокъ з котѡрых' е(д)на не цѣлы(и) фѣнтъ ва́жи(т), и которіє та(м) ледвѣ за три п̄назѣ идѣтъ, жаде(н)са бо́ле(и)

не оупомінаєть (серед. XVII ст. *Кас.* 40); **ледве а ледве** — ледве-ледве, ледь-ледь: въ который [турме] килка дний збитого тримаючы, ледве а ледве за прозьбою суседовъ розных менованого подьданого выпустил (Луцьк, 1649 *АрхФОЗР* 3/IV, 369); **ледве зъ душею збиратиса див. ЗБИРАТИСЯ.**

2. У ролі част. (обмежувальна) лише, тільки: Выполнилося пророчество Исаи, же хоть сто мѣрѣ хто посѣялъ, ледве одну взялъ (1536–1650 *ХЛ* 78); кдыжъ ледве тому дней шесть вышло отъ спису нашего брацького, которымъ есмы одновили стародавнее брацтво (Вільна, 1608 *АЮЗР* II, 44); Хто са в цнотахъ кохаєть, а Бга не знаєть, цнота възгладомъ него не есть цнота, понева(ж) вѣчна сама бѣдѣчи, вѣчної емѣ ш(т)платы не чинить, ледве дочаснѣю, и то самомѣ его тѣню (Єв'є, 1616 *УЄЄв.* 2 нenum.); Голова усла южъ ледве за золоты(х) п̄ можетса коупити (поч. XVII ст. *Проп.р.* 157).

3. У ролі част. (модальна) навряд, навряд чи: ледве сотный домъ шляхецкий найдешъ, который бы тымъ поветрымъ не былъ заражонный (Вільна, 1599 *Ант.* 975); Таковыи абовѣмъ по(д) часъ на Чловѣка Жали, смѣтки бывають, же ихъ и довѣка Ледве можеть забыти албо и нѣколи (Вільна, 1620 *Лям.К.* 3); наконце(ц) та(к) бы(л) великий же егѡ велико(ст) и зацно(ст) ледве ш(т) кого можетса понати (поч. XVII ст. *Проп.р.* 258 зв.); **ледве не** — ледве не, трохи не: поминаючи вѣси кгрунѣты... лед(д)ве не по(д) самую Коте(л)ню... приехали и (с)танули (Житомирщина, 1644 *ККПС* 290).

4. У ролі спол. (з'єднує частини складно-підрядного речення) (присєднує підрядну частину часу до головної) ледве, тільки-но: А ледве только полтора ста лѣтъ минуло, як

Турци обрѣзанци, пособителіє ваши в Константинополю пануют и змѣшалистєся з ними всѣ в купу (Львѣв, 1605–1606 *Перест.* 49); ледвѣ минѣло двѣ днѣ по вѣханю въ Іер(с)лимѣ; внєтъ ихъ фалшиваа рада ш(т)-мѣниласа (поч. XVII ст. *Пчела* 54 зв.).

Див. ще ЛЕД, ЛЕДВА, ЛЕДВО.

ЛЕДВО присл. 1. Те саме, що ледва у Ізнач.: чотыри штѣки таковыхъ што лед(д)во тежъ каждѣю с нихъ усобно два члѣвки по(д)нати штѣ земѣли могѣтъ (1552 *ОКан.З.* 21); с програнои бытвы по(м)пейл(с),... ледво на кони... до є(г)вптѣ ѣтекъ (1582 *Кр.Стр.* 78 зв.); мене,... самого збили и змо(р)дова-ли, ледво,... есми са(м) уехалъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 104); который [воевода] мене ледво с плачем упросиль на то, жем я,... позволиль на владычтво володимерское (Львѣв, 1605–1606 *Перест.* 41); а... лед(д)во П̄ Сло(з)-кѣ намови(в)ши... ѣказѣючы ему же в то(м) и це(р)кви и собѣ выгодити може(т) (Львѣв, 1638 *ЛСБ* 1043, 51 зв.); съ которыхъ нѣкоторые ледво се гдѣ налезли и то надпсованные (Кременецъ, 1649 *АрхФОЗР* 3/IV, 139); Кабѣतिकовъ та(к)же полоте(н)ны(х) заживаю(т), которые лед(д)во по локтѣ рѣки уквиваю(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 5 зв.); **ледво живый див. ЖИВЫЙ; ледво што болше див. БОЛШЕ.**

2. У ролі част. (обмежувальна) лише, тільки, хіба: Таковое мовы его по влоску не розумѣли на то высажоные, ледво килька их было, и то сопотивниковъ православию нашему (Львѣв, 1605–1606 *Перест.* 38); **ледво не** — те саме, що **ледве не**: переня(в)ши на дорозе сторону поведовую,... не ведати кво юре єть претекѣсту, за разомъ, ледво не первымъ, афѣфектовала, позванная сторона пре(з) плени-

потє(н)та свого (Житомирщина, 1639 *ККПС* 194); пань ганѣ(и) чы(н)шо(в) не даючы... хотѣль... и чыншѣ ѡ(т) склепу и... ѡ(т) его мешкане из сумы записовой вытрутити ле(д)-во не половицѣ (Львів, 1645 *ЛСБ* 1043, 73 зв.).

3. У ролі спол. (з'єднує частини складно-підрядного речення) (приєднує підрядну частину часу до головної) як тільки, ледве: Лєдво ѡкомь мгнєшь, алитъ внєть голова спадесть (Київ, 1622 *Сак.В.* 50); И лєдво ма по смерти до гробѣ впрѡвадять, Алит'са внєть ѡ мою маєтность вадять (Там же, 51).

Див. ще ЛЕД, ЛЕДВА, ЛЕДВЕ.

ЛЕДВЫ *див.* ЛЕДВЕ.

ЛЕДВѢ *див.* ЛЕДВЕ.

ЛЕДНИЦА, ЛЕДНЯЦА, ЛЕДЪНИЦА *ж.* (приміщення з льодом для зберігання продуктів) льодовня: они со всєго села... ви(н)ни тежь робити до замькѣ здавна кѣхню холо(д)никъ а тыхъ часовъ припѣжоны робити и ста(и)ню и и(з)бѣ чо(р)нѣю и ле(д)ницѣ (1552 *ОВин.З.* 139 зв.); А до двѣ ле(д)ницѣ ледь колоть (1552 *ОЛЗ* 186 зв.); ледь возать до ледъницѣ замьковыхъ три недели (1552 *ОВол.З.* 198); ледняц две з ледомь (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 351); ведля той вежи городня ледъница (Луцьк, 1573 *АрхЮЗР* 7/Л, 239).

ЛЕДНЯЦА *див.* ЛЕДНИЦА.

ЛЕДОВАТО *присл. у ролі присудк. сл. (ду-же холодно)* льодовито: И длѣ тогѡ бовѣмъ заховѣль бѣгъ над' твєрдїю. то єсть над' нѡомь вѡды. абы са оупалєньемъ слнчнымъ... не ростопїло. їжь єсть ледовато (серед. XVII ст. *Хрон.* 2.).

ЛЕДОВАТЫЙ *прикм.* 1. Льодовитий. ◊ Ледоватое море *див.* МОРЕ.

2. Схожий на лід. ◊ соль ледоватая *див.* СОЛЬ.

Див. ще ЛЕДОВЫЙ.

ЛЕДОВЫЙ *прикм.* Те саме, що ледоватый у 1 знач. ◊ море ледовое *див.* МОРЕ.

ЛЕДЪ *див.* ЛѢДЪ.

ЛЕДЪВЕ *див.* ЛЕДВЕ.

ЛЕДЪНИЦА *див.* ЛЕДНИЦА.

ЛЕЖА *ж.* (місце тимчасового розташування війська) постій; квартири: не будучи єсмо можны в гроши за ѣставичными воинами и лежами жовнерьскими... пань силомоцью... нає(ж)дча(л) (!) и тоє имєньє и дѡворь сплєнилъ (Єсківці, 1563 *ЛНБ* 5, II 4043, 25); па(н) анѣдрє(и) тимѡфеєвичъ ѡбтежливє жалова(л)... на... ротмистра..., которы(и)... во (и)ме(н)ю... кнегини богѣшово(и) корецко(и)... лежу має (Луцьк, 1595 *ЛНБ* 5, II 4048, 88); Просимы те(ж) его К(р) М нашо(г) мѣ(с)тиво(г) пѣна жебы жо(л)нєри ѡ(б)тѣ(ж)ливыє в то(м) мѣсте и посе(л)-ка(х) нши(х) іако на вкра(и)ни ле(ж) и приставьствъ свои(х) не мѣли (XVI ст. *ЦНБ* II, 22641, 7 зв.); ге(т)ма(н)... ро(с)казаль... воиску. абы за Днѣпръ на лежѣ пошли на зиму (серед. XVII ст. *ЛЛ* 174).

ЛЕЖАКА *ч.* Лежень. Вл.н.: Село Завидовь. Люди подворищные: Петранъ — дворище... Лежака — дворище (Деречин, 1582 *АрхЮЗР* 6/Л, 115).

ЛЕЖАНЬЄ *с.* Лежання. ◊ лежанье въ пологу *див.* ПОЛОГЪ.

ЛЕЖАТИ, ЛИЖАТИ *дієсл. недок.* 1. (в чому, на чому, чим, під чим) (про людину, тварину) (бути у горизонтальному положенні на

чому-небудь) лежати: и рекль рослаблен'ному тобѣ мовлю в'стань а въз'ми постелю твою. и иди до домоу твоего. и бор'зо в'сталь пере(д) ними и в'заль постелю на которой то лежалъ. и пошоль до дому (1556–1561 ПЄ 230); А сам дей его милост княз староста луцкий з малжонкою и з детми своими босо и без шапок, в чом на ложках лежали, с того квалтовного поломени через явную моц Божую толко в том выбавены (Володимир, 1571 *АрхЮЗР* 8/IV, 126); и в ты(х) притворѣ(х), лежало мно(ж)ство слѣпы(х), хрѣмы(х), сѣхы(х), вжидаючи(х) во(д)ного и(з)рѣшенїа (XVI ст. УЄ №29519, 62); поднеси троха подушки так низко головою лежати не могѣ (к. XVI ст. *Розм.* 45 зв.); Также виде(л) е(с)ми вси(х) тре(х) всобѣ пно(в) Си(н)гае(в)ски(х), же ув одны(х) кошуля(х) лежа(т), босы (Щенїїв, 1605 *ДМВН* 63); и такъ ниць лежалъ без памяти (Львїв, 1605–1606 *Перест.* 30); жидѣве пов'тѣкали до домовъ свои(х)... надѣваючи са помсты... та(к) тыи .ї. годїны лежали ниць (Устрики, І пол. XVII ст. УЄ №29515, 74); Если оузришь осла ненавїдачаго тебѣ а онъ лежить под бременемъ не минѣшь але подвїгнешь з нимъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 100 зв.); а поти(м) ю(ж) на зе(м)ли лежачого небо(з)чика вси спо(л)не з челя(д)ю своею тыра(н)ско праве забияли (Житомир, 1650 *ДМВН* 201);

(бути хворим, не вставати з постели) лежати: былъ ты(ж) тамъ нѣякыи члкъ которыи то лежалъ тридеса(т) и шемь лѣтъ въ... хоробѣ своей (1556–1561 ПЄ 359 зв.); а матка кнегини Четвергенское, недалеко штъ тое коморки лежала хора (Петрків, 1564 *AS* VI, 251); “Пане, слуга муй лежить у дому слабѣ вулми, мучит(ся)”, // и рюкъ ему Иисусъ: “Я

пуйду, та исцѣлю его” (XVI ст. *НЄ* 58–59); Че(р)нцеве небожчикѣ, дале(м) на потребѣ в хоробѣ гды лежа(л), гро(ш) д̄ (Львїв, 1607–1645 *РДВ* 33); шбачте тоу(т) мѣзерного шного ра(з)слаблен'ного, котѣрого воды тои коупели три(д)ца(т) лѣ(т) южѣ лежачого шздоровляю(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 174); Оный три(д)цат и ѣсмь лѣт в' той хоробѣ лежалъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 401); **лежати на смертной (смертельной) постели, лежати на постели смертной, на смертельной постели лежати** — помирати: Й кнегини... Кошарскаа... лежачи на смертной постели... штписываю... именьа моего Дерьн на церковь (Луцьк, 1545 *AS* IV, 418); а... Андре(и) Федорови(ч) Єлец... вы(з)наваю и а(в)но чиню си(м) моимъ те(с)таме(н)то(м)... лежачи на (с)ме(р)те(л)но(и) по(с)тели (Вїнниця, 1567 *ЛНБ* 103, 17/с, 1943, 15); Я, рабѣ Божїй Тишѣко Федорович Волевачъ... будучи мнѣ отъ Господа Бога навежоному хоробою и лежачому на постели смертной... пишу сей мой тестаментъ (Чигирин, 1600 *ЧИОНЛ* VIII-3, 13); шляхе(т)на(я) Пни шдариа яноваа Ко(з)ловьскаа... се проте(с)товала имене(м) ма(л)жо(н)ка свое(г) Пна яна Ко(з)ло(в)ско(г) тепе(р) за окру(т)нымъ зранене(м)... на сме(р)те(л)но(и) по(с)тели лежачо(г) (Овруч, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 164); **лежати мертвим** — бути мертвим: вмѣсто тѣла дша лежи(т) ме(р)тва (Острог, 1607 *Лѣк.* 14); **на одрѣ лежати** — те саме, що **лежати на смертной постели**: И в'шо(д)ши іс̄ в корабль. прїеде и прїеде въ свои градъ... И се принесоша емоу рослаб'лен'ного жилами, на одрѣ лежачого (1556–1561 ПЄ 45);

(бути похованим) лежати: и оувидели д̄. чер(н)ци почали впрощати и(х) рескучи. гдѣ

лежать мощи сто́го нилы. и показали имь старці гробъ (1489 *Чет.* 196); гро(б) б̄жїи... стоаль на склѣпѣ гдѣ к(ж) лежа(т). гробъ той розтрасли (Острог, 1509–1633 *Остр.л.* 131 зв.); Масть сынъ мой давати на каждый годъ по пати копъ грошей, где б̄удеть лежати тело мое (Луцьк, 1545 *AS IV*, 419); До того убирь мой епископскій новый съ короною... мають отдати до церкви соборное Луцкое, кгдажь тамъ т̄ло мое лежати будеть (Луцьк, 1607 *АСД I*, 231); откопана была съ припадку и тая яма, въ которой той священникъ лежалъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 470); в то(и) ча(с) Сага(и)дачны(и)... турквѣ... водиль до своего вбозъ, тамъ его пострѣлено и вме(р), а в Києвѣ лежи(т) т̄ло его (серед. XVII ст. *ЛЛ* 167); Та(м) егѡ погребли... тамъ и Аса похована лежить (серед. XVII ст. *Хрон.* 77); тамъ же видиль могилу при гробыли усыпаную, где тело лежить зошьлое помененое панее Зофии Яблоньское (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР 3/IV*, 435); **лежати в праху** — бути мертвим: єдино т̄ло ст̄гѡ лежашее в^р прахъ; а выдає(т) и(з) себе такѡвыи запахи сла(д)кіи (Чернігів, 1646 *Перло* 166); **лежашій въ гробъ див. ГРОБЪ**:

(*ледарювати, байдикувати*) лежати: не зберемо ли са зновъ на коуплю, а(к) и п̄рв̄й, але лежати боудемо порожнюючи (Острог, 1607 *Лѣк.* 66); що(ж) теды, аза(ж) шп̄сти(л) себе лежати; аза(ж) не заразь пов'ста(л) в потоу(ж)ности пе(р)шой и застанови(л)са проти(в)ко неприятели (Там же, 67).

2. (на чому і без додатка) (*бути покладеним або перебувати на якій-небудь поверхні*) лежати: и сошедъше с н̄ба англи б̄жїи не дали лежати т̄л̄ѡ на его на земли. вземше понесли въ светый горш(д) со хр(с)тыяны (1489 *Чет.* 36); Дерево которое на б̄дова(н)е замк̄ѡ...

припровожаю лежить покидано (1552 *ОКЗ* 19 зв.); Дело тоє розоръвано лежить ѡ воротъ (1552 *ОВол.3.* 194 зв.); три коло(ди) по(б)раны ш(д)но ме(ст)ца зна(т) где лежа(ли) (Володимир, 1567 *ЦДИАК* 28, 1, 2, 19); и зара(з) вси стали провадити х̄а на гробъ, и знали каме(н) котрій лежа(л) на немъ (к. XVI ст. *УС* №31, 38); д̄хъ п̄анскій пр̄осто на самѡна з'стоупиль и на чоужоземцо(в) напа(л), и нашѣдши челю(ст) шлюю котѡраа лежала похвати(л), и забиль нею тисачоу моужевъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 150);

(*бути на якій-небудь поверхні, вкриваючи її*) лежати: на вер'сѣ же ты(х) горъ завше сн̄гъ лежи(т) и лѣдъ (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* №29515, 438 зв.); поранъ тежь роса лежала ѡколо об̄озъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 93 зв.);

(*торкатися, черкати*) лежати: южь бо и секира на корени древа лежить. в'сакоє древо которое не чинить доброго плоду высѣчено боудеть и на шгень оувр̄жено (1556–1561 *ПЄ* 218); ѡже секира при корени древа лежить а на(ш) вѣкъ ко(н)чає(т)ся (Дубно, 1588 *ЛСБ* 102); Южь секира при корени древа лежит,... юж вышоль всемоу час (Львів, 1605–1606 *Перест.* 43).

3. (з ким) (*бути з кимось у статевих зносинах*) спати: жена котѡраа лежи(т) и(з) ины(м), хота(и) же м̄жатка. не має(т) гр̄х̄ѡ. Если же не почала ш(т) негѡ (Львів, поч. XVII ст. *Хрон.* 96 зв.); Если бы д̄вк̄ѡ п̄анн̄ зар̄чиль м̄жь, а нашѡл^р бы ю хтѡ в'м̄сте лежалъ бы з нею, обоє выведешъ до брѡны м̄ста онагѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 156 зв.); окузалса филиппови б̄гъ амѡнь лежачїи з женою егѡ (Там же, 397).

4. Стояти, розташовуватися: и лежали єсмо ѡ вониачыне ты(и) день жд̄чы ихъ... и лежали єсмо после пана воеводы ты(и)день (1546 *ОГ*

90 зв.); Слѣги пѣтныє и мещане ви(н)ни ехати на погоню за татары зѣ старостою и(з) ѣра(д)никомъ его а на поли при нихъ лежати не ви(н)ни (1552 *ОЖЗ* 122); А потомъ, ... самъ позванный, ... зѣ жолнирми, которые на тотъ часъ у Володимеру лежали, ... на тую жѣ церковь позванный нашолъ (Володимер, 1603 *АрхЮЗР* I/VI, 339); Южъ на волоскомъ березе тамъ войска // турские въ полю лежать, до которого войска цесарь прислалъ башу (1630 *МИВР* 321); **лежати обозо(м)** — отаборюватися: Еднакъ же ге(т)ма(н) по(л)скій... же коро(л) былъ в Москвѣ... войско малъ великое, и та(м) же лежалъ шобозо(м) ѣ каме(н)ца Подо(л)ского (серед. XVII ст. *ЛЛ* 171).

5. (*бути розташованим, займати прос-тір*) лежати: лежить гд(с̄)дне нива пашнаа манастира печерского на(д) ст̄го никола манастире(м) пусты(н)ского (Київ, 1510 *Арх.Р.* фотокоп. 28); Што первой сего з ласки нашей дали есмо князю Федорѣ Четвертенскомѣ... Локачи з городищем и Цевеличи, ... ѣ пове-ти Володимерьском лежачии (Вільна, 1543 *AS* 331); Полагя Брусиловская, заставила имѣнье Брусиловъ, надъ рѣкою Звижденемъ лежачое, бывшому архимандриту Печерскому (Київ, 1573 *АЮЗР* I, 195); А лежи(т) таа краина... в тало(и) азые... где сѣ(т) славные горы (1582 *Кр.Стр.* 31); и тымъ тестаментомъ моимъ варую, напервѣй имѣнья мое въ великомъ князствѣ Литовскомъ... лежачіе, дворъ и село Дубую (Луцьк, 1607 *АСД* I, 232); Єгѣйскаа пѣчина: то ѣсть, море: котроє межи Грецією, а Асією лежить (Львів, 1614 *Кн. о св.* 437); Пото(м) лежи(т) кападокия, та(м) же ме(н)шая азия пото(м) лежи(т) мѣ(с)то такъ великое ажъ по(д) ѣболоки сягнетъ (серед. XVII ст. *Луц.* 535); Возьны(и) // енераль...

быль... в ключу, за(с), Махъновскимъ лежачимъ, в маєтностью дедечьно(и)... его милосыти пана Януша (Житомир, 1650 *ДМВН* 214–215);

(*оточувати водами*) омивати (що): на горахъ, бывають жрѣдла и источники вѣд'нии. та причина єсть, понѣже земля вса окрѣгла єсть іакъ іаблоко, на которой вѣды лежа(т) зо в'си(х) сторонь: и з долѣ и звѣрхѣ, и з боковъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 16 зв.);

(*пролягати, мати певний напрям*) лежати: съ того лѣса въ дубъ, ... отъ дуба простѣ черезъ боръ въ сосну до дороги Борисовское, которая лежитъ до Меньска (Новгородок, 1518 *АЮЗР* I, 58); вси кождый з особна перед нами вызнали, то ест, меновите, местца и врочища, по которымъ // Пятницкий обвод чинит менячи врочища... едучи тою дорогою, которая лежитъ з Володимера до Форостова (1579 *АрхЮЗР* 8/IV, 448–449); знаки границ того острова показаль..., поведаючи, иж дей сухого лета туды дорога лежитъ с Фалилич до Коилна (Там же, 449).

6. (*знаходиться де-небудь, помічатися у чому-небудь*) лежати: ложе его бысть послано камѣниа. встраго. и верхѣ камени лежаше (1489 *Чет.* 8); ст̄ый дмитрей. тѣло(м) моуки розные терпѣль. и в темници свазанъ лежалъ (Там же, 56 зв.); столов великихъ два, третий в сенех безъ ножекъ лежитъ (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/IV, 350); Речи, де(и), кра(м)ные мой лежали на ташу у ме(ш)ку завязан(н)е (Луцьк, 1586 *ТУ* 210); дна сего(д)нешнего мѣа ма(р)ца... виде(л) е(с)ми человека ме(р)твого трупъ в труне лежачи(и) (Київ, 1591 *ЦДДА Лен.* 823, 1, 133, 79); и еслі не было Тѣло, хлѣбы в' чіи(х) рѣкахъ лежалы (Київ, 1625 *Сур.Сл.* 125 зв.); Не в тѣмномъ Вертепѣ

лежашемъ, але въ свѣтломъ Нѣбѣ; На престолѣ Херовимъскѣмъ сѣдашемъ, ... ш(т)да(и)мв емъ честь (Чернігів, 1646 *Перло* 59 зв.).

7. (*зберігатися*) лежати: Который же адашокъ мой лежалъ въ жидовки Берестейское Лунковое, въ Житки (Краків, 1518 *PEA* I, 93); се(и) реє(ст)рь ѡ склепѣ црковномъ лежы(т) (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 38); Въ ней лежаты перъла, и каменіе мнѣго цѣнѣное (Почаїв, 1618 *Зерц.* 51 зв.); Іаковъ... купилъ гробовець це(р)ковны(и) в монастырѣ лежачи(и) здавна (Львів, 1624 *ЛСБ* 1049, 5); *Образно*: бы(л) еси в то(и) ска(р)бніци, где ска(р)бы жи(з)ни вѣчныа любашчи(м) бѣга лежа(т) (1599 *Виш.Кн.* 218 зв.); и дарова слѣпомъ яснѣ свѣтъ шгладати... дивной Нѣ(с)нои премоу(дрости) твоєи... лежашеи в сокрѣвищѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 170 зв.);

(*не використовуватися*) лежати: полгак мой..., был набитый и лежалъ не выстреленый (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 395); С которы(х) [книгъ] вднѣ ш в'згѣрде сегосвѣтнеє мѣрности Дішптрѣ названѣю преложившы: іако нааснѣишю..., зоставилъ, тѣю, іжъбы по(д) пѣдломъ невѣдомости не лежала з'дрѣкомъ пи(с)ма, закон' сей самъ Цркви оумыслили(с)мо шб'яснѣти (Єв'е, 1612 *Діоп.* 3 зв. ненум.); Срибро которое в ска(р)бцѣ здавна лежало не чинячи жа(д)ного пожи(т)ку, ... а то для того ижъ су(т) сосуды свѣцкіє, ... лекгованые для шздобы црковное (Львів, 1633 *ЛСБ* 1043, 36); **лежати отлогомъ, одлогомъ (отлогомъ) лежати** — бути в занедбаному стані, не функціонувати: в'писанью своємъ припоминаешъ ижъ... //... тѣлко оунѣю онѣю флорен'скѣю обновіли, котѣраа лежала ш(т)лѣгомъ, полтораста лѣтъ (Острог,

1598 *Відп.КО* 19 зв.–20); а для чоґожъ бы не мело быти вольно хрестияномъ старожытнымъ, ... до оноє стародавнѣое зґоды и единости, котѣраа... за недѣбалостью людською одлогомъ лежала (Вильна, 1599 *Ант.* 665); Сталосе соединение межи црковью Греческою и Римскою... Которое... мало не полтораста летъ недѣбалостью старшыхъ црковныхъ... отлогомъ лежало (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 991); **на паренину лежати** — залишатися під пар: жыта и гречки засеено пляц немалый, а другие поля на паренину лежат (Овруч, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 289); **пусто (впусте, упусте) лежати (лижати)** — лежати пустокою: а повѣда(л) на(м) штѣ(ж) де(и) тоє селищѣ пѣсто лежить (Краків, 1505 *Арх.Р* фотокоп. 35); а земля пѣсто(в)скаа именемъ чюриловськаа впѣсте жъ лижи(ть) (1552 *ООвр.З.* 112 зв.); Кнѣза алекѣсанѣдра чо(р)то-рыского дво(р) ѡ пѣсте лежить... //... дворище це(р)ковнѣое пѣсто (1552 *ОЛЗ* 168–168 зв.).

8. *Перен. (бути переможеним, знеславленим)* лежати: Ово три тираннове лежаты оуазвлѣнны, Зо всѣи своєи потѣги внѣвечъ шбнажѣнны (Львів, 1631 *Волк.* 30);

(*виявляти свою нікчемность, жалюгідність*) лежати: Смотрѣ(ж) грѣшныи члѣе щѣса за чоґда дѣж(т)... и не иначѣй ено іа(к) чрѣвъ лѣжишь пре(д) ліце(м)... сѣтворителя (к. XVI ст. УЄ №77, 30 зв.); Абѣвѣ(м) штѣ тамъ єсть на(д) всѣ доро(ж)шее и вѣще // чѣсное, тѣе тобѣ оукажѣ на земли лежачее, и тѣе тепѣрь годи(т) ти са видѣти на земли (Київ, 1619 *Аз.В.* 298–299); **лежати под ногами** — (*визнавати чиясь владу, виявляючи покору*) покорятися: такѣвыи всѣ лежаты по(д) ногами оу матки нашеи, потѣптаны зе сромѣтою вѣчною

(Почаїв, 1618 *Зерц.* 56); всѣ вразы и прѣтивници егѡ ннѣ лежѧтъ по(д) нѡгѧми егѡ, такъ сѣлного звѣтѧзцы (Чернігів, 1646 *Перло* 64 зв.)

9. *Перен.* (мати певні повноваження) сидіти: так и тепер розказали есмо князю бискупѣ Лѣцкомѣ... абы он там на том мыте писарю твоємѣ лежати допѣстил (Вільна, 1540 *ASIV*, 262);

(вільно, зручно розсідатися) розлягатися: тые хлопы простые в своих кучках и домках сѣдят, а мы пред ся на столах епископских лежимо (1598 *Виш.Кн.* 105).

10. *Перен.* (зоставатися у якомусь стані) перебувати: нас х(с)ѣ въздвизае(т). лежачи(х) въ греховнои погибели (1489 *Чет.* 25); а ты лежи(ш) іако мрѣтвий въ грѣсѣ(х) свои(х) и не щоуешъ що са дѣеть уколо оупа(д)кѣ твоего (к. XVI ст. *УС* № 31, 202 зв.); а самоую дѣшоу тоее слоужѣбници... в^с шпе(т)ности и недбальствѣ впоускали лежѧти зѧвше (Острог, 1607 *Лѣк.* 58); въ тмѣ навѣки оуводить, А въ тмѣ лежѧщее на свѣтъ виводить (Чернігів, 1646 *Перло* 50).

11. *Перен.* (бути в дійсності) існувати: а прѣто если помѣсли(ш), що за добротѣ в^с вѣчо(х) лежи(т), що в право(м) нѣсѣ ѧльбо що в^с оустѡхъ... //... признаешъ телѣснѣю цѡудность (Острог, 1607 *Лѣк.* 62–63); ты(ж) ю(ж) ве(л)ми не(н)знаа и ба(р)зо сخورѣлаа в тобѣ лежи(т) внаа за(ц)наа и оуцѣваа двѣа твѡа то е(ст) неви(н)наа и покорнаа дѣша твѡя (к. XVI ст. *УС* № 31, 188 зв.); Гдѣ ти смѣрте жѧло, Що в^с дѣшахъ нѧши(х) лежѧло (Чернігів, 1646 *Перло* 61 зв.);

(бути відчутним, незримо присутнім) витати: Тогда... дух святой... в латынском костѣле лежати... перестал (1608–1609 *Виш.Зач.* 222).

◇ **на воли лежати** — залежати від чиєїсь волі: ѧле дѣшевнаа цѡу(д)ность ѡ(т)... невѡлѣ естъ вѡльна. іако далѣко на(д) телѣснѣю лѣпшоую маючи слѣчность, котѡраа на воли нѧшой... лежи(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 57); **на произволеніи лежати** — те саме, що **на воли лежати**: Волно ест и самовластие челѡвѣку кой хошет спастися или погибнути... сие на произволеніи челѡвѣчом лежит (1598 *Виш.Кн.* 125); **ниже лежѧтъ писано див. ПИСАТИ.**

Див. ще ЛѢГТИ.

ЛЕЖАЧИЙ, ЛЕЖАЧЫЙ *дієприкм.* 1. *У ролі прикм.* Невикористовуваний. **лежачие сумы** *див. СУМА.*

2. *У ролі прикм.* Нерухомий. ◇ **добра лежачие** *див. ДОБРО*; **имене лежачое, лежачее имѣна** *див. ИМѢНЕ*; **лежачая мастьность, маестности лежачие** *див. МАЕСТНОСТЬ*; **речи лежачие** *див. РЕЧЬ.*

3. *У ролі ім.* (той, хто переможений) **лежачий, -ого:** и ю(ж) мою на(д)то непотрѣба прѣцѣи тру(д)ностей до спротивле(н)ѧ нѧшего. бо а на що ва(л)чити зѣ оупѧлыми, и лежѧчими (Острог, 1607 *Лѣк.* 16).

4. *У ролі ім.* Написаний, -ого: И шѣкавши бѡвѣмъ не найдешъ, лежѧчого ѧльбо мѡвленого оу іакого з^с старѣхъ Бѣгослѡвцѡвѣ и дѡкторовъ, котѡры(х) слѧва гѡлосна естъ ѡ(т) ко(н)ца Нѣа до концѧ егѡ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 236).

ЛЕЖАЧЫЙ *див. ЛЕЖАЧИЙ.*

ЛЕЖАЛИЩЕ *с.* Хлѣв: нага, а(е), хлѣвъ, свине(й) лежалище (1642 *ЛС* 214).

ЛЕЖЕНЬ *ч.* Лежень, ледар. Вл. н.: Федо(р) Леже(н) (1649 *РЗВ* 309 зв.); Макси(м) Лежень (Там же, 370).

ЛЕЖИВАТИ дієсл. недок., многокр. (про війська) стояти, розташовуватися: іншіе войска панства нашого... кѣ потребе земской леживали, кѣ немаломѣ подчасъ ѣзвзненню и нелюбости гетманѣ и иншим паном радам (Краків, 1542 *AS IV*, 320); з рынку неха(и) купую(т) іако то пе(р)ве(и) было... по ки(л)-кана(д)ца(т) ротмістро(в) з ротами в Києве леживалі а с то(р)гу завжды не ѣставою але ценою куповали (XVI ст. *ЦНБ II*, 22641, 7 зв.).

ЛЕЖНЯ ж. Лежня, лежання: другий отрокъ, взлюбив домовую лежню, печь тѣплюю, хату... в прожности всѣ часы жития изнурити любячого костырствы и прочими бѣсновании и непотребствы, не лучше ли радуешися... о оном, при цари обрѣтающими, нежели о домолѣжни (1615–1616 *Виш.Поз.мисл.* 243).

ЛЕЗИВО с. (шкіряна чи луб'яна бортницька драбина) лезиво: бо(р)тничко(м) во(л)но на лезиво лы(к) або лѣбья на лазбе(н) и на и(н)шіе по(т)ребы што на потреби и(х) бо(р)тнич(ц)киє прислѣша (!)... што может быти на собе зне(с)ти а не возо(м) // выве(з)ти (1566 *ВЛС* 86–86 зв.); взято... кожѣхо(в) три с ко(л)-нерами бобровыми... поло(т)на куже(л)ноюу локо(т) лезиво реміа(н)ноє (Київ, 1590 *ЦДДА Лен.* 823, 1, 133, 74); хотели есмо оныхъ, яко злочинцовъ, з тымъ медомъ и з лезивомъ, яко з лицемъ явнымъ, // недопускаючи до села, поймать (Овруч, 1629 *АрхЮЗР* 4Л, 81–82).

ЛЕЗТИ див. **ЛѢЗТИ**.

ЛЕЙКА ж. 1. (посудина для переливання чи пересипання) лійка: подле тых коморок зрубов два новых поставлено, против тыхъ зрубов погреб, в погребе бочок десят порож-

ных, кадовбов шест, цебры два, лейка, капуста кадъ (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 351).

2. Вл.н., ч: Гри(ц)ко Ле(и)ка (1649 *РЗВ* 403).

ЛЕЙЦЬ ч. (прикріплений з обох боків до вуздечки ремінь, яким правлять кіньми) віжка: побрал... шур(!) чирвоный юхтовый на шесть коней, з уздами, з лейцомъ, за пятнадцат золотых купленые (Луцьк, 1601 *АрхЮЗР* 3/VI, 316); на дворе взяли сано(к) двоє залѣби(ц) дѣ(г) две ле(и)цо(в) двоє ре(м)іаны(х) (Житомир, 1605 *ЦДДАК* 11, 1, 4, 7 зв.).

ЛЕКАРСТВО див. **ЛѢКАРСТВО**.

ЛЕКАРЪСТВО див. **ЛѢКАРСТВО**.

ЛЕКАРЬ див. **ЛѢКАРЬ**.

ЛЕКАТИСЕ див. **ЛЯКАТИСЯ**.

ЛЕКАТИСА див. **ЛЯКАТИСЯ**.

ЛЕККИЙ, ЛЕКЪКИЙ прикм. Легкий. ◇ **леккое поваженье** див. **ПОВАЖЕНЕ**; **леккью увагу сточити** див. **УВАГА**.

Див. ще **ЛЕГКИЙ**.

ЛЕККОМЫСЛЬНОСТЬ ж. Легкодумство, легковажність: Легкотѣ: Леккомысльность (1627 *ЛБ* 57).

Див. ще **ЛЕГКОМЫСЛНОСТЬ**.

ЛЕККОСТЬ ж. 1. М'якість, делікатність: Вѣдъже, жебы суровость справедливости злучиласе зъ леккостію милосердія и жебысмы до каранья такъ сквапливыми быти не здалися, даемо часть до упаметанья по обвѣщенью отъ нась ему учиненымъ дней шесть (Володимир, 1608 *АСД VI*, 120).

2. Зневага, кривда: Поношеніє: Лѣккость, сромоче(н)є, зелжѣньє, ѣрѣганье, сромѣта, лѣккое поваженье (1627 *ЛБ* 87); ѣкоризна, ѣкореніє, вклевѣтаніє. Скарга, жалоба, ска(р)-

жѣ(н)є, оутискова(н)є, фѣканье, вина, бе(з)-честіє, дѣспекть, сромота, лѣккость (Там же, 138); **леккость показовати** — зневажати: Поношаю: Сромочѣ, лѣгце поважаю, примовлаю, лжѣ: лѣккость показѣю, чиню, оурѣгаюса (1627 ЛБ 87); **леккость чинити** — те саме, що **леккость показовати**: Поношаю: Сромочѣ, лѣгце поважаю, примовлаю, лжѣ: лѣккость показѣю, чиню, оурѣгаюса (Там же).

Див. ще ЛЕГКОСТЬ.

ЛЕКРАЦЕЯ ж. (*Glycythiza* L.) локриця: Свири(д)... ме(л)... пе(т)рѣшкового насе(н)а грушъ сухи(х) лекрацеи фа(р)бы жо(л)тоє того всего за ко(п) д̄ /л̄ (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 33); ѡ(н) же дѣбови(ч) ме(л)... абъшлагу лекрацеи ки(л)чибогу... шалекъ того всего по(т)роше за ко(п) д̄ (Там же, 37).

Див. ще ЛАКРИЦИЯ.

ЛЕКСИС, ЛЕКСІС ч. Те саме, що **лексіконь**: Лексис Сірѣчь Реченіа, Вѣкратѣць събранъны. И из словє(н)скаго языка, на прѣсты(и) Рѣскій Діалє(к)ть Истол'кованы (1596 ЛЗ 23); Притомъ Леѣис бѣдетъ традѡванъ: Арѣмента даваны: Діалектъ в' звѣклой шкѡльной розмѡвѣ... захѡванъ (Єв'є, 1619 *См.Грам.* 3).

Див. ще ЛЕКСІКЪ.

ЛЕКСІКОНЬ, ЛЕКСІКОНЬ ч. Лексикон, словник: Леѣіконъ славенорѡсскій, и именъ Тлъкованіє (1627 ЛБ 1); тѣю працѣ мою... Леѣіко(н)... працею ѣсѣрдною и кошто(м) моимъ, што тѣпомъ на свѣтѣ выпѣщая (Київ, 1627 *МКСВ* 185).

Див. ще ЛЕКСИС, ЛЕКСІКЪ.

ЛЕКСІКОНЬ див. **ЛЕКСІКОНЬ**.

ЛЕКСІКЪ ч. Те саме, що **лексіконь**: А и(ж) в' зацномъ дѡмѣ при бѡкѣ стопрѣстав-

лиши(х) са родителєй мѣлы(х)... почато(к) того Леѣіка оучинилє(м) (Київ, 1627 *МКСВ* 185).

Див. ще ЛЕКСИС.

ЛЕКСІСЬ див. **ЛЕКСИС**.

ЛЕКТИКА, ЛЕКТЫКА ж. (*криті ноші*) лектика: [патриарха]... церков христову и своего пастырства моц строения злецил и як ей хранити от ереси антихристового учения научил... архиереє, широкореверендые и на лектыкахъ колышучиєся, пренебрегл (п.1598 *Виш.Кн.* 104); Аггль: ...не доси(т) тебѣ было на то(мъ)... пе(р)лами шправ'ляти, аѣамито(мъ) и з'лотоглавомъ ѡбывати, але те(ж) и конѣ, мѣли, пси и иншіи бестіи, такъже вози, лектики и колибки пе(р)лами... ѡбывати и прикривати (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 272).

Див. ще ЛЕКТИЦА.

ЛЕКТИЦА ж. Те саме, що **лектика**: не маю(т) сребра и злѡта блѣскѣ, але маю(т) лунѣ свѣтачоую непоезджаю(т), и на колѣсница(х) златокѡванъны(х), и не нѡса(т)са на лѣктица(х) але маю(т) нѡги домовоюю колѣсницѣ (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 223).

ЛЕКТЫКА див. **ЛЕКТИКА**.

ЛЕКЦЕ див. **ЛЕГЦЕ**.

ЛЕКЦЕВАЖИТИ див. **ЛЕГЦЕВАЖИТИ**.

ЛЕКЦІЯ, ЛЕКЦІА ж. 1. (*усний виклад*) лекція: Гды при ней за повиннымъ потѣаніємъ вашимъ читаны бѣдѣть звѣклымъ шкѡль спосо(б)мо(м) (!) Славѣнскій Лѣкціи и на Рѣскій языкъ перекладаны (Єв'є, 1619 *См.Грам.* 3).

2. (*публічне зібрання*) лекція: ро(к) афѡє. Лек'ціа в стенжици. и татарє покровскій ко-

ло илвѡва (1509–1633 *Остр.літ.* 127); што бы са показало до єи оумощне(н)а... то на сеймѣ лекціи пришлои чере(з) всѣ станы коронныи обѡйга нарвдѣ оучинити боудемо повінни (Острог, 1598–1599 *Апокр.* 25 зв.).

3. (уривок зі *Святого Письма, який читають під час богослужіння*) читання: та(к) на вечѣрни, іако и на ѡтрени заховѣю(т)... по ѡ(л)ме(х), двѣ лѣкціи, є(д)нѣ з' старого, дрѣгѣю з' нового завѣтѣ // ѡ(д)правѣють (серед. XVII ст. *Кас.* 11 зв.–12).

ЛЕКЦІА *див.* **ЛЕКЦІЯ**.

ЛЕКЧЬ *ч.* Лак: от фунѣта краски белое грошь одень; от фунѣту лазару и лекчу от фунта одного грош оден (Вільна, 1568–1573 *ПККДА II* (дод.) 560).

ЛЕКЪКИЙ *див.* **ЛЕККИЙ**.

ЛЕЛИА *див.* **ЛИЛИЯ**.

ЛЕЛѢТКА *ж.* Забавка, цяцька: фантазмѣ христа визнавают не словом, але дѣломѣ, проклятые зѣ аполлинарием и дишкарѡм, ижѣ то тѣ лелѣтку дрѣжат, що и хлѣбѣ, и не хлѣбѣ, фантазма (поч. XVII ст. *Вол.В.* 75).

ЛЕЛѢА *див.* **ЛИЛИЯ**.

ЛЕМАНЬ *див.* **ЛИМАНЬ**.

ЛЕМЕШКА *див.* **ЛЕМЪШКА**.

ЛЕМЕШЬ *див.* **ЛЕМЪШЬ**.

ЛЕМИТАЦИЯ *див.* **ЛИМИТАЦИЯ**.

ЛЕМИШЬ *див.* **ЛЕМЪШЬ**.

ЛЕМПАРТЪ, ЛЯМПАРТ *ч.* Леопард: было тоє звера которую є(с)ми виде(л) подобно лє(м)па(р)ту а ноги єго іако ноги мє(д)вєжїи а губа єи іако губа лва и да(л) єму смо(к)

мо(ц) свою и столе(ц) сво(и) и(з)ви(р)хно(ст) великую (XVI ст. *КАЗ* 631); leopardus лямпа(р)т (I пол. XVII ст. *Сем.* 108).

Див. ще **ЛЕОПАРДЪ**.

ЛЕМЬ *част.* (обмежувально-видільна) лише, тільки: але такѣ ти са записоую листо(м) свои(м) на свою вѣроу лемѣ визна(и) справє(д)ливи што єсь дальє выше торѣгоу прє(д)пано(м) (Одрехова, серед. XVI ст. *ЦЦАЛ* 37, 16, 17); Пупѣ Ігна(т) руша(н)скыи, Іваникувѣ внукѣ добывѣ правомѣ Іваниковои зє(м)лѣ половина: чо(м) лє(м) два оунуки остали ик тому офєкови (Бенедиківці, 1603 *НЗУжг.* XIV, 223); Тогды минѣ не могли и(н)дє сижиня дати межи собою в селѣ, лє(м) минѣ дали Кудровцѣ свою ча(ст) нижеи путе в драчнику, дє лемѣ пу(д)ливки были многїи (Там же, 224).

ЛЕМѢТОВАТИ *дієсл. недок.* Відтерміновувати, відкладати, переносити: сєсия мѣся(ч)нає, ко(т)ро(и) для мало(с)ти брати(и) нѣ о чомѣ пожитєчно(м) не радили, хо(т)... того потреба выитягала (!), прєто лемѣтовано до при(ш)ло(и)... сха(д)зки (Львів, 1634 *ЛСБ* 1043, 39 зв.).

ЛЕМѢШКА, ЛЕМЕШКА, ЛЕМѢШЬКА *ж.* (страва із густо запарєного борошна, переважно грєчаного) лемїшка. Вл.н., ч.: Матысь Славѡкгу(р)ски(и)... созналѣ тыми словы... зранєньє по(д)даны(х) єго милости тивуна Олєксєя Лемєшки, по(д)во(и)ского Стєцка Бычуна (Луцьк, 1592 *ТУ* 222); Иванѣ Лемѣшгька (1649 *РЗВ* 143); васи(л) Лемѣшка (Там же, 445 зв.).

ЛЕМѢШЬ, ЛЕМЕШ, ЛЕМЕШЬ, ЛЕМИШЬ *ч. 1.* (частина плуга) лемїш: тыє посла(н)цы... // ра(н)туховѣ просты(х)... сє(р)-

паньковъ двана(д)цать... лемешовъ плѣговъхъ... соки(р) десать... мотыкъ десать... побралаи (Ковель, 1585 ЖЖК 1, 261); *vuga* или *viçus*, рукоятіє, наса(д), плу(ж)но, лемешъ (1642 ЛС 106); Лемѣшъ еди(н), вить желѣзная до плуга борона в которо(и) зубе желѣзное, у Василіа Липки секира у Григоріа зятя тоє все спродати (Холм, 1648 Тест. 471); Прѣто ходилъ вѣсь Израиль до філистіновъ острити лемѣши свои (серед. XVII ст. Хрон. 212).

2. Вл.н.: в Навозе дворищо Шемаковское, на которой половицы сидит Яцко Лемеш (Вишків, 1558 АрхЮЗР 8/VI, 56); Писа(л)... земенинь земѣли Києвское пань Іяковъ Лемешъ... жалѣючи на... пана Адама Шлизара Вольчковича (Житомир, 1605 ЦЦІАК 11, 1, 4, 27 зв.–28 зв.); а(н)то(н) лемишъ (1649 РЗВ 304); Федоръ лемѣшъ (Там же, 434 зв.).

ЛЕМЪШЪКА *див.* ЛЕМЪШКА.

ЛЕНДЪ *ч.* Суша, суходіл: пора(д)теся кого хто провади(л) сали(т)рѣ лю(б) водою лю(б) ле(н)домъ (Ясси, 1627 ЛСБ 499, 2).

ЛЕНЕНЄ *с.* Переливання, сяяння: Блиста́ніє: Ленѣне, польска(н)є (1627 ЛБ 10).

ЛЕНИВСТВО *див.* ЛЪНИВСТВО.

ЛЕНИВЪ *див.* ЛЪНИВЫЙ.

ЛЕНИВЫЙ *див.* ЛЪНИВЫЙ.

ЛЕНИТИСЯ *див.* ЛЪНИТИСЯ.

ЛЕННЫЙ, ЛЕНЪНЫЙ *прикм.* (який стосується лену — спадкового земельного володіння) ленний. ◊ **ленное право, право ленное (леньное)** *див.* ПРАВО¹; **добра ленные** *див.* ДОБРО¹.

ЛЕНОВАТИСА *див.* ЛЪНОВАТИСЯ.

ЛЕНОКЪ *ч.* Вид рослини: *osiris*, ленокъ трава (1642 ЛС 295).

ЛЕНОПРОДАВЦА *ч.* Продавець лянних виробів: *linarius*, ленопродавца (1642 ЛС 256).

ЛЕНТВОЙТЬ *див.* ЛАНТВОЙТЬ.

ЛЕНТИОНЪ, ЛЕНТИОНЬ *ч.* (*повздовжній шмат лляного полотна, рушник*) лентіон: в'став'ши ш(т) в'ечерѣ (!). и из'ложилъ шдѣна свое, и в'зав'ши лентіонь. (полотно, л'наное). и шпоясальса (1556–1561 ПЄ 406 зв.); *linteum*, ле(н)тионь, плащеница (1642 ЛС 255).

Див. ще ЛЕНТИЙ.

ЛЕНТИЙ, ЛЕНТІЙ *ч.* Те саме, що лентіонь: відачи... бга... в' кштáлтѣ оубо́гого жабрака и посло́угача опоасáвшагоса лѣнтѣм', і оумыти ншзѣ его хотáчого... пришóлѣ в' чѣвство своѣго достóен'ства (Острог, 1598 *Отн.КО* 13); Сам бо... господь и бог наш Иисус Христос... собою образ показал, висоту и честь своего преложенства в конечную покору и низкост стягнул, препоясался лентієм и умыл ноги учеником (1608–1609 *Виш. Зач.* 228).

ЛЕНТІЙ *див.* ЛЕНТИЙ.

ЛЕНЦУГЪ *див.* ЛАНЦУХЪ.

ЛЕНЦУХЪ *див.* ЛАНЦУХЪ.

ЛЕНЪ *ч. 1.* (*рослина, насіння*) лѣон: “Трусникъ покрушений не можѣ ламати, и лѣнь, коли ся зажжетъ, не можете погасити, дукудъ ся не скунчаєтъ (зов)сѣмь” (XVI ст. НЄ 53); маку пуль бочекъ и кыдъ с покрываломъ; лну возовъ...; лну насѣнного пульмацѣ (Пересопница, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 297); Кузаце гречки днину,... проса..., лну, пради́ва полднины косами высечоно; Филипчикови днину ечме-

ню...; Миките стае овса,... Игнатови... // ... ечьменю днину (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 1/VI, 350–351); в кормнику вепровь чотыри; также у дворе: гуси, куры, качьки, индики; в гумне: жита копь сто шестьдесят,... льны, конопли, так насенье, яко и волокъна... побрали (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 272);

мн. (поле, засіяне льоном) льони: которыи то месчане по таковым их милости уступленю (засивокъ озимый) и иньое господарство домовое: льны, конопьли и огороды позасеванные, што все достатечне се реестром албо позвом часу права выразити и отакъсовати может (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 453).

2. (*дляне волокно*) льон: Ноения за(с) правнѣ(ч)ка каимова цо(р)ка ламехова вшеллякѣю пражѣ з во(л)ны и л(н)ѣ, та(к)же ма(с)ло и сыры, и и(н)шое го(с)подарство домовое выналезла и вымы(с)лила (1582 *Кр.Стр.* 18 зв.); згнуло в мене с коморы зь замка двѣсти правдива лну, по(л) ведра меду пре(с)ного (Житомир, 1583 *АЖМУ* 65); словѣми складаными росказаль бѣгъ в законѣ жебы з лѣну и вѣлны соукнѣ не робили понева(ж) соу(т) рѣчи рѣзныи, шныи вѣлноу и *лень* ткоут, которѣи иншее в ср(д)цѣ маю(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 212 зв.);

(*дляна тканина*) льон: купьци зѣ(м)ныи буду(т) плакати и нарекати по не(м) для того и(ж) товаро(в) и(х) жаде(н) не купует товару золота и серебра и камѣ(н)а дорогого пере(л) и льну то(н)кого ша(р)лату и шо(л)ку и коштовное ѡа(р)бы чи(р)воное (XVI ст. *КАЗ* 647); словѣми складаными росказаль бѣгъ в законѣ жебы з лѣнѣ и вѣлны соукнѣ не робили понева(ж) соу(т) рѣчи рѣзныи, шныи вѣлноу и *лень* ткоут, которѣи иншее в ср(д)цѣ маю(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 212 зв.).

Див. ще ИЛЬНЬ.

ЛЕНЪНЫЙ *див. ЛЕННИЙ.*

ЛЕНЪВОЙТЬ *див. ЛАНТВОЙТЬ.*

ЛЕНЪТЪВОЙТІВЪСКИЙ *див. ЛАНТВОЙТОВЪСКИЙ.*

ЛЕОПАРДЪ *ч.* Леопард: leopardus, лѣупа(р)дѣ звѣрь (1642 *ЛС* 253).

Див. ще ЛЕМПАРТЬ.

ЛЕПЕЙ *див. ЛЪПЕЙ.*

ЛЕПЕНЬ¹ *ч.* (*риба родины лососевих*) (Thymallus thymallus L.) хариус: thym[a]ll(us), лѣпѣ(н) риба и трава (1642 *ЛС* 398).

ЛЕПЕНЬ² *ч.* Вид рослини: thym[a]ll(us), лѣпѣ(н) риба и трава (1642 *ЛС* 398).

ЛЕПЕХА, ЛЕПИХА *ж.* (Asogus calamus L.) лепеха, айр. Вл. н., *ч.*: подданные велможныхъ ихъ милости князатъ Юря и Криштофа Корибутовичовъ Збаразскихъ... подъехавши подъ село Жидичинь..., подданныхъ Жидичинскихъ двоухъ, на йме: Герасима Лепеху,... а Грицка Момота, зь жонами, зь детми... забрали (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/1, 355); Прокопъ Лепиха (1649 *РЗВ* 315 зв.); Иванъ Лепеха (Там же, 364 зв.).

ЛЕПИЙ *див. ЛЪПЕЙ.*

ЛЕПИХА *див. ЛЕПЕХА.*

ЛЕПИШКА *див. ЛЕПЪШКА.*

ЛЕПКОСТЬ *ж.* Липкѣсть: lentitia, а(е), мя(к)ко(с)т(ь), лѣ(п)кост(ь) (1642 *ЛС* 253).

ЛЕПТА, ЛИПТА *ж.* (*дрѣвна мідна монета*) лепта: кто вдовица нищетою — двѣ лепте, шелюг, полгроша а кто доволнѣйший или пан — золотый, десять, а навет и сто за общую ползу и за свое спасение (1608–1609

ЛЕПЧИЦА

Виш.Зач. 204); *obolus*, пѣняз(ъ), мѣдница, цота, липта (1642 *ЛС* 286).

ЛЕПЧИЦА *ж.* Вид рослини: супота-
[z]op, лепчица, че(р)ная трава (1642 *ЛС* 151).

ЛЕПШЕЙ *див.* **ЛѢПШЕЙ.**

ЛЕПШИЙ *див.* **ЛѢПШИЙ.**

ЛЕПШЫЙ *див.* **ЛѢПШИЙ.**

ЛЕПШОСТЬ *див.* **ЛѢПШОСТЬ.**

ЛЕПШЬ *присл. в.ст.* Те саме, що **лѣпше**: Але лепшь маючи волю $\wp$ пре(и)м $\wp$ ю много з ва(ми) пораз $\wp$ меватиса и намовитиса папери и чернил $\wp$ не повераючи того посланца мое(г) до вси(х) любве(и) ваши(х) шлю (Новгородок, 1592 *ЛСБ* 213).

Див. ще **ЛЕПЕЙ.**

Пор. **ЛѢПО.**

ЛЕПЬ¹ *ч.* Клей: *lentor, ris*, влага клиеватая, кли(й), лень (1642 *ЛС* 253).

ЛЕПЬ² *ч.* (*Viscum L.*) омила: *hup(h)ear*, леть, емела (1642 *ЛС* 222).

ЛЕПЬ³ *ч.* Воло: *viscus*, зобъ, имела на птици, леть (1642 *ЛС* 415).

ЛЕПЬ⁴ *ч.* Риболовецька снасть: мѣрк $\wp$ й, такъ то л $\wp$ вч $\wp$ ю або шаслив $\wp$ ю сѣтк $\wp$ т $\wp$ е р $\wp$ им'скіе риболове ма $\wp$ ю(т), и такъ и(з) свои(х) л $\wp$ повъ и сѣтей... зн $\wp$ ачный обл $\wp$ въ ω (т)н $\wp$ сать (Острог, 1598–1599 *Апокр.* 172 зв.).

ЛЕПЫШИЙ *див.* **ЛѢПШИЙ.**

ЛЕПЫЙ *див.* **ЛѢПЕЙ.**

ЛЕС *див.* **ЛѢСЬ.**

ЛЕСА *див.* **ЛѢСА.**

ЛЕСАНЫЙ *див.* **ЛѢСЕННЫЙ.**

ЛЕСКОВЫЙ *див.* **ЛѢСКОВЫЙ.**

ЛЕСКОТАНЬЕ *с.* Насолода: Ласкосрѣ-
дїе: Лескотанье (1627 *ЛБ* 57).

ЛЕСНИЧИЙ, ЛЕСНИЧІЙ, ЛЕСЪНИЧИЙ, ЛЕСЪНИЧЫЙ *ч.* Лісничий: А при том были... лесничий Подлашский... а пан Григорей Матасович, подстаростий Берестейский (Рогачі, 1542 *АС IV*, 308); О старосты и о лесничіе, съ которыхъ не мней тая можеть быти послуга и оборона, мають панове рада отъ себе... всказати, просечи,... абы подь часъ такъ кгвальтовное потребности... сами особами своими ку послуге... ехали и почты... ставили (Берестечко, 1566 *РИБ XXX*, 401); лесничови дом купил в Евдокимова зятя пред монастырем, за пулторы копы крошей литовских (Пересопница, 1600 *АрхЮЗР I/VI*, 298); волно будетъ тымъ же арендаромъ моимъ дрова возити зъ запустовъ моихъ, за оказанемъ лесничихъ, подь десеть котловъ горелчаныхъ, такъже на потребу пивную и солодовъ (Каменецъ, 1607 *АрхЮЗР 6/Л*, 343); потом противко роботнымъ: Данилови войтови... Терешкови Чосничькови лесничому, и въсей громаде села Больболъ... жалосне се сведчила и протестовала (Володимир, 1649 *АрхЮЗР 3/IV*, 66); преднейший хоружий гайдукъ и Гунька Калениченье, лесничие месчане роденские (!), такъже при них месчань роденских (!) зуповная улица, Омельянская названая, шестьдесятъ человека, верхами и пешо (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР 3/IV*, 116); лесничые Житомерьские, презеньтовали передь урадомъ нинешнимъ коне(и) пятеро (Житомир, 1650 *ДМВН* 214).

ЛЕСНИЧІЙ *див.* **ЛЕСНИЧИЙ.**

ЛЕСНЫЙ *див.* **ЛЪСНЫЙ**.

ЛЕСОВЫЙ *прикм.* Лісний, лісовий: Я(н) Забло(ц)ки(и) шафа(р) мо(и) ўчинивши зо (м)ною по(с)танове(н)є на роботѣ лесовѣю попе(л)нѣю... //... забра(л) ѣ мене на листы и квиты свое ро(з)ными часы немалѣю сѣмѣ пнзе(и) (Житомир, 1605 *ЦДИАК* 11, 1, 4, 36 зв.–37).

ЛЕСОКЪ *див.* **ЛЪСОКЪ**.

ЛЕСТЕЦЪ, ЛЕСТЕЦЪ *ч.* Лестун, облесник; наклепник: и стѣи кандить р(ч)є. г(с)а ба того єдино҃го любилѣ вси. а агриколаи кнзѣ лестецѣ єсть. и слышав то кнзѣ разгнѣвалса вельми повелѣ(л) свазавши и(х) вести в те(м)нищу (1489 *Чет.* 141); ѣко повѣдає(т) ѡ црѣствіи бжїи, ку зерну горчїчномоу И коу квасу иж прїрѡвняєт, ірода лестцем называєт (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 78); алє єго смѣле може(ш) назвати ты(м) имене(м), іюда, рѣбѣ и лєсте(ц), дрѣгѣ и предате(л) (1596 *Виш.Кн.* 248 зв.); А та(к) тоє оурадивѣши, ишли с пи(л)ностію и просили єго, рекоучи: Панє Пилате... споманѣли єсмо ѡного лєстыца слово, коли єще жи(в) бы(л) и мѡви(л), и(ж) “имаю смрѣть притрѣпѣти (!), алє во третїи днѣ вѣскр(с)ноу из мрѣтвы(х)” (XVI ст. *УЄ Трост.* 82); planus, лє(с)тецѣ, клевет(т)никѣ (1642 *ЛС* 318).

Див. ще **ЛЕСТНИКЪ, ЛЪСТЕЦ**.

ЛЕСТИВЕ *присл.* Підступно, зрадливо: То-гды зобралиса архїєрєє... и оучинили радоу, абы їса лєстївє іали, и оубили (1556–1561 *ПС* 109 зв.); гладали архїєрєє и законїници. якѣ бы їса лєстївє іали и забили. И мѡвили алє нє вѣ праздник. жєбы замѣшана межѣ людѣми нє было (Там же, 183).

Див. ще **ЛЕСТНѢ**.

ЛЕСТИВЫЙ, ЛЕСТИВЪ *прикм.* Підступний, зрадливий: ѣзы(к) твои ѣко бритѡва. изѡвстрєна. сотвори(л) єси лє(с)ть. возлюби(л) єси злобоу пачє блго(с)тына. нє правдоу нєжє глїти правдѣ. возлюби(л) єси всѣ глїи пото(п)нныа. и ѣзыкѣ лє(с)тивѣ. и сєго ради раз(д)руши(т) та (бѣ) до конца (1489 *Чет.* 246 зв.); оуха ты(ж) свои маємо ѡ(т)врѣтати ѡ(т) сло(в) мє(р)зкы(х) и(ж) бы(х)мо нїми нє слышали, анѣ вставляли и(х) на слѣхы, ѣзыка лєстїва҃го, котры(м) ѡклеветаємо братїю свою (к. XVI ст. *УЄ* №31, 52 зв.); а іюда з дрѣгой страны лє(с)тивы(и) лакомыи ста(л) вѣ єр(с)лимѣ (поч. XVII ст. *УЄ* № 256, 8); Но и(з)бави на(с) ѡ(т) лѣкаво҃гѡ, мїра сєгѡ лєстїво҃го, и(з)радливо(г): И бѣрзо дѣшамѣ нашимѣ шкодливо҃гѡ (Чернігів, 1646 *Перло* 21 зв.).

Див. ще **ЛЪСТИВЫЙ**.

ЛЕСТИТИ *дієсл. недок.* (кого) Лєстити, обманѡвати: Ажѣ бы єсє рекли, ажѣ грѣха нє имаєє, то самѣ себє лєстїє и правды тои нє имаєє, а єсли испѡвѣє грѣхы свои, Бгѣ вѣрєнь єсть и правєдєнь, выдпуститѣ намѣ, ажѣ сѣ покаєє (XVI ст. *НЄ* 23).

ЛЕСТИТИСЯ, ЛЕСТѢТИСА *дієсл. недок.* (в кому і без додатка) Спокушатисѣ, знадѣжуватисѣ: Нагай нє лєститѣ сѣ никто во васѣ, чѡмѣ кто чинитѣ правду, мянѡванѣ єсть, а кто чинитѣ грѣхѣ, самѣ собѣ нєпрѣтѣль єсть (XVI ст. *НЄ* 61); избавитє(л)... мѡви(л) прє(з) павла ст҃го. нє лєстѣтєса а мѣсли на то нѣ маєтє в собѣ, нѣ блѡу(д)нїци ані идо҃лослѣжитєліє, нї прєлюбѡдѣє, анѣ сквѣрнїтєліє (к. XVI ст. *УЄ* №31, 79).

ЛЕСТКА *ж.* Лєстошї, зѡба҃ба: всѣхѣ єднѣкѣ хїтрѡсти и зрѣды єдинѣ сєй конєцѣ єсть, абы

чл̄ка w(т) Б̄га ле(ст)ками w(т)в̄абивши, к' собѣ пригорнули и загубили (Київ, 1637 УЄ Кал. 26).

ЛЕСТНЕ *див.* **ЛЕСТНЬ**.

ЛЕСТНИЙ *див.* **ЛЕСТНЫЙ**.

ЛЕСТНИКЪ *ч.* (той, хто спонукає до гріха) спокусник: Лѣстници бо на дѣло от врага посланіи, иже в нечестіе давно осужденъни (к. XVI ст. Укр.п. 87).

Див. ще **ЛЕСТЕЦЬ**.

ЛЕСТНЫЙ, ЛЕСТНИЙ *прикм.* 1. Обманливый, підступный, згубный: Люди... почали гл̄ати меж(до) собою, едены (!) по невѣжеству, др̄гїе по вб̄ычаю своему древнему лестному или завистно(м̄) (Львів, 1590 ЛНБ 4, 1136, 2, 30, 1); “И многіи пойдуть всл̄дъ ихъ нечистотъ, презъ которыхъ дорога истинная блюзнитися будетъ, и въ преумноженію лестныхъ словъ васъ уловяты, которыхъ судъ спочатку не ом̄шкиваеъ, и затраченъе ихъ не дремлетъ” (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 315); Не лѣстный: Не зрадл̄ивы(и), щ̄иры(и), зр̄и лѣсть, аб̄о ле(ст)ны(и) ло(б)з̄ате(л) (1627 ЛБ 74); Прелюбод̄(и)ческоє: Лѣстное, растл̄нное, сфалш̄ованое, зопс̄ованое, подк̄идное (Там же, 95); *fraudulendus*, л̄е(с)тн̄и(й) (1642 ЛС 202).

2. *У ролі ім.* Те саме, що **лестникъ**: Здалося ми тѣжъ ещѣ w томъ припомн̄ѣти, На іак̄омъ Б̄ѣ зезв̄олили преложоны(м) м̄ѣти М̄ѣстц̄: тебѣ w W(т)чѣ, цнw(т) высоколѣтныхъ, Которого w бл̄в̄ки пречъ минаю(т) лѣстны(х) (Київ, 1618 В̄зер. 15).

Див. ще **ЛЕСТИВЫЙ**.

ЛЕСТНЬ, ЛЕСТНЕ *присл.* Фальшиво, облудно: б̄ѣда тымъ, которыи пишуть не-

правду, которыи пишучи, лукаво и лестне пишуть, мысли свои злыи въ добрыи сердца людскіи впроважаючи, зъ тымъ ся выносятъ, якобы што отъ отъ (!) книгъ повѣдали (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 706); *fraudulenter*, л̄е(с)тн̄ѣ (1642 ЛС 202).

Див. ще **ЛЕСТИВЕ**.

ЛЕСТЬ *див.* **ЛЕСТЬ**.

ЛЕСТЬ, ЛЕСТЬ *ж.* 1. Обман, лицемірство, фальш: рога не во(з)носи(л) и не гл̄аль на б̄га неправд̄ з лестию помрачи(л)-са (Новгородок, 1592 ЛСБ 213); патріарха... призва(в)ши до себе іон̄... мови(л)... С̄ыноу намилш̄ій іона, бл̄(с)в̄енство оу мене на тою митрополію хитростію и лѣстію исавовою залаплено (Острог, 1598 *Ист.фл.сун.* 221); Лож бо чловечаа з богом не царств̄ует, и лѣсть неправедных скоро погибает (к. XVI ст. Укр.п. 85); Униты, якъ уж̄ѣ, лѣст̄ жалом воюють, Ман̄ю мощняты, благочестіе псу-ють (Слуцьк, 1616 Укр.п. 221); Называ̄ется свѣтлымъ восток̄омъ; понѣже показ̄уетъ нам̄, свѣтъ сл̄нца неогасимаго;... тм̄ с̄моутн̄ю безб̄ожіа, и лѣсть еретическ̄ю прогонитъ: а св̄оего свѣта сианіемъ, просвещаетъ разоумъ в̄рныхъ с̄н̄ш̄въ св̄оихъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 50); ун̄фаты зъ латынниками зовутся святая згода, а мы засъ ее называемъ отступленіе розуму прирожоного, такъ же в̄ры ихъ и церкви, древо гр̄ху, оwoць беззаконства, потрава зъ трутизною, лѣсть солодкая, кривая дорога, духовное чужолозство (1626 *Кур.Н.* 18); Пронырство: Л̄в̄каство, лѣсть (1627 ЛБ 101).

2. Спокуса, зваблювання: а шн̄ [іс] в̄ѣдаючи и(х) лѣсть рекл̄ им̄. Чѣмоу ма коусите. Принес̄те ми п̄незь нехаи wгладаю (1556–1561 ЛС 175 зв.); Владімеръ бо свои наро(д)

кр̄(с)щєніємъ просвѣтилъ, Конъстантинъ же б̄горазѹміа писаніємъ освѣтилъ, Тогда много б̄ожіе оупразниса идольскіа лєсти, Ннѣ же славитса б̄ж(с)тво єдіноа вла́сти (Острог, 1581 *См.В. 7 зв.*).

ЛЕСТИТЬСА *див. ЛЕСТИТИСЯ.*

ЛЕСЬ *див. ЛѢСЬ.*

ЛЕСЬНИЧИЙ *див. ЛЕСНИЧИЙ.*

ЛЕСЬНИЧЫЙ *див. ЛЕСНИЧИЙ.*

ЛЕТАРИЯ *див. ЛИТАРИЯ.*

ЛЕТАТИ *див. ЛѢТАТИ.*

ЛЕТАТЬ *див. ЛѢТАТИ.*

ЛЕТАЮЧИЙ *див. ЛѢТАЮЧИЙ.*

ЛЕТЕ *див. ЛѢТЬ.*

ЛЕТИ *див. ЛИТИ.*

ЛЕТНИЙ¹ *див. ЛѢТНИЙ¹.*

ЛЕТНИК *див. ЛѢТНИКЪ.*

ЛЕТНЫЙ² *див. ЛѢТНИЙ².*

ЛЕТО *див. ЛѢТО.*

ЛЕТОМЪ *див. ЛѢТОМЪ.*

ЛЕТОРОСЛЬ *див. ЛѢТОРОСЛЬ.*

ЛЕТОШНИЙ *прикм. Однорічний: за ло(н)-скоє жеребѣа по(л)копы гроше(и), за летошнее жеребѣа два(д)ца(т) гр̄ше(и) (1566 ВЛС 99).*

ЛЕТУРГІЯ *див. ЛИТУРГИЯ.*

ЛЕТУЧИЙ *дісприкм. у ролі прикм. (який літає, летить, переміщається в повітрі) летучий: А которіи з васъ зостанѹтъ, дамъ страхъ до ср(д)ца ихъ в' земля(х) непріятельскихъ перестрашитъ ихъ шѹмъ листѹ летѹчо(го)и*

такъ бѹдѹтъ оутѣкати іакѹ пред' мечемъ, бѹдѹтъ падати хочъ ихъ никто не гонитъ (серед. XVII ст. Хрон. 127).

Див. ще ЛЕТЯЩИЙ.

ЛЕТЬ *ч. Вид рослини: acrifolium, летъ, сла(д)коє древо (1642 ЛС 67).*

ЛЕТЬТИ *дієсл. недок. 1. (пересуватися в повітрі за допомогою крил) летіти: где га(и)-вороны летіать, та(м) сіа тежъ кавки, крѹки, вороны межи ни(х) мѣшаю(т) (1582 Кр.Стр. 47); Гдѣ жъ тó хотѣлъ человекъ той, крилами голѹбинными летѣти: поневажъ неподвбнаа єсть рѣчь члѣвекови, на такъ малыхъ крилахъ по(д)нестиса ѡ(т) землѣ // и на вѣчный ѡ(т)-починокъ залетѣти (поч. XVII ст. Пчела 55–55 зв.); Кто дасть ми крыла, іакъ голѹбовы, жебымъ летѣл' и ѡ(т)почилъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 457); Мо(р) былъ великій во Львовѣ що мовили и пта(х) іакъ летѣ(в) пре(з) мѣсто то впалъ и здохъ (серед. XVII ст. ЛЛ 165); летѣти в руки *див. РУКА.**

2. (переміщатися зверху вниз) летіти, падати: Брилѹ снѣгѹ вимаю(т) и кгда летіачи з гори, ѡни его рили хворо(с)тѹ дерево ломили (1582 Кр.Стр. 43 зв.); Которий [камень] єсли звысока лети(т) и що колѣе(к) ємоу трафлаетса зламоує(т) жебы пришо(л) где лети(т) (поч. XVII ст. Проп.р. 224).

3. Перен. (розноситися в просторі, лінути) летіти: А гды такъ дóбре Пóстом' спорѹженомѹ тѣлѹ, тихѹ и скрómне рóзѹм' прилѹчившиса, помагѣт', скóрѣи и быстрѣи нѣжъ огóнь, такоѡаа мл̄тва в' гóрѹ летит' (Київ, 1637 УЄ Кал. 147).

4. Перен. Бігти, мчатися: Перѹ: Прѹдко лечѹ, текѹ, или вѣртаю, инорѣчнѹ, поскакѹю, ѡ(т)скóчилъ (1627 ЛБ 80).

5. *Перен.* (на що) (*прагнути чого-небудь*) гнатися (за чим), домагатися (чого): Істность бовѣмъ оного, в' Марсѣ фундована, И в' Валечной Мѣнервѣ мѣчно в'кгрунтована, Загѣны роспѣщаѣтъ, в' свѣтѣвые двѣры: Летитъ на висѣкѣе, рыцарства гонѣры (Львѣв, 1642 *Бут.* 4 зв.).

ЛЕТЯГА ч. Нетяга, бурлака. Вл.н.: Ра(д)-ко Летяга (1649 *РЗВ* 415).

ЛЕТЯЩИЙ, ЛЕТАЩИЙ *дисприкм.* у ролі *прикм.* 1. Те саме, що *летучий*: *летащий змій* *див.* **ЗМИЙ**.

2. *Перен.* Швидкий, прудкий: А протожъ якось на то штетечною губою своєю заробиль, давши волю перови летящому непогамованую (Вільна, 1599 *Ант.* 923).

ЛЕТАЩИЙ *див.* **ЛЕТЯЩИЙ**.

ЛЕХА ж. (*частина поля, засіяного на ширину одного розмаху руки*) леха: огород один дворный, в томъ огороде пастернаку леха посеяного, цыбули высадковъ грядъ чотыри, цыбули посеяное гряд чотырнадцат, морквы гряд чотыри (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 352).

ЛЕХТАРНЯ *див.* **ЛѢХТАРНА**.

ЛЕХТАРЪ *див.* **ЛИХТАРЪ**.

ЛЕХТАРЪ *див.* **ЛИХТАРЪ**.

ЛЕХЦЕ *див.* **ЛЕГЦЕ**.

ЛЕХЦЕВАЖИТИ *див.* **ЛЕГЦЕВАЖИТИ**.

ЛЕХЧЕ, ЛЕХЪЧЕ *присл. в. ст.* 1. (*простіше*) легше: Дѣтѣньки, видите, ажъ не добро, надѣючи ся на богаство, увыйти у царство небесное, чомъ лехъче, мовить, “комѣлѣ пруйти скрузъ игляное ухо, нѣжъ богатому у царство небесное увыйти” (XVI ст. *НС* 123).

2. (*охочіше*) легше: буршее дѣло давѣ Бѣгъ, нѣжъ богаство ваше, царство вѣчное тымъ, што ищутъ его, а годулю и питву лехче дасть, та одежу (XVI ст. *НС* 94).

Див. ще **ЛЖЕЙ**.

Пор. **ЛЕГКО**.

ЛЕХЪ¹ ч. Лѣх, погрѣб: въ сѣна(х) замѣки три внѣтрные пере(д) сѣньми кганокъ добры(и) по(д) домо(м) з лехомъ (1552 *ОВол.3.* 195 зв.).

ЛЕХЪ² *див.* **ЛЯХЪ**.

ЛЕХЪЧЕ *див.* **ЛЕХЧЕ**.

ЛЕЧ *див.* **ЛЕЧЬ**.

ЛЕЧБА ж. Лікування: осокорь... //... ко-ра то(г) древа, тако(ж) и коре(н)... присто-а(т) к различнымъ(м) лечба(м) (XVI ст. *Травн.* 371–371 зв.).

ЛЕЧЕНЬЄ *див.* **ЛѢЧЕНЄ**.

ЛЕЧИ *див.* **ЛѢГТИ**.

ЛЕЧИТИ *див.* **ЛѢЧИТИ**.

ЛЕЧИТЬ *див.* **ЛѢЧИТИ**.

ЛЕЧЬ¹, **ЛЕЧ**, **ЛЕЧЬ** *спол. I.* (*зв'язує члени речення*) 1. (*протиставний*) а, але, проте, однак: а дей кѣ отказѣ жадному не приехал, леч был есми того домнимана, жебы тѣт... бискѣп... Виленский был и Єго Милости ѣдарити чолом есми хотел (Милянѣвичі, 1530 *ASIII*, 368); царя Перекопского Сап-Кгиревы люди немалыи идѣт в панства нашии и вжо Днепръ перешли, леч того не ведают, в которѣю са сторонѣ вбернѣт (Львѣв, 1537 *AS IV*, 81); то ты самъ вѣдѣшь лечъ не сполниле(с) ми вѣтници (к. XVI ст. *Розм.* 33); вный стый моужъ... оучиниль... забійство...

лечь зара(з) до лѣкара оуда(л)са (Острог, 1607 *Лѣк.* 100); Были абовѣмь нагими свѣтѣ, лечь приидѣны въ Хр(с)та, ѿбогѣи, але и богатыи (Київ, 1625 *Злат.Н.* 128зв.); Томѣ жь Мѹррѣ з' Кадиломь нѣхъ вѣщковѣ нѣсать, Не Рождество, лечь з' мѣртвыхъ в'ста(н)е южъ голо́са(т) (Київ, 1632 *Евх.* 297); Петр'... вы́стѹпи(в)ши з' кораблѣ шоль до нѣго: лечь обачивши вѣтрѣ гвалтовный, злѣкал са (Київ, 1637 *УС Кал.* 440); Хс Па(н), гды себе за насъ ѿфѣрова(л), не дрѣмливе, не успале... поступова(л), якъ многѣ з' на(с) постѹпова́ти звѣкли...; Леч' милостю запалѣный... бы(л), гды солѣдкимъ го́лосом(м) завола́т' (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 6); до нѣба яко Бгъ сам провадит тебе, Абыс южъ большъ не плакаль в пекелной темно(с)ти. Леч кролеваль ве(с)поль з нимъ въ нѣ(с)ной свѣтло(с)ти (Пол. XVII ст. *Рез.* 180); од котрого збитя и змордованя, любо за Ласкою Божою ледве живого, лечь каликою вечным зостаеь, але пульвеку его збавили (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 357).

2. (*протиставно-обмежувальний*) та, однак, тильки: А не розѹмѣшь по францѹзкѣ мовити І: не такъ досконале лечь ѹчѹса (к. XVI ст. *Розм.* 9); Вспомнимъ и мы, Лечь не в часъ его напомнимъ. Поднебѣню нѣшемъ гѣркіи з' збридѣна. Аппетитѣ! клѣмного (Вільна, 1620 *Лям.К.* 11); Єдаль в'правдѣ, зъ всего, што мѣ са прѣзъ шлюбъ за́конѣ егѹ ѿдѣти годило, лечь барзо мѣрне (Київ, 1627 *Тр.* 555); позволисмо такъ в лукахъ, яко и в става(х) належачи(х) до... Монастыра... рыбы лови(т), почавши ѿ(т) Белобережья а(ж) до ѿзера названого Дубкомъ, ле(ч) ты(м) ты(л)ко краемъ ѿ(т) Пивовъ Городишча до Максимовки (Мошни, 1649 *ЦНБ ДА/13*, 103);

южъ тотъ руморъ протесѣтаньта а неомыльный въ пульдороги // заскочилъ, теды протесѣтаньтъ, далей не едучи, лечь поверьнувшисе ку домови, а... видечи небезпеченство суседьскихъ маестностей, на свою се теж сподеваль (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 187–188).

3. (*приєднувальний*) (у спол. *лечь и*) та й, а також: которыхъ тыхъ теды гнилыхъ вѣтровъ спростныхъ лечь и мерскихъ геретиковъ многихъ и наступуючихъ зъ иншими фалшивыми науками и тежъ змышленными сакраментами... приходили (1626 *Кир.Н.* 25).

4. (*єднальный*) (у складі *парного сполучника не только... лечь, не только... лечь и*) не тильки... а й: Кайдалы Поврѣзки... Котѣрыми не то́лко христіанъ погане. Лечь... своіи свойхъ, хрѣстіанъ хрѣстѣне Вѣжуть, вазѣтъ, крѣвь точать (Вільна, 1620 *Лям.К.* 17); та́а то любѣвь, поневажъ є(ст) звязкомъ з'єднѣчѣючимъ члѣнки цѣрковныи не то́лко до живыхъ протягаѣтьса, лечь и до оумѣрлых' (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 163); панъ Чехо(в)ски(и) не уважы(в)шы у се(и)ме покою, бе(з) пече(н)ства и поваги судовъ... и не ѿбавяючы сие срокгости и винъ... не то(л)ко того не затрыма(л), лечь є(ш)че до такового бе(с)пече(н)ства... привель (Київ, 1643 *ДМВН* 266); аггльвє... за́вше видать ѿблѣче ѿ(т)ца моѣго, а не только люде, лечь мѣста, крайны, кролѣвства и преложѣныи в' оура́дахъ (Львів, 1646 *Зобр.* 8).

II. (*зв'язує речення*) (*з'єднує частини складносурядного речення*) 1. (*протиставний*) але, проте, однак: который жо сѣда его, Влехно... сѣдъ свой ѿчивисто перед нами ѿказывати хотель, лечь намъ са то не видело (Краків, 1538 *AS IV*, 139); цар Тѹрецький розказал был воеводе Волоскомѣ до Вгер съ

собою пойти, лечь вн с того са вымовил и пойти там не хотел (Краків, 1543 *AS IV*, 351); матка твоа хорovala пре(з) два або три дни, лечь вна южь вздоровѣла (Там же, 64); рады На то Нѣ машь, То(л)ко во(л)ного Листу W Перестя до воло(х) На бы(т) Просити. Лечь то жартъ, Але злы(и) то жартъ Пане Позна(н)ски(и) (Львів, 1607 *ЛСБ* 421, 2 зв.); если бы не помогло лѣка(р)ство бжїе, ѡпадае члѣвкъ вне(т) в го(р)шіе рѣчи, Ле(ч) стаа та(и)-на твоа бѣ ѡ(т)тагае(т) ѡ(т) злого (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 44); вы есте нѣмощны, лечь тотъ который васъ посылаетъ силный ест' (Київ, 1625 *Злат.Н.* 128 зв.); Даръ по(д)лый, лечь Панскаа ласка все прїймѣть, ѡ(т) оубогихъ немногѡ дарѡвѡ потребѣть (Київ, 1633 *Евф.* 309); Абы тои звады болше понехали далѣ(и) ихали, Ле(ч) трудно было ба(р)зо заюшыли, З ѡбохъ сторо(н) быты(х) ра(н)ны(х) начиныли (1636 *Лям. о приг.* 9 зв.); слѣги... хотели... абы тѣю мае(т)но(ст) тро(с)чынѣце... //... до ѡ(с)таткѣ ѡнѣю спѣ(с)тошити и (з)не(с)-ти ѡсиловали лечь же имъ того Пань богъ не допомог (Вінниця, 1640 *ЛНБ* 5, III 4063, 32 зв.–33); ѡточивши воисками своими вшитокъ Лвѣвъ штѣрмовали до него безъ часъ не малїй, лечь мѣщане ѡ(т)пиралися мощно (Львів, 1648 *УЄ* № 5, 125 зв., на полях).

2. (*протиставно-уточнювальний*) але, тїльки: мои многіе речи при томъ взяли, того не вѣдаю хто взялъ, лечь потомъ Михелевая повѣдила, ижь быхъ я тотъ адамашокъ ей дала (Краків, 1518 *PEA I*, 94); князь староста Лѣцкій и потомки его не маот лантвойта вбирати и встановлати, лечь бѣрмистрове и радцы... маот собѣ лантвойта вбирати (Берестя, 1544 *AS IV*, 402); суть нѣкоторые учителяве,... которїи ихъ отъ Христа камня

каменями называютъ, — лечь жадного зъ них не найдуемо (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 357).

3. (*протиставно-обмежувальний*) та, однак, тїльки: Твоа Милость там на тое место не ехал и назад ѡттол са вернѣл и княземъ... тамъ ехати не казал, лечь нехай бы вни в домах своих поготовѣ мешкали и кони мели в себѣ сытыи (Краків, 1539 *AS IV*, 202); жалѣю, ижь не могле(м) рыхлей ѡ(д)дати, чиниле(м) еднакъ пїлность, іако на(и)бо(л)шѣю, лечь іакъ // трѣдно е(ст) доставати гроше(и) (XVI ст. *Розм.* 67–67 зв.); Трѣтїй мїръ есть члѣкъ, такъ названнїй ѡ(т) фїлозѡфѡ(в), и бгослѡвцовъ, лечь и в томъ оузришь, дївнѣю премоудрость бжїю. ѡ члѣче, тїлко познай самого себе (Поцаїв, 1618 *Зерц.* 19 зв.).

ЛЕЧЬ², ЛЕЧ, ЛЕЧЬ част. 1. (*підсилювальна*) та, таж: малаа бы тѣ была шкода, лечь повѣжь, если са тобѣ досы(т) стало? (к. XVI ст. *Розм.* 58 зв.); Лечь еще оудаймоса до Бж(с)т Писанїа, тое на(с) до плачѣ в' той мѣрѣ потагнетъ и примѣси(т), которое выхвалаетъ плачѣчихъ тїми словы (Київ, 1625 *Кон.Каз.* 9); W незбѡжнїй чловеце,... Лечь то(ж) и теперъ смѣешь дѣрзостне чинїти, Спасїтеля своѣго смѣешь злѡстми бїти (Львів, 1631 *Волк.* 22 зв.); Ле(ч) та(м) пре(д)-са неро(в)не далекаа ро(з)ница. Іїк небо ѡ(т) земли далекаа граница (1636 *Лям. о пр.* 7).

2. (*уточнювальна*) тїльки, лише: княза Кѣзмы... подданныи з дрѣгое половицы Терновки в тые нивы николи са не ѡстѣповали, лечь тими разы,... іако князь Кѣзма... ѡ княгини Єе Милости Илинос... тѣю половицѣ Терновки ѡтнав, тогда князь Кѣзма... казал людем своим тых нив наших ѡживати (Острог, 1546 *AS IV*, 502); и на знакъ показу-

ючи тоє поволности своеє, абых еще охотнейшого ку собѣ его позыскала, кромь всеє намовы и примушєня, леч по своей доброй воли, тоє все, што одно кольвекъ мне он листомъ своимъ записал... даю и дарую (Луцьк, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 198); прето я... //... будучи ничимъ ни отъ кого не намовленъ, лечь самъ, зъ доброй воли, даль и дароваль (Клевань, 1571 *АрхЮЗР* 1/I, 32–33); лечь самомъ бгъ вѣдомо є(ст), што са станє(т) (к. XVI ст. *Розм.* 23 зв.).

3. (*обмежувальна*) тільки, лише: жаднымъ способо(м) не мѡжетъ собѣ привлацити тогѡ кона хтѡбы та(к) // злы(м) сѡмне(н)ємъ кѡпи(л), ле(ч) то(т) котѡры(и) бы добры(м) сѡмне(н)ємъ кѡпи(л) (Львѡв, 1645 *О тайн.* 102–103); Свѣцкі єсь чловѣкъ, пил'нѡй поволана и дѣла своѡго. Дѡхѡвныєсь, не мѡшайса в' справы свѣцкіѡ тобѡ не налѣжныѡ: Лечь во званиѡ, в' нѣм же званиє єси пребывай (Львѡв, 1646 *Жел.Сл.* 2 зв.);

(у *стол.* **лечь толко**) тільки: Пилне шнь того стерєгъ, бы война с' хр(с)тианы, Хр(с)тианшмъ не бѣла, лечь толко с поганы (Киѡв, 1622 *Сак.В.* 40).

ЛЕЧЬ *див.* **ЛЕЧЬ.**

ЛЕЧЬБА *див.* **ЛИЧБА.**

ЛЕЩИНА *ж.* Ліщина. Вл.н., ч.: Яцько Лещина (1649 *РЗВ* 331).

ЛЕЩИННЫЙ *прикм.* Ліщиновий: sachyues, цвѣтъ лещи(н)ны(х) и прочии(х) дрєвь (1642 *ЛС* 106).

ЛЕЩЬ *ч.* (*присноводна риба родини коропових*) (*Abramis brama*) лящ: [черкашенє] даивали старостє с каждое ватаги великое або малое... по л̄ рыбъ іако щѡкъ короповъ ле-

щовъ сомовъ (1552 *ОЧерк.З.* 11 зв.); посла(л) єсми в̄м̄ г(с)дрю моему шєстрины бочку а лещо(в) добры(х) бочку (Киѡв, 1555–1568 *Гр.Мат.* 1); рыбы розное: щукъ, карасий, линов, лещов, окуней и плотиц было вловлено за пятдесят золотых полских (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 1/VI, 525).

ЛЖА, ЛЬЖА, ЛЬЖА *ж.* Брєхня, неправда: не целовати кр(с)та на кривє. рекомо не присагати. и не клатиса именємъ б̄жии(м) во лъжю (1489 *Чет.* 338 зв.); Вл(д)ки безъбо(ж)ниє вмѣсто правила, и кни(ж)наго чтѣнїа... в Закони г̄дни д̄нь и ношъ на(д) статѡтами и лжею оувєс вѣкъ свои оупра(ж)наю(т) и погублаю(т) (до 1596 *Виш.Кн.* 264 зв.); Дїаво(л) же завїстный пора(до)вавши(с) нашей погібєли оу бѡл'шѡю люди привѣль. и наоучпль пїа(н)ству... завїсти и лъжи (к. XVI ст. *УЄ* № 77, 188); falsitas, л(ъ)жа (1642 *ЛС* 193); Лжи се стерєчи бѡдєшь, невїнногш и справєдлївого не забїєшь, бо са брижѡ не(з)бѡжнымъ (сєред. XVII ст. *Хрон.* 100 зв.).

Див. щє **ЛГАНЬЄ, ЛЖЕНЬЄ, ЛОЖЬ.**

ЛЖЕАПОСТОЛЬ *ч.* Лжеапостол, псевдоапостол: А ежели латынские мниси учат и проповѣдают, не лакомтєся на тоє, бо и дїавол учит, и проповѣдаєт, и ангєлом ся чинит, и преобразует, и лжеапостолю, и лжепророки, и лжеучители родит (1615–1616 *Виш.Поз. мисл.* 244).

ЛЖЕИМЕННЫЙ *прикм.* Фальшивий, лукавий: ѡ латини лжеимє(н)ныє Пастыре, целы(м) бє(р)вєно(м) вымысло(в) нѡвы(х), зѣницѡ спсєнїа лю(д)ского завалили (1598 *Виш.Кн.* 284); Блюдѣтєса ш(т) псѡвъ и злы(х) дѣлатєлєи тоє(ст) ш(т) лжеимєнны(х) Пастыре(и), кото-

рыє Ѹ виноградъ Хсвѣ робѣтиса по(д)нали, а вного сами(ж) запѣстошили и те(р)нїє(м) бє(з)-зако(н)ного житїа заростили (Там же, 309).

ЛЖЕЙ, ЛЖЪЙ *присл. в.ст. (простіше)* легше: w(т)раднѣ: лжѣй, знѣснѣй (1627 ЛБ 146); а што кѡлвекъ бѹдетъ всегw нехѣй w(т)нѡсать до тебє, а сами толк мнѣ(и)шїи рєчи нехѣй сѹдять: иже бы тобѣ лжей бѣло, подѣливши тажа(р) межи їншихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 95 зв.).

Див. ще ЛЕХЧЕ.

Пор. ЛЕГКО.

ЛЖЕЛЮБЕЦЬ *ч.* Брехун: Того... показати не можеш, абы з школы... богоносец выйти имѣл, только все... блаженной наукѣ сопротивници, — ...пужнославолюбцы хелпливыи, велерѣчивы, самохвалны, фарисѣи возносливы, клеветници, лжелюбцы (1608–1609 *Виш.Зач.* 225).

ЛЖЕНЬЄ *с.* Обмовляння, оббрїхування: Которїи, маючи на... Фотїа жолчемь отеключе сердце... до лженья и шкалованя св. Фотїа удались, абы презь той свой облудный поступокъ и сердца православныхъ отъ него отразили (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 741); Гаждєніє: Злохѣленїє, гѣмба... гѣмнѣе, лжєнѣе (1627 ЛБ 25).

Див. ще ЛГАНЬЄ.

ЛЖЕПАСТЫРЬ *ч.* Лжепастир, псевдопастир: Равно есть... абы таковые блазнители и никакоже // в церкви не были, и полезнѣе (глаголет в Никонѣ, в словѣ о лжепастырях и лжеучителях) собору вѣрныхъ самѣм в церковь собиратися и спасати, нежели соблазнители и слѣповождми во погибель и муку вѣчную отити (1608–1609 *Виш.Зач.* 200–201).

ЛЖЕПРОРОКЪ *ч.* Лжепророк, псевдопророк: некрещеныє... //... пре(л)щеныє w(т) дѣво(л)ского слуги и лжепророка махомета тѣр'ки ч(с)тнѣйшїе є(ст) пре(д) бѣгмъ в соудѣ и прав'дѣ якої такой, нежели крещє(н)ние лихи(!) (п. 1596 *Виш.Кн.* 262–263); А ежели латынские мниси учат и проповѣдают, не лакомтеся на тое, бо и диявол учит, и проповѣдает, и ангелом ся чинит, и преобразует, и лжеапостолы, и лжепророки, и лжеучители родит (1615–1616 *Виш.Поз.мисл.* 244); Господь Богъ... оповидѣль мовячи: “повстануть лжехристи и лжепророцы, не вѣрте имъ, ото впродѣ реклемъ вамъ” (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 314).

ЛЖЕСВѢДИТЕЛЬ *ч.* Лжесвѣдок: коуплют' тыжъ са тамъ, и прелюбодѣе, и чѣжолw(ж)ницы, скѡтоложницы, л'жесвѣдїтеля, кривоприсаж'ницы (Почаїв, 1618 *Зерц.* 70).

ЛЖЕТВОРНОЄ *с.* Облуда, фальш: offu-
cia, a(e), бѣлило, лжетво(р)ное (1642 *ЛС* 290).

ЛЖЕУЧИТЕЛЬ *ч.* Лжеучитель, псевдоучитель: Равно есть... абы таковые блазнители и никакоже // в церкви не были, и полезнѣе (глаголет в Никонѣ, в словѣ о лжепастырях и лжеучителях) собору вѣрныхъ самѣм в церковь собиратися и спасати, нежели соблазнители слѣповождми во погибель и муку вѣчную отити (1608–1609 *Виш.Зач.* 200–201); А ежели латынские мниси учат и проповѣдают, не лакомтеся на тое, бо и диявол учит, и проповѣдает, и ангелом ся чинит, и преобразует, и лжеапостолы, и лжепророки, и лжеучители родит (1615–1616 *Виш.Поз.мисл.* 244); ЗлатоѸ(ст) в' маргари(т), в' словѣ гї, w лжеучителєх пишеть тыми слѡви (Київ, 1621 *Коп.Пал.* (Лв.) 29).

ЛЖЕХИТРОСТЬ *ж.* Фальш, лукавство: Не всѣ ли отъ молодости ажъ до старости нынѣшнего часу въ сварахъ, тяжбахъ... лжехитростяхъ, абы баламутствомъ ближнего звитежилъ, животь свой проводили и нынѣ провожаютъ? (1603 *Пит.* 101).

ЛЖЕХРИСТЬ, ЛЪЖЕХРИСТЬ *ч.* Лжехристос, антихрист: шата(н)... всѣ(х) свои(х) хотачи... на вѣ(ч)ные рѣскоши посади(ти)... стараючи(с) // абы всѣ... лжехъ... поклонилиса (Вильна, 1596 *З.Каз.* 63–64); Мнози бо лжехристы маются явити и на прѣлестъ многих будут изводити (к. XVI ст. *Укр.п.* 87); Господь Богъ... оповидѣль мовячи: “повстануть лжехристи и лжепророцы, не вѣрте имъ, ото впродъ реклемъ вамъ” (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 314).

ЛЖИВЕ, ЛЪЖІВЕ *присл.* Те саме, що **лживо**: заповѣди вѣдаешъ ли. не дѣлай прѣлюбы. а не оубїи, и не крадь, а л'живе не свѣдьчи (1556–1561 *ПЄ* 166); много и ты(х) было кото(р)и л'живе свѣ(д)чили на него (Там же, 189); заповѣди вѣдаешъ ли. прѣлюбы не дѣлай, а не оубїи, и не крадъ, а лъживе не свѣтъчи (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 63); гды лживе трѣди(ш)са: а тамо правдиве лѣтѣю // мѣкѣ пострадаешъ (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29215, 262–262 зв.).

ЛЖИВИЙ *див.* **ЛЖИВЫЙ**.

ЛЖИВО *присл.* Неправдиво, брехливо, фальшиво: Мудры есте — признаваем вам, але лживо; мы же имама слово чисто и истинну неподозреную (1610 *Виш.Посл.Лв.бр.* 233).

Див. ще ЛЖИВЕ.

ЛЖИВОЛИЦЕМЪРНЫЙ *прикм.* Лицемирный: Не толко с простых морских людей,

но и с твоего, рекомо духовнаго, лживолицемѣрнаго езуицкаго живота ни единого не имѣеш (1608–1609 *Виш.Зач.* 220).

ЛЖИВЫЙ, ЛЖІВЫЙ, ЛЖЫВЫЙ, ЛЪЖИВЫЙ, ЛЪЖИВЫЙ *прикм.* 1. Брехливый, неправдивый: ш(т)стѣпѣте ш(т) мене вси делаючи(и) безаконие. таковии бо сж(ть) еретици. словомъ вѣроуетъ. а в таинѣ инаково. мнози бо лъживии еретици. и лживии оучители (1489 *Чет.* 214 зв.); яви(ли)са прѣ(д) ними якобы шмыл'нныи и(х) повѣсти. або лживыи. и не вѣри(ли) имъ (1556–1561 *ПЄ* 331); если в порозѣмѣню зостанешъ, же лживые слова мѣвишь, теды хѣтъ то и цесаро(м) бѣти достѣпилесь (Острог, 1614 *Тест.* 154); Не бѣдешъ прѣимоваль гѣлосѣ лживаго, и не проложись рѣки твое(и) абысь за незбѣжнымъ мѣль мѣвить фалшивое свѣдѣцтво (серед. XVII ст. *Хрон.* 100);

уроли ім. с. р. **лживое** — неправда, брехня: такъ правдивого члѣка мѣва мѣлы(м) оу людѣй бѣти чинитъ, такъ лживое и зрадливе хитрое, до нѣнависти оу всѣхъ людѣй приводить (Острог, 1614 *Тест.* 154).

2. Фальшивый, несправжний: Вел'ми са стерѣзѣте ш(т) л'живы(х) пр(о)рковъ. которыи прихода(т) к ва(м) въ шдеж'да(х) шв'чихъ (1556–1561 *ПЄ* 40); ар'хиерее же и оучителѣе и весь з'боръ. искали л'живого с'вѣдоцств'а противъ їсви, абы оубили его (Там же, 114 зв.); Слоухай же, лгарю клеветникѣ, а лживый свѣдькоу, ш(т)ложѣте ло(ж) (XVI ст. *УЄ* № 29219, 224); Дал'ый мови(т) ш ты(х) бе(з)слове(с)ны(х), то є(ст) ш злодѣйствѣ а (л)живо(м) свѣдоцствѣ члѣчо(м) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 175 зв.); То(ж) па(к) ш злодѣйствѣ и лживо(м) свѣдоцствѣ (Там же); тогда есми

и оставих срамоту чинити отвѣтом и писанием на скаржино лживое и потварное злѣпле-ние о отступленю греков и Руси от костела латинского и прочих басней (1608–1609 *Виш.Зач.* 212); прето Пáвель ст̄ый: розбиває лóжь тогw лживогw П̄рр(о)ка (Чернігів, 1646 *Перло* 137 зв.);

у ролі ім. брехун: w(т)стуге(т) нѣкоторые w(т) вѣры по(с)лухавши духо(в) зра(д)ли-вы(х) и на(к) бесо(в)ски(х) чере(з) wблуд-ную лживы(х) мову (II пол. XVI ст. *КА* 510, на полях).

ЛЖИТИ, ЛЖЫТЫ, ЛЪЖИТИ, ЛЪЖИ-ТИ дієсл. недок. 1. (що) Зневажати; об-бріхувати: wни... довѣпо(м) превр(о)тны(м) Б̄гословск̄ю чисто(ст) и науку л'жити сі-лоуютса (поч. XVII ст. *Проп.р.* 142).

2. (кого, кого чим) Ганьбити, лаяти, об-зивати: кгда Юсифъ помененогw Самійла... передь себе позваль, не только не сталь, але и его словы лъжилъ (Володимир, 1609 *АСД* VI, 116); тамъ шляхетного пана Бростовско-го квалтомъ порвавши, шарпали, лжити, би-ли (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 1/VI, 398); его кнежацкая милость,... смель при велю лю-дей зацныхъ... словы неучтивыми и ущипь-ливыми лжити (Володимир, 1619 *АрхЮЗР* 8/III, 53); менованые при(н)ципалове... с помо(ч)никами своими w таково(м) прие(з)-де... ведомо(ст) маючы... є(г) м(л)... лаали, лжили (Володимир, 1631 *ЦДДА Лен.* 823, 1, 579, 122); теды он мальжонку протестуючо-госе словы непристойными, которых тут и въспоменути не годитьсе, лжил, сромотилъ (Луцьк, 1647 *АрхЮЗР* 1/VI, 812); тамъже и помененые приньципалове с комьпринци-палами своими..., з дому одьного, в рынь-

ку будучого, пяные выпадыши... зараз про-тестаньта... словами неучтивыми лжыты и соромиты, называючи гультаями, почали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/VI, 46).

Див. ще ЛГАТИ.

ЛЖІВЫЙ *див.* ЛЖИВЫЙ.

ЛЖЫВЫЙ *див.* ЛЖИВЫЙ.

ЛЖЫТЫ *див.* ЛЖИТИ.

ЛЖЪЙ *див.* ЛЖЕЙ.

ЛЗА ж. Сльоза: З гвѣркими та лзами, ны-нѣ потыкаемw: И тогъ Ламентъ з' боле(м) Ср(д)чны(м) замыкаемw (Львів, 1615 *Лям. Жел.* 4); Поваблѣ(т) на(с) до Плачѣ и окрѣ-са лица лзами wмоченогw (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 19); И вы(ж) Спѣдее з Нищихъ к' Гробѣ пристѣпѣте Гѣрнопелынны л'зы, з очій вы-пѣстѣте (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 8); Аггль... Плакаль бы подобно и далѣй, але єдинъ wd' старцwвъ гамовал' лзы єгw, wповѣдаючи, же са знайшол' той, который Книгѣ wтворити маєт' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 3).

Див. ще СЛЕЗА.

ЛИ спол. I. (зв'язує члени речення) 1. (роз-діловий) або, чи: Та(к)же оуваривши бжкви-цѣ, кто бжде(т) иасти, ли пити оуздороває(т) wчи с которыхъ се(ль)єза тече(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 7); Бо та(м) ю(ж) сплощь бито а (с)натъ не смотрено. Камене(м) ли wбѣхо(м) кого ѣдарено. Нѣзашо та(м) бы(л) да(р) бжкыи и прыготованые (1636 *Лям. о приг.* 7 зв.).

2. (розділово-перелічувальний) або... або, чи... чи, чи то... чи то: чого есте выш'ли видѣти на поустыни. тростиноу ли кото-раа то w(т) вѣтра колѣбле(т)са. и чого жь есте вышыли видѣти. члѣка ли которыхы бы

быль шболочень в' дорогое шдѣна (1556–1561 ПЄ 242); едѣны корѣт'ко ли долго ли на свѣте побыва(в)ши, до обще(и) мѣтере своее ворѣчаю(т)са а ѣные на мѣстца и(х) настѣпаю(т) (Острог, 1587 См.Кл. 1); Христос владыка бог, коли спасение проповѣдати вселеннѣй послати хотѣл, архieree ли иерусалимские на тое достоинство избирал, Анну и Каияфу ли тою годностию почтил и оных ли на тую службу оную возвал (1598 Виш.Кн. 104); Щѣ тежъ естѣ трѣвалое и пѣвное на свѣтѣ повѣ(ж) ми. мае(т)ность ли; котѣраа ани вѣчера часо(м) недочекѣла. слава ли (Острог, 1607 Лѣк. 107);

(чергується з **чи ли**) або... або, чи... чи: к'то бы коли к'лал'са цр̄квѣю ничего не е(ст). але к'то бы к'лал'са з'лото(м) цр̄квны(м), винень е(ст). г'лоупѣи а с'лѣпѣи. што е(ст) бол'ше(г)[о], з'лото ли чили цр̄квь посвѣщающаа з'лато (1556–1561 ПЄ 98 зв.); што се дотычет леггат диспозыцыи, которые се мели по зойстѣю зъ света... цорки его, отверати, тые мають ли се за тестамент, чи ли за ординацыю розумети (Варшава, 1629 ЧИОНЛ XIV-3, 147);

(чергується з **чи, або**) або... або, чи... чи: приехали е(с)мо за по(с)ланьемъ п̄на андереа мо(н)гольта абыхмо вгледали ее мл(с)ти // к̄нгню ма(л)жонькѣ... а матькѣ его чи жива або ѣ везенью седить ли (Луцьк, 1577 ЖККИ, 81–82);

(чергується з **или**) або... або, чи... чи: Тому неборакови в // месяц раз трафится напиться и то без браку; што знайдет горкое ли или квасное пиво альбо мед, тое глещет (1596 Виш.Кн. 74–75); лож ли то была в Берестю тому чуду или истинна, только, молю, пилне присмотрѣтсея от овдешнего чуда и берестейского (1598 Виш.Кн. 117); тая твоя

данина на пожиток ли или на погибел вѣчну будет, на славу ли или на безчестие вѣсное ся превратит, на долго ли или на малый час ся в руках попѣстует (1599–1600 Виш.Кн. 47);

(чергується з **або**) або...або, чи...чи: Пане мой чого потребѣеш хочеш ли аксамитѣ едомашки, дамасценѣ, бархетѣ, польедомашкѣ, бѣкгронѣ, тафты або ѣакого рожаю едомашки блаватѣ? (XVI ст. Розм. 52 зв.); не дбаєте шкодѣ ли або пожитокѣ штрымаю бына(м)нѣй то васѣ не долегае(т) (Там же, 57);

(чергується з **альбо**) або...або, чи...чи: якѣ и ѣншѣе всѣ с' каталѣкѣ Дѣхвннхѣ, котрымѣ до прочитана Книга таа прѣдетѣ, в' чѣмѣ кѣльвекѣ омѣлка, в' Слѣвѣ ли якѣмѣ не // влѣсне перелѣженомѣ, ѣльбо в' обѣяснѣню рѣчи хѣба якѣа еслѣ бы са находѣла, без' чого троѣ(д)но вѣнцѣ бѣйти мѣжетѣ. тѣды... прѣсимо... абы... Переклѣдачѣви... перебѣчено было (Львѣв, 1614 Кн. о св. 444–445).

II. (зв'язує частини речення) А. (з'єднує частини складносурядного речення) (роздѣлово-перелѣчувальний) чи: Стоупила есмѣ до заграда орѣховое, абыхѣ оглядала яблѣока оудольная и осмотрела, кѣвитуть ли винници а распложають ли ся яблѣока райска? (поч. XVI ст. Песн.п. 55); чого естѣ выш'ли видѣти на поустыни. тростиноу ли котѣраа то ш(т)вѣтра колѣблѣ(т)са. и чого жѣ естѣ выш'ли видѣти. члѣка ли котѣрыи бы были шболочень в дорогое шдѣна (1556–1561 ПЄ 241 зв.);

(чергується з **чи ли**) чи...чи: Кто згрѣшилѣ? — тотѣ ли, котѣрый... на цѣркви Божѣе шкоду упорною отвагою читаеѣтѣ, чи ли мил. ваши (Киѣв, 1634 КМПИ I (дод.), 555).

Б. (зв'язує частини складнопѣрядного речення) I. (прѣднує пѣрядну з'ясувальну частину до головной) чи: у Грицка боярина

з Билвич видел в головѣ пят ран рубаных шкодливыхъ..., с которыхъ ран не вѣдомо, будет ли жив (Луцьк, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 178); слугу моего Матыса Соколовского, учтивого шла(х)тича, шкру(т)не зруба(ли), [w(т)] которыхъ ра(н) не ведати, буде(т) ли живъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 84);

(у спол. **еще ли**) чи: Не вѣмы, еще ли сіе правда, но братіе теперъ новопришедшіи повѣдали намъ общеніе твое со Латинники (Путивль, 1638 *АЮЗР* III, 11).

2. (*приєднує підрядну частину умови до головної*) якщо: вѣсхотять ли они [слуги] по своей доброй воли ему служити, и они нехай ему служатъ (Краків, 1512 *АрхЮЗР* 8/IV, 222); а похочеть-ли который человекъ зостати на том селищи, тот маєт Его Милости дати выходѣ зъ дворища копѣ грошей (Острог, 1514 *АС* III, 113); Свѣтил'никъ тѣла твоего есть око. буде(т) ли око твое просто. то в'се тѣло твое свѣтло буде(т) (1556–1561 *ПС* 36 зв.); он мне повелит: "...а будеш ли дей квалтом далей добиватися, поткает тебе што дивного" (1560 *АрхЮЗР* 8/VI, 86); боу(д)те трѣпеливыми а(ж) до смѣрти, хочете (ли) оутѣшеніе съ мною мѣти (к. XVI ст. *УС* № 31, 54); а хто бы потом не хотѣл, за еретика до людей штадут, а могут ли — карают (поч. XVII ст. *Вол.В.* 85).

3. (*приєднує підрядну частину мети до головної*) якщо: Рече Человекъ: "И тобѣ повѣдаю, поиди ж себе пре(ч) w(т) мене, хочеш ли бо(л)ше на свѣтѣ бити, бо а та расѣкѣ мечемъ своимъ" (XVI ст. *Сл. о см.* 335); А хочеш ли ширей вѣдати о столицы Петра светого Рымской, читай же собѣ въ "Евангеліи Учителномъ" Рускомъ, друкованомъ, листъ

204 цалый тамъ обачышь, хто на его столицы продкуеть (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 134).

ЛИ², ЛЬ *част.* 1. (*нитальна*) чи: юда... р(ч)е. вѣдаю іа гораздо. што црѣца возысканіа хочеть творити w(т) дрѣва. на немъ же іс(с)а пропали шѣи наші. прото жъ говорю ва(м) блюдѣте (и) нихто не поведаи. аще лі исповедаете. то разорена буде(т) преданіа шѣи наши(х) (1489 *Чет.* 201); жидове кричали рекоучи. выпоустиш ли ты того. южь не боудешь пріятеле(м) цесареви (1556–1561 *ПС* 430 зв.); може(т) ли кто похвали(т)са из межи ва(с)ь. абы мѣ(л) не w(б)л(д)нѣю любо(в) до бли(ж)него (Вільно, 1596 *З.Каз.* 37 зв.); а хс повѣди(л) емоу хоче(ш) ли з(д)оровь быти, вста(н) же а возми постѣ(л) свою і иди (к. XVI ст. *УС* № 31, 64); пріятелю, што хочешъ кѣпити? ходи сюда, хочеш ли што кѣпити (к. XVI ст. *Розм.* 25 зв.); Не тот ли, присмотрися и признай, если правду глаголю! (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 191); Трѣтій отрокъ. Есть ли тоу кто с Пастѣх(в) нѣхъса озывае(т) (Львів, 1616 *Бер.В.* 70); А хочете лѣ вѣдати, для чого то унѣю тѣ двѣ особѣ пріятели вышъ менованные, то есть Ипатій Потѣй, а другій Кирило // Терлецкій? (1626 *Кир.Н.* 12–13); Могѣть ли са всѣ тайны повтарѣти. W(т)вѣтъ, Не могѣть (Львів, 1642 *Жел. о тайн.* 3);

(*уживається в постпозиції до слова, яке є логічним центром вислову*) чи: все право пере(д) судомъ кгро(д)скимъ... показа(л) которое ли быся тепе(р) и на потомъ щити(ти) и засланати w(т) ко(ж)дого такового зрушителя ме(л) и имъ са во всемъ томъ шсправе(д)ливи(л) (Київ, 1580 *ЛНБ* 5, II 4044, 69); що(ж) теды, бога(т)ство ли. которого

де(р)жавци нарѣка(н)є терпáть, бѣда повѣдає(т), богáтымь (Острог, 1607 *Лѣк.* 104); А такóвый пло(д) жízни вѣчнои, або ли рóскоши нѣ(с)нои, якъ грóно винá чѣдног... показъеть вáмь ннѣ, не рѣка исѣса нáвинна: но Рѣка и ѣста Гиса снá Бжїа (Чернігів, 1646 *Перло* 168).

2. (підсилювальна) же: якъ можетъ слѣпецъ слѣп'ца водить ци не вба ли въ ямоу в'падоуть (1556–1561 *ПС* 237); тó ли з'оулóмности нашєи лóдскои, частокро(т)не до Адверсарw(в) преречóны(х) бѣгаємъ, и вны(м) протівко самóмѣ Бг҃у пре(з) грѣхи спрóсныє воевáти допомагаємъ (Київ, 1648 *МКСВ* 346);

(у спол. да ли) та, хїба: Дá ли не вѣдає(ш), и(ж) то не ты рѣгає(ш)са и смѣє(ш) з'инока, але то(т) которы(и) мѣстце свое(и) вла(д)ности собѣ оуф҃ьнова(л) в тобѣ (1596 *Виш. Кн.* 63); да ли не знає(ш) и(ж) тыє ми(р)ски(х) оучя(т) да ли не знає(ш) и(ж) тыє двора(н) оупреомѣдраю(т) (Там же, 69).

ЛИБЕРАЦІЯ ж. Привілей, виданий вищою духовною владою: Звыкли ваши духовные папѣжского вызнания ловити и до оноє матнѣ, яко безрозумливую рибу огромности болта своего, то есть // мовы поважное и грозное, зъ хитростю Влоскою змѣшаное и папѣжскими индультами и либераціями упижмованой, заганяти (1603 *Пит.* 94–95).

ЛИБО спол. I. (зв'язує члени речення)
1. (розділовий) або, чи: маеть w(н) тоє име(н)є нашо кунєвь... самъ ѣживати либо какъ хотя в ты(х) пинезєхъ кому завести (Єсківці, 1563 *ЛНБ* 5, II 4043, 25 зв.); М(с)ца áвг҃уста, по гебреискѣ ловь либо авь, просто серпень (Острог, 1581 *Римши Хрон.* 36); Тєды тє(ж)

с кнѣжа либо з ги(р)тѣре(и)... выгнаны ты(х) же церемонѣ(и) и ве(с)бѣ(р)ствѣ и палєня ѣставѣ(ч)но(г) w(г)ня, на чє(ст) бг҃о(в) литвѣ и жмои(д) наѣчи(л) (1582 *Кр.Стр.* 84); оттолкнувшийся один перст либо палец, зараженный гнильством или огнем пекельным... от четырех, от руки отсечет, яко то и людем страдати бывает (1608–1609 *Виш.Зач.* 214); А если бы еси хотел, Скарго, овде в турскую землю проходится, либо довѣдати, тогда множество неисчетное по всеѣх сторонах найдеш в родѣ сербском и болгарском (Там же, 218).

2. (розділово-перелічувальний) або... або, чи... чи: Каждому. евангелію. чтомому. либо на оутрѣна(х) либо на ли(т)р'гїахъ. на праз(д)ники, владычнаа. и богородичины. и вы(б)ранымь стѣ(м)ь в' мѣсаци сеп'тє(в)рїи. рекомѣмь, юрѣмь. которыи дрѣжитъ, тридєса(т) днїи. А днь маеть в собѣ, годинь дванадєсать (1556–1561 *ПС* 443);

(чергується зі сполучниками **або, алибо, или, любо**) або... або, чи... чи: хтобыколвек из тых вбаполных сѣседов... Писоченских хотел землю через тыє старые границы... либо правом, або кввалтовне втнимати, тогды ја маю княза Федора... вт того застѣпати (Пісочне, 1541 *AS* IV, 285); а чий бѣдет невод, либо княза Андрѣєвь, а либо княза Иванов, ино на княза Андрѣа дѣль, а на княза Ивана дѣль, а на невод дѣль (Святе озеро, 1509 *AS* III, 69); наподленнѣйший в разумѣ языка словєнскаго русин, либо сербин или болгарин вѣдаєт и разумѣєт, чем спастися может, если только сам восхоцет (1608–1609 *Виш.Зач.* 217); А если бы на(д)... великымь писменемь не былъ написанъ конє(ц), ни(д)єли. любо пнє(д)л'коу. любо вто(р)коу. либо

ЛИБОЙ

сре(д). либо че(т)р'кѣ. либо па(т)коу. либо соуботѣ. не ставаи (1556–1561 ПЄ 442 зв.).

II. (зв'язує сурядні речення) (розділово-перелічувальний) (чергується зі сполучником или) або... або, чи... чи: Либо утаилося то от тебѣ, Скарго, или не имѣеш вѣдомости о том или как повод доброволнѣ, аки аспид глухий, затыкает уши, во еже не слышати гласа обавающих (1608–1609 Виш.Зач. 218).

Див. ще АБО, АЛБО, АЛИ, АЛИБО, АЛЮБО, ЛЮБО¹.

ЛИБОЙ присл. у функції вставн. сл. Ма-буть, либонь: Та ná szco ták mnoho máiesz ly-boy ná žonku kydáiesz (Яворів, 1619 Гав. 17); Але радше того Хр̄(с)та не зачѣпаймо! Ѡ(т)-кѣдѣсть, того добре не знаємо. Бо мои оуѣ жили починають дрижати, — Либой коло насъ не жарті! (I пол. XVII ст. Сл. о зб. 18).

ЛИБРА, ЛЪБРА ж. 1. (міра ваги, що дорівнює одному фунтові) лібра: взялъ ѡ(т) Петра марша(л)ка сѣмѣ пяти либрѣ и пяти солдовѣ брабантскихъ взглядомъ на(и)мова-на домѣ на по(л)рока (к. XVI ст. Розм. 69 зв.); взялъ ѡ(т) ивѣна великого мешкающого в брѣ-кгахъ сѣмѣ десети либрѣ з котѣрыхъ кожда важи(т) двадца(т) штибровѣ (Там же, 71 зв.).

2. (міра друкарського паперу, що дорівнює двадцятьом чотирьом або двадцятьом п'ятьом аркушам) лібра: паперѣ... взато либрѣ три гр̄ше(и) шесть (Володимир, 1590 ЖККІ, 311); За либрѣ паперѣ гро(ш) пѣ(л)чва(р)та (Львів, 1612 ЛСБ 1047, 2); 4 либры паперѣ до ѣвивана лѣте(р) (Львів, 1635 ЛСБ 1054, 17); давы(д) кѣпи(л) за мо(и) грошѣ в люблинѣ па-перѣ бе(л)ли пѣ(л)третѣ бе(з) 6 лѣбе(р) (Львів, 1636 ЛСБ 1054, 18).

ЛИВАДА ж Левада: даем и потвърждаем... мнѣнастири пет ѱгалчи виногради ѣ Хородище и сѣ краме и сѣ мѣсто за рѣбник и за ливадѣ (1583 DBB I, 86).

ЛИВАНОВЬ прикм. Ліванський. ◇ дре-во ливаново — ліванський кедр: Престоль, вечерядло оучинилъ собѣ царь Соломонъ зъ дерева ливанова, столпы его сребряны (поч. XVI ст. Песн.п. 52).

ЛИВАНЬ¹ ч. Ліванський кедр. У порівн.: ви(д) его яко ливанъ избранъ, и яко кедрове, а гортанъ его сладоств (поч. XVII ст. Проп.р. 235 зв.).

ЛИВАНЬ², ЛИВАНЬ ч. Ладан: Которая есть то тая, жѣ то оуступаетъ чересъ поуустыню, какъ бы столпъ домный зъ добровонныхъ рѣчей мирры а ливана (поч. XVI ст. Песн.п. 52); гды отъ идоложерцовѣ поиманъ былъ, не стерпѣвши мукѣ, вергъ ливанъ на жертвище и далъ хвалу бѣсомѣ (1603 Пит. 55); У порівн.: Вѣрѣ яко злато любовь яко ливанъ, покору якъ зми(р)ну к ней же еси позва(н) (к. XVI – поч. XVII ст. ПДПИ 182, 95).

ЛИВАНЬ див. ЛИВАНЬ.

ЛИВИЦА див. ЛЪВИЦА.

ЛИВОВЯНЕ див. ЛЬВОВЯНЕ.

ЛИВЫЙ див. ЛЪВЫЙ.

ЛИГУРІЮСЬ ч. Вид коштовного каменю: литѣргіюсь есть каме (!) тако названъ, ѡ(т) рыси звѣра понеже ѡ(н) родьтса (!) ѡ(т) егѣсцаве(н)а, а време(н)е(м) окаменеетъ (XVI ст. Травн. 519 зв.).

ЛИГАМЕНТЬ, ЛИКГАМЕНТЬ ч. Встановлені юридичні вимоги: которіє то запи-

сы деловые и(х) шбвѡв(з)ки ко(н)дыщи(и) и ликгаме(н)та шире(и) в собе ш(б)мо(в)ляю(т) (Жорнища, 1615 *ЛНБ* 5, III 4054, 112); Я Иосиф Никифорович Путивец... а я Овьдота Ситковна... //... во вѣсем с потомством... под тои лист добровольный запис нам и под вѣ его ликгамента доброволне поддаючи и записуючися (Київ, 1625 *ПФ* 146–147); Теды а... то(т) то запи(с) рѣ(ч)ны(и)... во (в)сихъ его пу(н)кътахъ клавиѣла(х) а(р)тыкѣлахъ и ликгаме(н)тахъ во все(м) апробѣю ѣмоцнаю и записѣюсе имене(м) ее м(с) (Крупець, 1643 *ЛНБ* 103, 21/Id, 2006, 19).

ЛИГУМИНА *див.* **ЛЕГУМИНА.**

ЛИЖАТИ *див.* **ЛЕЖАТИ.**

ЛИЖЬ *див.* **ЛИШЬ.**

ЛИЗАТ *див.* **ЛИЗАТИ.**

ЛИЗАТИ, ЛИЗАТ, ЛЫЗАТИ *дієсл. недок.* (що) (*проводити язиком по чомусь*) лизати: а пото(м) де(и) то(т) нахи(м) з рабее(м)... вночи тоє дета зарезали... а по зареза(н)ю лупили и се(р)це вына(в)ши лиза(ли) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 59); шдны повед(а)ли жебы се(р)це выне(м)ши спекли и зели а другие лизали и лупили тело (Там же, 60); Лазара же ѣи ты(л)ко шкρούжили лижѣчи раны его (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* № 29515, 259); лызати — *lanso* (I пол. XVII ст. *Своб.* 31); ѣси стрѣпи и раны жебрака нендznego лизали не кѣсаючи анѣ оуражаючи, але іакѣбы жалѣючи егѡ (Київ, 1637 *УС Кал.* 598); **ногы лизат** *див.* **НОГА;**

(що) злизувати, вилизувати: ѣи прихидили к немѣ, гно(и) з ра(н) его лизали. и его шчищали (XVI ст. *УС* № 29519, 125); Деми(д) Щение(в)ски(и)... пна Стефана Де(д)коє(в)ского... потаємне... ѣ тва(р) потресе-

ли(л)... и па(ст)вечи се на(д) тело(м) заби того... сере(д) двора покинѣ(в)ши псо(м) кре(в) лизати каза(л) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 18); Мелхиседекъ... толкѡ быліе а вѣрше дѣбноє едаль а вѣ воды мѣсто ро-сѣ лизавѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 25 зв.).

Див. ще **ЛИЗОВАТИ.**

ЛИЗОВАТИ *дієсл. недок., многокр.* (що) злизувати, вилизувати: пси пріходачи до него теды гной то(т) лизовали и раны шчищали (к. XVI ст. *УС* № 31, 209 зв.).

Див. ще **ЛИЗАТИ.**

ЛИЗТИ *див.* **ЛЪЗТИ.**

ЛИЗУНЬ *ч.* Лизун, підлабузник. Вл. н.: Лизѣ(н) Кѣ(р)ха(н)ски(и) (1649 *РЗВ* 317).

ЛИКАРЬ *див.* **ЛЪКАРЬ.**

ЛИКВИДОВАТИ, ЛИКВИДОВАТЬ *дієсл. док.* (що) Визнати недійсним, скасувати: Хотечи тогда присеги ликвидоватѣ, просиль помененый Мойсей атаманѣ о придане возного (Житомир, 1638 *АрхЮЗР* 6/І, 512); ихъ милость, тымъ се не контентовавши, яко на становиску розгостилисе, станции на килька тисечей золотыхъ, которая реестромѣ фиделитерѣ списанымѣ ликвидована и юраменьтомѣ одѣ месчанѣ Носовскихъ компробована будеть, ексѣторсерунтѣ (Володимир, 1645 *АрхЮЗР* 3/І, 393); Презѣ который таковый свой // поступокѣ, и же противко праву посполитому выкрочили... и до шкодѣ не малыхъ, которые часу права позвами ликвидованные будуть, привезли и приправили (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 6/І, 569–570).

ЛИКВИДОВАТИСЯ *дієсл. док.* Скасуватися: А за(с) сторона поводовая... домовя-

ЛИКВИДОВАТЬ

ласе, абы суд во(д)лу(г) декрету трибунальско(г)[о], которы(и)... слу(ш)ны(и) и пра(в)-дивы(и) укаже(т)се во(д)лугъ права, що се и(н)квизицією я(с)не ликвидиє(т) пе(р)ве(и) (Житомирщина, 1639 *ККПС* 201).

Пор. ЛИКВИДОВАТИ.

ЛИКВИДОВАТЬ *див. ЛИКВИДОВАТИ.*

ЛИКГА *ж.* Об'єднання, союз: з ракооускимъ домомъ потихоу ликги не приняли (Острог, 1598–1599 *Апокр.* 204).

ЛИКГАМЕНТЬ *див. ЛИГАМЕНТЬ.*

ЛИКГУРКГУСОВЕ *мн.* Лігури, лігурійці: Внѣмалъ на(д) всѣ иншіи знаменитшихъ нѣрвдахъ Кгрѣцкомъ и Ри(м)ско(м) были... Ликѣуркѣсове, Кѣдрвѣ... Фабисѣсве (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 1 нenum.).

ЛИКОВАНИЕ *с.* Радість, радощі, триумфування: Освящения ума, от которого ся и тѣло святит, ... закотрымъ идет в доспѣвшихъ неизреченная радость, утѣха, мир, // слава, ликование и торжество ровно со ангели (1615–1616 *Виш.Поз.мисл.* 245–246).

Див. ще ЛИКОВАНЬЄ.

Пор. ЛИКОВАТИ.

ЛИКОВАНЬЄ *с.* Те саме, що ликование: Пированіє: Ликованье (1627 *ЛБ* 81).

Пор. ЛИКОВАТИ.

ЛИКОВАТИ *дієсл. недок.* (з ким і без додатка) Веселитися, радіти, торжествувати, триумфувати; співом прославляти кого-небудь: пси выю(т), гласа(т) и ликю(т) (до 1596 *Виш. Кн.* 264); Послоухаймо... іакъ звѣтажства своего пѣ(сн) великоюу ликоуючи спѣваєтъ: іакъ голѣснаа слѣвъ горячи(х) мелодіа або си(м)-ѳоніа нѣ(с)ь самыхъ высоко(ст) преражаєтъ

(поч. XVII ст. *Проп.р.* 30); нѣ(с)ногѣ цр(с)тва дѣдицтва достѣпѣвши, з' ѳными южъ нѣвѣ-ки ликѣеть, и злѣчаєтъ весел'є з' тыми, котѣрыхъ нога стѣнѣла на правѣтъ (Київ, 1627 *Тр.* 554); Ово слѣвный звѣтаѣца, слѣвне триѣмѣѣет'. На триѣмѣалном(ѣ) вѣзѣ весѣло ликѣеть (Львів, 1631 *Волк.* 30); Вы нѣнѣ съ Агглы Бѣжїими ликѣете, и Триѣмѣѣ вѣчногѣ весѣліа справѣете, По выйгранѣой бѣтѣвѣ; звѣтаѣтва вѣшегѣ, А вѣчногѣ покою и Весѣліа нѣшегѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 49).

Див. ще ЛИКОСТВОВАТИ.

ЛИКОСТВОВАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що ликувати: кр(с)тъ воздвизаємъ и неприазныа противныа силы прогоним и бываю(т), кр(с)тъ воз(д)визаєтсѣ. и вси гради ликоствоую(т). и людїе веселятсѣ (1489 *Чет.* 27).

ЛИКОСТОАНІЄ *с.* Окрема група учасників торжества: Невоместїмаа свѣтлѣости, проходїтелнаа; скѣвѣзѣ всѣ Ликостѣанїа Агглскаа (Чернігів, 1646 *Перло* 35); различныи чїны Аггл(с)к..., котѣрыи вѣпїѣтъ непрестѣнными гласы..., и задивѣетсѣ дѣша правѣ(д)ны(х); сла(д)комѣ пѣнїю їхъ, а по сѣмъ // вѣбратїтъ учї свїи на ликостванїє Гѣрныхъ сїль (Там же, 162 зв.–163).

ЛИКЪ¹ *ч.* Гурт, зібрання, сонм (ангелів, святих та їн.): чтыри оубо соу(т) єв(г)листи. ѣ(т) сїх' же оубо два: ма(т)ѳеи, и їван'нѣ. были ѣ(т) лика дванадѣсѣтихъ. два же марко и лоука, ѣ(т) сѣ(д)мидѣсѣти(х) (1556–1561 *ПЄ* 17); И во полѣты прѣс(в)ѣтлыа и нетлѣныа воведѣтъ, идеже вси нищелюбївыи, съ лїкы аггль бѣдѣтъ (Львів, 1591 *Просф.* 74); и Петръ, верховный апостоль, отщепенѣц

быль и з горкимъ плачем и с покаяніем своим до апостольскаго лика принят ест (Львів, 1605–1606 *Перест.* 47); един възбѣснѣвши и зеретичившися оторгнувся от лика или почту вѣрных, и назвалися в правду и вкупѣ стоящие — отступницы и отметницы (1608–1609 *Виш.Зач.* 214); Того Архіереа сѣдіе живы(х) и ѡме(р)лы(х) вмѣстѣ и ликѣ А(р)хєєреє(в) тебѣ ѡгоди(в)шы вѣчне ѡпоко(и) (Київ, 1647 *Еп.Мог.* 155).

ЛИКЪ² ч. Порахунок: а теперъ до насъ на ликъ о шкоды сусѣда нашего, пана Харьковскаго, на слѣдъ шкодника его, ни одинъ з нихъ выйти... // не хотели (Луцьк, 1583 *Ив.* 276–277); **ликомъ донти** — вирахувати, вичислити: зобравшися зъ околичныхъ сель громада,... опытъ чинила, и того ликомъ дошедши, же отъ села Брехова стала ся шкода (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 6/1, 216).

Див. ще ЛѢКЪ.

ЛИЛИА *див. ЛИЛИЯ.*

ЛИЛА *див. ЛИЛИЯ.*

ЛИЛИЄВЪ *прикм.* Лілійний. ◇ **лилиева трава** — (багаторічні рослини з цибулинами) лілійні: та трава листвіє имѣе(т) по(до)бно лилиеве травѣ (XVI ст. *Травн.* 249 зв.).

Див. ще ЛИЛОВЫЙ.

ЛИЛИКЪ¹ ч. Лилик, кажан: сісима, лиликъ (1642 *ЛС* 122).

ЛИЛИКЪ². Дрімлюга: *hybris*, лиликъ птица (1642 *ЛС* 221).

ЛИЛИЯ, ЛЕЛИА, ЛЕЛѢА, ЛИЛИА, ЛИЛА, ЛИЛА, ЛИЛІА, ЛИЛІА, ЛИЛѢА, ЛІЛА *жс.* 1. Лілія: а милому моему, а мильи мои мнѣ, еже ся пасѣтъ mezi крыны

лиліями (поч. XVI ст. *Песн.п.* 54); И хто(ж) з васъ... присмотри(т) са Лилиамъ по(л)нымъ яко росту(т), не працюю(т), ани приаждѣ(т) (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 5 зв.); Цр̄кве mezi Сѣкта(ми), (пошкодж. — *Прим.ред.*) Ліліи mezi Тѣрнемъ, вѣры, которѣю якъ скарбѣ // вѣ земли... пілно шѣкавши и знѣшѣдши, Велицесѣ са оувеселила (Київ, 1625 *Кіз.Ходк.* 2 нenum. – 3 нenum.); Маеть рѣм'єнецъ Лиліа, посполіте ал'бѣвѣмъ вѣ Лиліахъ видаѣмѣ бѣльыхъ, сердѣшка зѣ срѣдкѣ вынікаючіи и угністіє (Київ, 1648 *МІКСВ* 349); *У порівн.:* В домѣ цныхъ князей Пѣзынжѣв здавна рострѣпность и дѣльність справѣ рицѣрски(х) не оустаѣтъ, а вѣра с побѣж'ностью яко лелѣа свѣтлѣ процвітаѣтъ (Почаїв, 1618 *На г. Пуз.* тит. зв.); пѣчъ вѣ росѣ перемѣніласа, а жгл'є якъ Лиліа заквітнѣло (Київ, 1625 *Злат.Н.* 128).

2. (*геральдичний знак*) лілія: гербѣ на нихъ лелиа число по латыне... кѣла зѣ а(и)-цо гѣси(н)ное (1552 *ОКан.* 3. 20); не кождый домѣслитса лѣтво, што хлѣбови зѣ Лиліи за вздѣба (Київ, 1648 *МІКСВ* 348); Трызнанскаа Лиліа, за Стѣлки вѣ Сенати, И пѣла Марсѣвые, якъ даѣтъ знѣти (Київ, 1648 *МІКСВ* 351); три чѣшки на кштѣлтѣ орѣха на перѣ дрѣгѣомъ и гѣлка и лилѣа (серед. XVII ст. *Хрон.* 102 зв.).

3. *Перен.* Чистота, правдивість: Але отступникове Духа Святого тѣи суть, котори зѣ лиліи правды Ефремови, якъ паукове, фалшѣ высысають а за правду удають (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 414); Ѡ(т)тѣль слава Могілѣмъ вѣчнаа повстанѣтъ, И лилѣа високихъ цнѣтъ ихъ не оуванѣтъ (Київ, 1632 *Євх.* 296); першою властностью своєю Лиліа

ЛИЛОВЫЙ

оубѣлѣн'ем', ал'бо чїстостю, хлѣбъ дшѣв-
ный (Київ, 1648 *МКСВ* 349).

ЛИЛОВЫЙ *прикм.* (який стосується лі-
лії) лілійний: два сесца твоя яко два телять-
ка дикой козы близнятка, яжь ся то пасуть на
къринохъ лиловыхъ (поч. XVI ст. *Песн.п.* 52);
вчищѣніа алѣв оубѣлѣна Лилїшвогв конѣчне
потреба, если іакъ хлѣба вышшей оуказалса
спѣсобъ (Київ, 1648 *МКСВ* 349).

Див. ще **ЛИЛИЄВЪ**.

ЛИЛА *див.* **ЛИЛИЯ**.

ЛИЛІА *див.* **ЛИЛИЯ**.

ЛИЛІЯ *див.* **ЛИЛИЯ**.

ЛИЛІА *див.* **ЛИЛИЯ**.

ЛИЛЪА *див.* **ЛИЛИЯ**.

ЛИМА *ж.* Кінцева обробка, викінчення:
єдна(к) же са знашли... люде..., котѣрыи
тамъ и самъ дла нѣндзногв и тѣжкогв дши
своѣй зыскъ бѣгаючи, а не хвогв шукѣючи,
смѣють не тѣлкв до попрѣвы лимы, и коры-
кгова(н)а, але и до чита(н)а самогв (Київ,
1639 *МКСВ* 216).

ЛИМАНЪ, ЛЕМАНЪ *ч.* Лиман: и въ
францоу(з)ской земли естъ рѣк(а) роданъ,
котѣрой такаа естъ мѣць и гвалтѣвность: же
леманъ езеро перехѣдачи нѣкды з его во-
дѣми... не мѣшаѣтса (поч. XVII ст. *Проп.р.*
174); Утѣкъ мѣрскїй: ш(т)нѣга, лима(н), аѣво
ш(т)ровъ, выспа (1627 *ЛБ* 154).

**ЛИМИТАЦИЯ, ЛЕМИТАЦЕЯ, ЛИМИ-
ТАЦИЯ, ЛИМѢТАЦИЯ, ЛИМѢТАЦИЯ,
ЛѢМѢТАЦИЯ** *ж.* Відтермінування: ничего
нового стороне не задано ш чомъ бы не веда-
ла бо позо(в) да(в)но вышо(л) и лимитаци(и)

две зашлы(и) а тестаментъ и и(н)шѣе справы
показъю(т)са ш праве тежь леньномъ (Воло-
димир, 1569 *ЖККП*, 192); та(к)же и на сѣде(х)
шста(т)ного сто(п)на права котѣры(х) колвекъ
воево(д)ствы ме(ти) мели жа(д)ны(х) не вы-
(и)муочи во(д)ле ихъ позво(в) припо(з)во(в)
ко(н)трове(р)се(и) іа(к) з декрето(в)... рѣше-
(н)іа ш(т)шсла(н)іа росписо(в) лемитаце(и) и
и(н)шихъ пу(н)кто(в) пра(в)ныхъ... справе(д)-
ливости не шближаючи (Люблін, 1569 *Пр.ВЗ*
116); за котѣры(м) позво(м) подлугъ вышътъа
лимитацие головное во(л)ны(н)ское припадае(т)
ми рокъ на пе(р)ши(и) второкъ по светомъ
Ма(р)тинѣ свата ры(м)ского (Чорна, 1585
ЛНБ 5, II 4045, 121); И шзывали есмѣса до
дѣховного права соборъ водлугъ лимѣтацие,
іакъ на(с) на про(ш)ло(м) соборѣ всю справу
нашу противъ епи(с)копа по(д) декрето(м) за-
ховано (Львів, 1593 *ЛСБ* 225); тотъ екстрактъ
лимитации под печатю коронною стороне
потребуючѣй естъ выданный (Варшава, 1645
ЧИОНЛ XVI-3, 176); **в лѣмѣтацию впасти**
— бути відтермінованим: справа... пото(м)
на рѣлации зоста(в)ши в лѣмѣтацию впала, в
котѣрѣю то справъ и всѣ ро(з)ницы и зашътъе
наши котѣрые межи нами зъ іакѣе кольвекъ
мѣры и въ яко(м) кольве(к) стопню по се(и)
днѣ даты выше написа(н)ное были (Острог,
1596 *ЛСБ* 563); **лимѣтациа задворная** —
відтермінування задвѣрного суду: справа...
пре(з) Пна... воеводъ Кие(в)ского до дня и
рокъ лимѣтацие задво(р)ное котѣраіа пере(д)
его короле(в)скѣю мило(ст)ю припадае(т) и
сѣжона бѣдетъ ш(т) нынѣшнего дне до дня и
рокъ пришлого (Острог, 1595 *ЛСБ* 307, 1).

ЛИМИТАЦИЯ *див.* **ЛИМИТАЦИЯ**.

ЛИМОНЪЯ *ж.* (*Citrus limon*) (*цитрусове дерево*) лимон: limon, лимонъя трава (1642 *ЛС* 255).

ЛИМЪТАЦИЯ *див.* **ЛИМИТАЦИЯ**.

ЛИМЪТАЦЫЯ *див.* **ЛИМИТАЦИЯ**.

ЛИНА *ж.* Линва, канат: пан войт казал их [подданыхъ его милости] на дорозе погонити; а поймавши... казал их линами бити (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 101); та(к) приповѣстю всю поте(м)нѣлѣю свѣтло(ст) дѣпле(м) мѣни(т), аж са розорве(т) лина сребрнаа, то естъ, нбо звѣ(з)дамы сплѣтеное котѡрое якъ сребро са вѣди(т) (Вильна, 1596 *З.Каз.* 74 зв.); велблѡудѣ: Лѣна, албо вже корабльное, барзо грѣбое, котры(м) желѣза звѣзѣютъ ѣкрѣплѣют(т) (1627 *ЛБ* 14); Нѣкоторыѣ выкладѡютъ вел'блѡда того, быти лѣнѣ грѣбѣю в' кораблѣ, на котѡрой кѡтвы спусчѡны бывѡютъ дла задерживѡна кораблѣ (Київ, 1637 *УС Кал.* 480).

Див. ще **ЛИНВА**, **ЛѢНОВЬ**.

ЛИНВА *ж.* Те саме, що **лина**: 1 ли(н)-вѣ лычанѣю на 16 сажни(и): за тѣю далемѣ грош 20 (Львѣв, 1628 *ЛСБ* 1051, 53 зв.); троу(д)нѣ(и)ше богѡтомуу сп(с)тѣса, нѣжли проволочи ли(н)вѣ тоуж пре(з) оу(ш)ко игленое (1635 *УС* № 32, 197).

Див. ще **ЛѢНОВЬ**.

ЛИНИВЬ *див.* **ЛѢНИВЫЙ**.

ЛИНИЯ *див.* **ЛѢНЪЯ**¹.

ЛИНІЯ *див.* **ЛѢНЪЯ**¹.

ЛИНОКЪ *ч.* (*малій лин*) линок: подле тых светлочок сырникъ, на сырнику сыров коп две, тридцат и чотыри рыб вялых, линков и карасковъ двесте (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 351).

ЛИНУТИ *дієсл. док., однокр.* (*сильно потекти*) линути: Прорвѡлиса жерѣла и прѡпасти великѣи и линѣла вода, и повстѣли рѣки такъ ижѣ // зѡлили дѡмы, зѡмки, гѡры, на котѡрѣи люди бѣжѣли (серед. XVII ст. *Хрон.* 15).

ЛИНЬ *ч.* (*прѣсноводна риба*) лин: котрое рыбы розное: щукъ, карасий, линов, лещов, окуней и плотиц было вловлено за пѣтдесят золотых полских (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 1/VI, 525); tinca, a(e), линь (1642 *ЛС* 398).

ЛИНЪЯ *див.* **ЛѢНЪЯ**¹.

ЛИПА *ж.* 1. (*дерево*) липа: а хотарѣ тому вышѣписанному монастирѣ и сѣлам, що кѣ монастирѣ прислѣхають, ѡт промежи калѣгерещ... почьнши, ѡт дѣброви с краи лѣса, ѡт липѣ знаменанѣ и могила копана, та гори бѣквиною, оусе врѣхѡм дѣла, до дрѣгѣ липѣ (Сучава, 1503 *Cost.S.* 260); и панове ихъ мл(с)ть между промежку и(х) положили ѡ(т) кургана просте оу густую липу што стои(т) повыше гѣмна в заломѣ (Київ, 1510 *Арх.Р.* фотокоп. 28); ѡтѣ липы вели насѣ болотомѣ... и привѣ(ли) до врочыща бабы до сосны сѣхое (1546 *ОГ* 26); едѣчи тою долиною приехали є(с)мо до липы... в то(и) липѣ была грань рѣбежи, але выгорѣла (Київ, 1592 *ЦНБ ДА/П*, № 27, 1); и тамѣ его, при двойгу детокѣ его малыхъ, на липѣ повесили; котрого повешѡня знакѣ половицу повроза урезаного на липѣ видѣли (Житомир, 1605 *АрхЮЗР* 6/1, 305); tilia, a(e) липа древо (1642 *ЛС* 398).

2. В.л.н.: чере(з) дорогѣ... до... сѣла королѡ(в)ского идѣчѣю просто // до рѣчки липи на которо(и) рѣ(ч)цѣ изи, и стави манастырские сѣ(т) (Унѣв, 1581 *ЛСБ* 61, 1–1 зв.).

Див. ще **ЛИПИНА**.

ЛИПЕЦЬ¹, ЛПЕЦЬ ч. (сьомий місяць календарного року) липень: М(с̄)ца липца крѡль авгѣсть оумѣръ маючи лѣ(т) нѣ (1509–1633 *Остр.л.* 127); И Ле(в) Богѣ(ш)ови(ч) Лѣкоши(н)ски(и)... со(з)наваю... и(ж) рокѣ тепере(ш)не(г) тисеча ше(ст)со(т) ш(с)мо(г) ли(п)ца два(д)цато(г) дня... виде(л)о(м) у дво(ре) кле(ти) пов(д)бияны и шбора ро(з)ломана бы(д)ло вы(г)нано (Черниця, 1609 *ЦДИАК* 11, 1, 5, 31); удають [отступникове], якобы св. Флавианъ... мѣль до Риму апеловати, што якобы въ “Соборнику” Словенскомъ, мѣсяця липца... описано мѣло быти (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 609); quintilis, мѣсьць июл(ь), липе(ц) (1642 *ЛС* 343); позванный... //... взгляду не маючи на зневагу права посполитого, а лекъкую увагу делятора, часу недавно прошълого, то естъ дня деветнадцатого липьца... страж... оточил (Варшава, 1646 *ЧИОНЛ* XIV–3, 181–182).

ЛИПЕЦЬ² ч. Липовий мед: Къ тому, того дня, въ свирнѣ, речи рухомые: цинь, мѣдь... и речи стравные, сыр, масло, меды пресные липьци, орѣхи волоские,... также замъкнувши, запечатоваль (Луцьк, 1593 *АрхЮЗР* 1/І, 302); Пань Юре(и) Макаровичъ... заграби(л) ... // ...питого медѣ бочокъ семь... липьцѣ лѣбокъ двана(д)цать (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 27–28 зв.); Липецъ ме(д) прѣсный. *Anthinum mel* (1650 *ЛК* 464).

ЛИПЕЧНА див. **ЛИПЕЧНЯ**.

ЛИПЕЧНЫЙ¹ прикм. (виготовлений або видобутий із квітів липи) липовий: Волость того монастыра, напродь: село Нецы зъ фолварькомъ; у томъ селѣ дымовъ 6, огородовъ 2, тамже липечного а меду данного (Локачі, 1593 *АрхЮЗР* 1/І, 370).

Див. ще **ЛИПНИЙ**.

ЛИПЕЧНЫЙ² прикм. Який стосується місткості, що дорівнює одній видовбленій липовій діжці: обвезуюся, ижъ... платити повинень... масла дежу, съ которое бы было мѣра речоная липечная (Луцьк, 1559 *АрхЮЗР* 8/VI, 67).

ЛИПЕЧНЯ, ЛИПЕЧНА ж. (міра місткості) довлена липова діжа: Село Коморово. Тамъ дымов 17, огородовъ 2, тамже липечней 6 и четверть 1 (Локачі, 1593 *АрхЮЗР* 1/І, 370); Село Соловьевъ. Тамъ дымовъ 12, огородниковъ 6, там же липечень меду 9 (Там же).

ЛИПИНА ж. Те саме, що липа у 1 знач.: Повели насъ люди... ш(т) хмелева леса до бесова леса ш(т) бесова леса кра(и) зеленое дѣбровьки... ш(т)тѣль межы красное и шбъщее до липинъ (1546 *ОГ* 30).

ЛИПКА, ЛИПЬКА ж. 1. (мала липа) липка: Напервей ш(т) пана Михайлова имена..., а шт сосны по могилѣ, а шт могилы по липки, которыи липки на гори стоат (Торговиця, 1527 *AS* III, 304).

2. Вл.н., ч.: Такъ те(ж) и при зятя(х) его меновите Дмитріи Буси(н)ского(м) Василии Липцы... понева(ж) самого не было на то(т) час вдому (Холм, 1648 *Тест.Ст.* 471); гринець липка (1649 *РЗВ* 180 зв.); у которого игумена и всее братыи тогожъ монастыра речы... и вшелякие охенъдозства Федора Липьки, бывшего лентвойта луцького,... арештовал (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 400).

ЛИПНИЙ прикм. Липовий: hog[aj]eum, медь липни(й), швоць всякъ (1642 *ЛС* 219).

Див. ще **ЛИПЕЧНЫЙ²**.

ЛИПНИКЪ ч. (липовий гай, липовий ліс) липняк: таке иде межда тымъ яркомъ понадъ

млинъ мой ажъ ку цестѣ, преходячей поток ку Липнику, званъ Бродъ (Фольварк, 1606 *НЗУжг.* XIV, 226).

ЛИПОВЪ *див.* **ЛИПОВЫЙ**.

ЛИПОВЫЙ, ЛИПОВИЙ, ЛИПОВЪ, ЛІПОВЫЙ *прикм.* 1. (який стосується дерева *липи*) липовий: въ гай липовый и въ дуброву волный ему въездъ по дрова (Луцьк, 1528 *АрхЮЗР* 6/Л, 10); Възера городовыи ҃ступный з днепра... польмили ѡ(т) замкѣ... Прова(л)я... липовыхъ в̄ въ польторы мили... В тыхъ ѡзерахъ рыбъ досы(т) завжды (Черкаси, 1552 *ОЧерк.* 3. 11); почавши от дороги великое Мостищкое... аж до гребелки и до дороги, которая идетъ... до Крупои, пускаючи в гай пана войскога липовий... в левую руку, а дворець панский в правую (Підгайці, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 369); *tiliaceus*, липови(й) (1642 *ЛС* 398); Липовый. *Tiliaceus. Tiligneus* (1650 *ЛК* 464).

2. (виготовлений із дерева *липи*) липовий: сто(л) липовы(и) з ногами ла(в)ка передь столомъ ла(в) вколо чотыри (Забороль, 1566 *ПВКРДА* III–2, 2); Спрять домовый: напередь бочокъ пивныхъ семь..., кадолбъ липовый одинъ — на муку, стуга зъ огурцами, великая, другая съ огурками, малая (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 6/Л, 94); Въ дому и у коморахъ его, што есть суду и начинанья возовъ, то есть меновите... кад // лубовъ липовыхъ чотыри, возовъ чотыри (Володимир, 1588 *АрхЮЗР* 1/Л, 241–242); 19 те(р)тиць ліповы(х) на локти(и) 4 кожда... 13 те(р)тиць со(с)новы(х) (Львів, 1628 *ЛСБ* 1051, 5).

3. У ролі ім. ч.р. **липовый**. Вл.н.: Семен липовы(и) (1649 *РЗВ* 9);

у ролі ім. ж.р. **липовая**. Вл.н.: Панъ Юре(и)... //... наеха(в)ши на бѣды ѡ(д)на забѣянь болоте А дрѣгая на(д) речьюкою липовою побѣдованы были... выбиль (Київ, 1633 *ЛНБ* 3, II 4060, 30 зв.);

у складі вл.н. **липовъ Курьганъ**: Панъ Юре(и) Макаровичъ... //... и з дрѣгихъ сель то есть забѣянь... липова Курьгана... протестѣючи(х)... Кгвальтовъне выбиль и вытисну(л) (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 23–24 зв.).

ЛИПТА *див.* **ЛЕПТА**.

ЛИПШИЙ *див.* **ЛЪПШИЙ**.

ЛИПЪКА *див.* **ЛИПКА**.

ЛИПЪШИЙ *див.* **ЛЪПШИЙ**.

ЛИПЯРЬ *див.* **ЛЪПЯРЬ**.

ЛИРА¹ *ж.* (струнно-щипковий музичний інструмент) ліра: *lyra*, а(е), лира, гу(с)л(ъ) (1642 *ЛС* 260).

ЛИРА² *ж.* Вид лінійної міри: Устава турецких товаровъ: от лиры шовьку, шацуючи за полторы копы, грошей от копы по два; от кейсяка китайки бурское // грошей тридцат (Вільна, 1563–1573 *ПККДА* II (дод.) 559–560).

ЛИРИЧНИЙ *прикм.* Ліричний: *lyricus* е(т) *lyreus*, лирични(й) (1642 *ЛС* 260) .

ЛИСЕНЯ *с.* (маля *лисиці*) лисеня: Зымайте намъ лисенята малии, которыи жъ то казятъ винници, бо винница наша квитла есть (поч. XVI ст. *Песн.п.* 51).

ЛИСИЙ¹, **ЛИСЬЙ** *прикм.* 1. (виготовлений із хутра *лиса*, *лисиці*) лисячий: Сенко Полозовичъ... у Козаковъ Черкаскихъ побраль ...Охматовы речи: шесть шубъ белинныхъ...,

а пятери лисии ножчатый бланы (Вільна, 1503 *АрхЮЗР* 3/1, 1); А кгда до шрды корованъ идеть тогды старосте шть корованъ... шликъ лисьи (1552 *ОЧерк.З.* 8 зв.); а сыну моему Михайлови шуба моя адамашки чорное, брушками лисими подшита (Тороканів, 1555 *ЧИОНЛ* XV-3, 158); в которо(и) скрыне... две шубки хребтовы(х) лиси(х) сукно(м) влоски(м) чорны(м) крытые (Кременець, 1571 *ЛНБ* 103, 921, 6 зв.); панъ зънько... // побрати каза(л) то е(ст) шлѣбъ лисью фа(и)люньдышомъ чо(р)-нымъ критѣю сѣконъ две пане(н)скихъ (Володимир, 1585 *ЖКК* I, 271–272); та(м) же на то(т) ча(с) взя(л): ... кошу(л) чотыри по полуко(п)ю шлы(к) лиси(и) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 23 зв.); шни... штьца мое(г)... замо(р)довали и злѣпили де(и) з ме(р)твого жѣпа(н)... кольпакъ лиси(и) за три золоты(х) кѣплены(и) (Луцьк, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 72 зв.); тые помененые слуги... //... пограбили... шлыкъ лиси(и) новы(и) чинъ (Вінниця, 1640 *ЛНБ* 5, III 4063, 33–34); У Сидора Че(р)-ницко(г)[о]: золоты(х) пя(т) готовы(х) пнѣ(и), ко(л)пакъ лиси(и) фале(н)дышовы(и) че(р)-воны(и) (Житомир, 1650 *ДМВН* 194); **лисий хвостъ** — (*трав'яниста кормова рослина родини злакових з густою колосоподібною волоттю*) лисохвіст: *alopercul(us)*, лиси(й) хво(ст) зеліє (1642 *ЛС* 78).

2. У складі вл.н. **Лисіє Язви**: а там дубровою до колодезя, едучи теж дубровою аж до Лисихъ Язвин, где ест граница и пята земли Полганскои (Галичани, 1553 *АрхЮЗР* 8/III, 13).

ЛИСИЙ? *прикм.* (*без волосся на голові*) лисий. У *ролі ім.* Вл. н.: при тѣ(м) шбводѣ и вказаню знако(в) кгрѣн'товъ манасты(р)-ски(х)... были Олекса тѣ(р), иван' лиси(и)

(Унів, 1581 *ЛСБ* 61, 1 зв.); шме(л)ко Лиси(и) (1649 *РЗВ* 27 зв.).

ЛИСИЦА, ЛИСИЦЯ ж. 1. Те саме, що **лись**: тамъ радо са бы(д)ло всакоє тамъ множить. Зѣбровъ шлене(и) лисицѣ и и(н)шого зверѣ множество (1552 *Обрац.З.* 143 зв.); и рекль емоу їс. лисици ямы мають. и п'тицѣ нѣ(с)ныи г'нѣз'да (1556–1561 *ПЄ* 259); и такъ зъс до того намъ прійдетъ, до чо(г)о лисици было пришло, кгда са з'бирала на жабранінъ з вѣлко(м) (Острог, 1598–1599 *Апокр.* 22); Самѣ(н)... пошѣль и поймалъ т' лисицѣ. и хвосты ихъ до хвостѣвъ привазалъ а впосерѣд ихъ привазалъ свѣчѣ которы(х) огнѣмъ запаливши, распѣстїль (серед. XVII ст. *Хрон.* 185 зв.).

2. (*хутро лисиці як товар і вид натуральної данини*) лисиця: шапка пахолкови по(д)шита лисице(ю) чи(н)буры два хому(т) возокъ то все на то(т) ча(с) при не(м) побра(л) (Київ, 1501 *ЦНБ* II, 2065 1, 1 зв.); К тому штобы еси увъ иншыхъ речахъ, яко у добыткахъ татарскихъ и выемкохъ и в той корчме местской, естли будетъ передъ тымъ которая на место прислухала и в оныхъ куницахъ и лисицахъ, што они о Божьемъ Нароженьи дають, и в есачнистве по старому ихъ заховалъ (1536 *АрхЮЗР* 8/V, 12); до тебе первѣй сего писа(л), абы(с) ми лисиц добрых, цѣдных, рослы(х), дванадцат... скѣпил (Несухойже, 1571 *АС* VII, 389); от лисиц, бобровъ, кунъ, рысей, соболев, волковъ, выдер, шацуючи на копу по грошей два (Вільна, 1568–1573 *ПККДА* II (дод.) 559); Взяли... // ...лиси(ц) чинены(х) ...ко(ж)дая по по(л)копы гроше(и) куплена (Житомир, 1583 *АЖМУ* 45–46); по(з)ваны(и) побра(л)... бобро(в) выбо(р)ны(х) выправ-

ны(х) ше(ст) лиси(ц) выправны(х) два(д)-ца(т) и пя(т) (Вінниця, 160 ЛСБ 5, II 4052, 148 зв.).

3. *Перен.* (про хитру, лукаву людину) лисица: ты(ж) яко повѣдаєть ш цр(с)твіи бжїи. коу зє(р)ноу го(р)чичномѸ. и коу ква(с)оу и(х) приро(в)нає(т). а ирода лисицею называє(т) (1556–1561 ПЄ 278 зв.).

4. Вл. н., ч.: Мойсѣй Лисица (1649 РЗВ 34 зв.); Богданъ Лисица (Там же, 35 зв.); Ничипо(р) Лисица (Там же, 311 зв.).

◊ лисица малая — землерийка: mygale, лисица малая (1642 ЛС 276).

ЛИСИЦЯ див. ЛИСИЦА.

ЛИСИЧИЙ *прикм.* 1. Лисичий. ◊ **дань лисичая** — вид натуральної данини шкурками лисиць: мы, убачивши его къ намъ вѣрную а пыльную службу... тоє село Романово ему есмо дали зъ людьми и зъ даньми медовыми и лисичими (Краків, 1505 АЛМ V/2, 163).

2. У складі вл.н. **Лисичая Лоза**: шт того копца повел... до третего копца кѸ врочишѸ, Лисичей Лозы (Шайно, 1538 АS IV, 174).

Див. ще ЛИСИЧНЫЙ.

ЛИСИЧКА *ж.* (сузір'я північної півкулі) Лисичка: vulpescula, лиси(ч)ка (1642 ЛС 419).

ЛИСИЧНЫЙ *прикм.* Лисячий. ◊ **песь лисичный** див. ПЕСЬ.

Див. ще ЛИСИЧИЙ.

ЛИСКА *ж.* 1. (болотний птах) лиска: ralis ли(с)ка птица (1642 ЛС 314).

2. Вл. н., ч.: Го(р)дѣ(и) Лиска (1649 РЗВ 175 зв.).

ЛИСНЫЙ див. ЛЪСНИЙ.

ЛИСОВАТЫЙ *прикм.* (який забарвленням подібний до лисиці) рудий: што смѡкъ лисова́тый маючіи сѣдмъ главъ, // и десять ро́говъ... стоа́ль пере(д) невѣстою котораа мѣла родіти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 39 зв.–40).

ЛИСОКЪ див. ЛЪСОКЪ.

ЛИСТВА див. ЛИШТВА.

ЛИСТВЕННИЙ *прикм.* Листвяний, листяний: foliaceus, ли(с)тве(н)ни(й) (1642 ЛС 200).

Див. ще ЛИСТВАНЫЙ.

ЛИСТВИЄ, ЛИСТВІЄ *с., зб.* Листя: чернаа чемерица імѣ(т) листвіє зелены велми (XVI ст. *Травн.* 195 зв.); Того ли ваша княжатская милость жалуетшь... ижъ древа оно-го красного... ветвиє нѣкогда отсеченное, теперь знову вщепени будучи, листвиє зеленое и овощъ солодкий будетъ родити (Рожанка, 1598 Л.Пот. 999); ада(м) грѣ(х) оучинівши з'шилъ ліствіє смоковное, и закри(л) наго(ст) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 186).

Див. ще ЛИСТЕ, ЛИСТІЄ, ЛИСТ'.

ЛИСТВІЄ див. ЛИСТВИЄ.

ЛИСТВАНЫЙ *прикм.* Те саме, що **лиственний**: офероваль те(ж) оферы и каділь на вижшынахъ и на пагорка(х), и на каждо(м) дереве листвано(м) (серед. XVII ст. *Хрон.* 337 зв.).

ЛИСТЕ, ЛИСТЬЄ, ЛИСТА *с., зб.* Те саме, що **листвиє**: коли южъ лѣторосли еи ш(т)молодноу(т). а выпущаєтьса листа. зна(и)те иже близко есть лѣто (1556–1561 ПЄ 182); зеленічіє, єсть дѣрево, котѡрое лѣтѣ и зимѣ зелено, подѡ(б)ное листье має(т) зѣлью, на котѡро(м) че(р)ніцѣ агвды ростѸ(т) (1596 ЛЗ

49); стѣкало з листа троха медѣ (поч. XVII ст. *Пчела* 7 зв.); Послано на(с) по а(б)лка, а мы листа несемо (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 68); Кожде абовѣм' древо з'внѣтр' выпѣскаеть... лист'а, цвѣтъ, и овоци (Вільна, 1627 *Дух.б.* 295); А пастѣшюкъ оубогій, по(д) лист'емъ Бѣковимъ, Просты(х) пѣсній складає(т) Рит(м) (Київ, 1632 *Євх.* 302); той на(с) в' собѣ само(м) насади(л) и злѣчи(л) до себе //... іако ви(н)-ная мѣтица грона свої закриваеть, листа(м) w(т) промѣне сѣльне(ч)наго (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 208 зв.–209); порѣбайте дѣба, а wботніте гольа егw, wтрасѣте листѣ егw (серед. XVII ст. *Хрон.* 362); У порівн.: которіи [грѣхы] оу ба такъ сѣ(т) вѣжны, та(к) мѣцны, іакъ листа сказітелное (поч. XVII ст. *Проп.р.* 186).

Див. ще ЛИСТІЄ, ЛИСТ'А.

ЛИСТІЄ с., зб. Те саме, що листвиє. У порівн.: голова его золота, налѣпшее чело его, іако листіє палмовое (поч. XVI ст. *Песн.п.* 54).

Див. ще ЛИСТ'Є, ЛИСТ'А.

ЛИСТОВКА ж. (оздоба у вигляді вузького пояска із дорогоцінного металу) лиштва: келихъ срѣбрны(и) ввесь злотисты(и) роботою барзо цѣдною листовка ѣ него фѣрцированаа окрѣгъ, звѣзда, патина, лыжечка (Львів, 1637 *Инв.Усп.* 6 зв.);

(лиштва, кайма) лиштівка: едвабница бѣлаа, по берега(хъ) габша(сѣ) злоты(и) и на ко(н)ци лис'товка з' злота робленаа (Львів, 1637 *Инв.Усп.* 68).

ЛИСТОВНЕ, ЛИСТОВЪНЕ присл. 1. Листовно: чернцѣ... просили мѣ іако листовне та(к) тепе(р) и ѣстне абы(м) сѣ тое wпѣки подняль (Унів, 1581 *ЛСБ* 61); протестующий, тримаючисе науки права посполитого такъ

листовне, іако и през приятел, а на остаток през возного и шляхту их мл. жадал и реквизиовал, абы се в том по приятелску обойти хотели (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 243).

2. (на письмі) письмово: панъ Войтехъ Доманевскій поведиль, же панъ Ерданъ... вжо сѣ зрєкль своего права, которое тамъ мель, чого не голыми словы, але листовне показаль (Вінниця, 1603 *АрхЮЗР* 7/II, 388).

ЛИСТОВНЫЙ, ЛІСТОВНЫЙ *прикм.* (викладений у письмовій формі) письмовий: мы выслушавши тых всих вышей описаных доводов,... іако листовных, так и живых, пытали есмо еще пана Олехны: естли бы хотел на то сам особою своею... присягу телесную учинити? (Галичани, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 14); W доведєхъ листовныхъ (1566 *ВЛС* 27); за вѣдомостью и листовнымъ позволеніємъ Его Королевское милости, нѣкоторые імѣня... арендовавши певнымъ особамъ и тѣ долги поплативши, а остатокъ тыхъ пенезей... зѣ собою есми взяль (Краків, 1595 *АСД* I, 197); з рѣзны(х) пѣвѣстей и доводо(в) вѣрозмѣвши, же противъ присѣзѣ своей... проти(в) свѣжомъ не то(л)ко слѣвномъ але и листовномъ обещању своемъ... // ... бє(з) всѣкой слѣшной причіны, до новѣтной сѣ в'же звѣ(р)хности приваза(л) (Острог, 1598–1599 *Апокр.* 12 зв.–13); п(н) Троревски(и) за про(з)бою лістовною виле(н)ски(х) брати(и) и дѣховны(х), позычи(л) мѣне гре(ц)ки(х) кни(г) дво(х) (Львів, 1624 *ЛСБ* 489, 1 зв.); а естли бы который из васъ противным и упорным против сего листовного заказу нашего знайдовалсе, таковый кождый судового караня от всего войска не уойдетъ (Київ, 1630 *ЧИОНЛ* VIII-3, 10); Тѣе wб'авленє мѣстъ бѣити w(т) самого кающогоса, своїми оусты, и слѣвы, абовѣм'

исповѣдь через' посла(н)ца, и листѡвнаа, несть вѣжнаа (Львѣв, 1645 *О тайн.* 75).

Див. ще ЛИСТОВЫЙ.

ЛИСТОВЪНЕ *див. ЛИСТОВНЕ.*

ЛИСТОВЫЙ *прикм.* Те саме, що **листовный**: А так я... тое очевистое зознане... пана Михаила Добрицкого... через писане листового зознаня и вижово теж зознане, до книгъ замковых записати казал (Луцьк, 1562 *АрхЮЗР* 8/VI, 126); *У* доводехъ листовныхъ: Могуть те(ж) быти доводы листовые то е(ст) записы на име(н)ѣа и иные выписы (1566 *ВЛС* 27); возного... было придано которы(и)... созналь што(ж) де(и) за приданьемъ листовымъ ш(т)... пѣна старосты... маючи ѣа при себе шлахтѣ люде(и) добрыхъ... е(з)диль есми з во(и)томъ... до лѣса (1577 *ЖКК* I, 86); панѣ иванови красовско(му) брацкие печати до ди(с)понована за ко(н)се(н)се(м) брати(и) в справа(х) листовы(х) полицили (Львѣв, 1616 *ЛСБ* 1043, 23 зв.).

ЛИСТОКЪ *ч. 1.* (*письмовое повѣдомлення*) листок, лист: послал есми до Вашей Милости, пана нашего... с тымъ моимъ листком сына моего (Корница, 1540 *АС* IV, 248); А што еси прислалъ до насъ листокъ, писанный до тебе отъ козаковъ зъ Низу, въ которомъ пишутъ, абыхмо листь нашъ имъ дати казали (Рудники, 1561 *АЮЗР* II, 156).

2. (*сторѣнка книжки*) листок: Третѣе, не (ш)бременѣати слѣхи немощны(х) многотенѣе(м) деса(т) или бо(л)ше ли(ст)ко(в) прочѣтати но влас(т) трѣдеса(т) (1599–1600 *Виш. Кн.* 201 зв.); хартѣа: картка, листо(к), папѣ(р) (1627 *ЛБ* 143).

Див. ще ЛИСТЬ², ЛИСТОЧОК.

ЛИСТОПАДЪ *ч. 1.* (*одинадцятый мѣсяць календарного року*) листопад: Того же рокѣ листопада татарѣ кошемъ стоали под гайсиномъ (1509–1633 *Остр.л.* 128 зв.); Року прошлого 1618, месеца листопада, зъ дня на ночь тридцатого, указалосе дивное видение на небе, которое кометою албо звездю злучою зовуть (поч. XVII ст. *КЛ* 87); месеца Листопада четвертого дня... праве въ первосны на маетьность ихъ милости село Замличи нападненье и подданыхъ... побитье (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 3/I, 283).

2. *Вл.н.:* зобъравъшисе с тоежъ Гошъчы войтъ, мешъчане и передьмешъчане, и зъ приселковъ, до Гошъчи належачихъ, хлопы, обрали себе за пульковъника Листопада, алиасъ Ивана Куковъского (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 191); менованный возный... тыхъ же месчанъ госцкихъ, яко то: войта, такъже Андрияша Гайдука, Ивана Листопада... арешътовал (Там же, 306).

ЛИСТОЧОКЪ¹ *ч.* (*малый листок у рослин*) листочок: аносъ бовѣ(м) назывѣе(т)са вкрѣгъ мнѡгѣе листѡч'ки мающѣй (1506 *З.Каз.* 75).

ЛИСТОЧОКЪ² *ч.* Те саме, що **листокъ** у I знач.: шкатулка невеликая, въ которой были листьы и мамыны некоторыхъ приятелей... на долги,... и иншие листочки поточные приятельские (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 288).

ЛИСТРА *ж.* (*мѣра ваги*) фунт: тогды марѣа взавши ли(с)трѣ масти то есть фон'тъ масти... Которою жъ то мастью помазовала ногы їсѣвы (1556–1561 *ПЄ* 400).

Див. ще ЛИТРА.

ЛИСТРЫКЕЙСКИЙ *прикм.* (*який стоується вселенського собору, що відбувся у*

м. *Листрі*) листрикейський: Кому жь тутъ лепей верыти: чы Филялетовой баламутни, чы подьметному листрыкейскому ихъ соборови, которымъ затлумляючы правдивый Олорентейский соборъ, еалшывый якись (и противный) подкидають? (Вільна, 1599 *Ант.* 965); Але наша Русь тотъ соборъ светый листрыкейскимъ называютъ, и якуюсь баламутню и небылицу о томъ соборѣ недавно въ друку выдали (Вільна, 1608 *Гарм.* 179).

ЛИСТЬ¹, ЛЫСТЬ ч. 1. (*орган живлення і газообміну рослин*) лист, листок: который чл̄къ... да емле(т)... лактуковы травы листвіе а по рѣски меншеи лопѣшникъ и тѣ лысты помазѹю(т) медо(м) прѣсны(м) и прикладываю(т) к тѣмъ чирьемъ (XVI ст. *Травн.* 261 зв.); Злакъ: Зеленость на травѣ или н̄а былінах¹, любо н̄а листехъ деревъ (1627 *ЛБ* 43); folium, ли(с)ть (1642 *ЛС* 200).

2. Листя: ннѣ бо намъ красная весна во сиала есть. и цвѣты оукрасила. и лѣпотж спжстила. // красныя ш(т)расли. и дрѣва маслична процвѣль. смокъве. шрѣховѣ. листъ и расж авили. выникнж(л) всаки плодъ (1489 *Чет.* 208 зв.–209); в берестѣ гѣсѣница была, цвѣтъ и ли(ст) шбѣла (1509–1633 *Острл.* 129 зв.); Та(к)же кого шчи бола(т) ли(с)тж бжкви(ч)на(г) з дощевож водож навари, и на бо(л)ны(и) шчи стждено прикладаи (XVI ст. *УТ* фотокоп. 6 зв.); ѣли люде листъ и лободу, зѣлье розмаитое (1636–1650 *ХЛ* 78); земля травѣ выпѣскаеть, сады листом¹ шкрывають¹ са, лѣсы зеленѣють (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 222); в¹ земля(х) шпріятельскихъ перестрашитъ ихъ шѣмъ листѣ летѣчо(го) (серед. XVII ст. *Хрон.* 127).

Див. ще **ЛИСТЕ, ЛИСТІЄ.**

ЛИСТЬ², ЛИСТ ч. 1. (*письмовий документ офіційного або юридичного характеру*) лист: просили є(с)мо пана дми(т)ра алекса(н)дровича штобы печат(т) свою приложи(л) к семѣ моемѣ ли(с)тѣ (Житомир, 1502 *Арх.Р.* фотокоп. 5); Їй масина ивано(в) снѣ шѣ(л)жи(ч)... вызнаваю си(м) мои(м) листо(м) ко(ж)домѣ добромѣ комѣ бѣде(т) потре(б)то(г) вѣда(ти) або чтѣчи его слышати (Вінниця, бл. 1520 *ПИ* № 12); заплативши тыи вси заклады, председа тѣю ѣмову и земли, по тыи шписаныи границы и сес нашъ лист твердо, а нештменно на вечныи часы держати маєм (Ковель, 1538 *AS IV*, 168); Которыи [черкасьцы] водлѣгъ листа и приказаныя г(с)дрѣского шбраны присагнѣли правдѣ во всемъ поведити (1552 *ОЧерк.З.* 7); з росказа(н)иашного таи справа с кни(г) ка(н)целярыи коро(н)ное шписана є(ст) в сє(с) на(ш) ли(ст) (Варшава, 1589 *ЛНБ* 5, II 4046, 93); сей лис(т) попа Николы Бенедикувѣскаго за землю и(з) его дѣтми и(з) оуники (!), що на орєкъ куповаль и що дарували (Бенедиківці, 1603 *НЗУжс.* XIV, 221); Иванъ Водяникъ, козакъ войска... Запорозкого, реєстровый, для шписания до книгъ... гродскихъ... подалъ и очевисто призналъ листъ, добровольный запись свой квитовой (Житомир, 1650 *ЧИОНЛ* VIII-3, 20); **арендовный листъ** — (*письмовий дозвіл на орендування майна*) орендный лист: ознаймуем тым нашим арендовным листом, ижъ отъ дня Великодня... арендовали... нижей поменены... местечко Кошар... з млынами, с корчмами, шинками (Горохів, 1593 *ПККДА* I-2, 157–158); я Янушъ зъ Острога... бачечи того пильную потребу, згодне позволивши арендовать, и одень за другого ручечи,

вызнаваемъ тымъ нашимъ арендовнымъ листомъ (Камениця, 1607 *АрхЮЗР* 6/І, 341); **вечистый листъ** — документ про дарування комусь маєтку у довiчне володiння: И на то есми даль пану ЖданѸ ГричинѸ... сесь мои... вечисты(и) листъ з моею печатюю и с по(д)писо(м) рѸки моеє власное (Стрижiвка, 1599 *ДВВ* 741); **выеждчий листъ** — документ про право вiльного виїзду кудись: по(п) пече(р)ски(и) землю бо(р)тную тамъ по праве быти мени(л) которы(и) вые(ж)дчи(и) листъ кн̄за ружи(н)ского яко знамены и све(т)ки и шчевисто яко самъ вида(л) з моимъ выезде(м) са згоди(л) (Київ, 1585 *ЦНБ ДА/П-216*, 4); **добровольный листъ** — (*непримушене особисте письмове свiдчення про купiвлю майна, позику та iн. дiї*) добровiльний лист: И на то есми дали се(с) добровольны(и) ли(ст)... пану миколаю жо(л)кѣвскому... по(д) печатюю моею еписко(п)скою (1588 *ЛСБ* 98); іа микола(и) павлови(ч) сапега воєвода вите(б)ски(и)... вызнаваю ты(м) мои(м) доброво(л)ны(м) листо(м)... и(ж) што которые добра мои набытыє чере(з) мене и малжонку мою... 8 брата моего... за спо(л)ные гр̄ш(и) наши... ку(п)ленные (Берестя, 1593 *ЛНБ* 103 14/Іс, 1833, 26); **екзекуториальный листъ** — документ на право виконання судового вироку: розказуемо, абы... за тымъ екзекуториальнымъ листомъ универсаломъ нашимъ, епископови Луцкому, приятелемъ и слугамъ его на томъ Болобане самой особе и на добрах его вшеляких лежачих и рухомых екзекуцыю skutечную... учинили и выконали (Варшава, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 285); **квитацийный листъ** — документ про сплату боржником боргу: И Андрей полацьки(и) а іа малъжонька его... со(з)-

навае(м)... симъ нашимъ квитаци(и)нымъ листомъ ижъ... небо(ж)чикъ... штець мо(и)... тестаментомъ своимъ мне и братии мое(и) сумѸ пн̄зе(и) шсмы сотъ копъ гр̄ше(и) литовскихъ ...записаль (Висоцьк, 1616 *ЛНБ* 103, 15/Іс, 1865, 11); **лист даровный** — (*документ про надання кому-небудь у власність маєтку*) дарча грамота: записал... па(н) Михайло Свинюский тоє имене Линево мне... и на то мне лист свой даровный... дал (Свиноухи, 1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 89); панъ Семашко... мя и до того примусял, абых з... жоною своею, знову шлюб браль... и лист даровный жебых дал жоне своей (Володимир, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 248); **лист небожчиковский** — заповіт: Матыс Хотылевский, лист небожчиковский..., с печатю Єго Милости... перед нами положили (Мильці, 1571 *AS VII*, 403); **листородованный** — документ-умова: И на то даю малжонце моеи милои... сесь мой лист стородованный, под моею печатюю (Смордва, 1570 *АрхЮЗР* 8/III, 204); **листородованный** — (*показання свiдка*) письмове свiдчення: Потом подал лист стородованный от пана Яна Федоровича (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 402); **листородованный** — (*письмове повiдомлення, сповiщення*) повiдомный лист: пна Тре(м)-бицького... в листе стородованно(л)но(м) на взятє дилляции бо(л)шое справы яко слугу писали и присылали (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 253); **листородованный** — (*документ на арешт кого-небудь*) санкция на арешт: маючи я возный при себе шляхту людей добрых,... з листом... арештовым або припоручнымъ от суду земского кременецкого... ездил есми до помененого... пана Сенюти (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 581); **листородованный (безъ-**

мытний) — (дозвіл на право безмитної торгівлі) безмитний лист: Уть кѹпцовъ... тѹбы(л)цовъ кгда едѹтъ а листовъ бе(з)мытныхъ в себе не мають мыта уть воза по в̄ грош(и) дають (1552 *ОЖЗ* 123); Торъховъцы которыи до черъкасъ прие(ж)джають листовъ безъмытныхъ не маючи тыи дають на замокъ мыта уть копы по в̄ гроши (1552 *ОЧерк.З.* 8 зв.); **листъ благословеный** — розпорядження священнослужителя: для лѣпшее и певнѣ(и)шее вѣдомости на дворе(х) це(р)ковны(х) и то(т) ли(ст) блвены(и) на братию прибили (Львів, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 230, 1); **листъ веновный, вѣновный листъ** — документ про придане: тоє имѣньє... Сатыєв... менила собѣ ут мѹжа своего, княза Костентина... ѹ сѹмѣ записано и на то тастамент его и листъ его веновный... поклдала и просила нас, жебыхмо... тоє имѣньє... казали ей в моц подати (Краків, 1531 *АС* III, 381); которых [людей] я сполне з сыном моим о приложене печатей до того вѣновного листа просили (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 8/III, 175); **листъ вичный** — документ на довѣчне користування чим-небудь: таке(ж) и иньи вси рѣчи в листы ви(ч)ныи,... ѹпишѹ(т) а нинишныи списо(к) та(к) замыкає(м) (Люблін, 1506 *Cost.DB* 442); **листъ волный (вольный)** — документ про звільнення від підданства, певних зобов'язань: отець тоєи бѣлое головы идетъ сѣ тымъ листомъ до... котляра, абы вже конецъ мижъ собою а ж(о)ною своєю... учинивъ: любо самъ до неи вернувся, любо ей листъ волный замужь ити даль (Чернігів, 1648 *АЮЗР* III, 157); Который идучи... былъ доброй мысли... мѣль при сѣдлѣ торбочку,... в которой килька червоныхъ было и листы вольные пана воеводы, Янему даные (Львів, 1605–1606 *Перест.*

36); **листъ (лист) врьдовый (урядовый)** — офіційний урядовий документ із певним розпорядженням: при которомъ бы черезъ листъ врьдовый мел пана Иляша Несвецкого в томъ напомнимути и при тои всеи справе своей мети (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 8/III, 52); оны(х) [возного... и шля(х)ту] с ты(м) декрето(м)... и з листо(м) нѣши(м) ѹрядовы(м), до в̄м. писаны(м), в то(и) справе посылали (Вінниця, 1605 *ДБВ* 973); Я тот лист урядовый оказовал и копею з него давал (Володимир, 1575 *АрхЮЗР* 8/VI, 431); **листъ вызнанный, вызнанный лист** — офіційний документ із підтвердженням конкретної юридичної дії, вчиненої його експонентом або попередником останнього: И на то есми емѹ дала сес мой листъ вызнанный (Острог, 1508 *АС* III, 55); ѹставуємъ и(ж) ко(ж)ды(и) шля(х)тичь, мещани(н) и ниhto и(н)ши(и) не має(т) бе(з) листу вы(з)наного позычити бо(л)ше(и) десати ко(п) гроше(и) (1566 *ВЛС* 75); пани Марина... кнежна Збаражская... третью част именеи своих... мне на вечность даровнымъ, а две части в суме пенезей заставнымъ обычаем записала, на што и листы свои вызнанные подавала (Володимир, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 167); И на то есми пану Янушу Угриновскому дал сес мой вызнанный лист (Луцьк, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 277); **листъ высветченный** — рекомендаційне посвідчення: хто бы ся важи(л) принати простого родѹ слѣгѹ або родича его бе(з) листу высве(т)ченого а бы(л) бы при немъ арестова(н) а(л)бо зна(и)де(н) таковы(и) перепадыває(т) ви(н) чоты(р)надцать гриве(н) (Люблін, 1569 *Пр.ВЗ* 120 зв.); **листъ вѣрущий** — письмове доручення комусь чого-небудь: во(д)ле писа(н)иа листѹ вѣрѹщего и сло(в)не па(н) ма(р)ко городи(с)ки(и) за

ты(м) зра(д)цою мене проси(л) (Ковель, 1574 *ЖКК* II, 275); **листъ глейтовный** — охоронна грамота: дали есми се(с) ли(ст) на(ш) глейтовныи... панъ бѣргъмистрѣ и ѣси(м)... ра(д)ца(м) и ѣси(м) кѣпце(м) з мѣста ливо(в)ского (Сучава, 1522 *ЦДАЛ* 131, 335); **листъ господарский (господарьскій)** — (*розпорядження монарха*) господарський лист: и пасеку церковную отнял и того ся поступити не хочет... и о иншии многии кривды на князя Богуша... отець архимандрит... жаловал, которая ж жалоба его в припоминальных листех господарских... описана (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* I/VI, 24); А его королевская милость,... листомъ своимъ господарскимъ описати и утвердити рачиль (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* I/1, 103); игумень з братією покладаль перед нами листъ господарьскій, што имъ господарь король даль тїи ниви (Київ, 1507 *АрхЮЗР* I/VI, 9); **листъ граничный (граничный)** — (*документ про розмежування майнових границь*) розмежувальна грамота: ꙗкожь по тымъ местцамъ ловы того имениа... панъ Михайлѣ уграничили, и ꙗ на то емѣ даль сесь мой листъ граничный, под моею печатью (Володимир, 1513 *АС* III, 105); на которіе справы, яко то: привилее од королев их мл. полских... фундацие, листы граничные... и иньшиє розніє справы и диспозициє, коньвентови помененому луцькому служачіє... побрала, пошарпали (Гоща, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 58); **листъ делчий, делчий листъ** — (*документ про поділ мастку*) дільча грамота: манифестацию заноси(л) в почине(н)є спра(в)... то е(ст) привилее(в)... листо(в) де(л)чи(х) ма(е)т)носте(и) Прежо(в) дво(х) (Корьпило(в)ки и Городис'ка) та(к) свежихъ // межи братьєю рожоною Семено(м) и Николае(м) (Житомир,

1650 *ДМВН* 196–197); ꙗ Ива(н) ло(з)ка... з рѣки пана Лаврына ло(з)ки по(д)чашого... в(з)на(и)мѣемъ си(м) де(л)чи(м)... ли(с)то(м) комѣ в то(м) ведати належитъ (Ковалин, 1599 *ЦНБ ДА/ П*–216, 99); **листъ децкованный** — лист на право судовому виконавцеві здійснювати стягнення, плату за судочинство: а кѣ томѣ всобливе позывал есми Єє Милости листомъ децкованнымъ за жалобою слѣжебника княза воеводы... Троцкого,... на деватой недѣли по Велицедни (Луцьк, 1546 *АС* IV, 458); **листъ дозволенный** — письмовий дозвіл на здійснення чого-небудь: и на то они листъ дозволенный воеводы Кієвского... передъ нами вказывали (Городно, 1522 *АЮЗР* I, 61); **листъ еднальный** — документ про полюбовную угоду: Листъ князя Дмитрія Путятича еднальный княгини Феде съ боярыномъ Комаромъ о Борсуковичы (Київ, 1551 *КМІМ* I (дод.), 13); **листъ еднацкий** — те саме, що **листъ еднальный**: которыи листы мели есмо еднацкии и свои записныи в тых кривдах, тыи вже на вбе стороне вморемо сим нашим листомъ (Задиби, 1531 *АС* III, 393); Василей... зъ братомъ своимъ... препомнявши... заруки господарское и обовязков, в листе их еднацкомъ описаных... квалтомъ зъ слугами и помочниками своими... вшедши в место господарское Луцкое не броною, але непристойнымъ местцомъ дырями, вдарили на дом войтовский (Луцьк, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 180); **листъ (лист) закладный (закладный)** — (*письмовое підтвердження застави*) заставна грамота: пану Михаилу Дрозденському... при той же шляхте очевисте в Любитове тот лист пановъ депутатов закладный... подал есми (Луцьк, 1573 *АрхЮЗР* 8/VI, 390); Прото, ижъ ся тому листови закладному его кор.

милости спротивил, теды... протестацию... подають и просятъ, абы была принята (Володимир, 1619 *АрхЮЗР* 8/III, 558); **листь заклиналный** — анафема: Поштожь тамъ Афанасей утѣкаль, чы по листъ заклиналный? але онъ такую жь моць мѣль, яко и папежь (Слущк, 1616 *АрхЮЗР* I/VII, 272); **листь закупный** — (*документ про купівлю і продаж нерухомого майна, про право володіти ним*) купча грамота: на штож он и листъ его закупный перед вами вказывал (Вільна, 1507 *АрхЮЗР* 8/IV, 175); мает он тыи имѣня держати зо всим водле листу его закупного (Там же, 176); **листь записный** — документ, унесеный в офіційну записну книгу: И мы держим тоє подворье в тых пѣназех, и листъ записный на то маем (Луцк, 1503 *AS* I, 150); на што де(и) и листъ сво(и) записны(и) кна(з) але(к)са(н)дро буре(м)ски(и)... по(д) печат(ю) своєю... да(л) (Кременець, 1571 *ЛНБ* 5, 4043, 83 зв.); **листь (лист) заручный (заручный)** — (*документ, який містить текст запоруки*) запоручна грамота: подданный Шмиговицкий то вызнал и тые знаки, на которых тоє сено было закошеноє, показывал, кѣ томѣ теж лист заручный господарский тотже дейврдник Павловицкий Василю Гѣлевичѣ показовал (Луцк, 1558 *AS* VII, 46); а ба(р)тошь шмети(н)ски(и)... сознавамъ ижъ рокѣ недавно Прошлого... ш(д)не(с)ломъ листъ заручный(и) до села Бо(г)дановъчи(з)ны (Овруч, 1641 *ЛНБ* 5, III 4063, 136); **листь заставный** — (*документ, який містить письмове підтвердження застави*) заставна грамота: нижли того листу заставного небожницы Полагъи Брусиловское выискати и отдати пану Яцку... есьмо не могли (Київ, 1573 *АЮЗР* I, 195); на то есмо дали па(н)у григо(р)ю се-

нюте лахове(ц)скому се(с) на(ш) ли(ст) заставны(и) (Дубно, 1589 *ЛНБ* 103, 18/с, 1956, 47); **листь згодный** — письменная угода: Уписанье листѣ зго(д)ного межи сли(з)не(м) а пно(м) борецькимъ (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 8); **листь квитованный** — те саме, що **квитацийный листъ**: Яй максимъ михайловичъ... из мальжонкою своєю... чинимо ведомо Си(м) ли(с)томъ квитова(н)нимъ (Чигирин, 1615 *ПИ* № 38); **листь квитовный, квитовный листъ** — те саме, що **квитацийный листъ**: Яй Яйкѣбъ Песочи(н)ски(и) сознаваю... мои(м) листомъ Квитовны(м)... и(ж) штомъ ме(л) Певные Правные затяги и Переводы Правные зъ... Паномъ Александромъ Песочиньскимъ... ш разные контракты // Его м(л) Па(н) бра(т) во всемъ ми досы(т) ѣчини(л) и тые ко(н)тракты во всемъ выполни(л) (Винница, 1623 *ЛНБ* 5, II 4058, 36–36 зв.); Яй Катерына пѣтата(н)ка... ш(з)на(и)мую тымъ моимъ квито(в)нымъ листомъ... ижъ што... за ѣчыне(н)емъ досыть... а... ѣве(с) проце(с)... касую (Люблин, 1618 *ЛНБ* 5, II 4056, 61); **листь квитующий** — те саме, що **квитацийный листъ**: реченые кнзи викареєе мне... будуть винъни и обѣезалися в таких сумых и рѣчахъ взятыхъ листы квитующими усьпокоити (Луцк, 1559 *АрхЮЗР* 8/VI, 67); **листь клятовный, клатовный листъ** — те саме, що **лист заклиналный**: гедеш(н) Болобань... Листы своїми клятѣвными протівными. спротивилса привилеѣ(м) и декретомъ... и собѣрному привиле(и)ному... постановленію (Берестя, 1591 *ЛСБ* 188, 235); самъ же клато(в)ными ли(с)ты своїми безъсѣдне еси, братъство клалъ, попами злыми це(р)ковъ и(х) насилувалъ, и ш(т) церкве и(х) ш(т)лучы(л) (Супрасльський монастир, 1593

ЛСБ 233); **листь комисарский** — документ про розгляд спорів, що стосуються майнових меж: Ино мы много листѣ комисарского вгледавши, казали его слово шть слова в симъ нашимъ листе вписати (Краків, 1538 *АС IV*, 114); комисари... мают нам через листы свое комисарские дати справу о томъ всим (Варшава, 1613 *ЧИОНЛ XIV-3*, 113); **листь комисейный** — те саме, що **листь комисарский**: в котором листе своем комисейномъ... господарь пишеть до нас,... ижъ тая Ленковая... росправу з митрополитомъ... под страченемъ права принела (Київ, 1545 *АрхЮЗР I/VI*, 39); ѣста(в)уемъ те(ж) и(ж) листы нѣши комисе(и)ные ку вчине(н)ю справе(д)ливости то(л)ко в ты(х) реча(х) маю(т) быти даваны вдно в границы межи име(н)емъ нѣшимъ и шляхе(т)скимъ (1566 *ВЛС* 27); **листь компромисарский** — те саме, що **листь едналный**: а (ш)тосе дотыче(т) сѣмы пнѣе(и) ш(т) сѣдѣ ко(м)промиса(р)ского вказано(и) на се(ст)ре мое(и)... и в ымѣнья ее мене ѣвязано што до(с)таточнѣе(и) на ли(с)те ко(м)промиса(р)скомъ доложено (Осмиловичі, 1576 *ЖКК I*, 74); **листь купчий (купчій, купчий)** — те саме, що **листь закупний**: И на тые ш(н) селища и шзеро в Бра(с)лавско(м) повѣте... ли(с)тъ купчи(и) того А(н)дрѣшка Бушми(н)ского пере(д) нами вказываль (Берестя, 1585 *ДВВ* 398); тотъ листъ купчій на то передъ нами вказывали (Люблін, 1506 *АЗР I*, 369); ѣв оно(и) скры(н)це... други(и) листъ купчы(и) мо(и) згоре(л) на тое(ж) име(н)іе звышъ помененое ѣ во(р)скле (Черкаси, 1589 *ЦНБ II*, 23258, 1); **листь менованый** — (угода про обмін маєтку) обмінна грамота: пан маршалокъ дворный... //... ку владычеству Луцкому такъ же у вечную замену мне поступити, в

моць и в деръжане мое подати и тую замену листомъ... менованымъ, на то данымъ, упевнити рачиль (Рожище, 1574 *АрхЮЗР 8/VI*, 395–396); **листь меновный** — те саме, що **листь менованый**: князь Михайло Сонкѣшковичъ з сынми своими дали емѣ противъ того его имѣна Рѣжинѣа два имѣнья свои... и листы меновныи (Краків, 1510 *АС III*, 72); ѣ епископъ Володимерский... чиню явне и визнаваю сам на себе симъ моимъ листомъ... Што предок мой... менал с княземъ Василемъ... именемъ церковнымъ... на имение княза Василево штчизное, //... нижли листов промежкѣ себе меновных на шн час, коли менали, на шбе стороне не подавали (Володимир, 1521 *АС III*, 210–211); **листь напоминальный** — документ, який нагадує про виконання договірних обов'язків чи зобов'язань: онъ, на... процессы правные и листы короля... напоминальные... не дбаючи,... на маестности и подданныхъ кгвалтомъ наступуетъ (Житомир, 1629 *АрхЮЗР I/VI*, 602); **листь обвешальный** — письмове повідомлення, оголошення: ли(ст) шбвеша(ль)ны(и) есть при(с)ланы(и) показуе(т), просячи, аби тая дияляця пра(в)не по(з)волена была (Люблін, 1643 *ДМВН* 229); **листь обликговый** — розписка боржника: шсмыи ѣчитъ способѣ писана листовъ и листовъ шбликговы(х) (к. XVI ст. *Розм.* 5); **листь одрочный (отрочный)** — (документ на право відтермінувати виконання зобов'язання) відстрочувальний лист: ш(н)... ш(д)не(с)ль ли(ст) ш(д)ро(ч)ны(и) ш(д) и(х) м(л) Пн(о)в) тешдора гѣмени(ц)ко(г) сѣ(д)и во(и)теша ры(л)ско(г) (Житомир, 1642 *ЛНБ* 5, II 4064, 85); А пото(м) другого шенъника... ш(т)ца метрополиты кие(в)ско(г)[о]... позовъ тре(и) по дву(х) и листовъ ш(т)ро(ч)ныхъ вы-

даныхъ по(д)несены(и) (Горошки, 1643 *ДМВН* 232); **листь одрочный (отрочный)** — те саме, що **листь одрочный**: листъ о(д)рочны(и) и(х) м(л)... до не(г) выданы(и) шире(и) в себе шбъмо(в)ляе(т) за которы(м) во(з)ны(и) зъложы(л) те(р)минъ и на(з)начиль на де(н) пе(т)на(д)цаты(и) м(с̄)ца декабрия (Житомир, 1642 *ЛНБ* 5, II 4064, 85); За котори(м) знову ли(ст) в(т)рочоны(и) для се(и)му прошло(г)[о] наступуючо(г)[о] выданы(и) до сторо(н) складаючи ро(к) и те(р)минъ... на дате менованы(и) (Ісаїки, 1642 *ДМВН* 226); **листь описный** — (документ, що містить опис, перелік мастку) інвентарний опис: я заховываючися в томъ подле листу а опису его... просил есми пана Ивана... водле листу его описного, о вижа, а водле статуту — о возного (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 296); **листь отвористый** — доручення на право представляти в суді інтереси його автора: то(т) нинешни(и) листъ мо(и) в(т)вористы(и) в ты(м) запозва(н)ю моє(м) тере(з)не(и)шомъ визна(и)мѹю (Вінниця, 1599 *ДБВ* 724); **листь (лист) отвороный** — те саме, що **листь отвористый**: шмоцованы(и)... и листы в(т)вороные сѹдови нинешнему... в(т)давши проси(л) абы таа бо(л)шаа справа в(т) по(з)вано(г) была прината (Київ, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 29); князь Костентин через лист свой отвороный дозволити мне рачил, жебых имене Михновъ... кому иному в той же суме пенезей... заставиль (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 8/VI, 135); **листь отворотный** — відстрочувальний лист: пан Адам Богуфа(л) в(т)да(л) на(м), судѹ, чере(з) возного... в(т) преречено(г)[о] Я(н)чи(н)ского листъ в(т)воро(т)ны(и) с печа(т)ю (Вінниця, 1599 *ДБВ* 724); **листь отпустный, отпустный листъ**

— те саме, що **листь разрѣшалный**: Архієп(с̄)кѹпоу и Єп̄(с)кпѹмъ с' чюжїхъ Єп̄(с)кпей Дѹакѹвъ безъ повелѣное Грамоты на Сщѣньс(т)во їхъ никакоже не ставити: и в(т)поустныхъ листвѹ оу Ставленна листы не писати намъ (Львів, 1614 *Вил.соб.* 8); лев(н) папе(ж) ри(м)скї высла(л) в(т) себе желе(з)ные скрынї со в(т)пу(ст)ными листы все(м) народо(м) де(р)жащимъ его лати(н)скѹю верѹ (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П/1736, 52 зв.); **листь платовый** — документ про сплату боргів: вемны шчитъ способѹ писана листовъ и листовъ шбликовы(х) платовыхъ и контрактowych (к. XVI ст. *Розм.* 5); **листь подводный** — письмова офіційна постанова про надання урядові підвод для виконання певних робіт: А што ся дотычетъ подводъ... мають они давати подъ Нашого гоньца, на листъ Нашъ подводный... по одной // подводѹ а проводника на кони (Краків, 1527 *РЕА* I, 148–149); **листь позовный** — (письмовий виклик до суду) позовний лист: первой сего Войтеха Паевского и жону его... и сына ее Тимофѹя листы позовными вряду кгородского володимерского ку праву позывал (Володимир, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 306); **листь поручный** — те саме, що **листь вѣрущий**: А штос дотичетъ вного листа их порѹчного, мы на тот час ѹ скарбе нашом его не мели (Берестя, 1544 *AS* IV, 409); **листь посполитый** — урядовий публічний лист: Лїстами посполитыми панства и крайны собѹ по(д)лѣглыи пробѹ(г), роскѹзѹючи всѹды Стымъ Бжїи(м) Цр̄квѹамъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 226); **листь потверженный** — (документ, що підтверджує право на володіння чим-небудь) підтвердна грамота: кнагини Марѹ... повѣдила... и на то листъ потверженный втца нашего... перед на-

ми вказувала (Вільна, 1507 *AS* III, 42); на то єсмо ему дали є(с) на(ш) листъ потвержены(и) и(з) нашою печат(т)ю (Острог, 1520 *ПИ* № 10); **листъ привильный** — (документ, яким надавалися певні пільги для окремих осіб чи груп людей) привілей: а мыто да платѣть ѡ(т) своего товара и торговли подлѣг того листѣ привильного, що же єсми им дали и записали (Сучава, 1522 *ЦДІАЛ* 131, 1, 335); **листъ припоручный** — те саме, що **листъ вѣрущий**: маючы я возный при себе шляхту людей добрых, ... з листом ... арештовым або припоручнымъ от суду земского ... в справе велебного отца ... ездилъ єсми до ... пана Сеньюты (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 581); **листъ причинный** — письмове клопотання: Ме(л)чи(ц)ки(и) ... проси(л) мя ѡ листъ причи(н)ны(и), яко з уряду, до ... Мацевича ..., и(ж)бы му то повороча(л) (Житомир, 1582 *АЖМУ* 44); Ѱ ти(и) ли(с)ти причи(н)ни что є(с)те ваша м(с) просили ѡ(т)слали(с) ваши(м) м(л)с(т)е(м) (Ясси, 1602 *ЛСБ* 371); **листъ продажный** — (документ про продаж майна) запродажна грамота: Листъ п̄на со(л)тана ѡ(л)бѣевича то(л)мача гдр(с)кого прода(ж)ный (Київ, 1508 *ЦНБ ДАЛП*-216, 170); тым же листом продажным ... нашим сами от себе ... пана Тимофея на вечные часы квитиуем (Київ, 1625 *ПФ* 148); **листъ прощацкий** — письмове прохання: рачите ... до на(с) писати строны ли(с)то(в) проша(ц)ки(х) теды на про(з)бѣ и на писа(н)є наши(х) ла(с)кавы(х) пно̄(в) печат(т) прикладає(м) и рѣкѣ ншѣ по(д)писує(м) (Жовчів, 1609 *ЛСБ* 424); **листъ разрешенный** — індულгенція: папе(ж) ри(м)скіи высла(л) ... скрині ... мовечи са(м) и(ж) хто ѡ(т) ва(с) да(ст) мне злоты(х) іли копь двесте ...

тогды ємѣ кгрехі ѡ(т)пѣщоны бѣдѣть, и листы ты(м) повелевъ давать ра(з)дрѣшеные (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П/1736, 52 зв.); **листъ разрѣшалный** — письмове відпущення гріхів: Сімеонъ Горбачевскій ... до Константинополя шоль и блаженной памяти отцу Іереміи ... о томъ ознаимиль, // отъ которого одержаль листъ разрѣшалный (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 470–471); **листъ ревизорский** — те саме, що **листъ комисарский**: А для бо(л)шого вѣры и певности того всего до того листѣ нашего ревизо(р)ского рѣками его власными по(д)писали и печати свое прыти(с)нѣли єсмо (Варшава, 1606 *ДБВ* 1020); **листъ розводный** — документ про розлучення подружжя: теды в том листе своемъ розводномъ зобополне признавають, иж листы розводные и в том розводе належачие до вашей милости ... которые прошу, абы ми од вашей милости отданы были (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 338); поиметь члѣкъ женѣ ... и не найде(т) ласки пре(д) очима єгѡ ... напише листъ розвѣдный (серед. XVII ст. *Хрон.* 157); **листъ розездный** — те саме, що **листъ граничный**: Шостый лист розездный на перкгаме не князя Ивана ... под шестми печатми, который мѣль з дѣдом княжим князем ... Корецкимъ от имени своего Хлапотина, в котором грани меновите описаны от пяты, где ся збегла земля Корецкая, Звеголская, Хлапотинская (Володимир, 1571 *АрхЮЗР* 8/IV, 128); **листъ роспустный** — те саме, що **листъ розводный**: реченно є(ст) такъ. если (ж) бы кто пуустиль жену свою. абы юи даль ли(ст) роспустный (1556–1561 *ПЄ* 32); ѡні ѡ(т)повѣдивши реклі. мѡвсей повелилъ нам листъ роспустный написати (Володимир, 1571 *УЄ*

Вол. 62); **листь свѣдѣтелствованный** — по свидѣннѣ: еп̄(с)кп̄ь... Іона, и выправленъ бѣлъ з лѣсты причѣннѣми и свѣдѣтел'ствова(н)ными до патриархи... Іосифа (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 34 зв.); **листь свѣдочный** — те саме, що **листь свѣдѣтелствованный**: Листъ свѣдо(ч)ны(и)... Михаилъ... дакъ. Всѣмъ повсюдѣ идеже слѣчитса ведати сие... писание... всакаго чинѣ и сожите(л)ства ѡзна(и)мѣемъ (Львѣв, 1602 *ЛСБ* 1043, 6); **листь сеймовый** — документ, що мѣстить ухвалу сейму: ѡсобливе те(ж)... п̄на просимъ абы листы сеймовые ѡниве(р)салы... и ко(ж)даѣ справа по(д)ле ѡбѣтницы и приви(л)ю его кроле(в)ское мл(с)ти при сконче(н)ю ѡней выданого... рускими литерами... писаны и выдаваны были (Киѣв, 1571 *Возн.Ист.* фотокоп. 34); **листь судебный** — судебный вирок, вердикт: листъ есмо сей нашъ сѣудовый князю Иванѣ дали, под нашими печатми (Острог, 1506 *АС* III, 38); на што сѣшь нашъ листъ судебный обоимъ сторонамъ далисмо (Львѣв, 1633 *КММ* II, 19); **листь увязчий (увязчий)** — документ про офіційне введення у володіння маетком: Ленковичи... у его милости тые Вышенки окупили, и листъ увязчий короля... за которым их у тоѣ имѣньѣ увязано (Киѣв, 1545 *АрхЮЗР* 1/VI, 40); всѣ sprawy, переводы правные процесса з ро(з)ными ѡсобами... листы увяз(ч)ие... погинули (Житомир, 1650 *ДМВН* 197); **листь умоцованный (моцованный), умоцованный лисъть** — те саме, що **листь отвористый**: Я ильашъ чернецки(и), визнаваю тымъ моимъ листо(м) ѡмоцованнымъ, штомоъ позва(л)... до судѣ... кнегиню миха(и)ловую (Чорна, 1585 *ЛНБ* 5, II 4045, 121); выслушавши того листу моцованого,

Ленковая и сынове еѣ... доброволне право мѣти позволили и в право вступили (Киѣв, 1545 *АрхЮЗР* 1/VI, 40); Никола(и) Жо(л)кѣвски(и)... приателеви моему пану Ма(р)ку... при(и)муючи черезъ него во вѣсемъ томъ зыскѣ и сѣтрату и на томъ... даль сѣшь мо(и) ѡмоцованы(и) лисъть (Медика, 1585 *ЛНБ* 5, II 4045, 88); **листь универсалный** — розпорядчий акт, универсал: патриархи ѡблѣчивши мѣтрополита кѣевского... и тѣмофеѣ злобѣ архимандрита сѣпраслькаго ѡ ѡбѣстве ѡсадиль и лѣстами ѡниверсалнымѣ всюдѣ каждого злостъ ѡблѣчивъ (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 44 зв.); из оного росказаня Петра апостола, который, въ листѣ своемъ универсалномъ, до всихъ вобѣць писанымъ, росказуетъ отдавати подданство тымъ, которые сѣть прѣложени (1603 *Пит.* 34); **листь упоминальный** — те саме, що **листь напоминальный**: Кгдежъ некоторые листы ѡпоминальные в него погорели, а иншие и теперъ ѡнь ѡ себе маѣть (1541 *АС* IV, 270); **листь фундаментальный** — (*дарча грамота на будѣвництво чи утримання церкви або монастыря*) фундаментальный лист: Я княгиня Маруша Збаразская... ознаймую нинешним листом моимъ фундаментальнымъ... мне теперъ належачую церковь, на которой фундаментую на выживене священника на три руки поля... и с полинѣ моеи дворной десятина (Луцьк, 1608 *АрхЮЗР* 1/VI, 387); **листь фундушный, фундаментальный, фундаментальный листъ** — те саме, що **листь фундаментальный**: я князь Четвертенский... чиню явно... сим моимъ листомъ фундаментальнымъ (Четвертня, 1619 *АрхЮЗР* 1/VI, 477); на томъ дала той мой фундаментальный Листъ (Киѣв, 1615 *ПВКРДА* II-1, 25); **листь-цирокграфъ** —

боргова розписка: В... скрини было... два листы-цырографы на до(л)ги позыченые (Житомир, 1583 *АЖМУ* 46).

2. (*письмове повідомлення*) лист: року прошлого... теца моя, прислала до жоны моее жонку свою служебную... поведаючи, яко бы мела быти велми хора и за тымь дей до вас листа не написала, же барзо хора, и мовечи, абы до нее ехала (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 281); то(и) ли(ст) позволяю w(т)дати владычемъ слъзѣ и владыцѣ прочитати и пише(т) до него, абы прочита(в)-ши емъ то(и) ли(ст) w(т)слаль (Дубно, 1596 *ЛСБ* 299, 1); мо(и) милый сынъ wтрымале(м) десятого дна маа листы твои даный пе(р)вого дна того жъ мѣсеца з которыхъ вырозумѣлемъ ижъ естесь добре здоровъ (к. XVI ст. *Розм.* 63 зв.); вспоминають ты(ж) в' то(м) листѣ свою нѣндзѣ, и оутисненіе w(т) пwганства, ижъ и(м) wdобрано дохwды, и роботою рѣкъ свои(х) жwвности шѣкають (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 138).

3. (*письмове звернення*) послання: а тѣтъ напередъ мо(г) бымъ проточити листъ w(т) іеремеи патріарха константинопольского... братствѣ церковномъ виленскомъ даный (Острог, 1598–1599 *Апокр.* 72 зв.); якъ много листовъ патриарси писали до вас по всѣ часы о многих речах и сами до вас особами своими приходили? (Львів, 1605–1606 *Перест.* 42); Киприанъ в' листе и. Книгъ г. Себѣ равне з' Стефаномъ Еп(с)копомъ Ри(м)-скимъ в' справанью цркви вагъ албо мѣрѣ де(р)жати твердыть (Єв'е або Вильна, п. 1616 *Прич.отех.* 14 зв.); Мовитъ абовѣмъ выбраное х(с)во начин'е стый ап(с)ль Павель, в' листѣ своѣмъ до Єфѣсвѣ, в' г(л):

с̄ (Київ, 1634 *МКСВ* 312); Се(д)м' єсть свашѣн'ства стѣпене(и) w(т)двер'ны(х)... по-свѣд'часть тоѣ сед'мочислен'ное ли(ч)бы оучень апостол'скій стый Игнатій в' листе своѣмъ до Ан'тїоха(н) (Львів, 1645 *О тайн.* 127).

4. Статут: кто... хwче(т) двбрво(л)не ѣ тоѣ бра(т)ствw встѣпити а tw маю(т) та(к) моцнw дрѣжати та(к) в tw(м) листѣ є(ст) wписанw (Львів, 1544 *ЛСБ* 10).

5. (*сторінка у книзі*) лист: Яко выш'шей сего черезъ пять листовъ писано єсть, яко Арону речено (Супрасльський монастир, 1580 *Лис.пр.лют.* 121); А хочешъ ли ширей вѣдати о столицы Петра светого... читай же собѣ въ “Евангеліи Учителномъ” рускомъ, друкованом, листъ 204 цалый там обачишь, хто на его столицы продкуеть (Вильна, 1595 *Ун.гр.* 134); W тамтой пѣрво(и) офѣрѣ бѣ(з)крwвной квп-ріа(н)... в' книзѣ в' в' листѣ г' мови(т) (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 13 зв.).

Див. ще ЛИСТОКЪ.

ЛИСТЬЄ *див. ЛИСТЄ.*

ЛИСТА *див. ЛИСТЄ.*

ЛИСЬ, ЛИСЬ ч. 1. (*хижа тварина*) лис: пастѣшокъ на(д) гѣса(т)ками поставлений вѣдачи хитрого лиса... хотя не може(т) его поконати... w(т)гонаеть (Острог, 1598 *Отп. КО* 2 зв.); Єсли бовѣ(м) противный стѣдаты-са того к' славѣ w(т)кѣпитела своѣго чинити, нехай же в' згромаженыхъ свои(х)... іакъ лисы в' іамѣ сѣда(т) (Київ, бл. 1619 *О обр.* 83); И длѣ того мови(т) со жалѣ(м). лисы іаскинѣ маю(т). п'тица нѣ(с)ныа гнѣз(д)а (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 298 зв.); vulpes, лисъ (1642 *ЛС* 419).

2. (вичинене хутро лиса) лис: в того йна... взали... сирдакъ ЛѸнский лисами подшитый (Дубно, 1559 *AS VI*, 52); взято... Ѹбра(н)є лю(н)ское блаки(т)ное... ко(л)пакъ зелены(и) Ѹте(р)финовы(и) лисями по(д)шиты(и) (Київ, 1591 *ЦДА Лен.* 823, 1, 133, 82); у Русачька... делия блакитъная, куньтушь чо(р)ны(и), лисами по(д)шиты(и) (Житомир, 1650 *ДМВН* 194);

(хутро цісі тварини як товар) лис: от косматых товаров: соболей, кунь, рысей, лисовь... от копы по три гроши (Вільна, 1563 *ПККДА II* (дод.) 556).

3. *Перен.* (хитра, лукава людина) лис: Отець патріархъ, якъ чоловікъ щирый, лисови тому хитрому лацно увѣрилъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1060); *лисомъ стлатися* (перед ким) — шукаючи прихильності, упадати біля когонебудь: патріархъ... о Луцкого прехитрствѣ, который ся передъ нимъ лисомъ стлалъ, нѣчого не вѣдаючи... пишеть до митрополита, упоминаючися у него о наказаный соборъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1059).

Див. ще **ЛИСИЦА**.

ЛИСЬИ *див.* **ЛИСИЙ**.

ЛИСЬИЙ *див.* **ЛИСИЙ**.

ЛИСЬ¹ *див.* **ЛИСЬ**.

ЛИТАРНЯ, ЛЪТАРНА, ЛАТАРНЯ *ж.* Ліхтар: свѣтно єсть нѣбо // не потреба жадное литарни (к. XVI ст. *Розм.* 24 зв.–25); за(з) скѣро пришо(л) в поушчѣ и в' амоу встоупиль, почал) іакъ лѣта(р)на свѣти(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 255 зв.); дла то́го треба было латáрни, каторою бы его [ха] ш(т)кры(л) и показал(л) (Там же).

Див. ще **ЛЪХТАРНА**.

ЛИТВАКЪ *ч.* Те саме, що **литвинь**. Вл.н.: Мойсѣй Литвакъ (1649 *РЗВ* 142).

Див. ще **ЛИТВИНЧИКЪ, ЛИТОВЕЦЪ**.

ЛИТВИНЧИКЪ *ч.* Те саме, що **литвинь**. Вл.н.: тот же протестансь... сведчилсьє на противько пивником замковым, то єст Литвинчиком Паскови и Васкови... о то, ижъ они... лясы островецькие пустошыли (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 393).

Див. ще **ЛИТВАКЪ, ЛИТОВЕЦЪ**.

ЛИТВИНЪ, ЛИТВЫНЪ *ч.* Литвин, литовець. Вл.н.: василь литвинь (1552 *ООвр.З.* 107 зв.); андре(и) презвиско(м) ли(т)ви(н) зо(зна)л). и(ж) взя(л) о(д) п̄на фе(д)ка сына небошыка о(т)ца василиа о(д)реховского еї зло(т) (Одрехова, 1596 *ЦДАЛ* 37, 6, 4); слѣги... пограбили... Ѹ Пилипа // Литвина іачьменю и швѣса па(т)на(д)ца(т) копѣ (Вінниця, 1640 *ЛНБ* 5, III 4063, 33–33 зв.); ва(с)ко Ли(т)вынъ (1649 *РЗВ* 189 зв.).

Див. ще **ЛИТВАКЪ, ЛИТВИНЧИКЪ, ЛИТОВЕЦЪ**.

ЛИТВЫНЪ *див.* **ЛИТВИНЪ**.

ЛИТЕРА, ЛІТЕРА, ЛЪТЕРА *ж.* 1. (письмовий знак для позначення звука) літера, буква: Усобливе те(ж) его к(р). м... просимъ абы листы сеимовые... не и(н)шими литерями и словы ш(д)но рускими литерями и ызыко(м) до зе(м)ли кие(в)ское писаны и выдаваны были (Київ, 1571 *Возн.Іст.* фотокоп. 34); Бо и того року 1598 у Рымлянъ рокъ на литере А стояль, водлугъ пасхальи Руское (Вільна, 1599 *Ант.* 773); котѣраа то лѣтѣра Та́въ жидѣвскаа была знако(м) и фигоурою кр(с)та стго (поч. XVII ст. *Проп.р.* 304); выдрѣковати казале́мъ... кни́гъ... Молитвослѣвъ, а звы́кле Требникъ: Лѣтѣрою, на притѣпѣлый

іхъ взрокъ читѣл'ною, из' Рѹбрикою, то єсть, червоными Тупиками и Титѹлами (Львѣв, 1645 *Жел.Тр.* 3); **литера пасхальная** — (буква у Пасхаліі, що відповідала у певному році Великодню) пасхальна літера: Литера пасхальная 10 на той часъ была (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1049).

2. (типографічний знак, шрифт) літера: на то(т) ча(с) и(ж) лите(р) готовы(х) кгре(ц)ки(х) не маю прошл на выдрѹкова(н)є тоє малое але светое речи лите(р) ш(д)литы(х) и готовы(х) касть зо три (Острог, 1607 *ЛСБ* 372, 1); Матвѡа Кгиса(р)чика в дрѹка(р)ни зеднали(с)мо цетна(р) лати(х) лѣте(р) за злоты(х) шї (Львѣв, 1614 *ЛСБ* 1047, 4); всѣ(х) теды лѣте(р) албо матрице(с) має(т) быти в личбѣ 254 (Львѣв, 1642 *ЛСБ* 559, 1); потомъ оужє з' оныхъ спорѡдилъ добрѣ Паламідъ на всї оныи лїтеры, и лїчбы и всє писмѡ котѡрое дѡ сегѡ часѹ Грєкове маю(т) (серед. XVII ст. *Хрон.* 19 зв.).

3. *Перен.* (дослівний смисл чого-небудь) буква, літера: Гды а́бо до ш(т)правована шфѣры стѡи пристѹпѹю(т) або до стѡо прича(ст)иа идѹтъ, розѹмѣючи то, же шны(х) сло(в) те(ж) и ве(д)лоу(г) лѣтеры перестерѣгати пови(н)но (серед. XVII ст. *Кас.* 8).

ЛИТЕРАКЪ, ЛѢТЕРАКЪ ч. Письменна, освїчена людина: Не то са маєть розѹмѣти, литеракѡве бѣдныи, кгда бы вѡсь запытано ш то, хто правдївѣи мѡвить ш цр(с)твѣ сѡна бжего (Почаїв, 1618 *Зерц.* 44); шбѡчишь... що тебѣ на то ш(т)повѣсть мѡжъ оный стѣй, назовѣт' та телєсникомъ, и нерозѹмнымъ лѣтеракѡмъ (Там же, 46).

ЛИТЕРАЛНЬЙ, ЛѢТЕРАЛНЬЙ прикм. Літерний, буквений: Штѡса за(с) тычет' Кор-

ректѹры, и исправлєніа Тупографского, албо ЛѢтерал'ного и Сѡл'лѡбного... // то в' пїл'ной посторѡзѣ и звычайной Корректѹрѣ зо-стало (Львѣв, 1645 *Жел.Тр.* 3–3 зв.); **литеральная житница** див. **ЖИТНИЦА**.

ЛИТЕРКА ж. (письмовий знак на позначення звука) буквочка: іакъ кро(л) на(и)бога(т)шїй и найможнѣйшїй, такъ неоумѣтний, котѡрїй ани лите(р)ки не оумѣє(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 222).

ЛИТЕЯ ж. (коротка відправа за померлих) лїтія: прошу, абы панахида, албо литея за душу мою одправована была (Володимир, 1631 *АрхЮЗР* 1/VI, 626).

ЛИТИ, ЛІТИ дієсл. недок. 1. (що, чого) (змушувати текти яку-небудь рїдину) лити: єслибы єдїн' мѡви(л) слова хр(с)вы, крєщѡєтсѡ, и про(ч)ѡ, а дрѹгїй водѣ лїль, тогды бы крєщєніє не было ва(ж)ное (Львѣв, 1645 *Отѡйн.* 20); Вина лїй пролїй, випива(и), наливай, єлєю достѡтокъ неѹмалѡемый (Чернїгів, 1646 *Перло* 134 зв.); онъ поставїль знѡкъ кѡменный на мѣстцѣ, гдѣ // з нїмъ бѣгъ мѡвиль, шфѣрѹючи ємѣ мѡкрыє шфѣры, и лїючи олівѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 53–53 зв.).

2. (що) (виготовляти що-небудь із розплавленої речовини) лити: што розумѣешь зъ стороны Аарона... якѡ оногѡ телца на пустыни лїль, якѡ справцєю и идолопоклонства былъ? (1603 *Пит.* 102).

ЛИТНИКЪ див. **ЛѢТНИКЪ**.

ЛИТО див. **ЛѢТО**.

ЛИТОВАТИ, ЛѢТОВАТИ, ЛЮТОВАТИ дієсл. недок. (кого, що) Жалїти, шкодувати: Ино... мы... видѡчи єго, ижъ онъ мѣшкаєть на шляху Татарскомъ и завжды горла сво-

ЛИТОВЕЦЬ

его на службѣ нашой не лютуеть... въ томъ есмо ему ласку нашу вдѣлали, тые селища, Кобыльню а Лановци... ему есмо дали (Люблін, 1506 *АЗР* I, 368); такъ теж и в хоробахъ моихъ, не литѹючи працы и великого накладѹ своего, завжды чиниль и во всемъ са кѹ мне... добре заховаль (Конюхи, 1545 *АС* IV, 429); онъ, от немалого часу будучи на Украинне годне и пожитечне, не литуючи утратъ маетностей и розляня крови свое, вносечи в небезпечность здоровье свое... намъ служиль (Варшава, 1578 *ЧИОНЛ* XIV-3, 86); бѣдѹчы часто в потреба(х) со мною здоровья и го(р)ла своего не лютѹючи, также кгда... панъ... с княземъ... щасливе валькѹ зачати рачи(л) (Ковель, 1583 *ЖКК* I, 243); в(н) для мене... здоровья працы кошту и накладовъ свои(х) николи не литуе(т) (Володимир, 1588 *ЛНБ* 5, II 4046, 122 зв.); в(н) всѣг(д)ы старана мае(т) в ка(ж)до(м) члѣцѣ... а нѣк(д)ы працѣ своєї стои не лютоуетъ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 200 зв.); также отъ вшелякихъ непрятелей... языковъ доставаючи, ку осторожности его королевское милости и Рѣчи Посполитое... здоровья и живота своего не лютуючи, послугу чинили и завше чинять (Київ, 1610 *АЮЗР* II, 59); Котры кров[и] своєї длá вѣры не лѣтовáль: И длá гвнѣтв^г ме(н)жны(х) са(м) са впро(д) коронова(л) (Львів, 1616 *Бер.В.* 84); В той са наѹцѣ стóй закохáвши Патріáрхове; Авель, Сѣфъ... не лютв(а)л за ню дáти тогó що есть наймѣлшогв дѣшѣ ихъ (Чернігів, 1646 *Перло* 2).

ЛИТОВЕЦЬ ч. Литовець. Вл.н.: Иванъ Литовець (1649 *РЗВ* 399 зв.).

Див. ще **ЛИТВАКЪ**, **ЛИТВИНЧИКЪ**, **ЛИТВИНЪ**.

ЛИТОВКА ж. Литовка. Вл.н.: кна(з) ку(р)пски(и) вза(л)... дрѣгѹю... гафта(р)кѹ угреницѹ га(н)нѹ литовкѹ и(з) до(ч)кою (Володимир, 1578 *ЖКК* I, 133);

Вл.н., ч.: Й(с)ко Лито(в)ка (1649 *РЗВ* 310).

ЛИТОНЬ ч. (*освячене покривало на престоли, в яке завивали антиминос після літургії*) литон: Пойдимъ же до сосудовъ церковныхъ: келихи, дискосы, покрывала малые и великіе, кресты, антимины, литоны (Вільна, 1608 *Гарм.* 214).

ЛИТОРГИЙНЫЙ, **ЛИТОРГІЙНЫЙ** *прикм.* Літургійний: Сказаніе в главахъ и зачалѣ(х) в поча(т)ко(х), и коньцехъ, чтомымъ еѹ(г)ліамъ. оутрѣнимъ. и литоргійнымъ (1556–1561 *ПЄ* 443); **отпустъ литоргийный див.** **ОТПУСТЬ**.

ЛИТОРГИСАТИ *див.* **ЛИТУРГИСАТИ**.

ЛИТОРГИСОВАТИ *див.* **ЛИТУРГИСОВАТИ**.

ЛИТОРГИЯ *див.* **ЛИТУРГИЯ**.

ЛИТОРГІЯ *див.* **ЛИТУРГІЯ**.

ЛИТОРГІА *див.* **ЛИТУРГІА**.

ЛИТОРГІЙНЫЙ *див.* **ЛИТОРГИЙНЫЙ**.

ЛИТОРГІЯ *див.* **ЛИТУРГІЯ**.

ЛИТОСТИВЫЙ, **ЛЮТОСТИВЫЙ** *прикм.* Милосердный: И тое то православіе справуетъ намъ у Бога, же ся намъ Панъ для него милосерднымъ, а лютоствивымъ ставить: // поневажъ церковь столпомъ и въспартемъ ся на ню правдѣ есть (Єгипет, 1602 *Діал.* 51–51); Щѣдръ, ѹй: щодроблівый, литостівый, гойне даючій (1627 *ЛБ* 159); Анна: Блг(д)ть,

потѣха, або ласкаваа, мл(с)рднаа, мѣла(а), в'дѣчна(а), лютостѣваа (Там же, 177).

ЛИТОСТЬ, ЛЮТОСТЬ *жс.* Милосердя, змилювання: а маючи лютость и ласкѣ нашѣ над малженкою его и... дѣтми, таковѣю розницѣ и вспорѣ межи тыми // всобами ѣпѣстили, а кѣ еднаню их привели (Неполоничі, 1531 *АС* III, 385–386); Тѣло небожчика игумена Пречистенского... погребли и, не маючи дей литости хрестиянское, кости тѣло // небожчицы братовое, ... зѣ земли выкопавши, за манастирь прочѣ виметать казали (Володимир, 1584 *АрхЮЗР* I/I, 190–191); Пузовская и брат ее... препомневши... милосердя и литости хрестиянское, маючи способность свою, на тот час зготованую... брата нашего... на смерть забили (Володимир, 1601 *АрхЮЗР* 8/III, 478); Мл(с)ть: милосѣрдье: литость, змилова(н)е злитова(н)е... ш(т)пѣще(н)е (1627 *ЛБ* 63); Без' лѣтости Іса южѣ там' полицкѣють, На любѣе аггльмѣ лицѣ его плѣють (Львѣв, 1631 *Волк.* 7); Тѣсачми ранѣ на тѣлѣ прѣ(с)томѣ задѣет', Жадной литости на(д) ни(м) незбѣжны(и) не маѣет' (Там же); Мѣйте литость на(д) оубѣгими (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 93); Без' лѣтости Іса южѣ там' полицкѣють, На любѣе аггльмѣ лицѣ его плѣють (Львѣв, 1631 *Волк.* 7); **без литости** — немилосердно: тамѣже... боа(р) и по(д)даныхъ... бѣ(з) литости и(х) самы(х) жонѣ и дете(и) и(х) позбивали и помо(р)довали (Луцьк, 1595 *ЛНБ* 5, II 4048, 89).

ЛИТРА, ЛѢТРА *жс.* (*мира ваги, що дорівнювала 409, 5 г*) фунт: Втѣ корована кдѣ зѣ врды идетъ старостѣ камка алекса(н)дры(и)скаа на золоте, литра шолкѣ, коверѣ... сафѣянѣ (1552 *ОЧерк.З.* 8 зв.); Пришоль пакѣ и

никоди(м). //... ко ісѣви. несоучи намѣшанои мир'ры. і ал'лои. якобы сто литрь. або фоун'товѣ. и в'залі тѣло ісово. а шб'вилі є шдѣянїємѣ полотеньнымѣ (1556–1561 *ПЄ* 434–434 зв.); Павѣль... мѣ(л) това(р)... шолку чо(р)ного ли(т)рѣ в'... паперѣ рѣ(з)г (Берестя, 1583 *Мит.Кн.* 16 зв.); взято... шовку розного литра..., рубковѣ крамныхъ чотѣри (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 82); в сре(д) гдѣ по зго(дѣ)а(н) афѣ(н)ди(к) и ма(л)же(н)ка его записо(м) зозна(ли) до(л)гѣ бра(тс)тву на камени(ц) ихъ за лѣтры заплатити зло(т) 2295... тогдѣ прѣ(д) ра(и)цами выдалемѣ ш(р)товѣ 2 (Львѣв, 1630 *ЛСБ* 1052, 5); Што... у насѣ єсть литра, або фѣнт' злѣта, то оу Жидо(в) талѣнт' (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 463); libra, libella, ли(т)ра, вага, важки (1642 *ЛС* 254).

Див. ще ЛИСТРА.

ЛИТРОВАНЫЙ *дїсприкм.* Фасований фунтами, літрами: А за то шнѣ давалѣ до замѣкѣ салетры по с' камене(и) литрованоє. а кѣ стрельбе часѣ потреби слѣжилѣ самѣ (1552 *ОВол.З.* 195).

ЛИТУРГИСАТИ, ЛИТОРГИСАТИ *дїсл. недок.* Відправляти богослужіння, служити літургію: Тобѣ бывшому попу блговѣще(н)скому... за непослуше(н)ство твоє ко на(м) пастыря твоего дѣати не хочѣшь лито(р)гисати и всѣакиа дѣла свѣщенич(с)кия справовати смѣешь (Стрятин, 1591 *ЛСБ* 165); гедеш(н) болоба(н)... ш(т) всего стите(л)скаго дѣ(и)ства ш(т)лученѣ. и по(з)вовѣ пе(р)вы(х) и вторы(х)... не послушавши литу(р)гиса(л) (Берестя, 1594 *ЛСБ* 260, 2); А тому свѣщенику хто та(м) ш(т) нихъ позволе(нѣ) и ѣсмотренѣ буде(т) лито(р)гисати... бгу поручає(м) и молитва(м) са ваши(м) ш(т)даю (Острог, 1603

ПИ № 26); для чегось ты наехавъ на мою епископію, будучи зверженнымъ отъ сану епископского на соборѣ Берестійскомъ... и смѣшь безпечне литургисати; або того не вѣдаешъ, же гды яка бестія доткнется какой святости, теды южъ не можетъ ся назвати святостію? (1626 *Кир.Н.* 12).

Див. ще ЛИТУРГИСОВАТИ.

ЛИТУРГИСОВАТИ, ЛИТОРГИСОВАТИ, ЛИТУРГІСОВАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що литургисати: А ѿжъ С̄ты(м) Ш(т)-цѣмъ анѣ на мысль не приходило, абысмѣ опрѣсноко(м) Литѣргисоваѣти мѣли, іако то быває(т) оу Жидѡ(в) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 277); Александрійскіи епископове здавна въ двохъ діадимахъ и зъ двѣма епитрахіями литоргисують (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1163); оуставъ... приказѣть... чинити пѣматѣ за тыхъ котѡрыи вѣ вѣрѣ правослѡвной... и вѣ надѣи невонтплівоѣ зѣ мѣртвѡхъ вѣстѡнѡ зѣ тоѡ свѣта прехѡдѡть и дочѡснѡй живѡтъ на вѣчнѡй ш(т)мѣнѡють, пѣматѣ, мѡвлю, за тѣхъ ш(т)правѡвѡти лѣтѣргіи лѣтѣргісовати (Київ, 1625 *Кон.Ом.* 157).

ЛИТУРГИЯ, ЛЕТУРГІЯ, ЛИТОРГИЯ, ЛИТОРГІЯ, ЛИТОРГІА, ЛИТОРГІЯ, ЛИТУРГІЯ, ЛИТУРГІЯ, ЛІТОРГІЯ *ж.* (*Служба Божя*) Літургія: поиди чадо мое к великомѣ застѣпникоу николе. сотвори в(ч)ерѣ каноуна мольбѣнь. и назавтрие ш(т)слѣхавъ стѡе литоргіе. прииде(ш) на шбѣдѣ со сердоблами и з дрѣги // своими (1489 *Чет.* 95 зв.–96); оу вечери, да имаю(т) слѣжити ч(с)гны паракли(с), а за ѣтра летѣргію, съ всѣми поими и діаконми (Сучава, 1514 *Cost.DB* 327); Тамъ соу(т) положены главы. зачала. поча(т)-кы, и конѣцѣ. чтомы(м) еѡ(г)ліамъ въ цѣркви, на

оутрѣна(х) и на лито(р)гіахъ (1556–1561 *ЛС* 443); В недѣлю и в пра(з)дники... со всѣми маєть дѡска(л) поки по(и)ду(т) до лѣто(р)гії. ро(з)мовлати и и(х) ѣчити ш стѣ и пра(з)днику то(м) (Львѣв, 1587 *ЛСБ* 87); А на кожды(и) ро(к) имаю(т) быти дѣ литѣ(р)гії за все бра(т)-ство за здра(в)наѡ и пама(т)наѡ (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); Еѡ(г)ліѡ і ап(с)ла въ цѣркви на ли(т)ургії, просты(м) языко(м) не выворочѡ(и)-те (п. 1596 *Виш.Кн.* 223 зв.); Правда єсть же литоргія святѡя надѣ всѣ иншіе церемоніе цѣрковныи, єсть важнѣйша и болша и Богу намилша, въ котѡрой всѣ таємници вѡчелѡвѣченія христовѡ (1603 *Пит.* 74); И в Берестію великомъ в собѡрнѡй цѣркви вашѡй, гдѣ єсте в той згодѣ вашѡй первѡю литургію, з папѣжниками змѣшавшися, служили, сталося вамъ вино в кѣлиху вашѣмъ водою (Львѣв, 1605–1606 *Перест.* 44); а тоѣ патѣракоѣ іавлѣніе в литѡргії стѡи ш(т) сѣенѣника слоужѡчего и па(т) ра(з) до людѣй шборѡчаючѡго са шказѣть (поч. XVII ст. *Проп.р.* 156); постановляємъ, жебы ко(ж) дои не(д)ли и кождоѡ днѡ стѡо ш(т) цѣркви празновѡтѡсѡ зѡыклоѡ, ... то є(ст), на вѣче(р)-ни, ѣ(т)рѣни, літо(р)гії (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 91); росказѡвалъ тежѣ, офѣры приносѡити, и Лѣтѣргії ш(т)правѡвѡти за тѣхъ, котѡрыи презѣ смѣрть оуснѣли (Київ, 1625 *Кон.Ом.* 154); Найпервѣй, гды сѣенникѣ маєть ш(т)правѡвѡти Лѣтѣргію стѣю с прѣ(д)сѡвзѡтѣемъ, // ... маєть мѣти приналежитѣю матѣрію и зѣпѡлнѣю, маєть мѣти хлѣбѣ чѣстѡй шшенічнѡй квѡснѡй, вино тежѣ прирѡжѣноѣ зѣ водою бѡрзѡ мѡло змѣшѡноѣ (Львѣв, 1646 *Зобр.* 44–44 зв.).

ЛИТУРГІЯ *див.* ЛИТУРГИЯ.

ЛИТУРГІАЛНІЙ *прикм.* Літургійнѡй: Тѣды тежѣ тѣхъ слѡвѣ вѣ Прѡскомідії на

то́мъ мѣстцѣ ѡакѡ неналѣжныхъ до интѣнцыи Лѹтѣргіа́лногѡ пригото́вана, зажива́ти не мо́жемѡ (Київ, 1639 *МІКСВ* 217).

ЛИТУРГІАРІОН ч. (*книга, в якій викладено незмінні частини щоденного богослужіння*) літургіаріон, служебник: една(к) же са знашли... лю́де... которые смѣють... Кни́гѣ Лѹтѣргіа́ріон, абѡ Слѹжѣ́бник' названѹю, є́замино́вати, поправо́вати и корыго́вати (Київ, 1639 *МІКСВ* 216).

ЛИТУРГІСОВАТИ див. **ЛИТУРГИСОВАТИ**.

ЛИТУРГІЯ див. **ЛИТУРГИЯ**.

ЛИТЬСЕ дієсл. недок. (*тексти струменем*) литися: одь которого удареня, кгда ему се кровь губою, носомъ и ушима литъ почала на землю паль (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 6/1, 500).

ЛИТЫЙ дієприкм. у ролі прикм. (*виготовлений із металу способом лиття*) литий: внесене єє взаль штець нашъ ничим иншим, толко черленими золотыми Вгорскими... а кѣ томѣ литым золотом и серебром тисачѣ коп грошей (Володимир, 1542 *AS IV*, 311); Ли(ст) ма(т)ки єє небожчицы кнегини юрьевое... панѣ а(н)дрею... на три дела литы(х) даны(и) (Володимир, 1578 *ЖКК I*, 157); Такожъ и болвани рѣтыи и литыи робиль зо ввса́кой (!) ма́теріи (серед. XVII ст. *Хрон.* 20).

ЛИФА див. **ЛИХВА**.

ЛИХВА, ЛИФА ж. 1. (*процент; приток*) лихва: Закѣхи реклѣ. мѣздоимецъ єсть горѣи тата. тать бо вночи крадетъ. а сєсь въ днь грабить. да лоуче бы бра(т)є. помилова(т)и сироты. вдовицы. и нищия ноу(ж)ли посѣлы брати лихвоу (1489 *Чет.* 341); Жидове...

га(н)дли веду(т) ку(п)ча(т) то(р)гѣю(т) лифы беру(т) (1566 *ВЛС* 37); ѡвый на малой лихвѣ не переставаетъ, а тамъ то(т) и иста не ш(т)дати оусилоует' (Острог, 1607 *Лѣк.* 121); Расть: Лихва, або прирощенье (1627 *ЛБ* 107); И теперъ еще оустави(ч)не грѣшимѡ; зел'живости выражаючи, кривдачи,... лихвачи, лихвѣ з' лихвы берѣчи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 469); дла чо́го (ж) ты не да́ль сребра моего трѣж'нико(м) або... коуп'це(м), а а бы(х) пришель и в'за(л) свое сѣ лихвож (1645 *УЄ* № 32, 140); Єсли пѣнази позычишь людови моемѣ оубо́гомѣ... не бѣдешъ емѣ приналегаль,... ани лихвами оутиснешъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 100); з **лихвою** — із надлишком: тог'ды ималь еси быль дати с'ребро мое трѣгов'це(м). а я прише(д)ши в'за(л) бы(х) с'вое з' лих'вою (1556–1561 *ПЄ* 107); До(л)жное же ему з лихвою ш(т)даите (к. XVI – поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 89); на лихву давати див. **ДАВАТИ**.

2. Лихварство: Люди народѣ шляхе(т)-ского которые име(н)а попродали а (в)месте мешкаю(т) и(з) лихвы живу(т) по ки(л)ка тисаче(и) золоты(х) маючи (Люблін, 1569 *Пр.ВЗ* 120 зв.); при тыхъ мерзеногѡ тогѡ бо́га понехаймѡ, которыѣ... проклатой лихвѣ слѣжать, а з' потѣ и крви ближни(х) своѣхъ богатаг'са (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 70); Лихвары которые дерѣтъ люде́й оубо́гихъ, а то єсть лихва (Львів, 1645 *О тайн.* 109).

ЛИХВАРЬ, ЛИХВАРЬ, ЛИХВАРЬ ч. Лихвар: И тыхъ которые диаволомъ прельстившесѣ... до ворожокъ ходѣть и пианицѣ и лихваровѣ ш(т)лѣча(и)тєса не точию бо иже сѣа творѣть но и котории волю дѣють творѣщимъ досто(и)ни сме(р)ти сѣть (Львів,

1586 *ЛСБ* 71); Ты лихварю... фа(л)шывы(и), мисли(ш) на мноґи лѣта. вживати бог(т)-ства своего несправе(д)ливе набѣтого (XVI ст. УЄ № 29519, 135 зв.); Вшелакій п'аница, и вшетечник[†], и лихварь, и драпѣжца, и... тымъ подобныѣ злочинци, не маю[†] части в цр(с)-твѣ нб(с)номъ (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 659); То-г(д)а дѣволы... займуть всѣхъ грѣшниквѣ тогѡ свѣта,... разбѣйниквѣ... кривоприса(з)цвѣ, лихварвѣ... //... и прѣчихъ грѣшниквѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 154 зв.–155).

ЛИХВИТИ *дієсл. недок.* Лихварювати: Єсли та взрѣшае(т) ср̄(д)це твоє або око лѣкавое. абы(с) кого кривди(л) лихви(л) несправе(д)-ливе выде(р). Ѡда(и)са до покори (Височани, 1635 УЄ № 62, 18 зв.); Несправедливость абѡвѣмъ жадасть драпѣжити чѣжєє, лихвити, выдирати, красти, розбивати (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 363);

(від кого) брати процент за позичені гроші: котѡромѣ бы братѣ помагали в напасте(х) в бѣда(х)... позичаючи емѣ пѣнази не маю(т) в(т) нихъ лихвити (Львів, 1586 *ЛСБ* 423).

ЛИХВИЦА *ж.* Невисокі проценти: fa(e)-nusculum, лихвица (1642 *ЛС* 200).

ЛИХВЯРСТВО, ЛИХВАРСТВО *с.* Лихварство: Которіє ведле тѣла ходять або справуються, пополняючи “учинки тѣлесные, яко то: чужоложество, вшетеченство... лихварства... и тымъ подобные” (1603 *Пит.* 86); те(м)ные дѣшевре(д)ного грѣха оучи(н)-ки, которыи сѣ(т)... лако(м)ство, лихва(р)-ство (I пол. XVII ст. УЄ *Кан.* 39); грѣха оучинки... сѣт[†], блѣ(д), нечистота, и вшелакка злѣа пожадливость: заздрость, ненавист[†]... лихварство (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 56).

ЛИХВЯРЬ *див.* **ЛИХВАРЬ**.

ЛИХВАРСТВО *див.* **ЛИХВЯРСТВО**.

ЛИХВАРЬ *див.* **ЛИХВАРЬ**.

ЛИХИ *див.* **ЛИХИЙ**.

ЛИХИЙ, ЛИХИ, ЛИХЫ, ЛИХЫЙ, ЛИХ
прикм. 1. (який чинить лихо, зло) лихий: не забываимо кр(с)та покладати на головѣ своєи. или вѣ днѣ. или в ношѣ. да не прикаснетса к намъ дѣволъ. ни лихийи члѣвкѣ (1489 *Чет.* 337 зв.); абы з стороны панствѣ нашихъ подданнымъ его и Татарамъ Перескопскимъ такие шкоды... не делали, иакіє бывали передъ тымъ, чого естлибы вт насъ не погамовано, с тѣдностью абы мело перемире мощно держати са для лихихъ а свовольныхъ людей (Варшава, 1568 *AS VII*, 304); Господь чинить гораздѣ намъ, а мы, проклятыи и лихыи, не береме собѣ на розумъ доброту Божую (XVI ст. *НЄ* 132); Czy bis czy lich czolowik vprawił mene tycho w to nestiestie welike (Яворів, 1619 *Гав.* 19); лихы, що не лубитъ другого — crimosus (I пол. XVII ст. *Своб.* 32);

(гнівний, сердитий) лихий: siądmoż sobi pod toiu sosnu welikoiu Aż zwabimo tuiu żonku lichuiu (Раків, поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 5 зв.).

2. (який несе лихо, страждання) несприятливий, поганий: В томъ же рѡкѣ зимѡ была лихаа (1509–1633 *Остр.л.* 130); pytalom, kudy pered tym a na kotoryi uroczyusza u dobryi a lychyi leta podwody chozowawaly prostey nie zajmujuczy Wennyci (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/1, 22); вни жаловали и(ж)... коли были лета лихые во(и)ны голоды и село сее погребы были пу(с)тка (Київ, 1585 *ЛОИИ* 68, 1, 27, 2);

у ролі ім., с. **лихоє** — щось погане, недобре: слово Божіє насъ обертаєть выдъ лихого и выдъ грѣху (XVI ст. *НС* 190); Єв(г)листа выписоує, заповедаючи. абы(х)мо не приво-дили на лихоє ближ'нихъ. але наказовали (1556–1561 *ПС* 295); хто лихвѣ берѣть, все лихоє в' дѣмъ свой збираєть (Київ, 1637 *УС Кал.* 70); мѡжетъ правдѣве присагн(ѣ)ти же ничѡго не слышаль лихого іако члѣвкѣ (Львів, 1645 *О тайн.* 115);

(сповнений чимось недобрим) поганий: а ка(к) кончаль млтвоу. истрѣтилъ его бѣсь. всакиѣмъ лихимъ наполенѣнь. вчи его. какъ вгнѣны. а зѡубы ка(к) оу звѣра (1489 *Чет.* 104); Али, коли постишь, а ты перестань лихоє дѣло чинити (XVI ст. *НС* 16); Котрыи хотять обогатѣти, упадають у напасти, и у сѣти, и на лихую дяку (Там же, 93); Чомъ уже пасха наша за ны жренѣ бывѣ Христосѣ, та ужъ не живеме у давнумъ правѣ, и у давнуй лихуй дяцѣ (Там же, 193); Ale tot Pup... Mikita Rozlubiwszy sie toho lichoho świate Menie z Manastygu śmiel wzięty (Раків, поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 2).

3. Непомірний: А раны то суть грѣхы и усякая неволя, лихота, што естъ на досаду Богу, тота жадусть лихая (XVI ст. *НС* 160); Мало людемъ бѣднымъ было отрады. Наступила дорожнета лихая року 1650 (1636–1650 *ХЛ* 81).

4. Тяжкий, страшный: коли пустить на насъ Бгъ якую болѣзнь лихую, а мы што бесме не ишли ико баилямъ (XVI ст. *НС* 117); Чомъ есь насъ не лишивъ у державѣ египетстѣй, што бесме были робове египтянумъ, нѣжъ погынеме смертновъ лиховъ, тяжковъ (Там же, 182).

5. (нещасний, бідолашний) бідний: Tu Poré lichy á durny, Znáiu ia szczom ies teper żurny (Раків, поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 7 зв.).

6. Недоброякісний, поганий: попелу лашто(в) се(м) лихого (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 81); (про гроші, монети) неповноцінний, підроблений: По вгни з сто(л)пца це(р)ковного не нашлисмо добры(х) пѣнази(и) ты(л)ко гро(ш) ѣі. все лихыи были (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 1 зв.); штобрале(м)... ро(з)ноѣ монеты ... добры(ми) и лихими грошми и шелегами всего... 196 и 25 ½ (Львів, 1619 *ЛСБ* 1049, 1); знищений, ветхий: nizli loża wo wsiech del lychyi, a jnszy dela derawi (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/1, 21); Пе(р)ваа горо(д)на... лиха зновѣ робити треба (1552 *ОЛЗ* 171); ложе лихо (1552 *ОЧерк.З.* 5 зв.); Зоставуемы... книги, напервей: Уставовѣ 2... Требникъ лихий 1 (Локачі, 1593 *АрхЮЗР* 1/1, 367); Pomáháy Boh Bátku Mikitá: Szczomže tepier na tobi licháia switá (Раків, поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 3 зв.).

7. У ролі ім. Вл. н.: Борисъ лихи(и) (1552 *ОВин.З.* 137 зв.); Савька Лихи(и) (1649 *РЗВ* 178 зв.).

ЛИХО', **ЛІХО** с. 1. Лихо, біда; нещастя: Ище дає Бгъ дяволумъ слободу, што бы чинили людомъ лихо (XVI ст. *НС* 170); Въ томъ месеци гѣ жида крижовѣли собѣ лихо намъ добро тымъ паномъ з'єднали (Острог, 1581 *Римша Хрон.* 33); много лиха ѣчиниль ѡ(т)-цо(м) нашѡ(м) и мусели выкида(т) дѣти своих (II пол. XVI ст. *КА* 33); ѣши его слухаю(т) про(з)бы и(х) а лице... на тыхъ котрыи лихо чине(т) (Там же, 187); Гдєсь и тобѣ оу насъ пришло лихо (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 22); абы на воли то члѣвчей зоставало, за лихомъ а́бо за добромъ оудава́тиса (Київ,

1637 УЄ Кал. 172); Ot tak rycha narobila licha koronnemu Potockomu (1648 П. про пол. 201); **якобы по лиху** — як на зло: штожь дѣлати, коли то ихъ папѣ волно чинити. толко тоє на него якобы по лиху. же има ш(т)менити можеть (Острог, 1587 См.Кл. 22); **якъ на лиху** — те саме, що **якобы по лиху**: Але ово, якъ на лиху, отъ кого было замыкати, тому ключи вручили (Київ, 1621 Кон.Пал. 1060).

2. У ролі виг. (уживається для вираження горя, нещастя) лиху: шхъ лиху наше, вѣдѣлисмо страхъ незносний, блискавицѣ и громи великие (I пол. XVII ст. Сл. о зб. 27).

ЛИХО², ЛИХО присл. 1. Важко, погано: лиху мнѣ не(н)зномѣ, не посадать мене в палацѣ моемъ, котори(и) порожне збѣдовалемъ на семь свѣтѣ (XVI ст. Сл. о см. 335); Tobie z neiu licha, ici z tobu nie tycho (1612 П. про наст. 4); Оу Матуонко... teraz ze my licha (Яворів, 1619 Гав. 19);

у ролі присудк. сл. важко, погано: И такъ тоє было незначно и тихо, ажъ са выполънили дни, тожь пакъ всѣмъ было явно и лиху (Острог, 1587 См.Кл. 20); Та(к)же и згага пече(т) а(л)бо въ кого на животѣ лиху навари оу водѣ бжквицѣ, и пии на(д)шеср(д)це (XVI ст. УТ фотокоп. 7).

2. Сильно: заболѣло его сердце лиху (XVI ст. НЄ 7).

3. Зле, грішно: коли пригодить ся члвѣку богатство, а оуунъ лиху живеть у нюмъ у панствѣ, та у пысѣ, што бы (п)отопьталь убогихъ (XVI ст. НЄ 70).

ЛИХОДЯЧИТИСЯ дісл. недок. Лякати-ся, страхатися: Туй повѣдаеть: котрыхъ есме любили на сюмъ свѣтѣ, не можеть быти, коли

идуть выдѣ насъ и умирають, не можеме ся не лиходячити и не плакати (XVI ст. НЄ 156).

ЛИХОИМАНІЄ с. Хабарництво; користолюбство: того стго кр(с)та. со страхомъ целоующе. ш(т)ложѣмъ ш(т) себе всакѣ злобѣ, гнѣвъ и ненависть клеветоу. лихоимание. стоудодѣяние пьянство. злѣ вспоминание. та вса дьяволоу ш(т)вергъше. приимѣмъ мирѣ (1489 Чет. 29); остав'мо // прелюбодѣ(и)ство... гнѣвъ, яро(ст), и всакіа инья злѣсти, лѣкѣв'ства, и несправ'ды, лихвы и лихоиманіа (1645 УЄ № 32, 197–197 зв.).

Див. ще **ЛИХОИМСТВО, ЛИХОИМЪ-НІЄ**.

ЛИХОИМЕЦЬ, ЛИХОИМЕЦЬ ч. Хабарник; користолюбець: тако (ж) лихоимець несытии. емлетъ неправдоу. имѣние збираеть. лихоимець естъ неправде (1489 Чет. 340 зв.); Даска(л) или шчїте(л) сеиа шкѣлы, маеть быти блгочестивъ... крѣтокъ... не блѣдникъ, не лихоймецъ (Львів, 1587 ЛСБ 87, 1 зв.); И аще нѣки(и) бра(т) именує(м) бѣде(т) блу(д)ни(к) или лихоиме(ц) или идолослѣжите(л)... с таковыми не ясти (Перемишль, 1592 ЛСБ 399); Лихоимцев грабитель вълчей натуре, указуючихся въ (о)вечей покори (к. XVI ст. Укр.п. 71); Дашъ ми засъ дѣволе кѣпце(м) лихой(м)це(м) мы(т)нико(м) и карчмаро(м) быти, да ты(м) лихой(м)ство(м) і оупражненіе(м) розу(м) сво(и) погребѣ и шслѣплю (1599–1600 Виш.Кн. 210 зв.); ни лихоймецъ бѣди, ни накла(д) емлаѣй. // да не бѣдеши матѣжникъ, ни рѣтник' (Львів, 1642 Жел.П. 2–2 зв.); в' цркви не дѣжд' бѣсѣдѣ творити. нїже прїемлі принѣсы въ бжїй жертѣвникъ ш(т) невѣрныхъ... ш(т)

корчѣмника, лихоймца, рѣтника, клеветника (Там же, 4 зв.); И ещѣ, вса(к) рече, блѣдни(к) и лихоймець, не маєть наслѣдіа в Цр(с)твѣи Бжїи Хвѣ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 48); fa(e)negator, заимодавецъ, лихоймець (1642 *ЛС* 200).

Див. ще **ЛИХОИМЦА**.

ЛИХОИМЕЦЬ *див.* **ЛИХОИМЕЦЬ**.

ЛИХОИМСТВО, ЛИХОИМЪСТВО
с. Те саме, що **лихоиманїе**: ты же кой образ показоваеши стаду, яви ми его на свѣт, да вижду извѣстно, егда есть в гордости и тщеславии, и властолюбии, и началстволюбии, и лихоимствѣ (1588–1596 *Виш.Кн.* 139); Въмѣсто зась смирения простоты, и нищеты; грѣдо(ст), хитро(ст); матларѣство, и лихоймѣство владѣть (до 1596 *Виш.Кн.* 261 зв.); всѣ бо бѣга живаго и вѣры а(ж) в него ш(т)стѣпили. Прелести же еретической любви дѣа // тщеславного жїзнолюбїю и лихой(м)ствоу са поклонили (Там же, 262 зв.–263); видѣль іако во(л)ци пастырообра(з)ные на стѣрвѣ церкѣвного лихой(м)ства мѣцно сѣдаты и заюшилиса сѣть (1598 *Виш.Кн.* 288 зв.); Лишшеїмство: Лихѣмство, обїда (1627 *ЛБ* 59).

Див. ще **ЛИХОИМЪНїЕ**.

ЛИХОИМСТВОВАТИ *дієсл. недок.* Брати хабарї; лихварювати: Лишшеїмать: Лихоимствѣет^с (1627 *ЛБ* 59); Преимѣвь: лихоимствова(в) (Там же, 94).

ЛИХОИМЦА, ЛИХОИМЦЯ ч. Те саме, що **лихоймець**: Усякій несправедливый, клеветникъ, и курвашь, и злодѣй, и лихоймця... царства Божого не наслѣдять (XVI ст. *НС* 224); Пла(ч)те и гѣрко ридайте лихойм'цы шар'пачѣве, сребролюбцы, лаком'цы

(Почаїв, 1618 *Зерц.* 73); danis(t)а, заемникъ, лихо(имца) (1642 *ЛС* 152).

ЛИХОИМЦЯ *див.* **ЛИХОИМЦА**.

ЛИХОИМЪСТВО *див.* **ЛИХОИМСТВО**.

ЛИХОИМЪНїЕ с. Те саме, що **лихоиманїе**: Мытарь: Мытникъ, непрелѣжна вещь єст^с лихоймѣнїа, и слобѣ, и неправды (1627 *ЛБ* 67); остав^смо // прелюбодѣ(и)ство... гнѣвь, яро(ст), и всакїа инья злѣсти, лѣкѣв'ства... пре(з) фа(л)шь, іакїи або зрѣдѣ и ты(ж) що бы ма(л) плакати на тѣбе, то єсть лихоймѣнїе (1645 *УС* № 32, 197–197 зв.).

Див. ще **ЛИХОИМСТВО**.

ЛИХОМОВНІ

прикм.

Лихослівний: лихомовні —
contumeliosus (I пол. XVII ст. *Своб.* 32).

ЛИХОТА ж. 1. Лихо, бѣда: раны то суть грѣхы и усякая неволя, лихота, што єсть на досаду Богу (XVI ст. *НС* 160); Тільки караетъ Господь Бгѣ розмаитыми карностями хрестяны дѣля курварства, скверного грѣха, смертю зловѣ, и соромомъ, и голодомъ,... и многими лихотами (Там же, 222); Укаанство: Укаанїе, мѣзѣрно(ст), нѣндза, оубѣзство, недостатѣкъ, лихѣта (1627 *ЛБ* 151).

2. Злоба, ворожнеча: неприязный дѣаво(л). завжды причиноу причинива(л) своеє злости. ко своемѣ явла(л) своѣ лихо(т)ж (1489 *Чет.* 208).

3. Вл.н., ч.: Аньдрѣй Лихота (1649 *РЗВ* 320 зв.).

ЛИХТАНИКЪ ч. Малий ліхтер: факто(р) всто(в)ски(и) мѣ(л)... жита своего купного в ли(х)танику ш(д)номъ бѣчо(к) с̄ (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 71 зв.).

ЛИХТАНЬ ч. (невелике вантажне судно) ліхтер: Па(н) іань лашь... ме(л)... //... шкутѣ w(д)ну и лихта(н) наладованые пшеницею (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 71 зв.–72); мыто новопо(д)вышоное w(т) збо(ж)іа не пришлось Толко старое мыто w(т) ты(х) в̄ комагъ а w(т) ли(х)тана бычка іако w(т) по(л)комаги пришло и дано копъ з̄ (Там же, 85).

ЛИХТАРИК ч. Невеликий свічник: лихтарик мосяжовый двойчатый на шруби (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 502).

ЛИХТАРЬ, ЛЕХТАРЬ, ЛЕХТАРЬ, ЛЫХТАРЬ, ЛЪХТАРЬ ч. Свічник: твоя мл(ст)... наехавши мощно кгва(л)то(м)... то все побра(л)... //... пери(н) две... три меданые лихтары (Кременець, 1571 *ЛНБ* 103, 1921, 6–6 зв.); іа(ц)ко нисановичь... ме(л)... ли(х)таро(в) малы(х)... за ко(п) с̄ (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 63 зв.); не запалаютъ тежь свечи и не крыють еє подъ спудъ, але и овшемъ на лихтару ставляють, абы всимъ явна была и свѣтила (Вільна, 1599 *Ант.* 643); Желѣзо // лѣхтаръ желѣза белого (Пересопница, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 294–295); Свѣщникъ: лѣхтаръ (1627 *ЛБ* 112); по погре(бѣ) w(ца) васіліа... по(па)дя и сны его w(т)дали сре(б)рны(х) лѣ(х)тарw(в) два (Львів, 1632 *ЛСБ* 1052, 3); всю має(т)но(ст) рѣхомѣю... // срібные ли(х)тарє (Житомир, 1647 *ЦДІАК* 11, 1, 12, 72–72 зв.); Вся вага лехтарá зо всімъ начиньемъ егw бѣде мѣла талантъ зóлота начистшагw (серед. XVII ст. *Хрон.* 103); *Образно:* если кого вкоусить южь нехай позри(т) на лехтаръ свѣтлости и боуде(т) здоровъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 132 зв.); у арендара челядь пана поручникова обрусъ, фартухъ шытый, коштовный, лыхтаръ мосеньдзовый — взяли

(Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 6/1, 569); лихтаръ в небѣ, зъ седми лампъ зложоный — сузир'я Плеяд: Гдѣ свѣтли(и) лихтаръ в' нбѣ, з' седми ла(м)пъ зложоны(и)... Тамъ мысль таа Наѣка люд'скѣю заносить (Київ, 1632 *Свх.* 297).

ЛИХЫ див. **ЛИХИЙ**.

ЛИХЫЙ див. **ЛИХИЙ**.

ЛИЦЕ, ЛИЦО, ЛИЦЕ, ЛИЦО с. 1. Лице, обличчя: примемъ г(с)ь воду чистою. оумыль бжественое преч(с)тое лице свое водою. и оуброусомъ штерь(л). и в тотъ ча(с) простаа та вода. на вапное ество пременяла(са (1489 *Чет.* 267); почали иѣко(т)рыи на него плювати. и покрывати лице его и моучити его. и мовили емоу. прорек'ни к намъ. а и слоугы по лицу били его (1556–1561 *ЛС* 190); а коли поститесь не бывайте ж іак лицемѣрници. тужта зморщают лица свои. абы показали себе людем иж посникают (Володимир, 1571 *УС Вол.* 47); Такъ же и ты, если ся годнымъ того быти чуешь, открий лице свое, здойми тотъ личманъ скоромоский (Володимир, 1598–1599 *Відн.ПО* 1049); кг(д)ы еє ведѣ(т) к' слюбóви... заслóна(т) еи лице і очи (поч. XVII ст. *Крон.* 94 зв.); такóвыи всѣ лежать по(д) ногами оу мáтки нашєи, потоптаны зе сромóтою вѣчною, и не могѣть зрѣти на пресвѣтлое лице́ еá (Почаїв, 1618 *Зерц.* 56); Поваблáє(т) на(с) до Плáчѣ и окрáса лица лзáми шмóченогw (Київ, 1625 *Кон.Каз.* 19); Аггльве боáтса и оустыдáють, И лица своá Крилwма закрывáют' (Чернігів, 1646 *Перло* 13 зв.); *Образно:* В (у)весь Израиль, гóркїи слезы нѣкгдысь точиль, Крвáвою водою слезъ Лице́ свое́ мочиль (Луцьк, 1628 *Андр. Лям.* 2); **в лице** — явно, очевидно: Есть бó-

вѣ(м) то знаменитымъ и живы(м), а правѣ в' лице ш(т)крыты(м) доводо(м), и(ж) чтыры Ап(с)лскіи Столицѣ... опрѣснока не оужива- ли (Київ, 1619 *Аз.В.* 286); **змѣнати лице** — лицемірити: А кгда постите, не бу(д)те іакъ лицемѣрніцы оунылыми, змѣнаю(т) бовѣ(м) лица свои жебы са вказали пере(д) лю(д)ми постачіса (I пол. XVII ст. *УС Кан.* 38); **лицемъ в лице** — віч-на-віч: Мене самого... вбачишь, іаки(и) есте(м) з натоуры, ю(ж) не в коупінѣ гораше(и)... не в боури и вѣтра(х)... але лице(м) в' лице, и в' вла(с)ной натоурѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 233 зв.); **лицемъ къ (к) лицу (лицю)** — те саме, що **лицемъ в лице**: гедіоне болобане... твоа мл(с)ть... речѣнны(х) же ктіторш(в) на сѣды свѣцкіе поволочи(л), ш што еси штосла(н) къ дѣховномѣ сѣдѣ и по(з)ванъ бы(л) ш все(м) мещаны лво(в)скими къ... вселе(н)скому патріа(р)-се... бы(л) сѣжонъ ш(т)... патріа(р)хи з ними лице(м) къ лицѣ (Берестя, 1593 *ЛСБ* 238, 1); прообразилъ намъ собою м̄. днии преже бо моисѣи пророкъ постилса. глалъ со бгомъ лицемъ к лицу. просветилоса лице его паче слнца ш(т) слова бжїиа. и не возмогъ моисѣи. на лице его зрѣти (1489 *Чет.* 295); **любезнымъ лицемъ** — лагідно, приязно: король его милость, любезнымъ лицемъ ку пану воеводѣ смотрячи и оного голову руками своими обнявши мовиль: “дякуемо вамъ велце... и вдячне естехмо таковой ку намъ милости вашей” (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1146); **передь (предь) лицемъ (лицемъ)** — у присутності (кого, чого): “Передь лицемъ всѣхъ людїй”; Семіонъ рюкъ (XVI ст. *НС* 203); я посылаю аггла моего пере(д) лицемъ твоимъ. іже бы нарадиль поуть твои пере(д) тобою (1556–

1561 *ПС* 242 зв.); собо(р)не пре(д) лице(м) всеа це(р)кви проче(т)ше ро(з)сѣдите (Верба, 1606 *ЛСБ* 407, 1); И до маестатѣ бо(з)-когш са вы приближили, и пре(д) лицемъ егѣ смірѣнїи дшѣ вашѣ положили (Чернігів, 1646 *Перло* 51 зв.); **тихимъ лицемъ** — те саме, що **любезнымъ лицемъ**: Восприимѣте и(х) тихимъ лице(м) любезнѣ и дадите и(м) подобающю мл(с)тиню (Львів, 1589 *ЛСБ* 120); **въ потѣ лица** *див.* **ПОТѢ**; **метати на лице** *див.* **МЕТАТИ**; **пасти на лица** *див.* **ПАСТИ**; **поклонити лице свое** *див.* **ПОКЛОНИТИ**; **не авити лице свое** *див.* **ЯВИТИ**.

2. Щока: Єстлі хто оударит тебе въ правое ліце твое настав емѣ и дрѣгое (Володимир, 1571 *УС Вол.* 46); Ланїта, лице, чѣлюсть (1596 *ЛЗ* 55); еслібы того на ко(ж)дый дѣнь не прїймовало напава(н)а, которе с чѣрева и с плю(ц) походи(т). тѣды бы скоура ба(р)-зо шпѣтне змо(р)щилася... и лица ѡного цоу(д)ность зара(з) бы оуванѣла (Острог, 1607 *Лѣк.* 62); Прокѣза є(ст) злїй строу(п) на головѣ и на лицї его (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* № 29515, 294); Ланїта: Лице, чѣлюсть, полїчо(к) (1627 *ЛБ* 57).

3. Особа: до тоє хоромини было бы шкно до которого могло бы тоє лицо бы(т) ѣкинено и не прихоронено (1566 *ВЛС* 105); Потребно... авитиса лицѣ ваше(мѣ) о во(з)-любле(н)наа бра(ти)а (Верба, 1606 *ЛСБ* 407, 1); **отъ лица** — від іменї: и пере(с)тали на его раде... пу(с)тили и(х) а шни радуючиса ишли ш(т) лица собору (II пол. XVI ст. *КА* 27); сами боудѣ(т)... крычати ш(т) лица цр̄а // и(х) в дѣнь ш(н) але не выслушає(т) и(х) гдѣ (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 216–217); такъ маєте розѣмѣти, и вѣрити, іакъ дѣбрымъ концемъ,

и весёлою дѣшею преходи(т), правѣ(д)нѣй, w(т) міра сегѡ... w(т) лица неправды, и с тмы грѣха (Чернігів, 1646 *Перло* 127); **лицо отъ лица** — особисто: Лицо wтъ лица старосте ѡ гроше(и) (1552 *ОВол.3.* 200); **зрѣти на лице** *див. ЗРѢТИ; на лице зрячи див. ЗРѢТИ;*

(*про Бога*) особа: котѡры(и)... кровію своѣю и офѣрою самоѡ себѣ в ко(н)чїноу лѣ(т) принѣсѣши, оказа(в)са лицѣ бжѣмѣ за на(с) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 217); А що(ж) еше до того прилож(и)вши. в то(м) бж(с)твѣ ра(з)умѣти три лица (к. XVI ст. *УС* № 31, 91); светые Божые суть въ небѣ и смотрятъ на лице Божое (Вїльна, 1608 *Гарм.* 182);

у ролї *присл. лицомъ* — особисто: Господарь... казалъ записати, што Сенко Полозовичь... речей далъ, што у Козаковъ... побралъ... на имя: у Душбекенича, а въ Мандрики, а въ Минки лицомъ повыймалъ есми (Вїльна, 1503 *АрхЮЗР* 3/1, 1).

4. Зовнішній вигляд, зовнішність; образ: адамасъ естъ камень... понеже тѣмъ камене(м) алмазовы(м) вни иныа... камени рѣж(т) и лице навода(т) (XVI ст. *Травн.* 486); зракъ: ѡбразъ, по́стать, лице (1627 *ЛБ* 44); Видѣнїемъ своимъ лучше еси взиралъ на лице же(н)ское, анѣжели на страсти хрѣтови (Чорна, 1629 *Дїал. о см.* 274); мѣртвыи всѣ вскрѣснѣтъ вѣ досконаломъ вѡзрастѣ, тїлко в рѡзныхѣ лицахѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 144 зв.).

5. Свідок: И повторе Мышка причины доклада(т) того правные, ижъ бѣзъ лица Желеха выдати до рѣкъ катовскихъ не могъ (Петрків, 1564 *AS* VI, 253); а мы еше къ тымъ знакомъ его поприсягнути... хочемъ, абы при томъ // лицу заплату свою взяли, яко заслужилъ (Луцьк, 1566 *PEA* II, 166–167); При кото-

ромъ... лица взяли(м) клячу з возо(м) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 47).

6. Речовий доказ вини: а ktoroho zlodiea imut na iarmarku, abo w horodie y w mestie naszom, z licom, zaslužyt li szybenicy (Вїльна, 1547 *ŽD* VI, 147); поймали есмо Гринка... въ которого въ комори и скринку свою порождною знашодчи, съ тымъ лицомъ его до замку тамошнего приведши, въ казнь посадити дали (Луцьк, 1566 *PEA* II, 161); ѣста(в)ѣмъ, и(ж) ко(ж)ды(и) злоде(и) з лицо(м) приведены(и) и право(м) поконаны(и), при лица которое бы стояло выше(и) по(л)тины гроше(и), маеть горьло(м) кара(н) бы(ти) (1566 *ВЛС* 102 зв.); земенинь земли Киевское, поймалъ былъ мене... во имену своемъ, Щениеве, у въ оборе, зъ // жеребцемъ своим... которого есмы былъ укралъ у пана Щениевского, и привелъ былъ мене сей де до владу замку господарского... зъ лицомъ (Житомир, 1587 *АрхЮЗР* 6/1, 158–159); хотели есмо оныхъ, яко злочинцовъ, з тымъ медомъ и з лезивомъ, яко з лицомъ явнымъ, // недопускаючи до села, поймать (Овруч, 1629 *АрхЮЗР* 4/1, 81–82); **при лица дознати** — спїямати на горячому: А ведже и таковы(и) хлопе(ц) недоро(с)лы(и) естли бы в килькахъ злоде(и)ства(х) и при лица бы(л) дозна(н), таковы(х) вра(д) маеть карати водле зда(н)їа своего (1566 *ВЛС* 104 зв.).

◊ **лице земли (землѣ)** — земля, земна поверхность: Послї дѣхъ тво(и)... и ѡбновї лице зе(м)ли (XVI ст. *УС* № 29510, 80 зв.); изъ глѣбины дѣшевныа воздхнѣвши съ поклонѣнїемъ до лица землѣ, мѡвте набѡжне ѡвые слова сѡтника (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 915); вѣспоманѣте себѣ на тѣкъ многїе тїсачїй лю-

дїй, котóрыє по(д) часъ потóпоу на лице зем-
ли были распорошоны (XVII ст. *Проп.р.* 175).

ЛИЦЕМИРИЄ *див.* **ЛИЦЕМЪРІЄ**.

ЛИЦЕМЪРЕНЬ *див.* **ЛИЦЕМЪРНЫЙ**.

ЛИЦЕМЪРІЄ, ЛИЦЕМИРИЄ *с.* Лицемир-
ство: Рекль г̄ь к̄ь прише(д)ши(м) к̄ немоу
їѹдеѡ(м). горе вамъ. яко боудоуете гробы
пр(о)ркїж (!). а ко(ц). иже есть лицемъріє
(1556–1561 *ПС* 456); Въмѣсто за(с) с̄дѹ и
правды, несправедливо(ст), л̄ь(ж),... потва(р),
лицемъріє, ле(ст), и к̄тва(л)ть ан̄тихрис-
то(в) владѣ(т) (до 1596 *Виш.Кн.* 261 зв.);
Христос — глава вѣр̄ным, а ересем — папа.
иж съ ними пойдет в простр̄аныи врата, че-
ловѣкоугодным ус̄м ест настав̄никъ, а в ли-
цемиріи богови протївник (к. XVI ст. *Укр.п.*
78); Д̄хъ іавне мовить, ижъ в' послѣдній часы,
ѡ(т)стѹпать н̄который ѡ(т) вѣры, слѹхаючи
д̄хъѡвъ, л̄стївы(х), и наѹкъ б̄ѣсѡ(в)скихъ,
въ лицемърїи л̄ж̄ мовачихъ (Київ, бл. 1619
Ообр. 146); **лицемърїа употреблати** — ли-
цемирити: Притвор̄юса: Лицемърїа ѹпотреб-
лаю, възлоб̄лаюса... лицемър̄ю, ѡбл̄дне що
чиню (1627 *ЛБ* 100).

Див. ще **ЛИЦЕМЪРСТВО**.

ЛИЦЕМЪРНЕ, ЛИЦЕМЪРНЬ *присл.*
Те саме, що **лицемърно**: хто лицемърне п̄с-
тить, жадного пожїтк̄ не дознаваеть (Київ,
1637 *УЄ Кал.* 63); simulate, лицемърн̄ь (1642
ЛС 372).

ЛИЦЕМЪРНИКЪ, ЛИЦЕМЪРНІКЪ, ЛИ-
ЦЕМИРНИКЪ *ч.* Лицемир: не труби пе-
ре(д) собож, яко же лицемър̄ници чина(т).
в соборища(х) (1556–1561 *ПС* 35); Два чл̄кы
въшли въ цр̄кв̄ь еди(н) лицемъ(р)ни(к) а
дроугїи іавно гр̄шни(к) (Львів, 1585 *УЄ* №5.

8, на полях); Бо іакъ б̄д̄жчи хто оуб̄огим',
чинит' себе воев̄одоу або иншимъ котóрымъ
Прелож̄ным, лицемърни(к) есть, такъ и ко-
тóрый дла лю(д)скоѹ славы п̄стит'... ѡбл̄д-
никомъ ест' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 64); *Упорівн.*:
колї... даеш млстыню. не вымовляй жо сам
перед събоу. як лицемірникы чїнат в съборах
и на оуліцах (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 47);
А кгда постите, не бу(д)те іакъ лицемър̄ницы
оунылыми (I пол. XVII ст. *УЄ Кан.* 38).

Див. ще **ЛИЦЕМЪРЬ**.

ЛИЦЕМЪРНІКЪ *див.* **ЛИЦЕМЪРНИКЪ**.

ЛИЦЕМЪРНО *присл.* Лицемирно: Если
хочь закунъ исповни(ти) (у рук. исповнивъ. —
Прим. вид.) царьскый по писму: люби ближ-
него своего, якъ самъ себе, то гораздъ чи-
нишь, а если лицемърно, то гр̄хъ чинишь
(XVI ст. *НС* 113).

Див. ще **ЛИЦЕМЪРНЕ**.

ЛИЦЕМЪРНЫЙ, ЛИЦЕМЪРЕНЬ
прикм. Лицемирный: фарисеи по дяц̄ нашуї
жили, надѣяли ся на достоинство ихъ, исъ
правдовъ лицемърновъ силують ся добы-
ти дѣлы своими спасенїа (XVI ст. *НС* 11); и
не хвали ся, и не радуй ся соромови друго-
го, не будь лицемърень (Там же, 19); в язы-
ку словянском л̄жа и прелесть его никакоже
мѣста имѣти не может, ибо ани диалектик и
силогизм поганских,... ани хитрорѣчием ли-
цемърнаго фарисейства упремудряет (1608–
1609 *Виш.Зач.* 220).

ЛИЦЕМЪРНЬ *див.* **ЛИЦЕМЪРНЕ**.

ЛИЦЕМЪРОВАТИ *дієсл. недок.* Лицеми-
рити: Притвор̄юса: Лицемърїа ѹпотреблаю,
вълоб̄лаюса... лицемър̄ю, ѡбл̄дне що чи-
ню (1627 *ЛБ* 100).

ЛИЦЕМЪРСТВО, ЛИЦЕМЪРЬСТВО
с. Те саме, що **лицемъріє**: у кулко дѣля гнѣваеть ся на // насъ Бугъ дѣля грѣховъ нашихъ, що бесме плакали ико Богу умѣстѣ не лицемърствомъ, али изъ усѣмъ смиреніемъ (XVI ст. *НС* 26–27); А коли са южь зобрали тѣмы народа... почаль мовити на прѣвѣи оучнкомъ свои(м). стережитеса ш(т) кваса фарисеискаго. што са выкладаеть лицемърство (1556–1561 *ПС* 272 зв.); А если бы за(с) хто, не вмѣсти(в)ши дѣха стго ра(з)ума, котры(и) ло(ж) бѣ(з) всакого гла(с)каніа и лицемърства обличати звыкль,... на тоє ва(м) такъ ш(т)повѣмъ, научиле(м)са ш(т) хса исти(н)ны бѣ(з) похлѣбства (1598 *Виш.Кн.* 309); Павелъ святыи строфует его о лицемърствѣ (Львів, 1605–1606 *Перест.* 52).

ЛИЦЕМЪРСТВУЮЩЕ *дисприсл.* Лицемирячи: Пото(м) лицемъ(р)ствѣюще бичѣют са, и многіе иніе вимысли проти(в) писанію стомѣ творать (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 30).

ЛИЦЕМЪРЬ, ЛИЦЕМЪРЬ, ЛИЦЕМИРЬ
ч. Те саме, що **лицемърникъ**: Горе вамъ книжници лицемъри, чомъ есте узали ключъ царства Божого (XVI ст. *НС* 107); горе ва(м) к'ниж'ници и фарисее, лицемъры. бо шб'ходите землю и море, абы есте оучинили единого нововѣр'ца. а коли боуде(т) оучинень. // оучините его сна погыбельнаго. два кро(т) бол'ше ниж'ли есте сами (1556–1561 *ПС* 98–98 зв.); естлі трава полная сегодня є(ст). а на завѣтріє водно мѣсце сторнена будеть. бѣ так шдевает а чим болшей вас лицеміриі (Володимир, 1571 *УС Вол.* 48); Строфуючи ихъ, Господь... мовилъ: “лицемъри! Каждый зъ васъ, вола або осла своего отъ яслей отвязавши,

въ день суботній, и ведъ не напаяеть ли”, и прочее (1603 *Пит.* 72); Лицепріемникъ: Лицемърь, шблѣдны(и), прикрѣты(и) (1627 *ЛБ* 58); Гды поститеса не бѣдѣте іако лицемъри (Височани, 1635 *УС* № 62, 11); simulator, лицемърь (1642 *ЛС* 372).

ЛИЦЕМЪРЬ *див.* **ЛИЦЕМЪРЬ.**

ЛИЦЕМЪРЬСТВО *див.* **ЛИЦЕМЪРСТВО.**

ЛИЦЕНЦИЯ, ЛИЦЕНЦЫЯ *ж.* Лицензія, дозвіл: И маючи я лиценцію, альбо злеценье, отъ пана владыки Львовского,... листы, ему належачие, секретне альбо // верне, отпечатати и прочитати и засъ, своею печать запечатавши,... отсылати (Володимир, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 480–481); Не дивуемся... тымъ трогранистымъ скуфгомъ (!), которіє, недосятъ маючи подземныхъ низкостей мѣстцъ, для пробованя своихъ лиценцій, або рачей малиций, але и высокостей небесныхъ тыкаются, хотячи оного убогого а утрапенного лазара зъ лона Авраамова гвалтомъ выпхнути (1603 *Пит.* 95); Яко жъ потомъ,... подданого з Рудки, маетности своеє, найме Степанчука, давши ему на все, але што бы се ему подобало, прикростей, шкод деспектовъ протестующимъ выразати зуполную лиценцію, тамъ до монастыра Чорненъского на месце свое прислать (Луцьк, 1635 *АрхЮЗР* 1/VI, 698).

ЛИЦЕНЦЫЯ *див.* **ЛИЦЕНЦИЯ.**

ЛИЦО *див.* **ЛИЦЕ.**

ЛИЦЫ *див.* **ЛЪЦЫ.**

ЛИЧБА, ЛИЧЬБА, ЛИЧЬБА, ЛЫЧБА, ЛЪЧБА *ж.* 1. (*арифметичні дії*) лічба: 8чїтиса маю(т) пасхали(и), и луннаго теченіа, и

ли(ч)бы, и рахова(н)а, или мѹсикъ црковно-го пѣнїа (Львїв, 1587 *ЛСБ* 87, 5); Арїємѣтїка оучить Личбы (Київ, 1632 *Євх.* 296);

рахування: личба єдинь, два три чтыри пять, шесть (к. XVI ст. *Розм.* 60 зв.);

лік, числення: Подобно ты(м) если бы та(к)же десять дню(в) выкинули. то бы в середѹ ве(л)кѹ ночь мѹсѣли сватїти. але и(ж) тоє са не зешло, ты(ж) днемъ те(ж) напередѹ десети дновъ ли(ч)бы не дошло, а двома недѣлами за(с) перешло (Острог, 1587 *См.Кл.* 16 зв.); Папежь..., времена и лѣта измѣняеть и личбу от створеня свѣта замешаль и окоротиль, и Антихриста утаил (Львїв, 1605–1606 *Перест.* 48); **стара личба** — (система літочислення за юліанським календарем) Старий стиль: року пѣ м(с)ца се(н)тебріа кз дня во(д)ле старое ли(ч)бы в кїеве кнѣжа его мл(ст) з очевистое росправы сеножа(т) кра(в)цомъ ку(ш)неро(м) ковале(м) іако и(х) влоснѹ (!) присуди(ти) рачи(л) (1585 *ЛСБ* 62, 1).

2. Цифра, число: хто має(т) розу(м) неха(и) ш(б)личи(т) ли(ч)бу зверати бо є(ст) чи(с)ло человека а ли(ч)ба его є(ст) ш(т) ше(ст)деса(т) и ше(ст) (XVI ст. *КАЗ* 633); Поневажъ з' тройстою личбою простоґолнаа рїса албо фѣкгѹра рѡвно важить. А початокъ личбы той єдинѡ єсть (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 277); К тому тѡа личба вї: чѡстое в' писмѣ бжѡмъ мѣстце маєть (Київ, 1625 *МКСВ* 130); А потѡмъ оуже з' ѡныхъ спорѡдилъ дѡбрѣ Паламїдъ на вси ѡнии літѣры и личбы и все писмѡ котѡрое до сегѡ чѡсѹ Грѣкове маю(т) (серед. XVII ст. *Хрон.* 19 зв.); Тыи бовѣ(м) Тр(о)цѹ заправды межи личбами, а простоґолнѹ троєґолнѹ межи фѣкгѹра-

ми покладѡють оснѡвѹ бѣтности всѣхъ, якъ повдѡють котѡрыи в' томѣ бѣґлы сѹ(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 277);

номер, нумерація: Сїа ѹказанїа противъ чер'нопишемой лич'бѣ, котѡра є(ст) написана въ єв(г)лїи стґѡ мар'ка (1556–1561 *ПЄ* 123 зв.).

3. Кількість, чисельність: была бо и трава на шном' то мѣс'ци. и сѣло моужей лич'бою якобы па(т) тысячїи (1556–1561 *ПЄ* 365); цесѡра котѡрый в барзо малѡй лич'бѣ людей зоста(л), а їнши(х) южь в дорѡґѹ пере(д) собѡю выправиль... еслї з ними переставѡти не хѡчешъ в' роуки іако птѡхѹ предѡмъ (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 48 зв.); неприѡтели мои великою лич'бою войска перевыш'шали насъ (Дермань, 1604 *Охт.* 10); Такъже и тотъ воевѡда котѡры(и) Пѣрскїи припровѡдилъ бѣлѹ жолнѣре, рѹкѹ на ѹстахъ положивши и твѡрѹ закрьивши, же з' такъ мнѡгихъ тїсачей малѹ оувѣлѹ лич'бѹ, зѣ встыдомъ в' свою шдѣйшѡлѹ стѡронѹ (Київ, 1627 *Гр.* 663); тотъ же Голубецъ млынар з сыновцами своими дерево будиньковѡе... которого в лич'бе осмерѡ, побравъшы, до дому своего повозили (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 376); **без личбы** — дуже багато: тые ве(р)ные... в тые словы вызнали, и(ж)... на шбѣєхъ ногахъ без' личбы ра(н) синихъ для шпухлины не знати (Житомир, 1584 *АЖМУ* 118); А шѣстїй Аґґлѹ; вїлїє Чѡшу гнѣвѹ Бжѣгѡ... на слѹґѹ антїхристовихъ, за правды іакѡєс' то войска чѹдноє и стрѡшноє; войска то шґнѣнноє, без' лѣчбы (Чернїгїв, 1646 *Перло* 141); **личбою перебѣчи див. ПЕРЕБѢЧИ.**

4. (сукупність або група осіб, предметів) число: А жебысь въ тую лич'бу презвите-

ровь не почиталъ, (ино) тотъже канонъ прѣдаетъ презвитеровъ шести а дияконовъ троухъ (Вильна, 1599 *Ант.* 839); але понева(ж) на по́ты(м) покáавса, в ли(ч)боу слоугъ б̄жихъ есть поличонъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 25); онъ... напервѣи оказале оголосиль... або же онъ, першій въ личбѣ и выборнѣйшій... Евангеліе по свѣту разсѣваль (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 357); Ты престѣа Тр(о)ци явлѣніе, И в личбѣ Персѣнъ бѣ(з)кихъ съвершеніе (Чернігв, 1646 *Перло* 70 зв.); Ночь оню темный вѣхоръ нехай всаде, нехай не йде в личбе дніи рѣчныхъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 57); сами при потенциии своей чловека до сорома в личбе такъ з Литовижа, яко и з Грибовицы... розными кривдами... //... незносе грабили (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 469–470); **в личбѣ себе класти** (з ким) — (*визнавати себе ривним комуь*) прирівнюватися: Гь б̄ь его само́го вывыша(л), емоу́ само́моу ласкоу вповѣда(л),... а онъ бо́ачиса выривати, и лѣпши(м) на(д) инши(х) са чиніти. Але в личбѣ съ всѣми себе́ кладоучи, ш(т)казоуе(т). не мѣви(л) если гь съ мно́ю едны(м) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 208); **единковая личба** — *грам.* однина: И не рѣклъ ш(т)росль и цвѣтъ едінковою личбою, але ш(т)росли и цвѣты мно́гою личбою (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 209); **многая личба** — множина: И не рѣклъ ш(т)росль и цвѣтъ едінковою личбою, але ш(т)росли и цвѣты мно́гою личбою (Там же).

5. (*розрахунок*) плата: личбу тые восковничіе и соляничіе мають со всего Михелю выдавати, а Михель вжо маеть тыми пенезми отбывати князей и пановъ, и дворянъ Нашихъ (Петрків, 1508 *PEA* I, 75); Которые тежъ дворы мои церковные сынове... мои на

выхованъе од мене мели, с тых дворовъ я самъ платы грошовойе и дани медовойе на себе бираль, с чого вже сынове и служебники мои никому личбы давати и справоватисе не виньни (Тороканів, 1555 *ЧИОНЛ* V-3, 159); А сы(н) и до(ч)ка на ш(т)цѣ жадъны(х) шкодь и ли(ч)бы с ты(х) имене(и) по(и)сѣкивати не мають (1566 *ВЛС* 10); **на личбе** — в рахунок, на рахунок: За половицѣ чиншовых пенезей мает врадник до троух лат до дворца кѣпова-ти быдло, яловицы, ижбы в дворцѣ быдла достаток было, а то емѣ на личбе мает быти принато кожного рокѣ (1567 *AS* VII, 119).

6. **Фіансовий звіт, рахунок**: Слухане личбы Михель Шписа с коморѣ восковныхъ и соленьыхъ Володимерское и Луцкое за два годы (1521 *АЛРГ* 171); Надъ тыми жѣ справцами... уставили есмо дозорцами, абы... людми научеными и всякими потребами опатрили, и зо всякихъ доходовъ и расходовъ личбы ихъ слухали, пана Анѣдрея Романовьского,... а пана Михайла Дубъницкого (Володимир, 1588 *АрхЮЗР* 1/I, 237); При то(м) прослѣхали ли(ч)бы яко на се(м) рокѣ дозо(р)ци ста(р)шого брата... Василиа Седлара з ѣкладо(в) пѣнези(и) скри(н)ки це(р)ковно(и) прибы(т)ко(в) пре(з) лѣ(т) па(т) (Львів, 1616 *ЛСБ* 1046, 25); **брати личбу** (в кого) — слухати фіансовий звіт: ино тыми разы будучи у Краковѣ, брали есмо личбу въ Шамака Даниловича (Краків, 1508 *АЮЗР* II, 120); **взяти личбу** (в кого) — заслухати фіансовий звіт: Князь Михайло, маршалокъ... а Ивашко, подскарбій, взяли личбу въ мытника Луцкого... съ обѣюхъ мытъ на тые минулые два годы (Краків, 1505 *PEA* III, 69); **выдати личбу** (перед ким) — відзвітувати, скласти

фінансовий звіт: Мытникъ Шамакъ Кіевскій выдалъ личбу... передъ подскарбимъ дворнымъ паномъ Ивановъ, штожь выдалъ на листы господарскіи дворяномъ и бояромъ Кіевскимъ на квитаци и на иные потребности господарскіе осмь сотъ копь и 30 копь грошей Ино король его милость осталъ ему виенень сто копь и 30 копь (Краків, 1508 *АЮЗР* II, 120); **личбу учинити (вчинити, вчинити)** — те саме, що **выдати личбу**: во(з)ны(и) енера(л) воево(д)ства кие(в)ско(г)... со(з)на(л) в тые слова и(ж)... по(д)даны(м) тамошни(м) швола(л) а то ш то жебы ли(ч)бѣ и рахѣно(к) з пожи(т)ко(в)... ѣчини(л) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 12 зв.); он, жона, дети и потомки их, оную серебшьчизну с тых подданныхъ нашихъ заставнихъ выбравши водле уфалы нашое, до скарбу нашого платити и отдавати и личбу вчинити будут повинни (Люблін, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 190); мы видечы не(с)лушьны(и) ш(т)по(р) Гораино(в), поневашъ емъ и ли(ч)бы не вчинили, сказали(с)мо на Гораини и на Кузми Бобруеньку, и(ж)бы заплатили мещано(м) две копе грше(и) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 48); **личбу (личьбу) чинити** (з чого, за що) — звітувати: те(ж) ли(ч)бы которую // бы ме(л)... дя(т)ко мо(и) с... имене(и)... а хво(л)ва(р)ку... чинити то(г)ды... тую сто ко(п) гроше(и)... ш(т)пусти(ти) рачи(л) (Ляхівці, 1559 *ЛНБ* 103, 19/Id, 1961, 24 зв.–25); Личьбу мають чинити ста(р)шии брата пере(д) всѣми в рокъ ш(т)даючи ѣриады свои (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); **на личбе покласти** — увести в рахунок: А што после ярмарку по семой суботе брано, того на личбе не покладено (1521 *АЛРГ* 171); **невчиненье личбы** — нескладання звіту:

панъ Войтехъ Ишевский, подал намъ сѣдѣ... через шлахтѣ листы..., иж ест мандатом господарским на короткий рок в речи... власной, а велице важной, то ест ш невчиненье личбы з мыта Новгородского (Луцьк, 1570 *АС VII*, 374); **положити на личбѣ** — те саме, що **на личбе покласти**: онъ намъ за тотъ первый годъ свои выдалъ личбу сполна семь сотъ копь грошей, и ещо надто звышь положиль на личбѣ сто копь и тридцать копь грошей (Краків, 1508 *АЮЗР* II, 120).

7. Облік; перевірка: А голо(в)ные би(р)чисе по (в)чиненю ли(ч)бы... маю(т) тые ре(и)стра ш(т)дати до ска(р)бѣ нѣшего (1566 *ВЛС* 25); Штець Владыка мает перед нами вказати... квит скарбный, естли чинил тамъ в скарбе личбу за тым мандатом (Луцьк, 1570 *АС VII*, 374); далемъ дви куфи малмазыеи, абы спродано: где грошы обернено? Нехай учынят личьбу и у скринци найдуются (Луцьк, 1640 *АрхЮЗР* 1/VI, 757);

документ про перевірку: шнѣю скринкѣ..., въ которой всѣ личба въ скарбе господарскомъ съ поборовъ, зъ мытъ и з ынших доходовъ, пенезей господарскихъ, вчиненаа..., панъ Иинъ Бокий, къ себе ѣ схованье свое, прошѣ, абы // взаль (1577 *АС VI*, 81–82).

◇ **дати личбу** (з чого) — відзвітувати, скласти звіт: Мови(т) бовѣ(м) хс, и(ж) с каж'дого слѣва поро(ж)него, которое если мовити бѣдѣ(т) члци дадѣ(т) ли(ч)бѣ з него в' днѣ сѣдний (Вільна, 1596 *З.Каз.* 10 зв.); **личбу воздати** (о чому) — те саме, що **дати личбу**: во торомъ (sic. — *Прим. вид.*) Христовѣ пришествѣ знову маеть востати дѣла ш(т) тѣла каждого чловека ѣмершаго, але о свои(х) дѣлехъ личбу воздати (XVI ст.

Сл. о см. 336); **личбу здати, здати личбу** (з чого) — те саме, що **дати личбу**: бога́(т)ства и вшелакїи добра... для то́го на(м) да́ны,... жебы(х)мо спо́лными мѣначи, Пристойне нимї шафовали, гото́вы бѣдѣчи личбѣ здати з' оура́ду ша́фа(р)ства своѣго Панѣ, каждой годи́ны (Вільна, 1627 *Дух.б.* передм. 7); **здай ми лич'бу** изь шафарьства твоего (1556–1561 *ЛЄ* 291); **лѣчбу отдавати** (кому) — звітувати, складати звіт: А кто паматаєть на сѣдѣ Бжїй страшний; таковый готѣет'са лѣчбѣ в(т)давати; Бгѣ Творцѣ своемѣ, не тїлко за ѣчинки злыи, але и за слова празніи (Чернігів, 1646 *Перло* 120 зв.); **на лѣчбѣ оддати** — те саме, що **дати личбу**: И онде маєстатъ Бжїй огладаєте. С цнотливе вихова(н)німи Сынїми Ставши: И талантомъ приробокѣ. на лѣчбѣ в(т)давши (Львів, 1609 *На злат.* 4 зв.); **чинити личбы** — те саме, що **лѣчбу отдавати**: за таковое недба(л)ство вше не бѣдете ли коли(с) чинит' личбы ведле тала(н)то(в) ка(ж)домѣ з ва(с) свыше повѣреныхъ (Острог, 1585 *См.Кл.* 4).

ЛИЧИНА *ж.* 1. *Перен.* (матеріальна оболонка людини) тіло: За в(т)нат'ємь личїны што былъ Крѣлемъ, паномъ, По старомѣ ковалемъ, шевцемъ цимерманомъ. Вы(и)детъ дѣхъ нашъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 16).

2. *Перен.* Фальш, шахрайство: своеє помовы и блуду зацныхъ и преднейшихъ Сенаторовъ Короны... личиною свѣдоцтва не встыдливе покрывши, смѣють невиннѣ сердца турбовати и до своеє апостазыи, якъ рыбу до сети... ловити (Київ, 1623 *КМПИ*, дод. 265).

ЛИЧИНЕ *с.* (проведення обрахунків) лічіння: Шафаро(в) вбрали дво(х)... до ка(с)-си це(р)ковной котораи завше має(т) быти на

кгрѣнтѣ в жели(з)нои скрынѣ з прыдана(м) братїи моло(д)шы(х), которы(х) ко(л)векѣ ве(з)вѣтъ собѣ та(к) до в(д)бираниа в(д)даниа и личиниа су(м) це(р)ковны(х) (Львів, 1644 *ЛСБ* 1043, 63).

ЛИЧИТИ, ЛИЧЫТИ *дієсл. недок.* 1. (*вести певні підрахунки*) лічити: а коли онъ почаль личити. привели ємоу єдиноґо дол'жника. которыи былъ винєнь т'моу талан'ть. и не малъ ємоу чого в(т)дати (1556–1561 *ЛЄ* 81); дрѣгие потопы такъ вписѣ(т) и ты(м) // порядко(м) личить (1582 *Кр.Стр.* 22–22 зв.); Ириней,... выписуючи личбу єпископовѣ рымских и споминаючи [и] Климентя,... который апостоловѣ зналъ добре... и третым єпископом єго быти личит (Львів, 1605–1606 *Перест.* 54); Здає(т) ми са то за... непотрѣбнѣю рєчь споминаѣти и личїти межї цвичєна... и(ж)... та(к) са стали доброво(л)-не вбнажєными, же впрочѣ кабѣта, плащѣ, па(н)чо(х)... нѣчоґо бѣлей не мѣли (серед. XVII ст. *Кас.* 39 зв.);

(*рахувати, визначаючи що-небудь як одиницю вимїру*) лічити: Личи ж собѣ от вознесенїя Христова до наверненїя Павла святого лѣт 35, потомъ 3 лѣта, яко первый раз до Іерусалима пришол (Львів, 1605–1606 *Перест.* 52); Абовѣмъ личачи законы в(т) початкѣ свѣта, до нншнаґо нашого, видимѣ законѣ Натѣры (Київ, 1639 *МКСВ* 217);

(у що, в що) вести обрахунок у грошах певного номїналу: запродад єсми имѣня свои... //... за пятьдесят коп грошей литовское личбы, личачи вѣ грошѣ по десяти пенезей (Вінниця, 1506 *АрхЮЗР* 8/IV, 174–175); Продад єсми... имѣнє... за патсот копъ грошей..., личачи по десати пѣназей 8 грош (Краків,

1538 *AS IV*, 123); *И кн̄гна ма(р)а... взала є(с)-ми въ... кн̄за... а(н)дрєа... чоты(р)и тисечи копъ гроше(и) монеты и ли(ч)бы ве(л)икого кна(з)ства лито(в)ского личечи по десе(т)и пн̄зе(и) белы(х) 8 гро(ш) (Миляновичі, 1571 *ЖКК I*, 29).*

2. (що, з чим) (*брати до уваги під час підрахунків*) враховувати: рот̄мистр̄... 8казаль рот̄8 свою с которою ново тамъ притагн̄ль сто драбовъ личачи з б̄8(б)ны с пропоры (!) зь зброями в десатк̄8 каждомъ по два копи(и)ники (1552 *ОЧерк.З.* 15 зв.); м̄ль... д̄і возо̄въ вси з̄ острыми жел̄ззами, а то лич̄ачи кр̄омь 8здны(х) и п̄шших (серед. XVII ст. *Хрон.* 432 зв.).

3. (що) Вираховувати, відраховувати: Шафар̄ жа(д)ныхъ с̄умъ та(к) на пожычана пожы(т)ковъ це(р)ковны(х), іако и на ро(с)ходы значные великие сами не маю(т) личыти ан̄8 выдавати бе(з) в̄домо(с)ти и консе(н)с̄8 братіи (Львів, 1644 *ЛСБ* 1043, 63).

4. *Перен.* (за що) (*визнавати, мати за що-небудь*) вважати: тот̄ м̄сець был̄ вже въ нихъ апр̄ль, а мы его за марец̄ь личили (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 144).

ЛИЧИТИСА *дісл. недок.* (*визначатися як одиниця виміру*) личитися: иншіє, кот̄орые ш(т) др̄лги(х) имена лич̄атса, ж̄адного не ма̄ють довод̄ в книга(х), ани ш(т) іакого ц̄ркви подана прин̄аты (поч. XVII ст. *Проп.р.* 285); Вша(к) же межи собою т̄їє ос̄обы не р̄вно ш(т)стоа(т), аб̄ов̄мь в̄ пр̄осто(и) линіи іак̄¹ мно̄го єсть ос̄об̄ (вынавши т̄ю ш(т) кот̄орое са лича(т) ст̄опн̄) так̄¹ мно̄го єсть ст̄опн̄ей (Львів, 1645 *О тайн.* 170).

ЛИЧКО *с.* Клеймо: то(т) служебни(к) па-на Монтовъ Макси(м) шказава(л) мне, воз-

ному, жито в шопе в мехо(х), которую шопу, поведи(л) мне то(т) сл̄ж̄ебни(к)... и(ж) єсми єє для зложе(н)я то(го) жита до час(у) ш(т)-да(н)я шафару... наня(л)... Жи(д) поведи(л): “Я взяль жито, але чистое, не такое, якое ты мне тепе(р) дае(ш)”. Служебни(к) п̄на Мо(н)-то(в)товъ поведи(л): “Укажи ли(ч)ко, если ты жита не того(ж) бра(л)... Але ли(ч)ка пе(р)-шого браня жита указати жи(д) не хоте(л) (Володимир, 1568 *ТУ* 126).

ЛИЧКОВАТИ, ЛИЧКОВАТЬ *дісл. недок.* (що) (*випікати тавро*) таврувати: кгда єсми хотель тые вси кони личковати, тогда тот̄ пань Острозский... сам̄ мне около губы почаль кивати, и до кия порвался (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/1, 100); а што се дотычеть коней, тые вам̄ личковать допускаем̄, котрые кони, кгдам̄ Возный, // при шляхте помененой, личковать почаль, и вже был̄ трое коней зличковаль, Петр̄ь Соколовский... с̄ь тыми всими людьми... нас̄ь з̄ замку Межирецкого выгнали (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/1, 104).

ЛИЧКОВАТЬ *див.* **ЛИЧКОВАТИ.**

ЛИЧМАНЬ¹ *ч.* Машкара, маска: я с̄ь таковыми машкар̄ьниками (безименьными) не звык̄ь справы мевати. Так̄ь же и ты, если ся годным̄ того быти чуєшь, открий лице свое, здойми тот̄ личман̄ь скомороський (Володимир, 1598–1599 *Відп. ПО* 1049).

ЛИЧМАНЬ² *ч.* (*металевий пристрій для лічби*) личман: Чисма̄, число: Личба, або личма(н), чисміа неш̄потребително єсть (1627 *ЛБ* 157).

ЛИЧНИЙ *див.* **ЛИЧНЫЙ.**

ЛИЧНЫЙ, ЛИЧНИЙ *прикм.* 1. (*пов'язаний із виглядом кого-небудь*) зовнішній: где нынѣ доброта и красота личнаа, где доз(д)рѣлаа старость и цве(т) прекрасной юности. всѣ(х) по(д)тала коса нежалостивои см̄рти (1645 УЄ № 32, 353 зв.).

2. Особистий, власний: ковалиха... дала личны(х) чырвоныхъ злоты(х) 50 (Львів, 1623 ЛСБ 1049, 3 зв.); personalis, ли(ч)ни(й) (1642 ЛС 311).

ЛИЧЬБА *див.* ЛИЧБА.

ЛИЧЫТИ *див.* ЛИЧИТИ.

ЛИЧЬБА *див.* ЛИЧБА.

ЛИШАЙ, ЛИШИЙ *ч.* (*інфекційна шкірна хвороба*) лишай: Та(к)[ж]є к[т]о // має(т) лишаи на сьбѣ спали бжквицж оу сытж оусыспавши (!) пїи оувари(в)ши (XVI ст. УТ фотокоп. 6–6 зв.); impetigo, лиша(й), струпь (1642 ЛС 227); petigo, -uis, лиша(й), кра(с)-та (Там же, 313); Члвкѣ ёсли бѣдетъ слѣпый або хромый, ... ёсли болмáтый, або маючий свѣрбъ оустáвичный, ёсли лишии на тѣлѣ, або выплкы... не пристѣпить оферовáть офѣръ бгѣ (серед. XVII ст. Хрон. 123 зв.).

ЛИШАТИ *дісл. недок.* 1. (кого) (*не брати зі собою*) лишати: рекъ к ней, мрїе, штомъ та взаль w(т) цркви га ба, и лишаю та в домѣ моемъ. а самъ, идѣ бждована ставити (XVI ст. УЄ № 29519, 15 зв.).

2. (кого чого, чого) (*залишати без чого-небудь*) позбавляти: теды заразъ... на такихъ клятвa... презъ святѣйшихъ Патриарховъ, в привиліахъ Ставропиги положеная, вкладается и растягается и всякого святого общенія ихъ лишаеть (Київ, 1626 ЧИОНЛ

V-3, 219); Гдѣ ннѣ князы пресвѣтлыи, играющїи съ птицами Нб(с)ними;... где сѣтъ ннѣ славныи Царіе... владѣющїи мнѣгими странами, всѣ безъ пáмaти свѣта лишѣни (Чернігів, 1646 Перло 123);

(кого) (*відмовляючи комусь у чому-небудь, покидати*) лишати: Третее: туй познаваме, ажъ Христось не лишаеть нѣкого непростеного, котрыи ся къ нему обертають изъ усевь (*в orig. севъ. — Прим. вид.*) вѣровъ (XVI ст. НЄ 171).

3. (що) (*відмовлятися від чого-небудь*) відрикатися (чого): мы есме люде грѣшныи... идеме изъ Ерусалима у Ерехонъ и обертаеме ся ико // грѣхумъ лихымъ, коли правду Божую лишаеме (XVI ст. НЄ 159–160).

4. (кому що) (*зберігати для себе*) лишати: сынове хомовы... вырѣкаются с тои половы вѣчнымъ часамъ (!) не лишаючи тамъ собѣ нѣчого (Одрехова, 1635 ЦДІАЛ 37, 2, 51).

5. (що на кого) (*залишати на когось що-небудь*) покладати: Не ишаловати его у торгувли и у купли, не мьстити надъ ближнимъ своимъ, али усе тото лишати на Господа Бога (XVI ст. НЄ 219).

Пор. ЛИШАТИСЯ, ЛИШИТИ, ЛИШИТИСЯ.

ЛИШАТИСЯ, ЛИШАТИСА *дісл. недок.*

1. (з ким) (*не покидати когось*) лишатися: Пока(з)уетъса и(з) и(х) премоудры(х) и wбѣ-фиты(х), которіе на увесъ свѣ(т) вѣлили нау(к), оумѣю(т) в нещáстю, зъ ап(с)ло(м) лишáтиса (Острог, 1599 Кл.Остр. 224).

2. (кого, чого) (*позбуватися чого-небудь*) втрачати (що): Скажі ми ги кончинѣ мою и число днїи мойхъ кое естъ, да разумѣю чесо лишáюса азъ (Київ, 1625 Кон.Каз. 30); W

кѡннику... хѡть дшѣю и дхѡвнымъ общеніемъ не лишасѣшьса на(с), снѡвъ свойхъ и братіи свойхъ (Там же, 34);

(відмовлятися від чого-небудь) відкидати: а ннѣ коли в на(с) кр(с)ть г(с)нѣ. не токмо што блѣда лишаються а но многіе // добрыи жены. не понемшиса. дѣвство и чистотѣ держати имаються (1489 *Чет.* 24–24 зв.).

3. (що) Допускати, дозволяти: Дѣля того, братя мои хрестяне, не лишайте ся, што бы васъ перельстивъ дакто уживыми словы (XVI ст. *НЄ* 204).

4. (на кого) (потрапляти під опіку кого-небудь) лишатися: Коли Гафичъ лиша(л)ся на сестру... Поля Пете(н)кова... и(з) своимъ газдомъ из Ігнатомъ Бублеомъ продала лазокъ тот на Нетечи гафичувъ минѣ попови Николѣ (Бенедиківці, 1603 *НЗУжг.* XIV, 223).

Пор. ЛИШАТИ, ЛИШИТИ, ЛИШИТИСЯ.

ЛИШАТИСЯ *див.* ЛИШАТИСЯ.

ЛИШЕ, ЛИШЬ, ЛИШЬ *част.* (обмежувальна) лише, тільки: А чи(м) имь бол'шеи приказова(л). ты(м) бол'шеи проповѣдали. и през' лишь дивовали(с) рекоучі: добрѣ в'сѣ рѣчи чини(т), г'лоухы(м) каже(т) слышати. и нѣмымъ говорити (1556–1561 *ПС* 155); Лишь дѣля того Христось его извѣдовавъ, што бы указавъ млсть свою на насъ и терпеливустъ, кулко терпитъ намъ грѣшнымъ (XVI ст. *НЄ* 60); чомъ тото есть безъ надежѣ члѣвкъ, не имае надежду на Бога, лише и у нучъ и у день журять ся, якъ обогатѣти (Там же, 94); Не исцѣлитъ нѣ зѣліе, нѣ запахъ, лише слово твое, Господи (Там же, 191); што чинять люде у послѣде, не есть инакъ, лише ломпашъ безъ свѣчки (Там же, 209); Tot sia mini lisze

snylo Voday sia ne trapylo (Яворів, 1619 *Гав.* 22).

Див. *ще* ЛИШЕНЬ.

ЛИШЕНІЄ *с.* 1. Залишок, решта: Уста-но(к): Лишеніе, позосталоє (1627 *ЛБ* 154).

2. Позбавлення, втрата: Три рѣчи показъ-еть намъ смѣрть страшліве, пѣрвое же всѣхъ красныхъ, и роскошнихъ рѣчій лишеніе (Чернігів, 1646 *Перло* 128).

ЛИШЕНЬ *див.* ЛИШЕНЬ.

ЛИШЕНЬ, ЛИШЕНЬ *част.* (обмежувальна) Те саме, що **лише**: лишень избиравъ члѣвкъ одинъ у святъ день нѣчого бурше, лише трѣскы, идучи, и такъ то Господь Бгъ искаравъ его, и каменіемъ умеръ (XVI ст. *НЄ* 215); не лишень оружіемъ убіеть члѣвкъа, али есть слово злое и гнѣвъ на ближняго нашего (Там же, 219).

ЛИШИЙ *див.* ЛИШАЙ.

ЛИШИТИ, ЛЫШИТИ *дієсл. док.* 1. (кого, що) (ідучи, покинути кого-небудь, що-небудь) лишити: Изъ вѣровъ лишивъ Египеть и не боявся ярости царя Фараона (XVI ст. *НЄ* 118); Паньское те(ж) свато при(и)детъ ра(д) бы бѣдны(и) оубо(з)ство своею роботою по(д)-помогъ, боитса пна мѣситъ лишити (Острог, 1587 *См.Кл.* 17);

(покинути кого-небудь безъ допомоги) лишити: Пανε... не дбаешъ ты, ажъ сестра моя самую мене лишила служити тобѣ (XVI ст. *НЄ* 188);

(розійтися з ким-небудь) лишити: Krásna dyvonice, pujmit bych tě dyvoňko, Nerovnaj mi jes, lišil bych te, milenka mi jes (1571 *П. про восв.* 416).

2. (чого, від кого) (*залишити кого-небудь без когось, чогось*) позбавити (кого, чого): пришо(л) к пилатоу. молитса ємоу ш мартво(м) тѣлє. што(ж) шболгано вороги. шсѣжено и распато. ш(т) оучнѣкъ свои(х) и дрѣговъ лишєнь бы(л). в ча(с) моуки вольное его (1489 *Чет.* 326 зв.); Мы меншіє пачє всѣхъ члѣвкѣ во граде лвовѣ, всіакіа помощи лишєни суще (Львів, 1592 *ЛСБ* 198); Аще ли хто з'нась... сію заповѣдь... оусхвѣтатъ престѣпѣти, и ш томъ не пострадаѣти, ти да бждѣтъ сана своєго лишєни (Львів, 1614 *Вил.Соб.* 21); тако и злодѣєве и гробопрокопѣтель, и ночныи скоучѣковє бѣгѣновє чѣжоложници; лишєни свѣта нѣсного, сѣми же въ тмѣ грѣхѣ блѣдатъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 37); Хра(м) стго... Гєш(р)-гид... шбнаже(н) изо... сѣкрови(щ),... пачє же и мы всячески(х) вєще(и) архиєре(и)ски(х) лышєни (Іркліїв, 1650 *ЦДАДА* 124, 3, 37).

3. (що) (*дати, передати що-небудь з певною метою*) лишити, зоставити: Сєшь пусть май бурший лишєнь и поставлєнь на люди до часу одного (XVI ст. *НС* 25); кулько грѣшають тоты люде, котрыи мовлять, ажє Бгѣ натокмивъ и лишивъ много вѣрь (*в ориг. — вѣры. — Прим. вид.*), албо котрыи мовлять, ажє каждому языку потокмивъ Бугъ окреме правую вѣру (Там же, 129).

4. (кому що і без додатка) (*дати настанови*) заповісти: коли постимє и держѣмься, дуже сокотѣмь ся отъ злыхъ дѣлъ и выдѣ грѣха... и коли чинимє якое дѣло доброе, што намъ Господь лишивъ и заказавъ (XVI ст. *НС* 17); Христось такъ лишивъ, отъ проповѣдаємє на кождый часъ, тай деякымъ єсть лѣнустъ, та ворогують на правду (Там же, 82); Дѣля того, коли мємє вѣровати, што єсть

право правое и лишєное выдѣ Бога, котрымъ ся маємє спасти, чомъ лишивъ намъ святое письмо (Там же, 151).

◇ лишити нсь покоємъ *див.* ПОКОЙ; лишити наслѣдіа *див.* НАСЛІДИЄ.

Див. ще ЛИШАТИ.

ЛИШИТИСЬ *див.* ЛИШИТИСЯ.

ЛИШИТИСѢ *див.* ЛИШИТИСЯ.

ЛИШИТИСА *див.* ЛИШИТИСЯ.

ЛИШИТИСЯ, ЛИШИТИСЬ, ЛИШИТИСѢ, ЛИШИТИСА *дієсл. док. 1.* (чого) (*втратити що-небудь*) позбутися (чого): не мозѣм са лишити братиа. тоє радости неизр(ч)нныа и тѣ(х) венєць нетлѣнны(х) за малѣю лѣность (1489 *Чет.* 305 зв.); Нш свѣтымъ подражающе истин'ный бѣжій да бждѣши, трѣда нєш(т)бѣгающе, да са с ними вѣн'ца не лишіши (Львів, 1591 *Просф.* 71); Покайте са и вы ш єп(с)пи... постыдѣте(с) лишивши(с) и(з)шбї(л)ства дѣовнаго хлѣба, и жєлающій насытїти са рѣжець свї(н)скы(х) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 226);

(*позбавитися чого-небудь небажаного*) збутися (чого): коли хочъ познати грѣхы свои, и хочъ ся лишити, та хочъ ся покаяти выдѣ нихъ... укажи и ты вѣру изъ дѣлы доб(р)ыми (XVI ст. *НС* 65); хотъ який члѣвкѣ грѣшный, коли ся покаєть и лишить ся выдѣ грѣхувъ, и будєть вѣровати у смєрть Христову, и пучнєть // жити гораздъ... не погынєть (Львів, 1591 *Просф.* 140–141); Лишѣмьса чѣжоложства, забѣйства... и лѣкомства (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 711).

2. (на кого) Покластися, спєртися: Такъ може поверечи, коли и ты изъ усею журою лишішья... на отца твоего святого, щобы

есь ніякую журу не ималь за себе (XVI ст. *НС* 32); Не гадай нічого за пожитокъ сего свѣта, лишень (што бы) есь лишилъ гадку, и розумъ твуй и усю жадустъ твою що бы есь убиль, та ся привязаль и лишилъ ся на муць... Христову (Там же); **лишиться (самъ) на муць свою** — покладатися на себе: чомъ кождый члѣвкъ, што ся лишилъ самъ на муць свою... што бы овунъ не упаль... у гнѣвъ Божій (XVI ст. *НС* 6).

3. (кому) (*передати у спадщину*) лишити: приїде прѣд нами... то таж Анѣшка дочка Марѣшкини внѣка Михаила... також... дала и лишила сѣ внѣкоу своемоу... сѣ всѣм(и) своими штинами що колико мал дѣдь еи Михаило... двѣ села на имѣ Михайловци (1517 *ДВВ I*, 7).

ЛИШИТИСА див. ЛИШИТИСЯ.

ЛИШКА, ЛЫШКА ж. Лисиця: нѣкаторыи мова(т) жебы хс повида(л) емоу тое жебы ш(н) бы(л) златолѣбець (!) є(д)но але того дѣла бо(л)ше емоу мови(л) и приводиль емоу на пама(т) шныи лышки которіи мешкаю(т) въ ама(х) (к. XVI ст. *УС* № 31, 134 зв.); того дѣла дрѣгие самохва(л)ства... бе(з) ш(т)повѣди перенесѣ... по про(с)той приповѣ(д)це нашее братіи Росси, якъ мова(т), ка(ж)даа ре(ч) ли(ш)ка сво(и) хво(ст) хвали(т) (1598 *Виш.Кн.* 278 зв.); Малжѣнство... бе(з) згѣды естѣ подобное шны(м) лишкамѣ ш(т) Самсо́на пѣщѣнымъ въ совокуплѣніи тѣла зѣ огнемъ, на спале(н)є збѣжъ Филистѣмскихѣ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 919).

Див ще ЛИСИЦЯ.

ЛИШНИЙ, ЛИШНЫЙ прикм. 1. (*який перевищує норму*) надмірний: пло(д) того

древа. сирѣ(ч) желѣди пристои(т) части тѣ(м) жо(н)ка(м) кои лишное теченіє ме(н)стровѣ имѣю(т) (XVI ст. *Травн.* 38).

2. У ролі ім. с.р. (*те, без чого можна обійтися*) зайвина, зайве, -ого: вшо(л) г(с)ь // не имѣа слоугъ... законъ и врады оуставливаа на(м). и правды. а велерѣчиа не имѣти. ни искати. ни оупоминати. ни лишнего ч(р)есь потрѣбоу. а покорноюю моудро(с)ть имѣті (1489 *Чет.* 166–166 зв.).

ЛИШНЫЙ див. ЛИШНИЙ.

ЛИШТВА, ЛИШТВА, ЛИШЪТВА, ЛЫШТВА, ЛЫШЪТВА ж. 1. (*широка смуга тканини, переважно вишита, яка служить оздобою для рушників, постелі тощо*) лишт-ва: узял... листвы постелные, вышиваные шолком чорнымъ (Житомир, 1585 *АрхЮЗР* 8/III, 445); а тые рубковые зъ лышътвами венецкими и форботами безъ лиштовь, посередь того простирадла форботъ нашито (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 109); Тувалнѣ: на налоѣ шита бело вкругъ сѣткою, другая с кутами сѣтковыми бело шитыми, лыштвы две шито бело, под образы (Пересопниця, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 296); Воздѣхъ Гатласовы(и) вишневы(и) з лиштвами гафтоваными (Луцьк, бл. 1627 *ПВКРДА* I-2, 255); лишътвы атласовые чырвоныє (Житомир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 92 зв.); адамашку блѣнькитного локтей пулдевети,... китайки на листвы жольтое локтей пултора по золотыхъ пулт-пята (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 67).

2. (*накладна планка*) лишт-ва: С тыхъ гроши(и)... тотъ естѣ росхо(дъ). Напрѣ(д) в поповско(м) домѣ що ко(л)векъ сѣа направ-ляю листвы до шбохъ избѣ локоть іѣ (Львів,

ЛИЩА

1607 *ЛСБ* 1044, 3); pluteus, стѣнокрушите(л)-ница, междосто(л)пие, скрижа(л), листва (1642 *ЛС* 319).

3. Окантування; обрамлення: Оучинишь тѣжь и стѣль з дѣрева негниючогw, ... а локо(т) // в ширь... и оучинишь емѣ лиштвѣ золотѣю в коло, а на лиштвѣ коронѣ мѣстцами гладкѣ на чотыри палцы высѣкѣю (серед. XVII ст. *Хрон.* 102–102 зв.).

ЛИЩА ж. (водоплавний птах) лиска, лисуха: fulica, лища, птица (1642 *ЛС* 204).

ЛИШЧИЦА ж. (*Coridalis Vent.*) ряст: iso-ругон, лишчица, трава (1642 *ЛС* 244).

ЛИШЬ див. **ЛИШЕ**.

ЛИШЬТВА див. **ЛИШТВА**.

ЛИШЬ див. **ЛИШЕ**.

ЛИЩЬ ч. (зарості ліщини) ліщинник, ліщина: вть тыхъ дубовъ верхъ леса и речки через лищъ, ... а вть того леса через лищъ к беломѣ копцѣ (Мизове, 1537 *АС IV*, 100).

ЛІ див. **ЛІ?**

ЛАХЪ див. **ЛЯХЪ**.

ЛІГАТИ див. **ЛЪГАТИ**.

ЛІЛА див. **ЛІЛИЯ**.

ЛІМОНАРЪ ч. (збірник Іоанна Мосха про життя монахів) Лимонар: мѣсмы положили, котѣрыи и до часѣвѣ Фѣтїа и Дамаскіна, и нашихѣ неѣ(т)мѣнне пришѣль и трѣаетѣ, и слѣшне мѣе(т)са и пишется: Лимонарь, иже въ стѣ(х) оца нашегw Сафронїа(а) Патріархи Іер(с)лімскагw (Київ, 1628 *Лим.* 4 ненум.).

ЛЮДЪ див. **ЛЪДЪ**.

ЛЮСОВАНІЄ с. Жеребкування: Лѣки: Люсованїе, Люсѣвъ метанїе, аѣѣ, Чарованїе прѣзь Люсы (Львів, 1642 *Жел.П.* 7 зв.).

ЛЮСЬ, ЛЮСЬ, ЛОСЬ, ЛЮСЬ ч.

1. Жереб, жеребок: Жолнѣре тѣды пошалѣвши, що едно хотѣли: ... зѣ ша(т) его подѣ(л) чинили... Соукню бѣѣ(м) нешитѣюу ѣ(т) врѣху а(ж) на доу(л) цѣлодзїноюу, не покраавши: але врѣгши ѣ ню лѣсы на кого пала: томоу ѣ дали (поч. XVII ст. *Проп.р.* 105); Христа обнажено и уругано, а шаты его лосами роздѣляно (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 776); Жребїй: Люсь (1627 *ЛБ* 38); sors ло(с) (I пол. XVII ст. *Сем.* 163); люсовъ метанїе — жеребкування: Лѣки: Люсованїе, Люсѣвъ метанїе, аѣѣ, Чарованїе прѣзь Люсы (Львів, 1642 *Жел.П.* 7 зв.); метати люсы (люсы, люсами) — кидати жереб: Роздѣлили собѣ шаты мои, и ѣ одѣжѣ мою метѣли люсы, Комѣ ѣ(ст) подѣбно (Київ, 1625 *Сур.Сл.* 124 зв.); позрѣте а ѣѣѣте... снѣ сїѣнскїе, яко выдѣете и за нерѣзмыслѣ продаѣете своѣ достоанїе, своѣ дѣдїцтво, ... ѣще за живѣто(ѣ) ѣашї(х) мѣѣ(т) жребїа, аѣбо люсы (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 226); Найпрѣше бѣ(л) ѣѣбра(н), на то(т) оура(т) ма(т)ѣеи г(д)ѣ метѣли люсами з ѣа(р)саѣоу. тѣды(и) и(х) ѣѣбрано ѣѣмѣсто іюды(и) (XVI ст. *УС* № 29519, 57 зв.);

2. *Перен.* Призначення, доля: але на люсѣ ѣ(т) Бга собѣ дарѣваномѣ перѣстаѣали, и тѣмѣ са контѣнтоѣали (Київ, 1623 *МІКСВ* 73).

ЛЮТРИКЪ ч. (*Lucropodium clavatum*) п'ядич: Поасникї: Лютрики (1627 *ЛБ* 91).

ЛЮТРЪ див. **ЛОТРЪ**.

ЛЮХЪ, ЛЮХЪ, ЛОХЪ ч. 1. (примїщення в землі для зберїгання чого-небудѣ) люх:

Иванъ момони(ч)... мель //... скла скринє(к) с̄... а wсобно в лосє сукна фа(и)люндышу поставо(в) ġ (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 45 зв.—46); ежели когда хотѣль еси ба(р)зо набожнымъ показатися,... то ми(с)ль твоя ходила по (с)ка(р)бахъ, по пивница(х), по лѣоха(х), по фо(ль)ва(р)кахъ, без'преста(н)но лѣтала wколо гѣмень (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 274).

2. Підземелля: Справедливыи абовѣм' вси, тѣсною и клопотливою доро́гою ходили, терпачи преслѣдована,... в' iаскінахъ и лѣохахъ землі живѣчи (Вільна, 1627 *Дух. б.* 105).

◊ лѣохы подземные — могила, грѣб: Любо бовѣмъ смертѣльность побѣожной пѣматѣ небѣожчука в' лѣохи по(д)зѣмные завѣтала: але несмертѣльность справъ и цнw(т), жѣдным' w(д)мѣнамъ не по(д)легѣеть (Київ, 1641 *МКСВ* 363).

ЛПЕЦЪ *див.* ЛИПЕЦЪ.

ЛПТАТИ *див.* ЛѢТАТИ.

ЛПТУНЬ *ч.* Чорт, злий дух: Tá ia brátonku w pikli (!) byu Oy tomžo tám bidu terpiu Czameńcy tam po holowi Bily ta po chryptowi Litunowe tá tám wsioho Widylem pospolstwa mnoho Sut támo Popu Ránowe Tá násy pobrátymowe (Яворів, 1619 *Гав.* 22).

ЛПХ *див.* ЛИХИЙ.

ЛПХВАРЪ *див.* ЛИХВАРЪ.

ЛПХИЙ *див.* ЛИХИЙ.

ЛПХО¹ *див.* ЛИХО¹.

ЛПХО² *див.* ЛИХО².

ЛПХОСТЬ *ж.* Лихота, лихо: Лѣхо(с)тѣ сація (I пол. XVII ст. *Сем.* 40).

Див. ще ЛПХО¹.

ЛПЦЕ *див.* ЛИЦЕ.

ЛПЦЕМІРНІКЪ *див.* ЛИЦЕМЪРНИКЪ.

ЛПЦЕМІРЪ *див.* ЛИЦЕМЪРЪ.

ЛПЦО *див.* ЛИЦЕ.

ЛПІ *див.* ЛИ².

ЛПГІРІОНЬ *ч.* Різновид бурштину: И насадишь в негw чотыре рѣды кѣменьа, в пѣршомъ рѣде бѣде кѣмень сардїѣннь, топазїѣннь, Исмарагдъ. Во вторѣмъ анарѣзъ, сафѣръ и аспѣсь. В трѣтемъ лїгїрїѣннь, и ахатисъ, и амефистѣннь. В четвѣртомъ хрїсолитѣсь, и вирїлїѣннь, и онїхїѣннь (серед. XVII ст. *Хрон.* 105 зв.).

Див. ще ЛПГІРІОУСЪ.

ЛПНОВЪ *ж.* Линва: лїно(в) старѣю ксїєдзо(ви) рѣгати(н)скому прода(но) за з̄(л) 15 (Львів, 1633 *ЛСБ* 1052, 2).

Див. ще ЛИНВА.

ЛПНЪА *див.* ЛЪНЪА¹.

ЛПОНАРЫА *ж.* Комїсія мїського господарства: I пѣ(ц) ва(п)на то є(ст) трети(и)... даны(и) з лїонарыѣ п(н) грѣгоры(и) гасѣ(ч) з фѣрою возовою выда(л) зло(т) 14 (Львів, 1627 *ЛСБ* 1051, 3).

ЛПОХЪ *див.* ЛПОХЪ.

ЛПОВЫЙ *див.* ЛИПОВЫЙ.

ЛПСТОВНЫЙ *див.* ЛИСТОВНЫЙ.

ЛПТЕРА *див.* ЛИТЕРА.

ЛПТИ *див.* ЛИТИ.

ЛПТОРГІА *див.* ЛИТУРГИА.

ЛПХОСЛОВО *с.* Лихослѣв'я: лїхослѣво maledictum (I пол. XVII ст. *Сем.* 113).

**ЛНЯНЫЙ, ЛНЯНИЙ, ЛНАНЫЙ, ЛЬНЯ-
НЫЙ** *прикм.* 1. (який стосується насіння льону) лняний, лняний: кнзь Воронецьки(и)... взяль... насе(н)я лняного за два(д)ца(т) гроше(и) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 76); кь тому, вь тыхъ же подклетехъ макъ, солоды, семени конопные и льяныые... побравши, до домовъ своихъ... отпровадили (Володимир, 1593 *АрхЮЗР* 1/1, 340); сѣма лнаное требѣ(м) едино кь я(з)вамъ и ко штоко(м) различнымъ (XVI ст. *Травн.* 274); взяли... у Занка... гороху три чверти, мацу семень лняного (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/1, 402); lineus lin[i]ger лняний (1642 *ЛС* 256); зьбожа розные зь гумьна побрала, такъже сименя конопные и лняные (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 393).

2. (пошитий із полотна, виготовленого з прядива льону) лняний: в'став'ши ш(т) в'єчерѣ. и из'ложиль шдѣна свое. и в'зав'ши лен'тишнь. [полотно, л'наное]. и шпоясальса (1556–1561 *ПС* 406 зв.); шказальса емѣ хтось, на подобѣнство дѣвчины, якъ самъ повѣдаль, хорошею лнанною шатою шдѣтои, держачи вѣдрѣ воды пѣлноє (Вільна, 1627 *Дух.б.* 5 зв.); Починишъ тѣжъ имъ оубранья лнанны. абы закривали тѣло срамоты своѣй ш(т) бѣдрѣ ажь до стѣгнь (серед. XVII ст. *Хрон.* 106).

Див. ще **ИЛНЯНЫЙ, ЛАННЫЙ.**

ЛОБАНЬ *ч.* (людина з великим лобом) лобань. Вл.н.: Иванъ Лобань (1649 *РЗВ* 407).

Див. ще **ЛОБАЧЬ, ЛОБКО.**

ЛОБАСЬ *ч.* Лобас, лобур. Вл.н.: Васи(л) Лобась (1649 *РЗВ* 156).

ЛОБАЧЬ *ч.* Те саме, що лобань. Вл.н.: Лѣкя(н) Лобачь (1649 *РЗВ* 340).

Див. ще **ЛОБКО.**

ЛОБЗАНИЄ *с.* Цілування: ло(б)заниє цѣлова(н)є (1596 *ЛЗ* 55); Шлобызаниє: шбаапль(н)є, (!) тожь и лобзаниє (1627 *ЛБ* 148);

поцілунок: а напро(д) потреба мѣти вѣрѣ исти(н)нѣю, а не Іюдино лобзаниє, мѣвчачи швыи слова ср(д)це(м) и оустнѣми (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 912).

ЛОБЗАТЕЛЬ *ч.* Той, хто цілує: лѣстны(и) ло(б)зате(л), зра(д)ливы(и) поцѣлова(ч) (1596 *ЛЗ* 55); Не лѣстный: Не зрадливы(и), щіры(и). зри лѣсть, або ле(ст)ны(и) ло(б)зате(л) (1627 *ЛБ* 74).

ЛОБЗАТИ, ЛОБИЗАТИ, ЛОБЫЗАТИ *дієсл. недок.* (кого, що) Цілувати: и р(ч)ємоу. стѣи геврьгеи. не лобзай мене црю даи же оутро поклоню(с) бѣ твоєму аполоню ираклию (1489 *Чет.* 184); ло(б)жѣ, цѣлѣю (1596 *ЛЗ* 55); Слышите... всѣ вѣрныхъ народы, яко из папѣжѣм шукаете згоды, котѣрый вам кажет себе обожати и тлѣнныи нѣзи свои лобызати (к. XVI ст. *Укр.п.* 77); При лѣбѣго твоего Рѣдича ш(т)хѣде, Не маешъ... рыдѣти, Истиннаго Пѣстыря лице лобызѣти (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 9); Иди, а стѣпы егѣ милѣе лобызѣти (Львѣв, 1631 *Волк.* 14 зв.); osculor, atis цѣлую, лобизаю (1642 *ЛС* 295).

ЛОБИЗАТИ *див.* **ЛОБЗАТИ.**

ЛОБКО, ЛОБЬКО *ч.* Те саме, що лобань. Вл.н.: Андру(с) Лобко (1649 *РЗВ* 187); Ми(с)ко Лобько (Там же, 207).

Див. ще **ЛОБАЧЬ.**

ЛОБНЫЙ, ЛЬБНЫЙ *прикм.* Лобний. ◇ лобное (льбное) мѣсто *див.* **МѢСТО²**; лобное мѣсце, мѣсце лобное *див.* **МѢСЦЕ.**

ЛОБОДА *ж.* 1. (Chenopodium) лобода: вѣли люде листь и лободу, зѣлье розмаитѣе

(1636–1650 *ХЛ* 78); **червоная лобода** — (Origanum L.) материнка: origanum, че(р)воная лобода (1642 *ЛС* 295).

2. Вл. н., ч.: Григоре(и) Лобода гетмань и все рыще(р)ство запоро(з)ское (Корсунь, 1595 *ЛНБ* 5, II 4048, 113); Хведорь Лобода По(л)-ко(в)никъ (1649 *РЗВ* 318).

ЛОБЬ ч. 1. Лоб, чоло: Пекарский ударилъ короля... наджакомъ у лобъ (поч. XVII ст. *КЛ* 85); шляхетныхъ пановъ... Отрембьского и... Яньчого... збили и тому—жь пану Яньчому раз тятый въ лобъ на чуприне задали (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 8/III, 597); Тимоша Перебского янчарына в лобъ с правое стороны два разы ...шкодливе затято (Варшава, 1641 *ЧИОНЛ* XIV-3, 159); въ голове спередъ чере(з) лобъ рана тятая кривавая (Житомир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 59); видиль рану тятую, шкодливую въ рогъ лба, над окомъ з левое стороны (1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 532);

(*орган мислення у людини*) лоб, мозок; голова: чужимъ розумомъ справуючися и позычаючи у людей, чого во лбе не доставало, такъ великую обору збудоваль еси, шнь заледве dokonъчилъ еси тое вежи Бабилоньское (Володимир, 1592–1599 *Відп.ПО* 1053); людемъ тымъ... то толко правда, што въ своихъ подеизрѣнихъ лбахъ укнують (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1091).

2. *Перен.* Чуб, чуприна: нашли на поли нашом... подданого Троецкого... с жоною и с челядником, которого били и за лобъ ирвали (Луцьк, 1575 *АрхЮЗР* 8/VI, 425); на діакона те(ж) е(г) м(л) напа(д)ши оно(г)... китами... били... за лобъ рвали (Володимир, 1631 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 579, 122).

3. Вл. н.: А тотъ Лобъ ш(т)повѣдаль мовачи, ижь великѣю шни мають ослабѣ и фол-

гѣ, гды за оусѣпшихъ молиш'са ш(т)че (Київ, 1627 *Тр.* 38).

ЛОБЪКО *див.* ЛОБКО.

ЛОБЫЗАТИ *див.* ЛОБЗАТИ.

ЛОВЕНЄ, ЛОВЕНЬЄ, ЛОВЕНЬЄ, ЛОВЛЕНЯ, ЛОВЛЕНЬЄ, ЛОВЛѢНЄ, ЛОВЛЕНЬЄ с. Ловіння, виловлювання: хлопы ратеньские копали ровы для ловенья вьюновъ (1546 *ОГ* 25); владыка луцьки(и) ѣ именьи своемъ... четве(р)ты(и) годъ якъ почаль имъ ловленья рыбъ боронити (1552 *ОЛЗ* 177 зв.); то(т) ста(в)... спусти(ти) мели для того абы вода зо ста(в)у гулевецкого воды в ста(в) лаво(е)цки(и) не спирала и ку лове(н)ю ры(б) не шкодила (Кременець, 1564 *ЛНБ* 103, 17/Іс, 1954, 39); и того острова, яко въ пасеньи быдла, такъ въ ловленьи на нѣкоторыхъ мѣстцахъ у—въ озеряхъ, здавна оные черницы уживали (Вільна, 1566 *АЮЗР* I, 155); шні направлали сѣти свои коу ловлѣню рыбъ (XVI ст. *УЄ* №31, 103 зв.); Я... посылал еси служебника своего... до пана Бориса... просечи невода на ловенье рыбы (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 394); ему самому и его наступникомъ такъ волное завжды в озере вшелякими сетми... и удками ловенье рыбъ... позволяю (Луцьк, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 435); в млине... в пятницу мѣра вся на манастырь в каждом тыждне, волное ловленя рыб (Четвертня, 1619 *АрхЮЗР* 1/VI, 477); Прето напоминаем кождого,... абы ш(т)цо(м)... в ловенью рыбъ жадного пренагабанья и перешкоды не чиниль (Мошни, 1649 *ЦНБ ДА/13*, 103).

Див. ще ЛОВИТВА, ЛОВЛЕНІЄ, ЛОВЬ, ЛОВЫ.

ЛОВЕНЬЄ *див.* ЛОВЕНЄ.

ЛОВЕНЬЄ *див.* ЛОВЕНЄ.

ЛОВЕЦЬ, ЛОВЕЦЬ *ч.* 1. (*той, хто ловить дичину, рибу*) ловець: Та знаменіє имоуť мѡр'стїи пловци, на кораблехъ своихъ. и рыбные ловци (Дермань, 1604 *Нал. Кр.* 2); Вдячне... ловець звыклъ спѣвати, якъ посполите мовять, гды пташку въ сѣть хочет уловити (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 797); venator, ловите(л), лове(ц) (1642 *ЛС* 409); *Образно:* не разумѣли народу рускаго люди тайное пропасти в покрытой ямѣ, в которую ловци звѣрей ловят (1608–1609 *Виш.Зач.* 213).

2. *Перен.* (*той, хто наverts на щось, схиляс до чогось*) ловець: Ходиль пакъ їс при мори галилейстѣ(м). а оуз(д)рѣль та(м), два брата... замѣтающихъ сѣ(т) в' море, бо были рыбаеве. и рекль и(м), идѣта за м'ною. а оучїню ва(с) лов'ца члкомъ (1556–1561 *ПЄ* 29); Маєть црковъ бжїа пастыро(в), має(т) лѡвцо(в), маєть пе(р)грїмо(в)... //... має(т) рїцero(в) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 201–202); Подыте за мновъ, учиню васъ ловцы людомъ (XVI ст. *НЄ* 90); Єго дша якъ пташокъ w(т) тенєть таємныхъ Лѡвцовъ оушлѣ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 9); Прєто радуйтєса... бг(с)лѡвци, Премоу(д)рїи... члѣвкwmъ лѡвци (Чернігів, 1646 *Перло* 52 зв.).

ЛОВЕЦЬ *див.* ЛОВЕЦЬ.

ЛОВИСКО *с.* Мисливське угіддя: тоє... имє(н)є моє... з реками болота(ми) ставы ставищами и ловисками... //... продаю (Луцьк, 1613 *ЛНБ* 5, III 4054, 1 зв.–2).

Див. ще ЛОВИЦЕ.

ЛОВИТВА *жс.* 1. Ловитва, ловіння: андрей вѣрною(л)са на прѣвлю хїтрость. и пот(м) сь брат(м) свои(м) ловїтвоу рыбъ по-

ча(л) чинїти (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* №29515, 152).

2. *Перен.* (*навернення на що-небудь, схилання до чого-небудь*) ловитва, ловля: Не долго ли тая ловїтва послужить, ани Петръ — апостол тобѣ не поблажить (к. XVI ст. *Укр.п.* 79); Тая унѣя влоскими фортелми єсть уплетенна и закрыта предъ тыми, на которыхъ ловїтву застановлено, абы до ней вязли, якъ птахи въ мысливцеву сѣтку (1626 *Кир.Н.* 18); Длѣ той причїны зна(к) той показале(м) ва(м). та(к) бо выплните лови(т)воу мою (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 233 зв.).

Див. ще ЛОВЕНЄ.

Пор. ЛОВИТИ.

ЛОВИТИ, ЛОВІТИ, ЛОВІТИ *дієсл. недок.*

1. (*що*) (*займатися ловінням дичини, риби*) ловити: єму досталася... третая часть... и ста(в) которы(и) єсть по(д) за(м)комъ в то(м) єму третая(ж) часть не(ж)ли мають wни з него рыбѣ ловити на замо(к) ко(ж)ды(и) длѣ своего пожи(т)ку (Краків, 1527 *Гр.Вишн.*); все село сего лета... пови(н)ни... гать гатити ѣ вобрѣбе пово(р)скомъ пови(н)ни по(и)ти ѣ восту(п) зве(р) ловити (Черногород, 1578 *ПВКРДА* III, 58); Євстафїю... кгда бы(л) выѣха(л) в' полє ловїти звѣрѣ, оуказальса образъ Роспѣтїа Хѡва в' посрєдкѣ роговъ єлени(х) (Київ, бл. 1619 *Обр.* 14); ловїти — sortacio (I пол. XVII ст. *Своб.* 32); ловїти — uenog (Там же); отче Симоновський, расказуємо... же грозишь и страшишь ихъ, абыс не важыли рыбѣ ловити на потребу... нашу (1649 *ШКН* 180).

2. *Перен.* (*кого*) (*навертати на що-небудь, схилати до чого-небудь*) ловити: и почаль... црѣ максимьянъ ловити словєсы лестными

стго дмитрея (1489 *Чет.* 54 зв.); Але не такъ ловиль або показаль яко ннѣшній блюзнѣреве и фалшивій оуч(и)теліє. котори(х) то потаємне а фалшиве ловать цѣлоу ю нощъ въ блудѣ свое(м) мещощ(и) сѣти свои на тыи оубогыи рыбкы на люди простыи извѣдачи и(х) ш(т) правды бжїа. лестными словы (XVI ст. *УИ* 1911/2, 74); а ку тому же тежъ вы не такъ на нихъ, яко Рымляне, натираете, а... и сами ничего не розумеете, протожъ васъ по одному ловять (Вільна, 1599 *Ант.* 975); на то ємоу ш(т)повѣди(ли) рыби(т)вы его. ги и(ж) є(с)мо пє(р)вѣй ловили вночи оу темноста(х). то є(ст) въ шмы(л)ны(х) наука(х) въ шно(м) законѣ старо(м) (к. XVI ст. *УС* № 31, 193); Такъже и насъ и васъ ловять лагодне латинницы и унѣаты (1626 *Кир.Н.* 9); Абѣсте члвквъ малвѣрныхъ ловили, и з глубинѣ те(м)нои грѣха... на свѣтъ извѣдили (Чернігів, 1646 *Перло* 52 зв.).

Див. ще ЛОВЛЕВАТИ.

ЛОВИЩЕ с. Те саме, що ловиско: маюť шни тот... замок... зо всими людми... //... з дѣбровами и гаи и з ловы и з ловищи (Вільна, 1507 *AS* III, 42–43); панъ петръ... //... вели ку врочыщамъ лавамъ, ш(т) лавъ ку двору се(н)кгушькову которы(й) быва(л) ъ ловищахъ (1546 *ОГ* 43 зв.–44); Я... визнаваю... и(ж)... застави(л) єми ихъ мл(с)ти име(н)є моє... з ловы и з ловищами (Житомир, 1584 *АЖМУ* 134); ловища зверинные, звѣринные (зверинные) ловища — угіддя для полювання на звірину: маєть шн тот замокъ... (держати)... з ловищи зверинными и пташими (Берестя, 1508 *AS* III, 56); Я... записаль єми селище климятинъ... Макарью... съ пашными землями... и зъ звѣринными ловищи (Київ, 1512

АЮЗР I, 45); записаль єми..., селище... манастырю... з зверинными ловищи и с озеры (Київ, 1512 *АрхЮЗР* 1/VI, 17); ловища пташиє — угіддя для полювання на птицю: маєть шн тот замокъ... (держати)... з ловищи зверинными и пташими (Берестя, 1508 *AS* III, 56); посполитые ловища — громадські мисливські угіддя: маєть кна(з)... тоє имѣ(н)є держати... и зверинными ловы и посполитыми ловищи (1517 або 1520 *Арх.Р.* фотокоп. 42); Маєть шн самъ... двор... и фольварок... держати... с польми... и с посполитыми ловищи (Краків, 1521 *AS* III, 210).

ЛОВИТИ *див. ЛОВИТИ.*

ЛОВІТИ *див. ЛОВИТИ.*

ЛОВКОВСКИЙ *прикм.* Мисливський. ◊ стрелба ловковская *див. СТРЕЛБА.*

ЛОВЛЕВАТИ, ЛОВЛИВАТИ *дієсл. недок., многокр.* (що) Ловити, виловлювати: ъ Тѣрю их не впускаешъ, в которѣюжъ рекѣ дѣды и штцы и шни сами встѣнь свой волный мевали и єзы бивали и рыбѣ ловливали (Краків, 1527 *AS* III, 310); а потомъ... на другой стороне ставу нашего... посадили и вставичне себе въ ставу... рыбы ловлевали (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 6/1, 52).

Див. ще ЛОВИТИ.

ЛОВЛЕНІЄ с. *Перен.* (навернення на щонебудь, схиляння до чого-небудь) спокушання, заманювання: Подобает же и намъ възлюбленныи, терпеливыи быти вѣ преслѣдованю и осторѣжныи... противу змієвы воды; абѣсмо обачивши ю, могли оубѣчи предѣ нею; и ш(т) бга на(м) данными крилами възлетѣти до правды досконалои: то

есть оуходачи еретической лести, и ловленія (Почаїв, 1618 *Зерц.* 61); Избави дѣшѣ мою... и ѡ(т) бѣсовскогѡ хитрогѡ лщѣніа, // и повседнѣвногѡ тѣхъ ловленія (Чернігів, *Перло* 22–22 зв.).

Пор. **ЛОВИТИ**.

ЛОВЛЕНЬЄ див. **ЛОВЕНЄ**.

ЛОВЛЕНЯ див. **ЛОВЕНЄ**.

ЛОВЛИ мн. (територія, призначена для мисливства, рибальства) угіддя. ◊ **ловли зверини** — звіроловне угіддя: продала пасеку... от вершины до устья Макаровка, речокъ, с плесами, ловлями рибними и звериними (Чигирин, 1630 *ЧИОНЛ* VIII-3, 17); **ловли рибни** — угіддя для вилову риби: продала пасеку... от вершины до устья Макаровка... речокъ с плесами, ловли рибни и зверини (Там же).

Див. ще **ЛОВЫ**.

Пор. **ЛОВИТИ**.

ЛОВЛИВАТИ див. **ЛОВЛЕВАТИ**.

ЛОВЛѢНЄ див. **ЛОВЕНЄ**.

ЛОВЧИЙ див. **ЛОВЧЫЙ**.

ЛОВЧЫЙ, ЛОВЧИЙ, ЛОВЧЫЙ прикм.

1. Мисливський: Слѣжба ловьчаа. Пови(н)ни тежъ каневъцы... є(з)дити... в ловы... и ловити... три дни (1552 *ОКан.З.* 22); а ѡ(т)то(л) оуже мѣркѣй, іакъ то ловчю або щасливю сѣткѣ тѣе римскіе риболове маю(т), и іакъ и(з) свои(х) лѣповъ и сѣтей котѣрыє на чужіе грѣши пороз'ставлалѣ, значный ѡбловъ ѡ(т)-носатъ (Острог, 1598–1599 *Апокр.* 172).

2. У ролі ім. (придворний, що відав княжам полюванням; почесне придворне звання)

ловчий, -ого: с тыхъ же людей подати:... ловчому куниця да корчага меду (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 10); пан Зикгмунт... а пан Станислав... ловчий белзьский... //... во вьси тые именья... увезали се и въ держане взяли (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 321–322); тоє... имє(н)є моє... // продаю... и все што ѡ(д)но є(с)ми на тѣю ча(ст) кнегини(н)скѣю ме(л)... п̄ну ловчому повороча(л) (Луцьк, 1613 *ЛНБ* 5, III 4054, 1 зв.–2); па(н) петръ... ловчыи бра(ц)лавски(и) для вписаня до кни(г) нине(ш)ны(х) кгро(д)скихъ житомє(р)скихъ подаль и ѡчевисто призна(л) ли(ст) доброво(л)ны(и) запи(с) сво(и) заста(в)ны(и) с печат(ю) и с по(д)писо(м) руки свое(и) вла(с)но(и) (Житомир, 1650 *ПИ* 43).

ЛОВЧЫНАЯ ж. Дружина ловчого: передо мною... буркграбим луцьким слуга... панєе Гелєны... ловчыное новокгородское, позосталое малжоньки зошѣлого урожоного пана Стефана... ловчого новокгородского протестовал се противко... кнежати... Еремиеви-Михалови Корибутови (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 452).

ЛОВЬ ч. 1. Лови, полювання: поехали нечестивыи мѣчитель гѣмо(н) на ловъ. // взалъса конь его на воздухъ. свергль его в дебриє (1489 *Чет.* 66–66 зв.); пришли до ѡ(с)та рѣки дѣбысы... та(м) те(ж) ѡбачи(в)ши веселое положєнє... забави(ли)си лово(м) ро(з)маито(г) звѣрѣ (1582 *Кр.Стр.* 83); Грѣхъ ширѣко цр(с)твѣтєть, лѣж са в' нарѣдѣх' криє(т): а хищєніє іакѡ звѣрѣ з лову жыєть (Почаїв, 1618 *Зерц.* 29 зв.); Члѣвкъ котѣрый кѡлвєкъ з' сыновѣ Израїлєвы(х), єсли лѡвомъ, або птѣшницствомъ оухватитъ звѣра... не-

хай выліе кро(в) з негw (серед. XVII ст. *Хрон.* 121 зв.).

2. *Перен.* (навернення на що-небудь, схилання до чого-небудь) ловля: Вы же ѡбѣгаите w(т) тако(г) ловѡ, и до Бо(г)а вашѡ наклонѣте главѡ (к. XVI — поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 86); и за(с) муси(т) быти, и(ж) вы оупере(д) пе(т)рова исти(н)наго лову мрежею словесь, дѡа стго оуловлѣни (1599 *Виш.Кн.* 213 зв.); Обличеніе діавола — миродер'жца и преле(ст)ный ловъ его вѣка сего скоро погибающа(г)о, о(т)совлекшагоса с' хитроуплетены(х) сѣте(и) его голака-стра(н)ника... ко другому, будущому вѣку градушаго, учиненое (1599–1600 *Виш.Кн.* 203 зв.); ксенз Скарга от себе книжку, злѣпивши, выдал и назвал ее, хвалячися королеви, “ловом”, а то подобно и праведно, яко погибших и миролюбных ловити будет (1608–1609 *Виш.Зач.* 207).

Див. ще ЛОВЕНЄ, ЛОВЕНІЄ, ЛОВЫ.

Пор. ЛОВИТИ.

ЛОВЬЛЕНІЄ *див.* ЛОВЛЕНІЄ.

ЛОВЬЛЕНЬЄ *див.* ЛОВЕНЄ.

ЛОВЬЧИЙ *див.* ЛОВЧИЙ.

ЛОВЫ *мн.* 1. Мисливське угіддя: дал есми... имѣнье... Котеневъ... з бобровыми гоны, и з ловы, и с полми (Вінниця, 1504 *АрхЮЗР* 8/IV, 173); Мают вни тот... замок... //... з их всеми землами... боры и лесы... и з ловы и з ловищи (Вільна, 1507 *AS* III, 42–43); Олександръ... предку нашому тое имѣне Вишенки, якъ с озера, так з ловы... на вѣчность даль (Київ, 1545 *АрхЮЗР* 1/VI, 39); Я... позычи(л) триста и деве(т)деся(т) копь гроше(и)... в которы(х) пѣнязехъ заста-

ви(л)... имє(н)є моє... с по(л)ми, дубровами... з ловы и з ловищами (Житомир, 1584 *АЖМУ* 134); **ловы звериные (звѣриныє), зверинные ловы**— угіддя для полювання на звірину: мы потвержаем сим... листом... ему... со всеми людми... и з ловы звериными (Берестя, 1516 *AS* III, 135); ку тому в Чолниці одно дворище зо всімъ на все... з ловы звериными (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 7/II, 382); Маєть вн... тыє... села держати... з ловы звѣриными (Львів, 1509 *AS* III, 70); А записаль есми ихъ святому Миколи... с озера... и изъ зверинными ловы (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 11); **ловы пташии (пташыи)**— угіддя для полювання на птицю: запродаць есми имѣнья свои... з ловы... пташиими (Вінниця, 1506 *АрхЮЗР* 8/IV, 175); Має(т)... па(н) бра(с)ла(в)ски(и)... тоє имє(н)є... з зє(м)лями по(л)ми сеножа(т)ми... з ловы звери(н)ными пташиими... //... дє(р)жати (Люблін, 1591 *ЦДДА.Л* 181, 2, 105, 3, 1); має(т)ность... // па(н) богдашевичъ має(т) вбняти с ко(р)чмою з кгрѣнѣтами... зъ ловы звери(н)ными пташыими (Крупець, 1643 *ЛНБ* 103, 21/Id, 1006, 18 зв.); **ловы рыбные, рыбные ловы**— угіддя для рибальства: жаловали... іако бы кри(в)ды... чина(т) іако пола пашные дерево бо(р)тное ловы рыбные... на реце десне... до сего часу чинити не переставаю(т) (Київ, 1585 *ЦНБ ДА/П-216*, 1); Я... заставиль есми пану городничому имене моє... з людми... платы грошовыми и данью медовою и иными всакими подачками... и з зверинными... и рыбными ловы (Луцьк, 1570 *AS* VII, 361); панъ староста... в моц, в держане... отцу Петронию... тыє вышъ помененые... монастыри подаль, то есть самые церкви...

ЛОВЯЩИЙ

з кгрунтами оселыми и неоселыми... ловы рыбными и зверинными (Овруч, 1617 *АрхЮЗР* I/VI, 449).

2. (феодальна повинність) лови, полювання: Ловы, Пови(н)ни бояре, мещане и волощане ходити 8 го(д) ра(з) пе(р)вою порошою съ старостою або съ служебныки его 8 ловы на поле за трѹбешо(м) (Варшава, 1616 *ООЗ-2*, 2 зв.).

Див. ще ЛОВЕНЄ, ЛОВЕНІЄ, ЛОВЛЯ, ЛОВЬ.

Пор. ЛОВИТИ.

ЛОВЯЩИЙ *дісприкм. у ролі прикм.* Ловильный: дѣша наша іако птица избависа ѡ(т) сѣтти ловищихъ. сѣтъ сокрѹшиса. и мы избавлены быхо(м) (1489 *Чет.* 146).

ЛОГІЙСКИЙ *прикм. (заснований на законах логіки)* логічний: Поневажъ Бозскіе догматы вышше вшелякое мысли суть, и вышше вшелякое быстрости очное, презъ вѣру толко осягненныи и всякое умѣтности логійское отбѣгають (1603 *Пит.* 107).

ЛОГОВИСКО *с.* Місце перебування. *Перен.* логовиско мирское — світське життя: подобно не только народа, але ни самого книгочию народонаставника, пана Юрка, з логовиска мирского бы выторгнути не могл (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 192).

ЛОГОФЕТЬ, ЛОГОФЕТЬ, ЛОГОФЕТЬ, ЛОКГОФЕТЬ *ч. (завідувач канцелярії і хранитель печаті молдавського господаря)* логофет, канцлер: А на болшѹю крѣпость и потвѣрженіе тому... вышеписанному велѣли есмы нашему вѣрному [панѹ Т]ѣѣтѣлѣ (!) логофетѹ писати и нашѹ печать завѣсити к семѹ листѹ нашемѹ (Васлуй, 1502 *ВД* II, 203); а пак хотар Трестянецѹ да естъ покѹда

хотариль наш вѣрны болѣринѹ панѹ Таѣтѣлѣ логофетѹ кѹ верху ѡт Михѹчани промежи ними (Ясси, 1508 *ДВВ* I, 3); такожь дали и потвѣрдили есмы... тоадерѹ логофетѹ, свои правіи и питоміи и выкупленіи холопи цигани, що ѡ(н) ихъ кѹпиль на свои(х) прави(х) пинѣзи (Гирлов, 1524 *Cost.DS* 441); Але вла(с)но по тоє(м) посланы(и) в ты(м) пошоло(м) до локгофета просащи его и (в)казѹчи же господа(р) са(м) каза(л) приехати (Ясси, 1627 *ЛСБ* 499, 1); веліки(и) логофетѹ мѡ(л)давски(и) в сове(р)шеніе цркви са(м) собою прынесѹ и дв(б)рохо(т)нѣ ѡ(т)даде 150 талиаро(в) золотѡвы(х) (Львѣв, 1629 *ЛСБ* 1051, 2).

Див. ще ЛОГОФЕТАСЬ.

ЛОГОФЕТАСЬ *ч.* Те саме, що логофетѹ: в то(ж) врѣміе хр(с)толюбѣвого вѡ(и)вѡды хр(с)толюбѣвы(и) совѣ(т)никѹ и дв(б)родѣтеле(м)... пна свѡего исти(н)ны(и) наслѣдникѹ блгорѡ(д)ны(и) ки(р) дѣмитрыє логѡфетасѹ, веліки(и) логофетѹ мѡ(л)давски(и) в сове(р)шеніе цркви са(м) собою прынесѹ и дв(б)рохо(т)нѣ ѡ(т)даде 150 талиаро(в) золотѡвы(х) (Львѣв, 1629 *ЛСБ* 1051, 2).

ЛОГОФЕТЬ *див. ЛОГОФЕТЬ.*

ЛОГЬ *ч. 1.* Лощина, видолинок: ино кѹ тому мѣстцу кѹ ложчинѣ кѹ дубу пришли кѹ той Прилѣпской земли..., отъ того сумѣжъя логомѹ посередѹ мху вѹ рѣчку вѹ Студенку, гдѣ встала зѹ болота (Новгородок, 1518 *АЮЗР* I, 59); отъ того мосту зѹ Домли рѣки на лѣво вѹ ручай, тымѹ вручаемѹ вѹ каменье на логу, оттоле логомѹ в чорный лѣсѹ (Там же, 58); ѡ(т) тоє крыницы повелѹ князь... логомѹ ѹверхъ... и... вказалѹ намѹ кошарыще (1546 *ОГ* 58).

2. У складі вл.н.: **логъ белоголовский**: Понаместникъ че(р)неховски(и)... з бояры... //... вели дубровою... и привели к логъ белоголо(в)ско(мъ) (1546 *ОГ* 83–83 зв.).

Див. ще ЛОЖЧИНА.

Пор. ЛОЖОКЪ.

ЛОГОФЕТЪ *див. ЛОГОФЕТЪ.*

ЛОДИЯ, ЛОДІЯ *ж.* (вєслове або вітрильне судно) човен: подобен єсмь в мори в корабли плавающим, яже не вѣдучим добрѣ правити корабля, недоумѣются и о величествѣ корабля скорбят, яко много волнение прирощается к нему и протчая читай до возшествия в лодию (1615–1616 *Виш.Поз.мисл.* 238); cata(e) sorium лодія (1642 *ЛС* 115).

Див. ще ЛАДИЯ, ЛОДЬ, ЛОДЯ.

ЛОДІЯ *див. ЛОДИЯ.*

ЛОДКА, ЛУДКА *ж.* Невеликий човен: а w(н) пре(з) за(м)кнення шблежоно(г) по(р)тѣ в мало(и) и латано(и) ло(д)цѣ ѡтекъ на море (1582 *Кр.Стр.* 77 зв.); Три рѣчи // соу(т) мнѣ троу(д)ные, а четве(р)той зѣбла не вѣдаю: дорогоу шрла в' нѣбъ: дороги шкрѣта або лw(д)кы посро(д)коу мѣра: дорогы оужа на скалѣ: а дорогы моужа в млodenствѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 2–2 зв.); ниxтѣ самѣ собѣю не мѣжетъ перейти, и перебыти мѣра, не маючи лѣгкои и сѣпте(л)нои з' дѣрева оурѣбленои ло(д)ки, котѣраа бы самá повѣрхъ воды плыти могла (Вильна, 1627 *Дух.б.* 347); *Образно:* Тѣ(т) є(ст) шписанаа вѣра правдиваа, надѣа ... и иншіѣ вѣ цнѣты, котѣрыѣ знача(т) собѣ Православныѣ сынѣвє, плываючи в' луд(д)цѣ Цркви Восточноѣ Православноѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 7).

ЛОДОВАТЫЙ *прикм.* Льодовитий. ◇ лодоватое море *див. МОРЕ.*

ЛОДЬ *ж.* Те саме, що лодия: Ладіа: Лодь (1627 *ЛБ* 57); Правда то єсть, же Кроль и вшелакій Преложоный неумѣтный, іако єдєнь повѣдѣль, є(ст) Лодь бє(з) стѣрника, и Птакъ бє(з) пѣра (Львів, 1646 *Ном.* 3).

Див. ще ЛАДИЯ.

ЛОДЯ, ЛОДЬЯ, ЛОДА, ЛУДЯ *ж.* Те саме, що лодия: почали пагании злии. в лодью скакати. нагие мечи в роукахъ своихъ держаше (1489 *Чет.* 245); И сталаса боура великаа на моры. аж' са лода покрывала волнами, але w(н) спаль (1556–1561 *ЛС* 43 зв.); пок'ликали своихъ товаришовъ. котѣрыи то были на инои лоудѣ. абы приехав'ши помог'ли имь (Там же, 227 зв.); и борзо послѣ того выстоупил в лодю съ оучнкі своими. И плынул до оукраин далманоутских (Володимир, 1571 *ВИАС* II, 56); и кѣли плыноули того часоу оусноуль іс, и пришли боура и вѣтры на мѣре, и влѣны са в лоу(д)ю влѣвали (XVI ст. *УЄ Літк.* 36); особу духовную шарпаючи и бючы, посполу з другими едучого з лоди вѣ воду кгвалтомъ и ничого имь не винныхъ повыпихали и зѣгола зѣ лоди вывернули, хотечы их всих потопити (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* I/VI, 582–583); ancytomachus ... дуба(с) лодья (1642 *ЛС* 83).

Див. ще ЛАДИЯ, ЛОДИЯ, ЛОДЬ.

ЛОДА *див. ЛОДЯ.*

ЛОДАНЫЙ *прикм.* Човновий: Артѣмw(н): цѣль, або заслѣна лоданаа, жаге(л) корабе(л)ны(и), Пла(х)та шкѣтнаа (1627 *ЛБ* 180).

ЛОЖ *див. ЛОЖЬ.*

ЛОЖА¹ ж. Те саме, що **ложе¹**: оусталь же оутро ст̄иї никита w(т) ложки своеє (1489 *Чет.* 29 зв.); и въсхопивса цр̄ь w(т) ложки своеє. и рече ем̄. хто еси ты (Там же, 97); Тѣды Алексáндерь вст̄пиль... до пала́цѣ гдѣ бы́ли лóжи з' чистого зóлота справлены (серед. XVII ст. *Хрон.* 459 зв.).

ЛОЖА² ж. Те саме, що **ложе²**: видил... есми его раны: на персех, на правой стороне, рана велми синяя... другая кривая в горле, знати, иж щепá, отскочивши от ложки, ранила (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 394).

ЛОЖАБОКЪ ч. Лежебок, лежебока: Хиба кто по Павлу, смертнóу мудрость вѣка сего возлюбивши и вшетеченством паче честнаго ложкабока житие вѣка сего приходит изволивши, к вам отбѣжит и согласитися схочет (1598 *Виш.Кн.* 125).

ЛОЖЕ¹ с. Ложе, постіль: возлежащю в ноци на ложки своемъ. явильса ем̄ а́нгл̄ь господень (1489 *Чет.* 29 зв.); На ложки моемъ въ ноци глядала есмь, егоже милует душа моя... искала есми его, а не нашла (XVI ст. *Песн.п.* 51); и дѣти мои со мною на ложки соуть. не могу в'стати, а дати тобѣ (1556–1561 *ПЄ* 266 зв.); Стефанъ Усь, любо на тѣли хоробою зложоны(и), и на ложу отпочываючи, але еднакъ на умысли будучи добре здоровы(м)... всѣ(м) дѣтка(м) свои(м) таковоє спораженіє зоставує(т) (Холм, 1648 *Тест. Ст.* 470); *Образно*: Ты и вѣтри w(т) лѣжъ сво́ихъ изводишь, И вгнѣпáлныи стра́шнїи Грѣмы родишь (Чернігів, 1646 *Перло* 42); **ложе болѣзненное** — (місце вічних муж) пекло: Обачте... яковѣе лóже зготовáла вамъ, на котóромъ лáжете вѣчне спáти: Лóже болѣзненное, стра́шное, вгнѣмь пла́мени геєнь-

скаго, и дымомъ тмы вѣчнои прикрѣтоє (Почаїв, 1618 *Зерц.* 41); **ложе непокаляное** — законне, шлюбне ложе: Честна женитва во всемъ, и ложе непокаляное, а вшетечникомъ и блудникомъ судить Богъ (1603 *Пит.* 87); **ложе смерти** — смертне ложе: Первое сливется в пи(с)мѣ ст̄ом лясуь ме(р)тись то есть ложе см̄рти, бо д̄ши та(м). тонѣтъ в ложки (серед. XVII ст. *Луц.* 526); **ложе смертное (смертное)** — а) те саме, що **ложе смерти**: а потимъ дѣволъ, w(т) старости... на лóже смѣртное w(т)вóдитъ грѣшника (Чернігів, 1646 *Перло* 124 зв.); б) те саме, що **ложе болѣзненное**: не w(т)кладай до оутра, до старости на лóже смѣртное (Почаїв, 1618 *Зерц.* 41 зв.); **неуцтивога ложка сынъ див. СЫНЬ**; **нечистого ложка сынъ див. СЫНЬ**.

Див. ще ЛОЖА¹.

ЛОЖЕ² с. (дерев'яна частина вогнепальної зброї) ложе: loza wo wsiech del lychyi, a jnszy dela derawi (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 1/VI, 21); Дело спижное стои(ть) пере(д) замькомъ 8 пригоро(д)кѣ бе(з) покры(ть)а // Ложе шковано по старосвецъки(и) але вже згнило (1552 *ОЛЗ* 158 зв.–159); дадемъ... до того полгакъ въ чирвономъ ложу новоосажоный, пороховницу козацкую (Володимир, 1599 *АрхЮЗР* 6/1, 273); кѣля до не(г) побо(л)шъ гѣсино(г) а(и)ца, ложе шковано на ко(з)ле стои(т) (Варшава, 1616 *ООЗ-2*, 1 зв.).

Див. ще ЛОЖА².

ЛОЖЕНОСИТЕЛЬ ч. (той, хто носить лектику) лектикарій: lecticarius ложеносител(ь) (1642 *ЛС* 252).

ЛОЖЕСНА мн. (дїтородний орган жінки) матка: ни w ком то не писано. только w х(с)ѣ. шдинь бо то(т) двичии ложесна

сты́мь нарожѣниѣ(м) свои(м) ш(т)вориль. и затвориль ка(к) и перво (1489 *Чет.* 138); Преч(с̄)таа дво нетлѣннаа. Ты в лужесна́хъ Мѣрнихъ, Дѣхомъ сты́мь шсвѣщенна, Ты́мъ же Дѣхомъ сты́мъ и в Рож(д)ѣствѣ есте(с) просвѣще(н)на (Чернігів, 1646 *Перло* 35 зв.).

ЛОЖЕЧКА ж. Пристрій для чищення вух: ложечка, що ухо чистят — auriscalpium (I пол. XVII ст. *Своб.* 32).

ЛОЖЕЧКО с. (*криті ноші*) лектика: И тоє ж то лóжечко соломо́ново ше(ст) деса(т) моужей силныхъ з наймоцнѣ(и)шихъ въ йили шбоходать, и стерегоу(т) всѣ в рѣкахъ своихъ мѣчъ тримаючи, и на войноу готóви (поч. XVII ст. *Проп.р.* 25 зв.).

Див. ще ЛЕКТИКА.

ЛОЖИТИ дієсл. недок. (що на що) (*вирочати на що-небудь гроші*) вкладати (у що): сведчачий... коштьт немалый на тоє ложивши, перед часомъ, тому акътови веселному назначонымъ... так на марьцепаны, яко и инъшие потреби... реместникомъ пенязы подаваль (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 8/III, 596).

ЛОЖАЧИСА дієприсл. (*вкладаючися до сну*) лягаючи: да аще хто ложачиса снати. въспомане(т) стго никитѣ // и шнѣ (ш)т дыавола застѣпить. и въ храмъ то(т) злого дѣа не поустить (1489 *Чет.* 36).

ЛОЖИЦА ж. Євхаристійна ложка: з волею пановъ брати(и) за жадане(м)... морозова а(н)дрѣя бѣлдаги зятя, гды дароваль... кели(х), до котрого справуючи звѣздѣ, ложницѣ, и дѣскоць приложи́ле(м) (Львів, 1622 *ЛСБ* 1049, 2 зв.); Кѣли(х) сребрѣны(и) злотисты(и). и диско(с) звездá ложица сребрѣ-

ныѣ (Луцьк, 1627 *ПВКРДА* I-2, 255); дыскоць, ложица, звѣзда и копіе серебряное позолотистое (Густин, 1638 *АЮЗР* III, 20).

Див. ще ЛОЖКА, ЛЫЖИЦА, ЛЫЖКА.

ЛОЖКА, ЛЬЖЬКА ж. 1. (*знаряддя для їди*) ложка: Петръ Богданович Загоровский... з рук ѣ пана Єнка... взал... ложек дванадцат (Несухойже, 1550 *AS* VI, 5); А ижъ тамъ вышей не спомнено ложекъ тузина и двухъ коберцовъ... бомъ тые отдалъ ложекъ тузинѣ... Филипу а Андреяну (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* I/1, 26); позваны(и) побра(л)... кубко(в) два... ложо(к) по(л)тора ту(з)ня (Вінниця, 1610 *ЛНБ* 5, II 4052, 150);

(*міра місткості*) ложка: възми д̄ коренѣ припоу(т)никова. и чѣтыри лѣжки воды и чѣтыри оужицѣ вина (XVI ст. *УТ* фотокоп. 2 зв.); Тако(ж) кого тра(с)ца днѣвнаа дрѣжи(т). възми боуквицѣ ло(ж)коу. а двѣ ло(ж)кы припоу(т)ника (Там же); у Русачька... ложекъ срибрны(х) две, которые важили луто(в) чоты(р)на(д)цать (Житомир, 1650 *ДМВН* 194).

2. Те саме, що **ложица**: Келихъ великій сребреный позлотистый миска, ложка и звезда позлотиста (Київ, 1554 *КМПИ* I, дод. 6); Дейсусъ, сосудъ церковный: келехъ, ложка, звезда и воздуха (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 7/1, 239); заставуемы... дискоць сребреный позлотистый, ложка сребренаа (Локачі, 1593 *АрхЮЗР* I/1, 365); князь стефанъ... из жоноу... надали есмо... до церкви... келехъ сребреный и мисочка и звѣзда ложка все тоє сребреное (Четвертин, 1610 *ВИАС* I, 10); Кѣбокъ... Келихъ и ло(ж)ка и ди(с)ко(с) сребреные... кади(л)ница сребрѣнаа (Луцьк, 1627 *ПВКРДА* I-2, 259).

Див. ще ЛЫЖКА, ЛЫЖИЦА.

ЛОЖКО, ЛОЖЬКО *с.* Ліжко, постіль: Й... визнаваю... и(ж) іакобы(х)... брата свого... наеха(в)ши на дво(р) его... вза(в)ши з ложка... и(з) ведомо(ст)ю ма(т)ки своєї... замордовати ме(л) (Луцьк, 1563 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1810, 22); ззґй ми пончохи и загрґй ми ложка кгдажь барзо зле ся маю (к. XVIст. *Розм.* 44 зв.); черевики и капґци того балверґчика найшли подь лужкомь, а в ложьку поясь и шапку тогожь балверґчика (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 8/III, 474); Царь... Раню вставаль, позно са клаль, а з' ложка са порываль завжды, ш добрґ посполитомь мыслачи, и в(т)правґючи што потреба (Київ, бл. 1619 *О обр.* 174); пань Кгавловский для хоробы своєї... не тылко жебы мене себе якую оборону дати, але и з ложка рушитисе не могль (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 476).

Див. ще ЛУЖКО.

ЛОЖНЕ *присл.* Фальшиво, облудно: шатань, ослґпивши шчи лю(д)скіи, бґде показовати мнґгі чґда ложне (Чернігів, 1646 *Перло* 136 зв.).

Див. ще ЛОЖНО.

ЛОЖНИЙ *див. ЛОЖНЫЙ?*

ЛОЖНИК *див. ЛОЖНИКЪ.*

ЛОЖНИКЪ, ЛОЖНИК, ЛОЖЬНИКЪ *ч.* Ліжник, укривало: взяли... //... врадника... Яна... речей, которые... были в малой коморце: однорядок сукна влоского зеленого з шнурами шолковыми... ложник белый (Володимир, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 163–164); побрати казалъ... узголовий скураных мишцовых дви — за копу грошей купленые; ложниковь домовое работы шесть — лож-

ник по двацати грошей (Кременець, 1593 *АрхЮЗР* 1/VI, 98); сало, купленое за пятьдесят грошей, ложниковь три, каждый по сороку грошей (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 3/I, 219); габа(ч), ко(ш)това(л) золоты(х) пя(т)... се(р)мяга новая — копа... ложьнико(в) два, купленые по тры золотые по(л)ские (Житомир, 1650 *ДМВН* 207).

Див. ще ЛУЖНИКЪ.

ЛОЖНИЦА, ЛОЖЬНИЦА *ж.* Ложница, опочивальня: мти же его не вґдаючи // имґла печаль великоу и плачь по вса дни. и не исхожаше ис ложьници своєї (1489 *Чет.* 149 зв.–150); Невґстни(к), чрґтогь: ложьница (1627 *ЛБ* 72); *Образно:* женихъ... на(д)ходи(т), которого... шпередити на(м) потреба, абы насъ спґчих'... не застал' по которогш до ложьници входґ, дверґ бґдґть затворены, и зостанемш за дверми не коронованы (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 154).

ЛОЖНІЙ *див. ЛОЖНЫЙ?*

ЛОЖНО *присл.* Те саме, що ложне: Але дивь, яко ложно удают, абы их першій папамль быти наступником Петра святого апостола яко апостола римского (Львів, 1605–1606 *Перест.* 50).

ЛОЖНЫЙ¹, ЛОЖЬНЫЙ *прикм. 1. (призначений для ліжка)* ліжковий: сґ(к)но багрґвои фґ(р)бы по(р)фира ло(ж)наа (1596 *ЛЗ* 68).

◇ **хороба ложьнаа** *див. ХОРОБА.*

ЛОЖНЫЙ², ЛОЖНИЙ, ЛОЖНІЙ, ЛОЖЬНЫЙ *прикм.* Фальшивий, неправдивий: а инии не постиша... ты бо не работаю(т) боу. но своємґ чрґвґ. и лґстать гґлы ложьными безлюбивы(х) ср(д)ца (1489 *Чет.* 303); Не только вселенскій неприятель, але

и з нас самых повставши ложные учитель ухопленные мудростию римскою отступлением своим правовѣрнымъ христіаном одолѣти не могут (Львів, 1605–1606 *Перест.* 56); а в^т тыхъ (!) сладостехъ, единѣ соутъ правдивѣи, а дрѹгѣи ложные (Почаїв, 1618 *Зерц.* 21); Истиненъ... есть в словахъ своихъ... Христось! Але люде многи вь вырозумѣнью або рачей вь // выворочанью словъ Его суть ложны (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 355–356); pseudul(us), ложный слуга (1642 *ЛС* 337); а тогѹж^т лгартства, и блюзнѣрства напилѣса... нѣкаторѣи из рѹси нашеи, акw зизанѣи ложный оучитель (Чернігів, 1646 *Перло* 137); тойже ложный оучитель, повѣдѣль акwбы с папѣжа римскогw... оучинитѣса антихрѣст^т (Там же, 137 зв.).

ЛОЖОКЪ ч. Лощинка, видолиночок: отъ того логу отъ дуба тою дорогою великою Логозскою по правую сторону вся земля Прилѣпская до ложку, гдѣ пришла Боровская граница, зъ лѣвое стороны къ дорозѣ по сѣножать Борщевецъ (Новгородок, 1518 *АЮЗР* I, 59).

Пор. ЛОГЪ.

ЛОЖЧИНА ж. Те саме, що ложокъ: отъ того лѣса простѣ до ложчины вь дубѣ по дороге великую, которая идетъ зъ Меньска до Логозка (Новгородок, 1518 *АЮЗР* I, 59); къ тому мѣстцу къ ложчинѣ къ дубу пришли (Там же).

Див. ще ЛОГЪ.

ЛОЖЬ, ЛОЖ, ЛОЖЬ, ЛЪЖЬ ж. 1. Брехня, неправда: Но потерпѣте, православнии, и узрите сию лож еще на един послѣдний конечный степень прибѣгшу, яко да совершит все тайнство вѣка сего (1588–1596

Виш.Кн. 140); Въмѣсто за(с) сѣдѹ и правды, несправедливо(ст), лѣ(ж), крѣвда... и кѣва(л)ть анѣтихристо(в) владѣе(т) (Там же, 261 зв.); Кто повѣдаеть бѣга люблю, а брата своего ненавиди(т) ло(ж) есть (Перемишль, 1600 *ПВКРДА* IV-1, 3); лживые свѣ(д)ки ложъ продають (Острог, 1607 *Лѣк.* 126); Грѣхъ ширѹко црѣствуетъ, лѹж са в^т нарѣдѣх^т крѣе(т) (Почаїв, 1618 *Зерц.* 29 зв.); Павель стѣи, розбивае ложъ тогw лживогw Пр(о)рка (Чернігів, 1646 *Перло* 137 зв.).

2. Нечестивецъ, грѣшник: хто ненавиди(т) дрѹга свое(г). то(т) ложъ есть пре(д) бѣгомъ (1489 *Чет.* 332); коли мови(т). лѣжоу. з^т науку w(т)ца своего мовить. бо и штець его ложъ есть (1556–1561 *ПС* 382).

Див. ще ЛЖА.

ЛОЖЬКО див. **ЛОЖКО**.

ЛОЖЬНИКЪ див. **ЛОЖНИКЪ**.

ЛОЖЬНЫЙ див. **ЛОЖНЫЙ**¹.

ЛОЖЬ див. **ЛОЖЬ**.

ЛОЖЬНИЦЯ див. **ЛОЖНИЦЯ**.

ЛОЖЬНЫЙ див. **ЛОЖНЫЙ**².

ЛОЗА ж. 1. (*зарості лози*) лоза, лозняк: отъ тое нивы и сеножатей... тоюжь речкою Сырцемъ, черезъ лозу, промежь борковъ ручаемъ у озеро Долгое (Київ, 1539 *АрхЮЗР* I/VI, 29); w(т) гниде(н)ского възвозу сто(ж)-ко(в) сена деветь а за лозами и за водою доехати было тру(д)но (Київ, 1585 *ЦНБ ДА/П-216*, 3); Грица... змордовали такъ, же аж сами слуги ужаливѣшысе, абы его до остатѣка здоровья збавити не розказаль... в лозу занесли и скрыли (Луцьк, 1635 *АрхЮЗР* I/VI, 702); теды протестансъ... ледѣво живѣ,

з коньвеньту вышоль и, до лозь се добра-
вьиши, в оных ноч и день... лежалъ (Луцьк,
1649 *АрхЮЗР* 3/VI, 309).

2. (зрізані лозові стебла як матеріал
для деяких виробів) лоза, лозина: Угороды
швощовые городать дво(р) 8весь крѹгомъ
шгородживають ста(и)ни на кони з лозы
плетѹть (1552 *ОЛЗ* 184); к тому пекарня
старая...; двѣ клетки... клуня стайня, кухня
плетеная лозою а обора на быдло (Луцьк,
1570 *АрхЮЗР* 7/II, 381);

вербова гілка: Ваїе, розки (з) квѣто(м),
лоза, багна́та (1596 *ЛЗ* 32).

3. Виноград: роз'ка не може зростити
плодоу сама ш(т) себе // ес'ли не боуде(т) на
лозѣ (1556–1561 *ПС* 414 зв.–415); та розька
не может зростіти плодѹ... еслі не будет на
лози (Володимир, 1570 *УС Вол.* 88); восаку
лозѣ не творящѹ плода... во шгнь вомѣта-
ють (Львів, 1587 *ЛСБ* 87); Виноградаре,
понева́ж(ь) дѣкѹю виннѹю лозѣ скопали,
и насѣн'а блг(с)чтіа насадили (Київ, 1625
Злат.Н. 127 зв.); psy(t)hіa, вино сладкое, ло-
за (1642 *ЛС* 337); У порівн.: Жона твоя, яко
лоза плудная у дому твоємъ, а дѣти твои,
якъ цвѣтовии рускы около стола твоего
(XVI ст. *НС* 223); *Образно*: ильа преч(с)тнии
бжїю вселѣнїю сосоу(д). ильа бгосаженаа
лоза. напоившиа блгохвалѣнїа всего ми-
ра (1489 *Чет.* 236); Євглиста выписоуе. иже
хс поведаетса винною лозою. а оучнкы
лѣторослами. ты(ж) приказоуеть. абыхмо
са всѣ посполоу миловали (1556–1561 *ПС*
414 зв.).

4. Вл. н., ч.: при томъ были: Янь Выдра...
а Лоза, а мешчанинъ киевский Ганко (Київ,
1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 9); и іа та(м) высыла(л)

на тѣю землю... досмотрѣти... пана Ю(х)на
Шбернѣевича и пана Іцка Лозѣ (Київ, 1510
Арх.Р. фотокоп. 28);

у складі вл. н.: долгая Лоза: Гаврило...
вель насъ... ш(т) имениа ихъ... к долго(и)
Лозе (1546 *ОГ* 55); воробьева Лоза *див.* **ВО-**
РОБЬЄВЪ; Воронии Лозы *див.* **ВОРО-**
НЬИЙ; Злодейские Лозы *див.* **ЗЛОДѢЙ-**
СКИЙ; Лисичая Лоза *див.* **ЛИСИЧИЙ**;
Медвежа Лоза *див.* **МЕДВЕЖИЙ**; Лоза
Мохнатая, Мохнатая Лоза *див.* **МОХНА-**
ТЫЙ; черные лозы *див.* **ЧОРНЬИЙ**.

Див. ще **ЛОЗИНА**, **ЛОЗКА**.

ЛОЗИНА *ж.* Те саме, що лоза у 1 знач.:
Которыи... поведили, же з Володимера, зараз
оных бити, мордовати казалъ, с которыхъ од-
ны, збитые барзе, заледво в лозину поутека-
ли (Луцьк, 1635 *АрхЮЗР* 1/VI, 701).

Див. ще **ЛОЗКА**.

ЛОЗКА, **ЛОЗЬКА**, **ЛОЗЬКА** *ж.* 1. Те
саме, що лоза у 1 знач.: шть того леса че-
рез лицѣ к беломѣ копцѣ... къ лозкамъ бе-
ресткамъ (Мизове, 1537 *АС* IV, 100); Пань
семень... мениачы быти границѣ... ш(т) лозь-
ки котораа естѣ 8 меткова леска... кѣ врочы-
щѣ должкѣ (1546 *ОГ* 94); от Медвежое
могилы... дорожкой до лужка а лозок,
прозываемых Чолновищѣ (Підгайці, 1571
АрхЮЗР 8/VI, 368); почавши отъ лозокъ ре-
ки Звижденя, два копцы великихъ нарож-
ныхъ... ажъ до дорогъ великихъ, которая
идеть до Высокого (Київ, 1600 *АрхЮЗР* 7/II,
262).

2. Те саме, що лоза у 3 знач.: ш(т)ць мой
дѣлател ес всякоюу лозькѹ котораа ш мнѣ не
дѣлает плода ш(т)рѣзует еи (Володимир, 1571
УС Вол. 88).

3. Вл. н., ч.: А при томъ были: Андрей Лозка... пан Боговитин Петрович (Вільна, 1529 *AS* III, 351); я Ива(н) ло(з)ка... ш(з)на(и)-мъемъ си(м) де(л)чи(м)... ли(с)то(м) (Ковалин, 1599 *ЦНБ ДАЛП*-216, 99); Передъ нами... Приточиласе Справа... за приволанемъ возьного... Скочиньского межи... Стефано(м) Стрыбылемъ... а ґрожоны(м) Паномъ миха(и)ломъ, лозькою позьванымъ (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 139).

Див. ще ЛОЗИНА.

ЛОЗНИЙ *прикм.* (який стосується винограду) виноградний. $\diamond$ червь лозний *див.* **ЧЕРВЬ**.

ЛОЗНИЙ *див.* **ЛЮЗНИЙ**.

ЛОЗОВИЙ *прикм.* (зроблений із лози) лозовий: Замокъ... сего годъ въ осень покрепле(н) за старыми стенами вбъведено плотомъ лозовымъ з дѣбовымъ ко(ль)емъ (1552 *ОВін.З.* 129 зв.); Школо двора плотомъ шгорожено лозовым а ворота вже стары и не накрыты (1552 *ОЛЗ* 177 зв.).

ЛОЗЬКА *див.* **ЛОЗКА**.

ЛОЗЬКА *див.* **ЛОЗКА**.

ЛОИКА *ж.* (наука про закони і форми мислення) логіка: в^т Бриксіей мене в^тперодъ Реторікѡ: потомъ Лоіки: и Философії, в^т публичныхъ школахъ оучителем^т постановили (Єв^те або Вільна, 1616 *Прич.отех.* 5 зв.).

ЛОИЧЕСКИЙ *прикм.* (який стосується логіки) логічний. $\diamond$ наука лоическая — логіка: всакую науку Лоическую Аристотелскую переходить и превышаеть (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 203).

ЛОЙ 1. ч. (*жир рогатої худоби*) лій: Ло(и) и железо до млына того даеть млынаръ а направъеть железа тые млынаръ же з мерокъ млыновыхъ спольны(х) (1552 *ОВол.З.* 196 зв.); подкоморый... зъ монастыра... взялъ:... лою двадцать штукъ (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 1/1, 20); Читай... игумена Печерского, который... мовить, ижъ мнихове Латинскій лой ідыть (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1094); тогда сты(х) тѣла нѣкоторый лоемъ шбливано (Устрики, Іпол. XVII ст. *УС* № 29515, 148 зв.); лое одъ резниковъ Вилейскихъ, неналежный себе пожитокъ, презъ мусь по вси лета держави своей выбирали (Житомир, 1646 *АрхЮЗР* 6/1, 540); Возмешъ те(ж) лой весь который шкриваеть елита... и шфѣршеш запаленье на оларш (серед. XVII ст. *Хрон.* 106 зв.).

2. Вл. н.: Семеньло(и) (1649 *РЗВ* 154); Ма(т)-вѣ(и) ло(и) (Там же, 308 зв.).

Див. ще ЛУЙ.

ЛОКЕТЬ ч. Те саме, що локоть у 2 знач.: веле ценишь локеть того сѣкна цену за пиа(т) солдовъ (к. XVI ст. *Розм.* 26 зв.); такъ дороги(и) бѣде(т) локеть за два(д)ца(т) солдѣвъ фламанскихъ (Там же, 53 зв.).

ЛОКОВАТИ *дієсл. недок.* (визначати місце розташування) розмішувати: зославшы... люде(и)... противко неприятеля крыжа святого приспособлены(х) и некоторы(х) по бере(з)някахъ недалеко школо Кривыхъ Шзе(р) пре(з) слугъ и реименъторовъ локованых и постановеныхъ (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 237); жа(д)-ны(х) посадъ новы(х) кнежа... панъ по(д)коморы(и) бра(с)лавски(и) на кгрунъте... пна Сенявско(г)[о] не локовать (Там же, 252).

ЛОКОТ *див.* **ЛОКОТЬ**.

ЛОКОТЬ *див.* **ЛОКОТЬ**.

ЛОКОТЬ, ЛОКОТ, ЛОКОТЬ, ЛУКОТЬ

ч. 1. (місце з'єднання плечової кістки з передпліччям, де згинається рука) лікоть: шгненимъ мечемъ. ш(т)сѣкль шбѣ роуцѣ жидовиноу по локти. и роуки такъ повисноули (1489 *Чет.* 265); бы(л) есми у всекрове и виде(л) в каспора... ра(н)у битую синюю на руке право(и) выше(и) ло(к)та (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 24); у... Раци(н)ско-го на право(и) руке рана... на то(и) же руке другая рана, на(д) ло(к)темъ, штыховая (Житомир, 1584 *АЖМУ* 118); сторожа церковного... въ руку правую надъ локтемъ ранили (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 159); И на руке его виде(л) е(с)ми, на право(и), выше(и) локтя рану синюю (Щеніїв, 1605 *ДМВН* 63); потомъ Грицко... оглоблею в руку правую выше локтя ударил (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 1/VI, 526); *rahillus*, локоть (1642 *ЛС* 303); на рѣкахъ шбохъ выше(и) локѣте(и)... битые синявые спу(х)лые... виде(л) (Житомир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 59); О кабата(х) египе(т)-скихъ Кабѣтиковъ та(к)же полоте(н)ны(х) заживаю(т), которые ле(д)во по ло(к)тѣ рѣки шкривѣю(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 5 зв.).

2. (міра довжини, що дорівнювала 45–47 см) лікоть: почали копати землю. ископали л̄ локо(т). нашли с̄тъя гвозды г(с)ни подъ каменемъ (1489 *Чет.* 205); Сенко... у Козаковъ Черкаскихъ побрала... шесть локоть сукна цвиколяскаго (Вільна, 1503 *АрхЮЗР* 3Л, 1); Пушѣка(р)... немецѣ... беретъ... сѣкна лѣньского с̄ локо(т) (1552 *ОКан.З.* 21); а друугы(и) оученіці лодаю переехали, бо были далеко ш(т) берега // якобы двѣс'тѣ локоть (1556–1561 *ПС* 439 зв.–440);

Про то, чомъ журовъ нашевъ не можеме выжуриши, што бесме однимъ лукѣтвомъ булшовы выдѣ возрасту нашего (XVI ст. *НС* 94); А сами церковъ увышки отъ земли до самого верху болшей бани 30 локоть и 3 локтя и четверть локтя (поч. XVII ст. *КЛ* 83); У Русачька... лужьнико(в) чотыры, поло(т)на сурового лукѣ(и) пя(т)десять (Житомир, 1650 *ДМВН* 194); **локтемъ мерити** — займатися торгівлею, купецтвом: дете(м) тымъ которые бы с первы(м) мужо(м) своимъ... мела, то пре(д)са шкодити не буде(т), то(л)ко бы ремесло(м) а ши(н)ко(м) са не живили и ло(к)-темъ не мерили (1566 *ВЛС* 5 зв.).

3. Вл. н.: Фило(н) Локоть (1649 *РЗВ* 302 зв.).

Див. ще **ЛОКЕТЬ**.

ЛОКТЕВЫЙ *прикм.* (який стосується ліктя як міри довжини) ліктьовий: во(и)це(х) капино(с) мура(л) теса(л) каме(н) локтевы(и) (Львів, 1598 *ЛСБ* 1039, 5); мѣлареви за камѣ(н) ло(к)тевы(и) фр. 14 (Львів, 1634 *ЛСБ* 1054, 10).

ЛОКЪ *ч.* Отрок, підліток: Штрѣкъ: Вырѣсто(к), пахѣла, лѣкъ, вѣ лѣ(т) (1627 *ЛБ* 154).

ЛОМАКА *ж.* Ломака. Вл. н., *ч.*: Микита Ломака (1649 *РЗВ* 390 зв.); Наѣмъ Ломака (Там же, 429).

ЛОМАНИНА *ж.* Ламання, тріск. *Упорівн.:* патріарха... надъ тѣломъ тымъ въ слухъ читаль, — тѣло оноє натыхъ мѣсть осѣдати почало, такъ же отъ всѣхъ притомныхъ хрѣсть, якобы ломанина якая, слышанъ былъ, и осѣло... и въ порохъ ся обернуло (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 472).

ЛОМАНЫЙ *див.* **ЛАМАНЫЙ**.

ЛОМАТИ *див.* ЛАМАТИ.

ЛОМАТИСЯ *див.* ЛАМАТИСЯ.

ЛОМИКАМЕН *ч.* (*Saxifraga L.*) ломика-
мінъ: *saxifragum*, ломикаме(н) трава (1642
ЛС 362).

ЛОМИТИ, ЛОМІТИ *дісл. недок. 1.* (що)
Ломити, нищити: Бѣра была великаа... са-
ды ломіла, по сѣлахъ (1509–1633 *Остр.л.*
128 зв.); срѣгій Вѣтръ вѣючи всіми щѣпы и
на сѣньми крѣтитъ, торгаеть, ломить и вы-
риваеть (Вільна, 1627 *Дух.б.* 18); *labefacio*,
labefacto, ослабляю, тлю, ло(м)лю (1642 *ЛС*
248); *Образно:* такъ мѡць нѣприате(л)скаа,
ломить, нѡсить мѣсли (Вільна, 1627 *Дух.б.*
343); **присягу ломити** *див.* ПРИСЯГА;

(що) (*виважувати*) ломити: Врата ломать,
и водою якоюсь встрою насъ кропать. Що ти
ломишь мои врата безпечне? (I пол. XVI ст.
Сл.озб. 30).

2. (що) (*ударом калічити кістки*) ломи-
ти: а внь ю(ж) оумрѣль. и не ломили голеній
его. але єдинъ змежи воиновъ копѣе(м) ребра
его пробиль. и бор'зо вытекла кровь и вода
(1556–1561 *ПС* 433 зв.); не ломіли голеній его
(Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 96).

3. (що від чого) Ломити (що), наламувати
(чого): дѣти... побѣгли скоро. почали вѣтвие
ш(т) дрѣвъ со цвѣти ломити (1489 *Чет.* 315).

Див. ще ЛАМАТИ.

ЛОМИТИСЯ, ЛОМИТИСА *дісл. недок.*
1. (*насилно вдиратися куди-небудь*) ломити-
ся: кгда мене ув ы(з)бе не знашли, падыще-
рицу мою... збили... и, мало маючи на томъ,
почали ся ломити до коморы моеє (Житомир,
1583 *АЖМУ* 69); ночнымъ обычаемъ, кгда

лю(ди) заснули, почали ся в домъ ломити,
шкна рубати (Житомир, 1584 *АЖМУ* 77).

2. *Перен. (втрачати моральну стійкість)*
ламатися: Такъ и члкъ впавши в' владзу нѡчи
тѣмностій діаволски(х)... хвѣт'са и ломить-
са (Вільна, 1627 *Дух.б.* 18).

Див. ще ЛАМАТИСЯ.

ЛОМИХРЕБЕТЪ *ч.* Вид певної рослини:
rapaces, *is*, *rapac[e]a(e)*, ломихребетъ трава
(1642 *ЛС* 299).

ЛОМІТИ *див.* ЛОМИТИ.

ЛОМОВЬЄ *с., зб.* Ломачья, лом: тѣло его
въ томъ лѣси Бабику сховали и ломовьемъ
наметали (Луцьк, 1566 *РЕА* II, 161).

Див. ще ЛОМЪ.

ЛОМЪ *ч.* (*сухе гілля, хмиз*) лом: складоша
же моучители ломъ великъ. хврастиемъ соу-
хи(м). вожгоша шгнь (1489 *Чет.* 146); пото-
мокъ... слепы(и)... заби(л) в леме(х) стрелою
з пригоды,... хлопца своего (1582 *Кр.Стр.*
18); Пѣна іана... забито(г) межи колоды вкину-
ли и лома(ми) накидали (Овруч, 1643 *ЛНБ* 5,
II 4064, 164).

Див. ще ЛОМОВЬЄ.

ЛОМЪПАШЪ *ч.* Свѣчник: што чинятъ лю-
де у послѣде, не естъ инакъ, лише ломъпашъ
безъ свѣчки (XVI ст. *НС* 209).

ЛОНГОБАРДЫ, ЛОНКГОБАРДЫ *мн.*
(*германське плем'я*) лангобардці: Пытаю на-
веть, коли оно в' стѣ и чотыридесать лѣтъ
ш(т) оныхъ спрѡсныхъ груубыхъ поган'-
ски(х) нарѡдовъ, вестроготовъ, острого-
товъ... гоун'новъ и лон'кгобардовъ... былъ
взѣтый з'воєванный спѣстошѡный рѣмъ (Ост-
рог, 1598–1599 *Апокр.* 157 зв.).

ЛОНЕ *див.* ЛОНО.

ЛОНИ *присл.* Торік, минулого року: Łoni trzeciego roku (Жовква, 1641 *Dict.* 67).

ЛОНО, ЛОНЕ *с.* 1. Груді; пазуха: лоно sinus (I пол. XVII ст. *Своб.* 32); rubes, лоно, мо(х), младенець (1642 *ЛС* 337); лоно, па-зо(х) gremium (I пол. XVII ст. *Сем.* 89).

2. Нижня частина живота: а... виде(л) есми... //... 8 право(и) нозе близко самого лона ранѹ на скро(з) кѹлею простреленѹю (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 28–29); видель есми: на по(д)даны(м) его... рану стрѣленую в лоно, у копець, а(ж) в стегно левое ту(т) же по(д) тоє(ж) лоно куля навывле(т) прошла (Житомир, 1584 *АЖМУ* 87); не памятуючи ничего на его старость, просто в лоно окрут-не удариль, с которого ударенья заразѹ кишки... на доль пошли и теперь межѹ удомѹ на нозе висять (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* I/VI, 277).

3. (*статеві органи людини*) лоно: Кды мою(ж) ш(т) своєи жены а(л)бо жена и(з) и(н)-ши(м) живе(т) възми воло(с) єи з главы ты(м) посыпа(и) врѣх лона и ла(з) з неж не бѣде(т) и(н)ши(х) любити и // прочь мѣжа своего (XVI ст. *УТ* фотокоп. 12); Сынѹ егѹ хамѹ видачи то не оучитѹ оца своегоѹ. а не покрѹвши соромоты егѹ ещѹ єи шбывавитѹ и оуказатѹ, иншой брѣтѹ смѣль, котѹрѹи бѣчнѣйшии на оучтѹивость оцѹвскѹю бѣдѹчи ш(т)воротѹили ѳчи ш(т) соромоты оца своегош, и вспѣкѹ идѹчи покрѹили шѣтою члѹнки егѹ. А оцѹвскагѹ лѹна не видѣли (серед. XVII ст. *Хрон.* 17).

4. (*ноги від колінного суглоба до таза*) коліно; коліна: лонѹ, колѣно (1596 *ЛЗ* 55); шнѹ спанальїи и незвитажѹного ср(д)ца мою(ж) са(м)шѹнѹ на лонѹ пѣнны чѹстой звѣзѣны(и) играєть (поч. XVII ст. *Проп.р.* 13); когѹ лю-

бачи пѣстѹємо, тогдѹ албо дѹ пѣрсей и нѣдра егѹ притѹлаємо, албо нѣ лонѹ егѹ садови-мѹ (1627 *ЛБ* 79); По кѹлькѹ днѹи сѣдѣачи филиппѹ црѹ вѹ пѣлацѹ своємѹ, оуказѣлса емѹ мѣлѹий... пѣашекѹ, котѹрѹий прѣлетѣль нѣ егѹ лѹно и знѣслѹ гаицѹ, котѹрое оупѣло нѣ зѣм-лю и збѣлосѹ (серед. XVII ст. *Хрон.* 397 зв.); **на лони (своємѹ) пестовати** (кого) — вико-хувати, плекати: пилнѹи себе жебѹсь и зѹ Лазаромѹ своімѹ, которого на лони своємѹ пестуєшѹ, не достѣлєсьѹ на богачѹво мѣстцѹ (Володимир, 1598–1599 *Відп. ПО* 1047).

5. *Перен. (надра землі)* лоно: та(к)же и трѣвь цвѣты вѹ ѳнѹ ча(с) зѹ внѣтрнегѹ лѹна землѹи выхѹдатѹ, и шкрѹвѣєтса и здѹбѣтѹсьѹ землѣ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 56).

6. *Перен. (оселя праведників)* рай: како шасливаѣ дѹша твоѣа, ѣако прѣїде до жениха своєгѹ Хрѹта Гѣа, егѹ же любила єси и боѣ-ласта єси, абы на лонѹ егѹ во ца(р)ствѹи егѹ нѣбснѹмѹ жила... во вѣки (Чорна, 1629 *Діал. осм.* 280); **лоно (лоне) авраамово (Авраамле)** — (*місце вічного блаженства*) Авраамѹво лоно: Маєшѹ зѣсь другѹое мѣстцѹ в самѹмѹ євангелѹи о онѹмѹ убогѹмѹ Лазари, ѣако егѹ душа зарѹзомѹ по вышѹтѹю сѹ тѣла прѣзѹ ангелы на лоно Авраамле бѹла не-сєна (1603 *Пит.* 61); не дѣвоуємосѣ та(к)... шны(м)... //... скѹ(и)фѣа(м), котѹрыє... и высоко(с)тѣи нѣ(с)ны(х) тыкаютса, хотєчи ѹного оубогагѹ... лѣзарѹ з лонѹ авраамѹвѹ к(г)ва(л)то(м) выпхнѹти, абы та(м)... бѹти не мо(г) (1598 *Розм.нап.* 52–52 зв.);

♦**дати на лоно** — воздати стѹрицѹю: да-ваїте и вамѹ тыжѹ данѹ боудетѹ мѣроу доброу а польноу и нѣтопѣтанѹю и потрѣсенѹю и зѹ верѹхомѹ шпловитѹмѹ. дадоу(т) на лоно вашѹ (1556–1561 *ПС* 237); **лоно музѹ** — свѣт поезїї:

Лист^с той в^т египте... начертанный, роускимъ языко(м) в сарматехъ дарованный. Борец^т кимъ на(д)деръ апольлови коханымъ, и в парнас^с-се на лоне муозъ выхованымъ (Дермань, 1605 *Нал.Л.* 44 зв.).

ЛОНСКИЙ *прикм.* 1. Торішній, минуло-річний: немалюю часть дерева того понесла вода весною ло(н)скою (1552 *ОКан.З.* 19 зв.).

2. (*про тварину річного віку*) річний: Телат лонских удинатцат (Яблонь, 1551 *AS VI*, 111); за ло(н)ское жеребца по(л) копы гроше(и) (1566 *ВЛС* 99).

Див.ще ЛОНЧАНЫЙ.

ЛОНЧАНЫЙ *прикм.* Те саме, що лонский у 2 знач.: тые посла(н)ци... быковъ ло(н)-чаныхъ ше(ст)на(д)цать... побрали (Ковель, 1585 *ЖКК I*, 261).

ЛОНШАКЪ, ЛОНЪШАКЪ *ч.* (*тварина річного віку*) одноліток, річник: князь ку(р)пльски(и)... при себе загамова(л)... Свирепъ третеле(т)ныхъ сорокъ а двѣ(т)ныхъ три(д)ца(т) и две ло(н)шаковъ жеребцо(в) (Володимир, 1578 *ЖКК I*, 158); в то(и) вборе кобыла вороная з жеребиатемъ жеребица лоньшака тое(ж) кобылы вороная (Черногород, 1578 *ПВКРДА III*, 50).

ЛОНЪШАКЪ *див.* ЛОНШАКЪ.

ЛОПАНЬ *ч.* (*Rumex L.*) щавель: lapat(h)um, лопа(н) трава (1642 *ЛС* 250).

ЛОПАТА *ж.* 1. (*зряддя для зрїбання, перекидання або насипання чого-небудь*) лопата: снѣгъ выпаль та(к) великій. же ни(х) то не мѡгъ с хоро(м). сирѣ(ч) з^т домѡ выйти не прокидавши лопатою (1509–1633 *Остр.л.* 130); Статки кѡ вбороне ѡголя пороохъ две бочьки лопать железны(х) што до вална н̄ бе(з) вдное

(1552 *ОКр.З.* 148); Чомъ ему лопата у рукахъ его, изчистить гумно свое... а половии сожжеть огнемъ неугасающимъ (XVI ст. *НС* 20); за двѣ лопаты г(р). 7 (Львѣв, 1633 *ЛСБ* 1133, 3); gut-um, лопата, ри(с)ка(л), копало (1642 *ЛС* 358).

2. *Вл. н., ч.:* Ива(н) Лопата (1649 *РЗВ* 34 зв.); Швѣдѣ(и) Лопата (Там же, 446 зв.).

ЛОПАТКА, ЛОПАТЬКА *ж.* 1. (*парна кістка в складі плечевого пояса хребетних тварин і людини*) лопатка: виде(л) є(с)ми... ѡ ко(с)тюка савича на (х)рыбте выше(и) лопато(к) ранѡ штыховѡю кривавѡю (Володимир, 1575 *ЖКК I*, 60); вказова(л) ми то(т) Су(п)ру(н) раны... че(т)ве(р)тая на лопа(т)-це левое руки (Житомир, 1609 *ДМВН* 141); у челядника... видиль рану долгую и шерокою, тятую въ руку левую, през лопатьку, з которое такъже кости идутъ (1650 *АрхЮЗР З/IV*, 532).

2. (*страва з передньої плечевої частини м'ясної туші*) лопатка: поднѣслъ кѡхаръ лопаткѡ и положиць предъ савломъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 207 зв.).

3. *Перен.* Символ шкільництва: дышнїсїй... оутративши панство мѡсто сцѣптроумъ коштовного лопатку шкѡлнѡю в рѡкы вѡзвѡши, шкѡлоу ѡ(т)ворити в Грѣцїи... мѡсѣ(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 80 зв.).

4. *Вл. н., ч.:* Игнатъ Лопатка (1649 *РЗВ* 307).

ЛОПАТЬКА *див.* ЛОПАТКА.

ЛОПИЯНЪ *див.* ЛОПЯНЪ.

ЛОПУШНИКЪ *ч.* Лопух. меншей лопушникъ — вид певної рослини: который члѣкъ... чирьи на тѣле то(т) да емле(т)... лактуковы травы листвїе а по русски меншей лопушникъ (XVI ст. *Травн.* 261 зв.).

ЛОПЯНЬ, ЛОПИЯНЬ ч. Лопух, реп'ях: *personata*, лопя(н) трава (1642 *ЛС* 311); *petasites*, лопя(н) трава (Там же, 313); **лопиянь великий** — великий лопух: *hippolopat[h]um*, лопия(н) великий трава (1642 *ЛС* 218).

ЛОСИЙ *прикм.* 1. Лосиний, лосиновий: А от скур звериных, то ест: лосей, медвежей... олений... и иных всяких звериных скур (Вільна, 1563 *ПККДА* I, дод. 556); пограбили... седель десеть зь волоками и зь опанчами... скура лосья, за дванадцать золотыхъ купленая (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* I/VI, 137); Пань Юре(и)... //... пограби(л)... Перъстеньковъ три золотыхъ з днаменътами... третяга вб-рѹчка золотаа в середине рѹгъ лоси(и) кошъ-товала золотыхъ дванадъцать (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 23 зв., 24 зв.).

2. У ролі ім. Лосий, -ого. Вл. н.: Ва(с)ко Лоси(и) (1649 *РЗВ* 54).

Див. ще ЛОСИНЫЙ.

ЛОСИНА ж. (вичинена шкура лося) лосина: Илъа Липчичъ и ме(р)кель ново-хови(ч)... мели това(р) сво(и)... ко(з)линь сво(и)ски(х)... с̄... лосинъ д̄ (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 19/1 нenum.).

Пор. ЛОСИНКА.

ЛОСИНКА ж. (невелика вичинена шкур-ка лося) лосинка: кви(т) выданы(и) с чече(р)-ска с прикомо(р)ка Могилевского... на к̄ лосинъ велики(х) а м̄алы(х) лосинокъ г̄ (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 19/1-19/2 нenum.).

Пор. ЛОСИНА.

ЛОСИНЫЙ *прикм.* Те саме, що лосий у I знач.: Авра(м) Хажимови(ч)... на вгледа-(н)є зби(т)я... бра(л)... Степана Климовича,

которы(и)... ра(н) значны(х) на не(м) не ви-де(л), вдно то(л)ко... в ско(р)ки лосиноє две гафткы сребрены(х) порвано (Луцьк, 1561 *ТУ* 96); чимбуръ лосиный, пользолотого даломъ (Клевань, 1571 *АрхЮЗР* I/Л, 34).

ЛОСКОТАТИ *дієсл. недок. (дотиками до шкіри викликати легке збудження)* лоскотати: Скоктаніє: Лоскотанье, Гезъ, тѣчка, в'стекліво(ст), скоктаю, скокощъ: лоскочъ (1627 *ЛБ* 115).

ЛОСКОТКА ж. (відчуття легкого збудження від дотику до шкіри) лоскіт. Вл. н., ч.: огородники: Вакула огородникъ... Миско Лоскотка огородникъ, — робити повинни по два дни въ тыйдень (Деречин, 1582 *АрхЮЗР* 6/Л, 113).

ЛОСОС *див. ЛОСОСЬ.*

ЛОСОСЬ, ЛОСОС ч. Лосось: лосос *zalmo* (I пол. XVII ст. *Своб.* 32); *anchorago*, лосо(с) рыба (1642 *ЛС* 82); шкоды чинили: сыра копь двадцеть по золотыхъ шести, лососовъ сухихъ чотыре... золотыхъ пятьдесятъ коштуючихъ, есетровъ шесть по золотыхъ шести (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 123).

ЛОСЬ ч. Лось: Ловы звери(н)ные. В пѹщи смеди(н)ско(и) зверъ бываєть ме(д)-веди лоси и сви(н)и а повинъни ловити тыє люди смеди(н)цы (1552 *ОВол.З.* 197); Цена зверо(м) дикимъ... // ... за лоса ше(ст) рубле(и) гроше(и) (1566 *ВЛС* 85 зв.–86); И вса с̄іа на потребѹ члѹвкѹ с̄твори(в), и ш(т) ты(х) свѣрш(в) едины на покар'мъ іако єленѹ, с̄аръны, лѹсѹ, зѹбрѹе (Почаїв, 1618 *Зерц.* 14 зв.).

ЛОСЬ *див. ЛОСЬ.*

ЛОТИГА ч. (?): *opsopo(e)us*, пова(р), лотига (1642 *ЛС* 293).

ЛОТОКЪ ч. 1. (*відкритий жолоб для стікання води*) лотік: А шсобно для шправованья ры(н)въ або лотоковъ замьковыхъ бираль... станицлавъ... на го(д) по г̄ копы гроше(и) кгды пильнова(л) лотоковъ тыхъ (1552 *ОКЗ* 36 зв.).

2. *тільки мн. (канали на водяному млині, греблі, якими тече вода)* лотоки: теды всѣ мають, розмѣривши дельници на гребляхъ, хто на кого // прийдесть, робити, будовати, оправовать греблю, лотоки, млыны, подь зарукою сто копъ грошей Литовскихъ (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 6/І, 336–337); тотъ ставъ ихъ стѣпный въ своемъ положеню и залианю есть и на потомъ за поднесенемъ тое гребли упѣстовъ и лотоковъ, хоча бы и подь самюю греблю ставъ и млына моего противко замочкѣ Загаецкого бѣдѣчого, заливати мель, часы вѣчными ѣстѣпаю, записю (Загайці, 1637 *ПВКРДА* IV-1, 66).

ЛОТРОВСКИ *присл.* По-бандитськи, порозбійницьки: Валентый Желех... ни шть кого не прошоный, такъ на тѣю беседѣ приходши... княза Їрослава... нештповедне, лотровски, зрадливѣ... пострелилъ (Петрків, 1564 *AS* VI, 248); небожчикъ Остафий Слуцкий... недбаючи ничего на боязнъ божую... не отповедне, не пристойне, а праве зрадечки, лотровски и розбойнымъ обычаемъ нашедши мощно квалтомъ, // на госпуду мою..., тамже..., съ пивницы добившися до синей, тамже кгды были вси, пытаемъ, хто бы былъ? (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/І, 107–108).

ЛОТРОВСКИЙ, ЛОТРОВСКІЙ *прикм.* Бандитський, розбійницький: Попъ Марцинь

тое церкви Василевское за никоторые эксцесы свое лотровские был одѣ мене заклятый (Володимир, 1601 *АрхЮЗР* 1/VI, 309); тые белые головы, мало не по поясъ кошули пообрезовавши, пасучи лотровские свое очи, яко быдло якое... гналь по улицы, и квалты немалые починиль (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/І, 157);

лайдакуватий: Непреподобный: Непобожный, злослівы(и) нецнотлівы(и), лотровскій, верѣдны(и), нѣчого доброго (1627 *ЛБ* 75).

ЛОТРОВСКІЙ *див.* ЛОТРОВСКИЙ.

ЛОТРОВСТВО с. 1. Бандитський вчинок; розбійництво: особливе о то прошу, абы ваша милость... не рачиль допускать тому злomu чоловѣку таковыхъ лотровствъ чинить (Київ, 1573–1579 *АСДІ*, 153);

лайдацтво: Я сподеваючися, же се то мене отъ него мело заплатити и учтиве послугами оного... нагорожати, и абы отъ таковыхъ своволностей моглемъ его погамовати, при себе-мъ его ховаль... водле кондиции его, не ку жадному лотровству опатроваль (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 281).

2. *зб.* Бандити, розбійники: змощнившись въ тыхъ людехъ свовольныхъ и въ стрелбе военной, яко одинъ неприятель поганский наступоваль на здорове и мене... а збожя розмаитого... на поляхъ пожатого, самопустъ пошккодиль съ тымъ лотровствомъ, пошккодиль, и внивецъ обернулъ, и шкоды въ томъ немалые починиль (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/І, 156).

ЛОТРЬ, ЛЮТРЬ ч. Бандит, розбійник: потом он паки изгѣбил свою част шт того село ѣ хитлѣнствѣ коли въздвигноул и съ иними невѣрными єдного лотра г/ос/п/о/д/а/рем на братанича г/ос/п/о/д/ст/ва мы Стефа-

на Воеводы на нашѣ землю (Хуші, 1528 *DBB* I, 27); также зъ немалымъ оршакомъ лотровъ помочниковъ и слугъ своихъ, нашедшы мощно квалтомъ на власную господу его, яко человекѣка спокойного, самому зелживость вчинили (Дубно, 1575 *АСД* IV, 16); а они его осужаютъ, ажъ выть молодости погань, або лотръ бывъ (XVI ст. *НС* 68); Которого тые лотрове, выпровадивши з мѣста... утопили (Львів, 1605–1606 *Перест.* 41); року 796 наступилъ на папежство Бонифаціушъ шестый, збродень и ліотръ великий (1626 *Кир.Н.* 23); *У порівн.:* впадши до двору его, сами особами своими и зъ челядью своею и оного окрутне звязавши, яко лотра якого по улицахъ водили, обухами и киями бьючи, мордуючи (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 6/І, 568).

ЛОТТЬ див. **ЛОТЬ**.

ЛОТЬ, ЛОТТЬ ч. 1. (*міра ваги, що становила 1/32 фунта*) лот: с комо(р)... в мене побрали... // пе(р)цѣ по(л)тора 08нта шафра(н)... лото(в) три (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 24–25); такъ пре(з) всѣ три лѣта трвалъ вѣ такомъ воздержаніи, чтыри албо пать оунцій, то ёсть лотовъ хлѣба ѣдачі, и такъ много воды п'ючи (Вільна, 1627 *Дух.б.* 4 зв.); Ланцѣ(х) с кресто(м) на вбразѣ... копиа срыбная прибыла котораи важи(т) ло(т)ть 4 1/2 (Львів, 1637 *Инв.Усп.* 5); драхма важить чвѣрть Лота (серед. XVII ст. *Хрон.* 33 зв.).

Див. ще **ЛУИТЬ**.

ЛОХАНЯ, ЛОХАНА ж. (*велика миска*) мийница: никола... егда же родильса. и хотѣ мти измыти его в лохани (1489 *Чет.* 88); Иі Петръ... з рѣкѣ пана Єнка... взал на початок робленого срѣбра ростѣханов шдиннадцат.

полѣмисков чотыри... рѣкомыа и лохана и поас, шбрѣч, ложок дванадцат (Несухойже, 1550 *АС* VI, 5); іс... в'став'ши ѡ(т) в'ечерѣ (!). и из'ложили шдѣна свое... а потомъ налили воды въ оумывальницоу. в мѣд'ницоу. або в' лоханю. и почаль оумывати ноги ѣчнкомъ своимъ (1556–1561 *ПЄ* 406 зв.); то па(к)... твоа мл(ст)... наехавшій мощно кква(л)то(м)... то всѣ побра(л)... //... пери(н) две... лохани двѣ мосѣзвые (!) (Кременецъ, 1571 *ЛНБ* 103, 1921, 6–6 зв.).

ЛОХАНА див. **ЛОХАНЯ**.

ЛОХЪ див. **ЛЮХЪ**.

ЛОЧИЛО с. (*Ferula L.*) ферула: ferula лочило трава (1642 *ЛС* 196).

ЛОШАДЬ, ЛОШАТЬ ж. (*свійська тварина*) кінь: По(д)арёмни(к): Помѣстною бѣсѣдою москѣвски, Мѣринъ // кѣнь прѣсты(и), лоша(д), самка, прѣстаа клѣча (1627 *ЛБ* 85–86); caballus, лоша(т), конь (1642 *ЛС* 106).

ЛОШАКЪ ч. (*молодий кінь*) лошака: я ему его лошака радъ отдамъ, бо дей за мое не стоить (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 7/І, 241); мне болшъ того долгу не дали, толко лошака, котрый коштовал три копы грошей (Житомир, 1585 *АрхЮЗР* 8/ІІІ, 442); Козакъ нѣмаючи нѣ зброи, нѣ шишѣака, Стигае(тъ) тѣатарь: бы мѣгль допасти лошака (Київ, 1622 *Сак.В.* 39).

ЛОШАТЬ див. **ЛОШАДЬ**.

ЛУБ див. **ЛУБЬ**.

ЛУБЕНЕЦЪ ч. (*мешканецъ м. Лубни або виходець із нього*) лубенець. Вл.н.: фѣдо(р) лѣбене(ц) (1649 *РЗВ* 19 зв.); Иіко(в) Лубенець (Там же, 371); Иванъ Лубене(ц) (Там же, 388).

ЛУБЕНЬИЙ *прикм.* (виготовлений із лубу) луб'яний: Спрять домовый: напередь бочокъ пивныхъ семь, стуговь капустныхъ шесть, стуга лубеная великая, што збоже сыплють (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 6/1, 93).

Див. ще ЛУБЯНИЙ.

ЛУБИТИ *див.* ЛЮБИТИ.

ЛУБКА¹ *ж.* Посудина для меду: Пань Юре(и)... заграби(л)... //... липыцѣ лѣбокъ двана(д)цать ко(ж)даа коштовала по золоты(х) три (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 27 зв.–28).

ЛУБКА² *ж.* (металевий виріб) обруч: Вѣне(ц)... надъ гробомъ небо(ж)ки Ва(р)вары ла(н)чишовны на срѣбнозлоти(с)то(и) лѣб'це ро(з)ны(м)... золото(м) з пе(р)лами ѣпстрены(и) и на ла(н)цѣшкѣ ср(и)брно(м) трои(с)то(м) ѣ завѣшены(и) (Львів, 1637 *Инв. Усп.* 13).

ЛУБОВНИК *див.* ЛЮБОВНИКЪ.

ЛУБОВЬ *див.* ЛЮБОВЬ.

ЛУБЬЄ, ЛУБИЄ, ЛУБЬЯ *с., зб.* 1. (внутрішня частина кори листяних дерев) луб, луб'я: ты(м) которые сеножати маю(т) во(л)но на сти(р)ту а(л)бо на сто(г)... вчини(ти) а(л)бо шгородити а бо(р)тничко(м) во(л)но на лезиво лы(к) або лѣбья на лазбе(н) и на и(н)шиє по(т)ребы што на потреби и(х) бо(р)тнич(ц)киє прислѣша (!)... на собе зне(с)ти а не возо(м) // вывѣ(з)ти (1566 *ВЛС* 86–86 зв.).

2. (виріб із такої кори) луб: сага(и)дако(в) з луки, з лубьемъ три (Луцьк, 1565 *ТУ* 112); Павель... ме(л)... това(р) сво(и)... //... лубье сага(и)дачное двое (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 8 зв.–9).

3. Те саме, що лубъ у 2 знач.: лубіє, саїдак соугтус (I пол. XVII ст. *Своб.* 60).

ЛУБЬЯ *див.* ЛУБЬЄ.

ЛУБЬ, ЛУБ *ч.* 1. (внутрішня частина кори листяних дерев) луб: cortex луб, скорупка (I пол. XVII ст. *Сем.* 60).

2. (футляр для стріл) сагайдак: взял: пульторы пары пистолетовъ... лукъ турьскій з лубем гавтованымъ за золотыхъ тридцать и шест и тафтом китайковим белымъ, карваше — золотыхъ осм коштуючие (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 308).

ЛУБЯНИЙ *прикм.* Те саме, що лубеньи. Въ дому и у коморахъ его, што есть суду и начинанья возовъ, то есть меновите... бочокъ пивныхъ шесть... лубяныхъ чотири насыпане збожа (Володимир, 1588 *АрхЮЗР* 1/1, 241).

ЛУГ *див.* ЛУГЪ.

ЛУГОВИЙ *прикм.* (який стосується лугу²) лужний: lixiuius, лугови(и) (1642 *ЛС* 256).

ЛУГОВИЙ *прикм.* (який живе в лузі). У ролі ім. Луговий, -ого. Вл.н.: пана(с) лѣговы(и) (1649 *РЗВ* 23 зв.).

ЛУГЪ¹, **ЛУГ** *ч.* (низина, поросла лісом) луг: записаль есми ихъ святому Миколи вѣчно и непорушно... и з дубровами, и с пашными землями, из луги, и со сѣнокожатми (!) (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 11); шт того лѣга речкою ѣ верхъ тое рѣчки через дорогѣ, котораа идет ис Ковля къ Дороготешѣ (Ковель, 1540 *АС* IV, 237); А и(ж) и(м) иде(т) с пно(м) ха(р)ли(н)ски(м) и ш шзера две и ш лугъ (Острог, 1602 *ПИ* № 25); А кгда есмо на(д) тымъ болотомъ и лугомъ широки(м) вы(сх)лымъ, которымъ з ро(з)ны(х) сторонъ ро(з)ные жро(д)ла припали... ехали... теды прише(д)и до копьцовъ..., шдо(з)валися... шляхе(т)ные панове

Михаль Тучани(ц)ки(и) и Тевдо(р) Ве(р)хо(в)-ски(и) (Житомирщина, 1639 *ККПС* 212); *Ług*: *gay* (Жовква, 1641 *Dict.* 67);

У складі вл.н.: **лугъ Корчевский**: панъ Богданъ... наехавши... кгвалто(м)... на вла(ст)-ны(и) кгру(нт) имє(н)я моего... //... где речка Калиновка упала в лугъ Корчевски(и) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 85–86).

ЛУГЬ² ч. (*гідроокис натрію, калію та інших металів*) луг: щолокъ лугъ (ІІ пол. XVI ст. *ЛА* 194).

ЛУДИТИ, ЛУДИТИ дієсл. недок. (кого, ким) Манити, вабити; спокушати: И ту(т) не вѣдати што бы то было за на(в)роще(н)є коли хто са(м) блѣди(т), да и(н)шы(х) за собою лѣди(т) Плохое хвѣлачи добре гѣди(т) (Острог, 1587 *См.Кл.* 4 зв.); мы опять можемъ, але не хотимъ, а только Богомъ лудимо, просечы о соединение веры (Вільна, 1599 *Ант.* 603); *illicio*, лужду, приваблюю, прилуждаю, ла(с)каю, – влекаю (1642 *ЛС* 225).

◊ **лудіти свѣтомъ, светомъ лудити див. СВѢТЬ.**

ЛУДИ див. **ЛЮДИ.**

ЛУДИТИ див. **ЛУДИТИ.**

ЛУДКА див. **ЛОДКА.**

ЛУДЬ ч. (*омана, брехня*) луда: fallax, ложь, лудь (1642 *ЛС* 193).

ЛУДЯ див. **ЛОДЯ.**

ЛУДЯНИКЪ ч. Простак, простолюдин: *ignobilis*, худи(й), лудяникъ, безславни(й) (1642 *ЛС* 224).

ЛУДЯЩИЙ дієприкм. у ролі прикм. Принадний, звабливий, спокусливий: *illicebrosus*, лудящи(й) (1642 *ЛС* 225).

ЛУЖА жс. Калюжа: пыаници... іако сви-нѣа в лѣжи са валаю(т) (1489 *Чет.* 340 зв.).

ЛУЖКО, ЛУЖЬКО с. Ліжко, постіль: за лѣжко 5 гроши (Львів, 1594–1595 *ЛСБ* 1041, 7); черевики и капъци того балверька найшли подъ лужкомъ (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 8/ІІІ, 474); Демяна Василевича хорого на лужьку кийми побито и въ лобъ ранено и за забитого отошли (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 1/VI, 687); **лужко болѣзненное** — (місце вічних мук) пекло: опойла ваъ до свѣтости, трѣтизноу смертелною, іадомъ змієвымъ; и такъ пѣныхъ и над(ѣ) зѣмѣрь шалєныхъ, посылаетъ на тоє лужко болѣзнєнное, спѣти вѣчноу смєрътью (Почаїв, 1618 *Зерц.* 41).

Див. ще **ЛОЖКО.**

ЛУЖНИКЪ ч. Вид поясу: у Данила Че(р)-каса — пѣзеи готовы(х) гроше(и) пу(л)ѡ(с)ма, а за(с) поя(с) яки(и)сь лужни(к), ста(л) золоты(х) пу(л)третя (Володимир, 1628 *ТУ* 283).

ЛУЖОК див. **ЛУЖОКЪ.**

ЛУЖОКЪ, ЛУЖОК ч. 1. (*невеликий луг*) лужок: ѡт того болота через дорогѣ по лѣжок, а ѡт того лѣжка по дорожкѣ шхѣматовскѣю (Торговиця, 1527 *АС* ІІІ, 304); от того копца до лужка который ся прозывает Вербовым (Свищів, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 28); от Медвежье могилы, пускаючы земьлю пану войскому по леву, а нашу по праву от Луцка, дорожкою до лужка а лозок... зсыпали есмо копцовъ два (Підгайці, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 368).

2. Вл.н.: мы... далисмо ему... и ку тому в той же реце Суле уходъ, названный Лужокъ зо всьими пожитьками (Варшава, 1578 *ЧИОНЛ* XIV-3, 86).

ЛУЖЬКО див. **ЛУЖКО.**

ЛУЖЪНИКЪ ч. Ліжник, укривало: па(н) Белецьки(и)... взя(в) и кгва(л)то(в)не выдравъ... // У Назара: коня зовси(м) доброго(г)[о],... плахо(т) чотыры..., лужъни(к), ма(с)ла ведро (Житомир, 1650 *ДМВН* 193–194).

Див. ще ЛОЖНИКЪ.

ЛУИТЬ ч. (*міра ваги, що становить 1/32 фунта*) лот: за ни(м) еха(л) папу(ж)ка и бави(л)сія еше дни(и) 4 и выправи(л) собѣ 8 господаря печат(т) луи(т) на 400 ера кга(л)-бино(в) (Ясси, 1627 *ЛСБ* 499, 1 зв.).

Див. ще ЛОТЬ.

ЛУЙ ч. Лій. Вл. н.: Леко Лу(и) (1649 *РЗВ* 379 зв.); Павло Лу(и) (Там же).

Див. ще ЛОЙ.

ЛУКА ж. 1. (*рівнамісцевість, вкрита трав'янистою рослинністю*) лўка: А записаль есми ихъ святому Миколи... с озера, и на Припяти со ѣзы и луки (Київ, 1504 *АрхЮЗР* 1/VI, 11); Кна(з) василе(и) домонтъ... маеть тежъ тамъ ловы звери(н)ныє а лўки на Днепри (1552 *ОЧерк.* 3. 15); Андре(и)... зозна(л). и(ж) взя(л) о(д) п̄на фе(д)ка... еї зло(т) в которо(и) соумѣ застави(л) // ему ла(н) на вго(р)ско(и) и(з) луками з обо(х) ко(н)цю(в) половицею та(к) ролю яко и луку о(д) межѣ вы(ш)неѣ (Одрехова, 1596 *ЦДІАЛ* 37, 6, 4); кгрунтъ до него такъ назначаю: ...вширъ отъ ложечины луки зъ лѣсомъ и зо всею околичностью тоєй луки до Сулы рѣки (Вишнівецъ, 1619 *АЮЗР* II, 71); позволилисмо такъ в лукахъ, яко и в става(х) належачи(х) до... Монастыра... рыбы лови(т) (Мошни, 1649 *ЦНБ ДА/13*, 103).

2. Вл. н.: А потом есми повел... тым бо-лотом до встрова... которого зовѣт Лўка (Пісочне, 1541 *АС IV*, 281); Я... виде(л) е(с)ми воло(к) ш(с)мѣдєся(т) на кгру(н)те за(с)та(в)-

но(мъ) ш(т)... п̄на Самел... по(д)коморе(г)[о] кие(в)ско(г)[о], его м(л). п̄ну Ке(в)личови село Луку (Житомир, 1609 *ДМВН* 148); село Тулины, ... за (д)руги(м) селомъ, на(з)ваны(м) Лукою..., ве дву(х) миля(х) лежи(т) (Житомирщина, 1639 *ККПС* 195);

у складі вл. н.: **Злудчина лука**: насалєсь челядь и боярь своихъ з державы своеє Лисянки... на власный кгрунтъ... до буды, ... названое Злудчина лука (Житомир, 1632 *ТУ* 297); **красная лука**: листь запи(с) доброво(л)ны(и) п̄на станислава надариньско(г)... п̄нѣ лавринѣ песочиньскомѣ... даны(и) на вечьное записанье певны(х) до(бр)... то е(ст) юскове(ц)... красное лўки и вси(х) ины(х) нале(ж)ностє(и) (Кременецъ, 1601 *ЛНБ* 5, II 4050, 32); **Луки Щербовые**: а от того врочища Лукъ Щербовыхъ дубровую аж за реку Олшанку (Брацлав, 1570 *АрхЮЗР* 8/1, 264); **Луки Великие** *див. ВЕЛИКИЙ*; **остра лука** *див. ОСТРЫЙ*; **шинкова лука** *див. ШИНКОВЫЙ*.

ЛУКАВЕНЬ *прикм.* Те саме, що **лукавый** у 1 знач.: тѣло ише(т) все неправє(д)наго шбрѣсти блѣда. Срѣбнолюбіа нечистоты величания лоукавна (1489 *Чет.* 8).

ЛУКАВЕЦЬ ч. Лукавецъ, підступник, лицємір: Тамъ то, лукавѣче, Духъ святой пребываетъ, где его уставы цѣло и ненарушено ховають (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР* 1/VIІ, 270); veteratōiu(s), хитрець, лукавецъ (1642 *ЛС* 412).

ЛУКАВИЙ *див. ЛУКАВЫЙ*.

ЛУКАВНО *присл.* Те саме, що **лукаво**: ѣдали ш(т) мене тотъ д̄шевны(и) пото(п), которого на на(с) дяво(л) нап̄щаєть и злостами его лўкавно прє(л)щаєть (к. XVI – поч. XVII ст. *ПДПИ* 82); И самъ врагш(м) нашим'

вѡдлѣгъ вѡлѣ своѣи да въздасть, и распалєны ихъ стрѣлы, лѣкавно на на(с) движимыа, оугаси(т) (Київ, бл. 1619 *О обр.* 65).

ЛУКАВНОВАТИ *дієсл. недок.* Лукавити: а(с) прє(д)сиа ѡказа(л) его м(с̄)... ли(ст) ва(ш), же вы ра(ди) абы ш(т)ложити спра(ву) але то вл(д)ка што лука(в)нѣ(т). прото до кнѣзѣа пишѣте (Дубно, 1596 *ЛСБ* 299, 1 зв.).

ЛУКАВНУЮЩИЙ *дієпримк. у ролі ім.* Лукавецъ, підступник, лицемір: Не ревнѣй, шсвщєннѣй Читєлникѣ, лѣкавнѣющимъ, ни завѣди тѣйно прєкословѣющимъ и сѣпротивлѣющимса Архієрєвскоѣ влѣсти нѣшой (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 6).

ЛУКАВО *присл.* Лукаво, підступно, лицємірно: бѣда тымъ, которыи пишуть неправду, которыи пишучи, лукаво и лестне пишуть, мысли свои злыи вѣ добрыи сердца людскѣи впроважаючи, зѣ тым ся выносять, якобы штѡ отъ... книгъ повѣдали (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 706); Всєго бовѣмъ чл̄ка... злослівєць онѣ шпєтєиль... и оболѡкъ чл̄ка чл̄комъ стѣрѣимъ... по(д)данымъ зѣконови Бѣжомъ, тѡ єсть сѣмомъ грѣхови. жебы чл̄къ не гладѣлѣ якѣ сѣмъ хѡчетъ, але жебы лѣкаво смотрилѣ, прєврѡтне слѣшалѣ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 16); *improbe*, лукаво (1642 *ЛС* 228).

Див. ще ЛУКАВНО.

ЛУКАВОХИТРЫЙ *примк. у знач. ім.* Лукавий, -ого, лукавецъ: первая тогда причина: лист блаженнаго Мелетѣя латинского мудрования прубовный; иж прожно воду мѣрившому подобен єсть, єсть ли кто по богу прѡстак, а лукавохитрого увѣрѣати бы хотѣл (1608–1609 *Виш.Зач.* 208).

ЛУКАВСТВО, ЛУКАВЬСТВО, ЛУКАВЬСТВО *с.* Лукавство, підступництво, лицємірство: никола познать лоукавѣство его. и почаль пѣти псаломъ сии (1489 *Чет.* 104); тыи сѣквє(р)на(т) чл̄ка. бо зѣнуотрь ядоу ср(д)ца чл̄чьскаго помышлєнѣа, // исхода(т) злѣа. прєлюбѡдѣянѣа. ...лако(м)ства. обиды лоукавѣства. Лєсть. стоудодѣянѣе. око злоє (1556–1561 *ПС* 153 зв.–154); [...маєть сєго ѡчити...] не толикѡ ми(р)ски(и), но и вы(ш)шє ми(р)скихъ. абы ты(ж) не пѣлно(ст)ю своєю, или за(з)дрѡстью, или лука(в)ствомъ не зоста(л) винєнь ни за єдино(г) бѣгу всєдє(р)житєлю, и пото(м) родичѡ(м) его и ємъ сѣмому, кдѣ бы ча(с) ємъ зволокъ. а его ш(т) иного чѡго забѣви(л) (Львѣв, 1587 *ЛСБ* 87); шнѣ... за правослѣвѣє и(ст)и(н)ныа вѣры, ни в чѡмъ гранѣцъ полѡжєны(х) (але на ср̄(д)цѣ лоукавѣство мѣлѣ) не прєскѣкѣючи застанѡвѣтѣса шлюбовѣаль (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 36 зв.); тотъ прєрєчѡный Балабанъ, заживаючи... хитрѡсти, непѡбѡжности, лукавѣства, будучий остѣяненѣй духѡмъ лукавымъ на възгарду, яко єдинъ прѡтивникъ имени Бѡжѡго, непрѣстойне сѣмъ сєбє змыслилѣ (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 271); а остѣвѣмо // прєлюбѡдѣ(и)ство... гнѣвѣ... и всѣкѣа иныа злѡсти, лукавѣства, и непрѣвѣды... прє(з) фа(л)шѣ якѣи або зрѣдѣ и ты(ж) шѡ бы ма(л) плѣкати на тѣбє, то єсть лихѡимѣнѣє (1645 *УС* № 32, 197–197 зв.).

ЛУКАВЬ *див.* ЛУКАВЫЙ.

ЛУКАВЬСТВО *див.* ЛУКАВСТВО.

ЛУКАВЫЙ, ЛУКАВИЙ, ЛУКАВЬ *примк.*

1. Лукавий, підступный, лицємірний: повєлѣла прѡсити оу ирода цр̄а гл(а)вы ива(новы). штѡбы не было ш(б)личьника грєхоу єє. ш(т)

лукавое плесание. w неприазны жены прошѣние (1489 *Чет.* 272); г(с)дрь мои мл(с)тivy(и) рачте w томъ вѣда(т) бо мае(т) бы(т) до в̄м напере(д) з лукавыми прозбами якъ ииуда то в̄ша мл̄(с)ть г(с)дрь мои мл(с)тivy(и) борзо по не(м) пробачити рачите (Київ, 1555–1568 *Гр.Мат.* 1 зв.); vafeg, i, хитрь, лукави(й) (1642 *ЛС* 407); Азъ же лѹкавый рабъ нерадивый, злѣ помыслихъ скрыти Пѣрла многѹцѣнныи цр̄а Нб̄(с)ногw, в' темной земли ср̄(д)ца мѹегw (Чернігів, 1646 *Перло* 170);

нечистий: а то(т) та(к) вѣстѹпнѹвши доу(х) единъ то е(ст), лѹкавы(и), бе(з)стоудны(и), мѹви(л), а пойдоу и прел'шоу егѹ, мѹви(л) до него б̄ъ (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 210); Тым'са лѹкавы(х) дѹховъ гѹфы прогоняють, и вар'вар'ски(х) народовъ польки побѣждають (Єв'є, 1611 *На г.Ог.К.* 2); той лѹкавый дѹхъ в' началѣ своего бытіа, позазрѣвъ славу своего творьца (Почаїв, 1618 *Зерц.* 26 зв.);

брехливый, обманливый: а еслі пакъ ѡко твое лукаво будет. то все тѣло твое темно будет (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 48).

2. *У ролі ім.* Лукавий, -ого. Лукавецъ: Лукавыи ж до злых приставати будуть, благочестивыи ж прогоними будуть (XVI ст. *Укр.п.* 87); гѣ же всѣвидецъ прѣто видѣвъ и(х) таки(х) лоукавы(х)... еднакъ не встави(л) и(х) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ №* 29515, 314);

(зпий дух) нечистий, -ого: И пїлно са што лѹкавый стараетъ. якw бы дѹшѣ нашѣ вѣчнїмъ глადѹмъ оуморивъ, И въ тмѣ грѣха якw въ грѹбѣ затворивъ (Чернігів, 1646 *Перло* 18).

3. *У ролі ім., с. лукавое* — зло, грїх: Wче нашъ... не оуводи на(с) въ искоушенїе, нж из'бави на(с) w(т) лоукаваго (1556–1561 *ПЄ* 36); манасїа... сьтвори(л) лоукавое пре(д) очїма

гнїма. и оучинї(л) вол'ноюю брыдливо(ст) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 208).

Див. ще ЛУКАВЕНЬ.

ЛУКАВЬСТВО *див.* ЛУКАВСТВО.

ЛУКНО¹ *с.* Посудина для меду: Дани, што приходятъ на церковь з ыменей шляхетских и мещан... три ведрѣ меду... пятирядное лукно меду (Овруч, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 290).

ЛУКНО² *с.* Хутро бобра: также повинни дати з гне(з)да соко(л)его вси соколы на дво(р) w(т)нести... пови(н)ни возъ дати направны(и) полѹко(п)щинѹ по грошѹ w(т) лу(к)на бобровьного во(д)лѹгъ давного wбычаю (Черногород, 1578 *ПВКРДА* III, 59).

ЛУКОТЬ *див.* ЛОКОТЬ.

ЛУКЪ¹ *ч.* (ручна зброя для метання стрїл) лук: извлекоша грѣшници лоукъ. (и) вроужїе (1489 *Чет.* 246 зв.); ганьну севеериновую... а(р)моли(н)ски(и) властною рукою своею до сме(р)ти забилъ из лука (Варшава, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 79 зв.); Лѹкъ сокрѹшить, и сломить орѹжїе: и щити (поч. XVII ст. *Пчела* 32); кгва(л)то(в)не выдравъ... шабе(л) добры(х) тры, палашъ, луко(в) два (Житомир, 1650 *ДМВН* 193); *У порївн.:* Штѹ бовѣмъ по(д) часъ фо(л)ги и w(д)почи(н)кѹ не мѣвасть, то са бе(з) часѹ пересилаетъ, и іакъ лѹкъ тѹго натагненный падаетьса и ламле(т) (Вільна, 1627 *Дух.б.* 4 зв. нenum.); **лукъ турецкий (турьский)** — лук, виготовлений у Туреччинї: взято... луковъ турецкихъ три (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 104); взял... лукъ турьский з лубем гавтованымъ за золотых тридцать и шест (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 308); **на стрелене (стреленье, сьтрелене)** (з,

зь) лука (луку), з луку стрелене — единиця виміру відстані, що дорівнює перельоту стріли з лука: Фалимичи отъ гостинца на стрелене зь луку, а до Хоболтовы му пришло ехати далей, нижъ польмили (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/1, 420); Гневош... завел по тым вровичаам: ...и повѣдил, иж потул естъ земля моя, а люди... наши Поворские втбивали, менѣючи, ижбы наша земля имена Поворского быт мѣла аж за тые вровича заведеные, яко где индей на стрелене лѣка, а индей на чотыри, кѣды Гневош был завел (Острог, 1538 *АС* IV, 140); Тоє всеє ро(з)ницы промежкѣ Корѣны и великого Кня(з)ства ѣ ты(х) местцахъ инѣде(и)... на милоу а инѣде на ве(р)стѣ а инѣде(и) на стреленье з лѣка (1546 *ОГ* 10 зв.); [во(и)техъ]... хотечи... приве(с)ти проте(с)туючо(г) за(с) знову пербе(г)ши... на сѣтрелене з луку и з рѣ(д)ки выпу(с)тивъши проте(с)туючо(г)... в голову вдарилъ (Житомир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 91 зв.); панъ Еремиа(ш) Тыша Быко(в)ски(и)... протѣстова(л) проти(в)ко... пнѣ по(д)коморому... и урадови его... же юри(с)дицию не на то(м) ме(ст)цу,... и ш(в)шомъ(!) на килкоро з луку стреле(н)е по(д)ле гребѣ(л)ки ро(з)копаное на вла(с)но(м) кгру(н)те деди(ч)номъ... пнѣвъ Тышо(в) Копачо(в)ски(м) уфунѣдовали (Київщина, 1639 *ККПС* 254); **перестрель з лука** — те саме, що **на стрелене з лука**: Гора замѣковаа а перекопѣ Стоить замокъ тотъ черѣкаски(и) на горе днепрово(и) втѣ днепра боло(н)емъ три перестрелы з лѣка (1552 *ОЧерк.З.* 4 зв.).

ЛУКЪ² ч. 1. (*Allium*) (*городня рослина*) цибуля: У Волешка... взели: мацу луку, овса полмацы (Луцьк, 1590 *АрхЮЗР* 1/1, 284);

лук червленый, червленый лук — (*Allium erubescens*) червоніюча цибуля: Łuk czerwlennyi: cebula (Жовква, 1641 *Dict.* 67); сере, че(р)влены(й) лу(к), цебуля (1642 *ЛС* 117);

(*Allium rogam*) порей: рогги(м), лукъ (1642 *ЛС* 322); **лукъ кривой** — порей: Порров(м) по ла(т)ински... а по рѣ(с) лѣкъ кривои (XVI ст. *Травн.* 437 зв.);

(*Neમેગocallis* L.) лілійник: гарѣмеракале(с) по ла(т)... а по рѣ(с)ки тѣ словеса то(л)кѣю(т)са лукъ // которои в мори росте(т) (XVI ст. *Травн.* 249–249 зв.).

2. Часник: Łuk: czosnek (Жовква, 1641 *Dict.* 67).

ЛУНА ж. 1. (*небесне тіло*) місяць: слнце померкне(т). лоуна погібне(т) (1489 *Чет.* 280 зв.); А слнце и лѣнѣ яко писаніє свѣтчить в' четвѣртый днѣ по поровнанью бѣгъ сѣтвори(л)ь (Острог, 1588 *Сур.* 2); бы(л) то(т) которій оучини(л) лѣноу або м(с)ць то е(ст) іс хс (к. XVI ст. *УС* № 31, 151); всѣ рѣчи сѣтворивъ видімого сего свѣта... //... слнце, лѣноу, свѣзды, оувѣсь свѣтъ видімаго міра (Почаїв, 1618 *Зери.* 9–9 зв.); М(с)ць або лѣна свѣтло(ст) нѣшнаа, нѣгды не те(р)пи(т) недоста(т)коу (поч. XVII ст. *Проп.р.* 242 зв.); Лѣна... алѣв мѣсаць, гды са іасностю выполнаѣт', променѣ своѣ з' себе выпѣскаѣт' (Київ, 1637 *УС* *Кал.* 144); Вы съ мною нѣг горко рыдайте; Нѣ(с)ныи свѣтила, слнце и Лѣна, и мнѣгчислѣннїи звѣз(д)и; якв свѣ(то)давецъ вашъ, смѣртною тмою покрїса (Чернігів, 1646 *Перло* 93); **полная луна** — повний місяць: Прѣто ажъ пѣрвѣй сѣбра(л) чѣсы, всеи оной Недѣлѣ, котораа в' пѣрвое створе(н)е свѣта, и равнїны и полнѣю лѣнѣ...

вдаль самъ себе на страданіе (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 70).

2. (*проміжок часу, протягом якого це небесне тіло обертається навколо Землі*) місяць: събираєть всѣ нароки еже са именуютъ пора(д)ки перва(г) врѣмени, яко было спочатку вѣка сътворено равнины вѣсньные, яко почато(к) рока. четырнадесатый лѣны по равниняхъ яко первый мѣсь (Острог, 1588 *Сур.* 5 зв.); То есть, абы не переходилъ часъ замѣроный отъ дня четырнадцатого луны до 21 дня луны тогожъ мѣсяца первого, а не далѣй (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 142).

3. (*геральдичний знак*) місяць: Тѣт' ест' Лѣна: тѣ Кр(с)ты: тѣ Марсова справа: Ѡ значна Савроматѣмъ з' Вышневецкихъ слава (Київ, 1632 *МКСВ* 270); Ѡто в' томъ Гербоѣ сло(н)це не теперь з' Лѣною, свѣти(т) Йснѣ Велможны(м) Мѣгиламъ в' покою (Київ, 1633 *Євфон.* 307); *Образно*: И ты Лѣно крѣваго вдѣнья позбывши. В(ѣ) среброслѣчнѣю шатѣ слѣчне са оупстрѣвши. Роспѣщай свѣтлость, нехай тѣмно(ст) оустѣпѣ(т) (Львів, 1631 *Волк.* 25).

4. *Перен.* Сяйво, свѣтло. *У порівн.*: было стое лице его. ка(к) бы лоуна солнечная (1489 *Чет.* 105).

◇ **кругъ лунѣ** — місячний цикл, що складається із 19 років Юліанського літочислення: в рѣ(ц) лѣ(т) ѣ крѣ(г) слѣнцѣ ѣ крѣ(г) лѣнѣ гѣ ѡ(с)нованіе кѣ (Львів, 1592 *ЛСБ* 1058, 1); крѣ(г) сл(н)цѣ ѣ крѣ(г) лѣ(н) гѣ ѡ(с)нова(н) кѣ ро(к) аѣчв реѣ(ст)рѣ ѡ па(в)лѣ Мѣралі (Львів, 1592 *ЛСБ* 1039, 1).

ЛУНЕНІЄ с. Лунатизм: и того дѣла мовить же нахо(ди)ть лѣненіе або немочи таковыи. але не ѣ(ст) хр(с)тіанѣ ты(м) спосѣ-

бомъ а рѣчоу таковою и(ж) нѣчого не прихо(ди)ть тыѣ немочи ѣ(д)но з наоученія бѣсовскаго. котрымиса ѡ(н) накладает(т) мысли на ср(д)ца члѣчїе (XVI ст. *УЄ* № 31, 152).

ЛУНИЦА ж. Яма, заглибина: lunula, луница (1642 *ЛС* 258).

ЛУННЫЙ, ЛУННИЙ *прикм.* 1. (*який стосується Місяця*) місяцевий, місячний: lunaris, лун(н)и(й) (1642 *ЛС* 258); **лунный огонь** *див.* **ОГНЬ**.

2. (*який стосується місяця як проміжку часу*) місячний: В суботѣ маю(т) поновля(ти) всѣхъ рѣчи(и), которы(х) са ѣчили пре(з) тыжѣде(н). и ѣчитиса маю(т) пасхали(и), и лѣннаго теченія, и ли(ч)бы, и рахова(н)а, или мѣсийкѣ црковного пѣнія (Львів, 1587 *ЛСБ* 87); Жыдове, водлугъ законного преданія пилне стерегутъ того мѣсяца первого, справуючысе водлугъ бѣгу лунного небесного, а не водлугъ личбы дней (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 144); Святыхъ причинъ стѣи и бѣгоносныи ѡ(т)цы тѣи на первомъ вселѣнско(м) собори дѣо(м) стѣи(м) в' никѣи собранныхъ, оустѣвили пасхалию и лѣнное теченіе, блюдуще ѡпасно канѣна Ап(с)тлскаго реченнаго (Київ, 1621 *Коп.Пал.(Лв.)* 27).

ЛУНОСВѢТЛЫЙ *прикм.* Осяйний: Лѣносвѣтлы(м) Клейнѣта(м) Корибѣтѣвѣ славныхъ, Вѣрне слѣжи(т) фортѣна: а слѣжит' з' лѣт' давныхъ (Київ, 1632 *МКСВ* 270).

ЛУНСКИЙ, ЛУНЬСКИЙ, ЛЮНСКИЙ *прикм.* 1. (*який вироблявся у Лондоні*) лондонський. ◇ **сукно (сукъно)** лунское (луньское, люнское) *див.* **СУКНО**.

ЛУНУЮЩИЙСА *дієприкм.* у ролі ім. Лунатик; епілептик: и того дѣла чини(т) не-

ЛУНЬСКИЙ

приате(л) дш̄евныи, або хоуленныи бы(л) то(т) которіи оучини(л) лжноу або м(с)ць то ε(ст) ꙗс хс. и того дѣла пре(л)щаε(т)са ѡцъ вного лжноущаго са. а мовить и(ж) сн̄ь мой трѣпить на новый м(с)ць а того не зна(л) до себе и(ж) нѣма(л) нѣчого вѣри оу собѣ. к(д)ы пришо(л) до оученико(в) (к. XVI ст. УЄ № 31, 151).

Див. ще ЛУНАЩИЙ.

ЛУНЬСКИЙ *див.* ЛУНСКИЙ.

ЛУНАЩИЙ *дисприкм. у ролі ім.* Те саме, що лунующийса: прото избавите(л) нашъ... лоунащи(х) же са называε(т) ты(х) которіи сѣть зараженныи ѡ(т) дѣа неч(с)того то ε(ст) бѣсноватыи которы(х) нападаε(т) діаво(л) а того дѣла чини(т) неприате(л) дш̄евныи (XVI ст. УЄ № 31, 105).

ЛУП *див.* ЛУПЬ.

ЛУПАНЫЙ *дисприкм. у ролі прикм.* Трощений, руйнований: ε(ст) такожь гора гекла, з которы(х) палаε(т) іако с пекла. Вымѣтѣ и(з) себе камєніє, лѣпаной скалы посполѣ сь огнємь (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 29).

ЛУПАТИ *дієсл. недок.* 1. (що) (відколювати шматки чого-небудь) лупати, колупати: лю(де) пото(м)... ходили до того шкрѣтѣ. а лѣпали смолоу з него, котороу бы(л) шкрѣ(т) поклии(л)и звѣрхоу, внѣтрѣ на пѣма(т)кѣ потопѣ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 6 зв.).

2. (що) (розбиваючи, ламати що-небудь) лупати: въ попсованю шкатулы, где ее лупали, шацую себе шкоды на полтретя золотыхъ польскихъ (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/Л, 109); А козаки за ляхами пошли и мѣста... поплюндровали, ляховъ и жидовъ стинали, коморы и скрынѣ лупали (1636–1650 *ХЛ*

79); людей невинных позабияли... быдло все рогатое и нерогатое... забравъши... также и иньших веле речей рухомых в коморах, одбиячы и лупаючы скрыни и бодни... шкод немало, на килка тисечей золотых полских, начынившы... стамтол прочь одехали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 351).

◇ *очи лупати див.* ОКО.

ЛУПЕЖСТВО, ЛУПЕЗСТВО, ЛУПЕЗТВО, ЛУПѢЗСТВО, ЛУПѢЗТВО *с.* Грабіжництво, розбійництво: ннѣ вы закон'ници што жь ε(ст) з'вноутрѣ конве, або мисы чистите. а в'ноут'рнее ваше пол'но ε(ст) грабежовъ, або лоупѣз'ства, и нес'праведливос'ти (1556–1561 *ПС* 270 зв.); великии шкоды и лѣпезства имь чините, а тым границы панствъ нашихъ ѡт неприятела в небезпеченство приводите (Варшава, 1568 *АС* VII, 304); а теперь, за рокъ семдесать шостый, заплайти... повинна... и подѣданымь моимь Єе Милость, пани дадинаа, постерегати маеть, абы безъ ѣтискѣ и лѣпезства враднички заховалиса (1577 *АС* VI, 83); не може(т) жадε(н) посполѣ слоужиты бж̄ има // до роскѣши свѣта сего. до лако(м)ства, до лоупѣзтва. до надѣтой мисли твоей (XVI ст. УЄ № 29519, 88 зв.–89); люде рѣками раны задають, забиваютъ, крадѣжѣ и лупѣзства пополняютъ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 910); менованые неприятеле, въ край тутошньные воеводства Волиньского вѣкочивъшы, наезды срокгие и лупезтва кравые станом шляхецьким чинечи... всю маетност субьстанцию убогую шляхецкую инѣ предам пустивъшы (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 108).

ЛУПЕЖЦА, ЛУПЕЖЬЦА, ЛУПЕЗЦА, ЛУПѢЖЦА *ч.* 1. Грабіжник, розбійник:

разбійникъ и лупежца, тотъ Станиславъ зъ розказанья вашей милости есть пойманъ и тогдыжъ осаженъ (Луцьк, 1566 *РЕА* II, 163); И зо вьсьми тыми своїми, себе во вьсьмь подобными лупезцы, збойцы, умысливши сплюдровать всю маетность мою, шоль до Аньдрияева местечка моего (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/1, 158); лупѣжца зъ облупленнымъ гражданину (по Богословцехъ) на странѣ далекой служить очекивають (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 268); Хйщникъ: Драпѣ(ж)-ца, лѣпѣжца, разбійникъ (1627 *ЛБ* 143); Лупѣжцами назвати мѡжемъ богачѡвъ, котѡрыє ш(т) тѣхъ штѡ заплатити не могѣтъ, рѣчь позычаную тѣжко вытагають: сѣкни наприкладъ (Львѡв, 1645 *О тайн.* 111); Федоръ... // до дому своего... добытокъ... запроважалъ и, кому хотель, дароваль, а другие продаваль, презъ што в вины, в праву посполитомъ на квалтовники, лупежце и наездце домовъ шляхецких описаные, попаль (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 72–73).

2. *Перен.* Руйнівник; нищитель: Бо елиже сами суть неприятельми Сына Божего и лупежцами талы маестату Его Божького, певны и овощи тые не суть приятны Богу, и все будованье ихъ яко на пеську, а не на мощной опоце (Вильна, 1599 *Ант.* 607).

ЛУПЕЖЬ *ж.* Те саме, що лупъ у 2 знач.: зась бере(т) члѡвкъ мѣчь свѡй и йде на дорѡгѣ, же бы чиниль краде(ж) и мѣжебойства... и види(т) льва... а начинивши крадежи... и лѣпѣжи, мѡлой свѡей приносѣ(т) (XVIIст. *Хрон.* 367 зв.).

ЛУПЕЗСТВО *див.* ЛУПЕЖСТВО.

ЛУПЕЗТВО *див.* ЛУПЕЖСТВО.

ЛУПЕЗЦА *див.* ЛУПЕЖЦА.

ЛУПИНА *ж.* 1. Лушпайка, лушпина: бисса, лупина бубовая, вну(т)рняя (1642 *ЛС* 105); гар[а]сія, огим, лупини рѣпнии (Там же, 344).

2. *Перен.* (те, що прикриває суть, справжній зміст чого-небудь) оболонка: але хотѣ бы дѡбре досконѣлаа пѣ(в)ность того позволѣ(н)ѣ была, тогды што на тѡмъ; мѣншаа то, церемѡнѣе протѣвъ самѡмѣ кгрѣтнови вѣры, не прошѣ того о лѣпину, хто ми ѡдѣрко берѣтъ, а подобно дла одержанья ѡдѣрка, мѣнше бым са емоу з(ѣ) лѣпиною дорожилъ (Острог, 1598–1599 *Апокр.* 43 зв.).

3. Вл. н., ч.: Фе(с)ко лѣпина (1649 *РЗВ* 65); Антонъ Лѣпина (Там же, 374).

ЛУПИТИ *дієсл. недок.* 1. (кого, що) Грабувати: Ян и... Олехно отправили наперед себе двохъ служебников своих... и розказали имъ, абы кого колвекъ нашедши... на полях наших Реванецких, били и лупили (Луцьк, 1575 *АрхЮЗР* 8/VI, 424); Навѣть слышу, иж некоторые шаты... ножами на штуки резали, брали, хватали, лупили (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/1, 226); церкви Божіе вывернуть, образы палить... кляшторы и монастыри лупить (Вильна, 1595 *Ун.гр.* 164–165); потомъ зъ земли // Турецкое вернувшысе... маетности шляхецкие по розныхъ местцахъ наездчаючи лупиль и плондроваль (Варшава, 1597 *ЗНТШ* XXXI–XXXII, 27–28); што(ж) ш то(м) мѣсла(т) ш(т)щепѣ(н)цѣ ѡлбо тѣи котрыи цѣрки стѣи лупа(т) (XVIст. *УС* №29519, 57); принципалове... зобравѣши до себе людей люзьныхъ... которые... наезджаючи квалтовъне на маетности... людей розного стану по дорогахъ розбиваючи, оныхъ забияючи, морьдуючи... маетности лупечи,

быдъла, кони // беручи до домовъ своихъ отъпровожали (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 3/Л, 239–240); **скуру лупити див. СКУРА**;

(*брати непомірно велику плату*) лупити: А папежъ противно пасеть мечемъ и огнемъ, и к тому за наемъ лупячи, люди благословяеть на мужобойство и чужоложьство (1582 *Посл. до лат.* 1140);

перен. (кого з чого) (*позбавляти чого-небудь*) забирати (що у кого): Изали то не вѣрныя слуги и посланцы антихристовы суть... которые Христа Пана лупячь зъ божества его и зъ оное фалы (Вильна, 1595 *Ун.гр.* 162); Икъ бовѣмъ Дѣхъ надхнѹти мае(т) тѣхъ котѹрыи БаѠца лѹпачь изъ влѣсности дѣхана, іакѹса на встѣтку покажетъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 191); Всѣхъ вшелѣако зводѣти не преставаеть Слѣвѣ з мерлыхъ скрадаеть, живыхъ з неѣ лѹпитъ (Вильна, 1620 *Лям.К.* 24).

2. (кого з чого) (*знімати шкіру*) лупити: нахи(м) з рабее(м) други(м) жидо(м) вночи тое дета зарезали... а по зареза(н)ю лупили и се(р)це вына(в)ши лиза(ли) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 59).

3. (що з чого) (*припиняти існування*) нищити: робачо(к) іакій з землѣ выхѹдачи зелѣное тое дѣрево по(д)едѣе(т) и кѹре(н) зопсовѣвши лоупи(т) его зо всеѣ зелѣности (поч. XVII ст. *Проп.р.* 244).

ЛУПЬ, ЛУП ч. 1. Грабіж, грабунок, розбій: И вже... после того разбою и лупу... брата моего Семена... зъ господы взяти казалъ (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 1/Л, 16); въ месте Луцкомъ квалты, нахоженъ на господы, на дома месткиѣ и побранъе маѣтности лупы чинили (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/Л, 120); потымъ кгда ихъ много набегло, теда нас

кыями обложивши... мордовали... и луп немалый учинили (Володимир, 1612 *АрхЮЗР* 1/VI, 410); въ року томъ же... ночнымъ обычаемъ до тое жъ маѣтности Коловертъ, для злодейства и лупу, нашедши... дванадцать подданныхъ (Луцьк, 1623 *АрхЮЗР* 6/Л, 444); и ты(х) котѹрыисмо дрѣвомъ прѣслѣшѣаніѣ, іакѹ нѣакимъ врѣжѣемъ зѣ Раю, сѣвѣтомъ пекѣлногѹ ѡногѹ ѡлбрима въ вѣчнѹю егѹ неволю и лѹпъ, выгнаны, и до вѣчного вазѣнѣа запѣжены были (Київ, 1632 *МКСВ* 274).

2. (*те, що награбоване*) здобич: Естлибы розбойники, або злодѣе чѣи люде, были пойманы а передъ право приведены а поволали наместника своего, ижъ онъ съ ними розбивалъ, або ихъ переховывалъ, а онымъ ся лупъ дѣлили, и напотомъ бы померли (Луцьк, 1566 *РЕА* II, 166); по (з)бѣренъю и (с)паленъю ме(с)та и замѣкѣ немало люде(и)... шкрѣтне а нелюто(с)тыве повезавъши зо всеми лѹпами з собою... побравъши до домовъ своихъ ѡ(т)провадили (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 55); Потомъ зась тые хлопы... кинувшысе до лупу, мишокъ едвабный з кишени, в которомъ были пятьсотъ червоныхъ, кгдажъ се южъ боял, для другого найстя, въ госпѹде при колясе такъ великое сумы одходити, але з собою взял, пояс едвабный, шапъку соболю, шабълю одну прѣтестуючого, другую выростка его завзяли (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 537); *Образно*: По звѣта(ж)ствѣ шатѣна прѣстыѣ вные лоупы або кѹристи на горѣ ѳаво(р)стей шкладаючого... в слѣвоу на встѣтокъ... приѡблеченного (поч. XVII ст. *Проп.р.* 261 зв.);

(*воснна здобич*) трофеѣ: атенскы(и) гетманъ... жолнѣровъ жѣдными иншими по-

бу(д)ками, и напоми́нами, то(л)ко само́ю надѣею лоупоу, и ска(р)бовь, кото́рые мѣли звитáживши неприáтела бра́ти, звы́кль бы(л) до поты́чки спаналой ср(д)ца додава́ти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 260 зв.); всю́ коры́сть войскѸ подѣлишь и пожива́ть бѸдешъ з лѸпѸ неприáтель твои́хъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 155); тотъ неприáтель тоежъ воеводство Во́лынское, забияючи, мордуючи, лупы беручи, девастоваль, и под самое мисто столечное воеводства Во́лынского... прошол (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 426).

Див. ще ЛУПЕЖЬ.

ЛУПѢЖЦА *див. ЛУПЕЖЦА.*

ЛУПѢЗСТВО *див. ЛУПЕЖСТВО.*

ЛУПѢЗТВО *див. ЛУПЕЖСТВО.*

ЛУСКА *ж.* 1. (*зовнішній покрив риб*) луска: рыбоу тако(ж) декотораа лоускою имае(т) асти еа (к. XVI ст. — поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 99 зв.); ЧешѸа: ЛѸска́ рыба (1627 *ЛБ* 157); Всáкое што мае(т) перье и лѸскѸ е́сть бѸдете. а што ко́лвекъ перья и лѸскѸ не мае(т), ты́и сѸть обрыдливи (серед. XVII ст. *Хрон.* 118 зв.).

2. (*зовнішній покрив плазунів*) шкіра: И іакъ оужъ тѸснымъ іакімъ мѸсцемъ пересмыка́ючиса, здира́етъ зъ себе старѸю лѸскѸ (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 340).

3. (*тверде покриття яйця, плоду тощо*) шкаралупа: “злого птаха... злое е́сть яйце”, не кождый еднакъ его знаетъ изъ луски, але ажъ зъ того што подъ лускою (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1054); И жада́ль... накорми́ти че́рево свое рожка́ми... // РожкѸмъ швы́мъ солóдкимъ, кото́рыѸ маю́тъ вѸ собѸ и солодкость и при́крѸю по ве́рхѸ лѸску (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 27–28).

4. *Перен.* Полуда. У *порівн.*: тогды(ж) w(т)пало w(т) w(ч)ю его а(к) лу(с)ка и про(з)ре(л) (II пол. XVI ст. *КА* 47); И скоро былъ ...погружень, на тыхъмѸсть зъ очій его яко бы луска на землю спала, и видѣль ясно (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 976).

5. Вл. н., ч.: Огородники: Васко Волось огородникъ... пастухъ Лукянь... Сенко Павлюкъ, Луска, — повинность тыхъ огородниковъ въ каждый тиждень по два дни работы (Володимир, 1585 *АрхЮЗР* 6/I, 149).

ЛУТЧЕ *див. ЛУЧШЕ.*

ЛУТЧЕЙ *див. ЛУЧШИЙ.*

ЛУТЧИЙ *див. ЛУЧШИЙ.*

ЛУТШЕ *див. ЛУЧШЕ.*

ЛУТЬ *див. ЛОТЬ.*

ЛУЦИПЕРЬ, ЛУЦИФЕРЬ, ЛЮЦИПЕРЬ, ЛЮЦИФЕРЬ *ч.* Луципер, Люципер: то(т) гетма́нь си(л) нб(с)ны(х) не то(л)ко е(ст) з прѸшого прѸшой іерáрхии хóрѸ, áле за всѸ(х) áгг̄лw(в), которые по оупа(д)кою лоуцифѸра зъ егw слоугáми зостáли в нѸ́ наипрѸшій (поч. XVII ст. *Проп.р.* 286 зв.); Кды теды лоуципе(р) голова пóлковъ протівны(х) на(д) всѸми áгг̄лами... бы(л) ста(р)ши(и) (Там же, 287); ВѸ раіó е́ще гнѸвъ зачáтый з Люциперо(м) чловѸка И прѸзъ него на весь вліáты Рóжай лóдскій w(т) вѸка (Київ, 1630 *Имнол.* 4); ЛюцифѸрь зъ своїми единомы́слными зъ влáснои во́лѸ своѸи стáлса злымъ и клáмцею, ведлѸгъ наѸки хр(с)тóвои (Львів, 1646 *Зобр.* 9); ЛюциперѸ, старосто, мой добрый дрѸже, ПрошѸ ты, коло господарства моего пилнѸй дѸже! (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 18).

ЛУЦИФЕРЬ *див.* ЛУЦИПЕРЬ.

ЛУЦШЕ *див.* ЛУЧШЕ.

ЛУЧА *ж.* Те саме, що лучь: іако солнце сияешь своими чудесы. іако лouchа просвещашь всего мира (1489 *Чет.* 197); да не постыдить ли са и тебѣ Хс̄, кгда прїидеть съ славою своєю, и... оукажетьса свѣтло, свѣтлѣи самѣи лѣчи слн̄чної (Київ, бл. 1619 *Обр.* 63); radi(us), луча, пру(т), спица (1642 *ЛС* 344); *Образно:* ильа златозарнаа лouchа (1489 *Чет.* 236 зв.).

ЛУЧАНЕ *мн.* (*мешканці Луцька і прилеглих територій*) лучани: на(д) рѣкою во(л)га. дѣлѣба. ш(т) которого дѣлѣбане. на(д) рѣкою бѣго(м). дне(с) ихъ зовѣтъ лѣчане (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 45).

ЛУЧЕ *див.* ЛУЧШЕ.

ЛУЧЕЗАРНИЙ *прикм.* Променистий, сяйний: radiat(us), лучезарни(й), спича(с)ти(й) (1642 *ЛС* 344).

ЛУЧИНА *ж.* 1. Лучина, тріска: а на десатомъ мѣстцѣ видели есмо громадѣ клепокъ не малѣю складенѣю до которе громады знати лѣчина с огнемъ была по(д)ложона нижли громада не згорела подобно де(и) ес до(ж)чь загаси(л) (1577 *ЖКК* I, 87); а іа(ш)-ко власовичъ самъ соломѣ и лѣчинѣ зготовивши намъ да(л) а мысмы шгонь выкресавши в ла(з)ни небожъчика п̄на барано(в)ского въ клетки спалили (Володимир, 1588 *ЖКК* I, 294); Кды шгонь іакій великій мает са запалѣти, трѣсочкы напре(д) и лouchина и деревца маліе поривають поломень шгнѣстыи, а поты(м) помалоу ш(н) приходи(т) къ бѣлши(м) дрива(м) або полѣна(м) и чїни(т) шгонь великій (поч. XVII ст. *Проп.* 51).

2. зб. Поліна, дрова: Мыто дереваное што на то(р)гѣ берѣтъ шть сѣдовъ дереваныхъ шть лѣчины шть сане(и) шть колесь... и шть іаринѣ шгородныхъ (1552 *ОВол.* 3. 199); наеха(л) е(с)ми... по(д)да(н)ы(х) би(с)ку(п)ства... которые де(и) не маю(чи) з на(ми) границы ани сусе(д)ства никоторо(г) свово(л)-не бѣ(з) воли и ведомости нашее въеха(в)-ши в бо(р) со(с)ну поруба(ли) и на лучину покружа(ли) и шго(н) себе недалеко тое со(с)-ны дла но(ч)легу наклали (Володимир, 1567 *ЦДДАК* 28, 1, 2, 19).

ЛУЧИТИ *дієсл. недок.* (що) Лучити, об'єднувати: также прикладомъ инъшихъ великихъ цесарей, королев, монарѣховъ потужьныхъ, которые колкокротъ тыхъ костеловъ одность, зъ собою розорваную, завжды, зъ великою пилностью и стараньемъ, оные згоды до клюбу лучили и приводили (Варшава, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 501).

ЛУЧИТИСЯ, ЛУЧИТИСА *дієсл. недок.* 1. Єднатися, об'єднуватися: Познайте розумно пастыри и волки и не лучитесь в невѣрныя полки (к. XVI ст. *Укр.п.* 75).

2. (*перебувати у кровній спорідненості*) поєднуватися: Причына того єсть, абовѣмъ шсѣбы не лѣчат'са з' собою то(л)ко в'згладом) пна, ш(т) которого похода(т), и дла того не могѣт' блїжей, албо дале(и) ш(т) себе бы(т), то(л)ко іа(к) далѣко а(л)бо бли(з)ко ш(т) пна сѣтъ, и не могѣтъ быти бли(з)шыми межы собою нижелї ш(т) пна (Львів, 1645 *Отайн.* 171).

3. (*вступати з ким-небудь у любовні стосунки*) зв'язуватися: а то тые суть, которые ся зъ мужатками лучатъ, албо сами, жоны маючи, з ынъшыми ся кладуть, и што такъ мужь-

чизна, яко и белая голова, однаково мають быти караны (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 8/III, 475).

◇ **ЛУЧИТИСЯ** одь (чого) — не приеднувати-ся (до чого): а чому же быхмо ся мѣли лучити одь нового календару (бл. 1626 *Кир.Н.* 16).

ЛУЧИТИСА *див.* **ЛУЧИТИСЯ**.

ЛУЧНИЙ *прикм.* Приготований із морської цибулі: scillitic(us), scillin(us), цебу(л)-ни(й), лу(ч)ни(й) (1642 *ЛС* 364).

ЛУЧНИКЪ, ЛУЧЪНИКЪ, ЛУЧЬНИКЪ *ч. 1.* (*майстер, що виготовляє луки*) лучник: и ка(к) и(х) права маи(д)борьское несеть кра(в)ци ку(ш)нери шведци постригани золотари стре(л)ники ви(н)ники лу(ч)ники ковали прадовники мыто ры(б)ное пове(ч)щинны гро(ш)варовы и мыто соланое а с ты(х) вси(х) ремесникw(в)... г(с)дрь на(ш) на замо(к) свои вына(л) по два ремесники мѣ(ти) к за(м)кѣ (Київ, 1518 або 1533 *Арх.Р.* фотокоп. 29); Ремесники вместе дають... w божьемъ нарощеньи кола(д)ки по в̄ гроше(и) а къ томѣ лучьники по лѣкѣ добро(мѣ) (1552 *ОКЗ* 39).

2. Вл.н.: по (з)бѣренью и (с)паленью ме(с)-та и замѣкѣ немало люде(и)... нелюто(с)тиве повезавъши зо всіма лѣпами з собою... побравъши до домовъ свои(х) w(т)провадили а то естъ меновите w(д)ного Гарасима тимьковича а федеа Коваленька... Дмитьра лѣчньника (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 41); пань Самуель Радоловичь... протывъко славетнымъ... Кгънатови Булижце... Иванови Лучьникови... подь часъ козачынны заровньо с козаками кграсъсуючымъ... // именами и назвисками декляровати оферовальсе (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 424–425).

ЛУЧОКЪ¹ *ч.* Орієнтир дугоподібної форми: Абє(л) все тоє име(н)є мое... мне са-

мо(и)... належачое... не зоставуючи... ничого на себе... з трети бо(рт)ными по(д) трема знамены... на которы(х) знамена: w(д)но — хре(ст) з w(т)косомъ, другое знамя — лучо(к), з земли знама(!) голова, рекомое Нови(ч)є, з судеревъ,... з млыно(м) на ставу... и зъ его вымелко(м)... и зо всякими уходы... до того име(н)я належачи(ми) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 146).

ЛУЧОКЪ² *ч.* (*Allium scorodoprasum* L.) цибуля часникова, дикий часник: Людъ... мовиль: хто(ж) на(м) дасть мѣса до іадѣнъ: вспоминаемо на рѣбы которыхъ есмѣ едали во Єгѣптѣ дармо. Приходать на пѣмать огоркѣ, и дѣни, и лѣчкѣ, и цыбѣли, и чѣсики (!) (серед. XVII ст. *Хрон.* 133); scorod[o]prasson, чо(с)никъ, лучокъ (1642 *ЛС* 364).

ЛУЧШЕ, ЛУТЧЕ, ЛУТШЕ, ЛУЦШЕ, ЛУЧЕ, ЛУЧШЕЙ *присл. в. ст. 1.* Ліпше, краще: лоче бы ми брате мои с тобою вомерети. ни(ж)єли оуединеноу (1489 *Чет.* 244 зв.); Бѣда и горе чоловѣку тому! Лучше бы ему не родити, нижли того допустити (поч. XVI ст. *Песн.п.* 49); Лучше ж иты в дом плача, а не в дом веселя, идѣже хулімо господнее имя (к. XVI ст. *Укр.п.* 76); Lucze: Lucsze — Іерієу (Жовква, 1641 *Dict.* 67); Лутше тебѣ з о(д)-нимъ ѡкомъ, и з о(д)ною рукою, внїити до животѣ вѣчногw... а нѣжли зе (д)вѣма wчїма и рѣкама (Чернігів, 1646 *Перло* 155 зв.).

2. Досконаліше, краще: Больше о семъ недоумѣю ниже дръзѣю писати, И нибо о семъ множає могѣть и лѣчше сказати (Острог, 1581 *См.В.* 7 зв.).

3. Охочїше: бог всемогущий... лутче крестит в словенскомъ языкѣ... и лутчей пожиток имѣл и имѣет словенскаго языка в славосло-

ЛУЧШЕЙ

вии неподозренном, и во спасенію душ людских... а нежели от латинскаго языка (1608–1609 *Виш.Зач.* 217–218).

4. У роли присудк. сл. Ліпше, краше: И колико лучшей тебѣ притуплѣнейшу быти и инех приобрѣтати, нежели пребывати на высотѣ гор и презирати погибающую бра-тию (1615–1616 *Виш.Поз.мисл.* 242).

5. У роли част. (обмежувально-видільна) ліпше: лоуче бо єдинь слоужа Бжествѣннѣю // Слоужбѣ, нежели тисаща безакѣнникѣ (Львів, 1614 *Вил.соб.* 12–13).

ЛУЧШЕЙ див. **ЛУЧШЕ**.

ЛУЧШИ див. **ЛУЧШИЙ**.

ЛУЧШИЙ, ЛУТЧЕЙ, ЛУТЧИЙ, ЛУЧШИ, ЛУЧЬШИЙ прикм. в. ст. 1. Досконаліший, кращій: сїю... кнїгѣ... к лѣчшемѣ поученїю... дали (Заблудів, 1568 *УЄ* №552, 1 зв.); *potior*, лучши(й) (1642 *ЛС* 323); **лучший от всѣх, от всѣх лутчий** — бездоганний: хто бы их за достойнѣйших, заслуженѣйших и лучших от всѣх у бога и пред богом и пред всѣми народы вѣрных не разумѣл и не предпочитал (1608–1609 *Виш.Зач.* 226); ты... себѣ и своего послушенства костела латынскаго людей за мудрых, // разумных и от всѣх лутчих быти славиш, вдаеш и чтиш (Там же, 221–222).

2. (більш ефективний) кращій: то(т) мѡ(х) лучши всѣ(х) єсть иже росте(т) на блговонны(х) древѣ(х) (XVI ст. *Травн.* 473).

3. Більший, кращій: бог всемогущий... лутче крестит в словенском языку... и лутчей пожиток имѣл и имѣет словенскаго языка в славословии неподозренном, и во спасенію душ людских... а нежели от латинскаго языка (1608–1609 *Виш.Зач.* 217–218).

4. Певніший, переконливіший, кращій: А для лучшей твердости и вери сего листу... упросилисмо о приложенія печати товариское чегеринское пана Хведора (Чигирин, 1615 *ЧИОНЛ VIII-3*, 16–17).

5. У роли ім. Ліпший, -ого, кращій, -ого: Єгда бо на землі безакѣнїе ѡ(т) цѣркве сѣдѡмѣ ѡ(т)сѣчѣтса, тогда лѣчшемѣ небо и аггли и бѡгъ сѡмъ сѡвокупитса (Львів, 1591 *Просф.* 71); Єгда ѡ(т)лучи(т)са го(р)шее то(т)да лу(ч)шему сѡвокупи(т)са нѡо любве ра(ди) заповѣде(и) бжии(х) (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); хотѣль, абы над тебе не бѣло, розумѣль єси себе на(д) добраго лѣчимѣ, на(д) мѣ(д)рого мѣ(д)рѣйшимѣ (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 270).

ЛУЧЬ, ЛУЧЬ ч. (світлова смуга, що виходить із якого-небудь джерела світла) промїнь: и ка(к) понесеть мрѣя ѡгнь бж(с)тва твоего. пре(с)толь твои ѡпалаєть лѡучами. и ѡсияєть (1489 *Чет.* 160 зв.); И вѣтры тог(д) а блгопрохладны лѣчѣми просїаваєми, И всѡко птїче стадо по(д) нѡсе(м) поє(т) сла(д)кими пѣнїями (Львів, 1591 *Просф.* 70); звѣздина... трава... та трава ростєть... на тверды(х) мѣсте(х); та трава ночи ѡ(т) себа лѣчь даєть подобно звездѣ (XVI ст. *Травн.* 478).

Див. ще **ЛУЧА**.

ЛУЧЬНИКОВАА ж. Дружина лучника: хто масо зь села привезе(ть) до места на продажѣ на во(и)та даю(ть) по плечѣкѣ уть кожного быдлата. Мещане лѣцькїе Матфе(и) седельникѣ лѣчьниковаа... стола(р) Косило... а(н)дре(и)ко кравецѣ (1552 *ОЛЗ* 181а зв.).

ЛУЧЬНИКЪ див. **ЛУЧНИКЪ**.

ЛУЧЬ *див.* ЛУЧЬ.

ЛУЧЬНИКЪ *див.* ЛУЧНИКЪ.

ЛУЧШИЙ *див.* ЛУЧШИЙ.

ЛУЩА *ж.* Спис: pilum, i, ратище, луца, иго(т) (1642 ЛС 316).

ЛУЩАСТЫЙ *прикм.* (який нагадує луску) лусканий: И вышоль мѹжь межѣ обѣ войска ...взвышь на с̄ локоть и пѣди, а прилбица мѣданаа на // головѣ егѹ, а в карацынѹ лѹщастѹю са оубираль (серед. XVII ст. Хрон. 218–218 зв.).

ЛУЩЕНОСЕЦЬ *ч.* (воїн, озброєний щитом) списник: pilat(us), ратищеноксець, лущеносець (1642 ЛС 316).

ЛУЩИНКА *ж.* Шкаралупка: Плъска: Лѹщѣнка з' котѹрой жѹлѹ(д) ѡбо орѣх' выпадае(т) (1627 ЛБ 83).

ЛЩЕНЄ *с.* Лестошѣ, спокуса, звабленя: Лихоимѣтелство: Болшемѣ(н)е, мета(ф): лѣсть... лщен(е) (1627 ЛБ 58).

Див. ще ЛЩЕНІЄ.

ЛЩЕНІЄ *с.* Те саме, що лщене: лщѣніе, зрада, зрады справова(н)е (1596 ЛЗ 54); Тыже хѣ бже нашъ... збавъ на(с) ѡ(т) тѣхъ л'щѣніа и ловлѣніа (Почаїв, 1618 Зерц. 8 зв.); Избавѣ дѹшѹ моѹ... И ѡ(т) бѣсовскогѡ хѣтрогѡ лщѣніа (Чернігів, 1646 Перло 22).

ЛЪБНЫЙ *див.* ЛОБНЫЙ.

ЛЪЖА *див.* ЛЖА.

ЛЪЖЕПИСЕЦЬ *ч.* (той, хто пише неправду) фальсификатор: falsarius, л(ъ)жеписець (1642 ЛС 193).

ЛЪЖЕХРИСТЬ *див.* ЛЖЕХРИСТЬ.

ЛЪЖИВЫЙ *див.* ЛЖИВЫЙ.

ЛЪЖИТИ *див.* ЛЖИТИ.

ЛЪЖЬКА *див.* ЛОЖКА.

ЛЪЖЬ *див.* ЛОЖЬ.

ЛЪКАНС, ЛЪКАНЬЄ *с.* Ридання: Все оу мене наидете. Бѣда жѣ намѣ чи мѣло Плѣчѹ прѹзбы слѣзѣ лѣкана... бывало (Вільна, 1620 Лям.К. 12); Монахѹ бовѣмѣ едѣнь, Исаакѹ именемѣ. Гды едного чѣсѹ тѣжкимѣ тѣла горѣль запале(н)емѣ, бѣгомѣ дѹ негѹ пришѹль. зо всѣ(х) сторѹнѹ смѹткомѣ ѡбложѹны(и), и внутрнюю воинѹ лѣканьемѣ и слезѣми ѡ(т)-крѣль (Київ, 1627 Тр. 557).

ЛЪНУТИ *дієсл. недок., перен.* (на чому) (прагнути чого-небудь) липнути (до чого): А такѣ не зазру я имѣ того ихѹ порядѣку: бо где бы ся еше тая трутизна тымѣ медомѣ не осолодила, певне бы ото ты убогие мухи на ней не лънули (Вільна, 1599 Ант. 609).

ЛЪНЯНЫЙ *див.* ЛНЯНЫЙ.

ЛЪСТЕЦЬ *див.* ЛЬСТЕЦ.

ЛЪЖЕЧКА *ж.* Євхаристійна ложечка: те-ды сѣ келиха сакраментѣ Божѣй и зѣ лыжечкою презѣ голову оногѹ священника вылетѣло и предѣ престоломѣ упало на сукно (бл. 1626 Кир.Н. 15); кели(х) стары(и) на(и)бо(л)шы(и) срибрны(и) з'вну(т)р) злоти(с)ты(и)... патѣна и лыже(ч)ка... и звѣ(з)де(ч)ка з'лѣтерами (Львѣв, 1637 Инв. Усп. 6).

Див. ще ЛОЖИЦА, ЛОЖКА, ЛЫЖИЦА, ЛЫЖКА.

ЛЫЖИЦА *ж.* Те саме, що лыжечка: Келих злотый с каменем дорогим и патыною и з лыжицою, в том было сотѣ золотых (1558,

AS VI, 214); пани Михайлова Свинуская взяла сосуд церковный серебряный келих, миску, звезду и ложку (Луцьк, 1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 108); При... церквахъ есть сосѹды: келѣхъ вднѣ сребреный позолотистый и ложка... есть (1577 *AS* VI, 77); Въ олтарю антимишь абы былъ благочестивого митрополита, тежъ келихъ, дискось, ложка, и прочее (1631 *АЗР* IV, 526).

Див. ще **ЛОЖИЦА, ЛОЖКА, ЛЫЖКА.**

ЛЫЖКА, ЛЫЖЬКА *ж.* 1. (*знаруддя для їди*) ложка: А тыхъ часовъ позычилъ єсми в кназа Или... сто гривенъ сребра доброго, робленого в мисахъ и в тарелѣхъ, в лыжкахъ и в ковшохъ (Луцьк, 1534 *AS* III, 472); побрала... лыжокъ сребреныхъ полтора тузина (Луцьк, 1563 *РЕА* II, 126); а в третє(и) скры(н)це... талеру(в) цєновы(х) два тузины лыже(к) сребрны(х) двѣ тузинѣ (Кременецъ, 1571 *ЛНБ* 103, 1921, 6 зв.); лыжо(к) сребрны(х) бра(т)ски(х) выкуплено в пана янего афе(н)дика что были заставили на бѹдованє цркви далисмы зло(т) кє а лыжки 8 ска(р)бѣ сѣть... в га(н)крѣ дѣбовы(х) гр(ш) по(л) дї (Львїв, 1592 *ЛСБ* 1037, 65); за лы(ж)ки и коновыкѣ срѣбнѣю вдобрале(м) золоты(х) двѣстѣ тыє зара(з) ш(д)дале(м) за лѣ(х)тарѣ пнѣ анѣ золо(т)никѣ (Львїв, 1634 *ЛСБ* 1054, 1).

2. Євхаристїйна ложка: кубо(к) и диско(с) и звѣзда и лы(ж)ка тоє все срѣбрьное и все позлотистое важи(т) г гривны срѣбра (Львїв, 1579 *ЛСБ* 1033); крестъ в древе резаный; келихъ серебряный позлотистый, при нем дискось, звѣзда, ложка (Пересопница, 1600 *АрхЮЗР* I/VI, 294); Тѣла и кровѣ Хвѣ, и къ поживанню з' Кєлиха лыжкойо всѣмъ подаванню (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 251); Кєли(х)... ди(с)ко(с), лы(ж)ка, звѣ(з)да всѣ чтыры (!)

штуки важатъ гривѣ(н) 4 тоє да(л)... хри(с)толюбивы(и) го(с)пода(р) (Львїв, 1637 *Инв. Усп.* 6 зв.).

Див. ще **ЛОЖИЦА, ЛОЖКА, ЛЫЖИЦА.**

ЛЫЖЬКА *див.* **ЛЫЖКА.**

ЛЫЗАТИ *див.* **ЛИЗАТИ.**

ЛЫКАНЬЄ *див.* **ЛЪКАНЄ.**

ЛЫКО *с.* (*внутрїшня частина кори листьныхъ дерев*) лико: А ты(м) которыє сеножати маю(т) во(л)но на сти(р)ту а(л)бо на сто(г)... вчини(ти) а(л)бо шгородити а бо(р)тничо(м) во(л)но на лезиво лы(к) або лѣбѣя на лазбѣ(н) и на и(н)шиє по(т)рєбы што на потребы и(х) бо(р)тни(ц)киє прислѣша (!) (1566 *ВЛС* 86);

(*смужка лика*) лико: на томъ єсмо встановили ш тыє земли, ш которыхъ Ихъ Милости межи собою спор мають: на шбєдвє стороне ровно лыкомъ размерити и копцы закопати (Ковель, 1537 *AS* IV, 103); а на толокѣ ходатъ по добро(и) воли на манастырѣско(и) стравє. Тамъ же по(д)ле манастыра люде(и) слѣжебныхъ дї члвко(в) которыє дають дрова борѣщъ лыка (1552 *ОКЗ* 45); литвано(в)... зневолили и примѣсили трыбѣ(т) давати, лыка и вѣники до ла(з)нѣ (1582 *Кр.Стр.* 63 зв.); 1 8зель лыкѣ для 8визованя... далемъ гро(ш) 22¹/₃ (Львїв, 1628 *ЛСБ* 1051, 5 зв.).

2. Вл. н., ч.: князь Семень Михайловичъ Лыко на подстаростѣ Черкаскомъ... тамъ же въ Черкасахъ сѣ тымъ се светомъ пожегналъ (поч. XVII ст. *КЛ* 91); и(ж)... князю семенови лыкови в ме(с)те лѣбна(х)... в рѣки шчеви(с)то ш(д)да(л) (Київ, 1620 *ЦДДАЛ* 181, 2, 3166, 1).

Див. ще **ЛЫЧКО.**

ЛЫСИНА ж. 1. (місце на голові, де випало і не росте волосся) лисина: Плъ(ш): Лы́сина, або на́го(ст) (1627 ЛБ 83); caluities et caluitiu(m), лысина (1642 ЛС 109).

2. (біла пляма на лобі коня) лисина: и пограбили съ тоє скрыни... цыну талфровъ тузиновъ два зь олстрами, клячъ стадныхъ Турскихъ две гнедыхъ, одна зь лысиною (Житомир, 1587 АрхЮЗР 3Л, 20).

ЛЫСКАВИЦЯ ж. Блискавиця, блискавка: пото(м) вза(в)ши аныге(л) кади(л)ницу и напо(л)ни(л) еи шгне(м) з о(л)тара и покину(л) на землѣ и сталиса громы и голоса и лы(с)кавици и трасе(н)а землѣ (XVI ст. КАЗ 617).

Див. ще **БЛИСКАВИЦА**.

ЛЫСКАНЄ, ЛЫСКАНЬЄ с. (спалах блискавки) блискання: Котро́го нао́ука, іа́къ грóмъ, оголоша́еть: А живóтъ, іа́къ вѣнць лы́скана, всѣ́хъ освѣча́еть (Львів, 1614 Кн. о св. 405); Полки дьаблувъ, моцю Креста суть розпрошены: И якъ дымъ по повѣтрю, пречъ порозношены. Нинѣ брамы пекелныи, на доль упалы... Кгды лысканье Бозства страшное их обняло: Теды льяканье ся окрутное, их зняло (Львів, 1630 Траг.п. 177); У порівн.: Гóлосу са егó, іа́къ грóму лака́ючи: Йзы́ку, іа́къ лы́сканю, не стерпѣва́ючи (Львів, 1616 Бер.В. 89).

Див. ще **БЛИСКАНА**.

ЛЫСКАНЬЄ див. **ЛЫСКАНЄ**.

ЛЫСОВАТЫЙ прикм. (із невеликою лисиною на голові) лисуватий: bur[ɣ]hus, буры(й), плешева(т), лысоваты(й) (1642 ЛС 106).

ЛЫСТО с. Те саме, що **лытка**: чрево егв бѣква слóнова на камени самфірове лыста

его столпы мармѣровы шсновани на степене(х) златы(х) (поч. XVII ст. Проп.р. 235 зв.).

ЛЫСТЬ¹ ч. (бокова частина черепа) скроня: бы(л) вы́ро(к) цеса́рскій... абы ка́ждомѣ о́ко пра́вое бы́ло // вына́то. а лѣвый лы́сть. то є(ст) лѣвѣю скоро(н). пропалено (Львів, поч. XVII ст. Крон. 86 зв.–87).

ЛЫСТЬ² див. **ЛИСТЬ**¹.

ЛЫСЫЙ прикм. 1. (про маківку голови) голений: пощѣпа(и)тєса ты(л)ко в' лы́сѣю голо(в)ку ксе(н)же би(с)кѣпе лѣцки(и) (1598 Виш.Кн. 273 зв.).

2. (про коня) (із білою плямою на лобі) лисий: Пахоло(к) стани(с)ла(в)... на не(м) па(н)це(р)... по(д) ни(м) кв(н) тисавы(и) лысы(и) (1567 ЦБ Лит. 16, 3, 87); у И(л)и клячу тисавую лысую, и(з) жеребье(м)... узали (Житомир, 1583 АЖМУ 57); панове... ш(т)сылаю(т) тые кони до кгро(дѣ) ты(м) же ўра(д)никомъ... то есть кони деветеро ше(р)стыю ш(д)на кляча гнедаа лысаа... третиаа рижаа лысаа (Луцьк, 1602 ЛНБ 5, II 4050, 54); У Шлешка: коня лысо(г)[о] вороно(г)[о]... пнзе(и) золоты(х) два (Житомир, 1650 ДМВН 193).

3. У складі вл. н.: **Лысяя Гора** див. **ГОРА**.

4. У ролі ім. Лисий, -ого. Вл. н., ч.: іакиме(ц) лысы(и), гри(ц)ко іане(ц)ски(и) (Житомир, 1609 ЦДАК 11, 1, 5, 19); Игна(т) лысий (1649 РЗВ 193 зв.).

ЛЫСТЬИ дієсл. недок. (ставати лисим) лисіти: calueo, лысью, сѣдѣю (1642 ЛС 109).

ЛЫТКА ж. (округлий м'яз на голінці людини) литка: виде(л) є(с)ми ѣ слѣжебника... станислава... на носѣ лево(и) на лы(т)це ранѣ з лѣка стреленѣю (Володимир, 1575 ЖКК I,

ЛЫХТАРЬ

60); лысть, лы(т)ка (1596 *ЛЗ* 55); видели есмо у велебного отца... рану великую кривавую, поперець лытки..., нижей колѣна (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 159); Лысть: лытка (1627 *ЛБ* 60).

Див. ще ЛЫСТО.

ЛЫХТАРЬ *див. ЛИХТАРЬ.*

ЛЫЧАКЪ *ч.* Мотузка із лика: за лычаки д̄ гро(ш) (Львів, 1591 *ЛСБ* 1036, 2 зв.); 16 лычаковъ: кв(ж)ды(и) на по(л)тре(т) са(ж)ниа по грошы(и) 1½ за всѣ дано гро(ш) (Львів, 1627 *ЛСБ* 1051, 4 зв.); 81 лычакъ: за 78 (бо 3 хло(п) дарова(л))... далє(м)... зло(т) 3 и 28 (Львів, 1628 *ЛСБ* 1051, 53 зв.).

ЛЫЧАНЫЙ *прикм. (виготовлений із лика)* личаний: корыть три; лезевъ двѣ раменныхъ, а третее лычаное; сырникувъ два, — один соломою покрытый, а другой драницами побытий (Володимир, 1590 *АрхЮЗР* 6/І, 204); 1 ли(н)вѣ лычаню на 16 сажни(и): за тѣю далємъ гро(ш) 20 (Львів, *ЛСБ* 1051, 5 зв.).

ЛЫЧБА *див. ЛИЧБА.*

ЛЫЧКО *с. 1. (смужка лика)* лико: Сїж же те(р)минѣ начисто преве(д)ши і інши(м) всѣ(м) знати ѡ то(м) да(и)те. Поне(ж) не ѡ лы(ч)ко іли ѡ ремене(ц) иде(т), але ѡ цѣлѣю кожж: се є(ст) ѡ сп̄сеніє дш̄ѣ на̄ши(х). и да не погібне(м) и дочасне и вѣчне ѡ(т) ба̄ жїва (1599–1600 *Виш.Кн.* 199 зв.).

2. Вл. н., *ч.*: полдворищные: Иванъ Погибло — полдворища... Иванъ Лычко — полдворища... — повинность ихъ зъ дворища по сту грошей цыншу (Деречин, 1582 *АрхЮЗР* 6/І, 115).

Див. ще ЛЫКО.

ЛЫШИТИ *див. ЛИШИТИ.*

ЛЫШКА *див. ЛИШКА.*

ЛЫШТВА *див. ЛИШТВА.*

ЛЫШЪТВА *див. ЛИШТВА.*

ЛЪ *див. ЛИ?*

ЛЪВОВЫЙ *див. ЛВОВЫЙ.*

ЛЪВОВЯНЕ, ИЛВОВЯНЕ, ЛВОВЯНЕ, ЛИВОВЯНЕ *мн. (жителі м. Львова)* львів'яни: п̄нове и(л)вовіанє поведили и(ж) мы де(и) тобе жа(д)но(т) мыта и возового дати не ви(н)ны (Володимир, 1582 *ЦДІАК* 28, 1, 15, 104); На чомъ мы шкодуємо за такими арє(с)тами ѡ(т) п̄новъ лвовя(н) на дсе(т) (!) тисече(и) золоты(х) по(л)ски(х) (Луцьк, 1592 *ТУ* 228); (Не верыте ли, —) пытайте Львовянь, которые зъ вами жъ противъ тоє единости переставаютъ (Вільна, 1599 *Ант.* 617); Радѣль михъня воєво(д)... Господа(р) Земли мольда(в)скои ѣприме намъ милымъ. Паномъ ливовіаномъ братствѣ рѣскомъ ласки нашеи Зичили (Ясси, 1625 *ЛСБ* 468).

ЛЪГАРЬ *див. ЛГАРЬ.*

ЛЪГАТІ *див. ЛГАТИ.*

ЛЪЖА *див. ЛЖА.*

ЛЪЖИВЫЙ *див. ЛЖИВЫЙ.*

ЛЪЖИТИ *див. ЛЖИТИ.*

ЛЪЖІВЕ *див. ЛЖИВЕ.*

ЛЪСНЕНЬ *с., перен. (слава, популярність)* блиск; блискотіння, виблискування: Слава: хвалá, чєсть, или маєстáть, или досто́ино(ст), велмóжность, спанáлость, повáга. Мета(ф): іáсно(с), блáск̄, л̄снєньє, або гóдность (1627 *ЛБ* 115).

ЛЪСТЕЦ, ЛЪСТЕЦЬ ч. Брехун, наклепник: але шни нѣакъ не хотѣли ни в че(м) жа(д)наго змилована вказати. Заправды(ж) ...бгобор'ни лѣстци сж(т) а безакон'ници (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп. Д.* 15); посредѣ общаго благочестия свѣту апостоли имѣли быти названи, при правдѣ стоящие, отступници и отщепенци, а Июда — злодѣй, лѣстец и предатель — фундамент (1608–1609 *Виш. Зач.* 214).

ЛЪ див. **ЛИ**².

ЛЪБРА див. **ЛИБРА**.

ЛЪВИЦА, ЛЕВИЦА, ЛЕВЦА, ЛИВИЦА ж. 1. (*лева рука*) лѣвица: Отикайте мя кветіемъ и осыпайте мя яблоки, бо отъ великое милости не могу; лѣвица его подѣ главою моею, а правица его обоиметь мя (поч. XVI ст. *Песн. п.* 50); лѣвица есть подѣ главою моею, а правица обоиметь мя (Там же, 56); la(e)ua, шуица, лѣвица (1642 *ЛС* 249); **на лѣвици (ливици)** — **а** (з *лівого боку*) ліворуч: Сынове Зеведеови Іаковъ и Іоанъ просили Христа... абы одинъ на правици, а другій на лѣвици его сидѣли въ царствіи (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 745); **б** (з *боку грѣха, пекла*) ліворуч: еслѣса волосатый знайдешъ іакъ іса(в) вѣлосами обрѣслый... на лѣвици бѣдешъ (Вільна, 1596 *З. Каз.* 82 зв.); и дѣховны(х) свои(х) не забываймы и(м) требѣющаа подаваймы абысмо шного соуда срогого и стоана на ливици оубѣгли и шгна шного неоугасимаго (к. XVI ст. *УС* № 31, 14–14зв.); са(м) пѣнь оуказѣеть, кгда мѣвить //... до тѣхъ котѣры на лѣвици, ш(т)идте ш(т) мене проклѣти в' шгѣнь вѣчный (Острог, 1607 *Лѣк.* 32–33); дѣавшлы іакъ лѣвы голв(д)ні: // на лѣвици стоащи; ждѣтъ на дѣшл грѣшногъ (Чернігів, 1646 *Перло* 151 зв.–152); **по лѣви-**

ци — **а**) (з *лівого боку*) ліворуч: мовсей по правици, а илїа по лѣвици показалиса (поч. XVII ст. *Проп. р.* 136); оная прозба матки синовъ Зеведеовыхъ... абы сѣдѣли одинъ по правици, а другій по лѣвици Христа во царствіи Его (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 462); жадень прѣтѣ и по Правицы абѣ Лѣвицы егѣ не сѣде(т) (Київ, 1637 *УС Кал.* 158); **б**) (з *боку грѣха, пекла*) ліворуч: іаковѣа сромѣта поткаѣеть ихъ гдѣ ш(т)лѣчатъ ихъ по лѣвици црѣ (Львів, 1642 *Час. Слово* 271).

2. *Перен.* Пекло: А то есть зашь — на правое раме, просто мовячи для того первѣй на лѣвое раме руку кладемо, а зъ лѣвого на правое, ижъ Пѣнь Христось зъ лѣвицы на правицу, то есть съ пекла до неба привести рачиль (1603 *Пит.* 92).

ЛЪВО *присл.* Наліво, улїво: Еслї позри(ш) направо и лѣво, то на правици аггль стра(ж) тѣой жало(с)не скар'жи(т) на тѣ (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* № 29515, 267 зв.).

Див. ще **ВЛЪВО**.

ЛЪВЫЙ, ЛЕВЫЙ, ЛИВЫЙ *прикм.* 1. (*розташований з того боку тіла, де міститься серце*) лівий: и шполсѣ и(х) іависа жена... препомасанна шкрестѣ. въ правои роуцѣ держаци венѣць терновъ. в лѣвои же копьѣ (1489 *Чет.* 63 зв.); Навчи(ж)са іако... кр(с)та стго оуживати. трема прѣсты(и) а не едины(м) албо двома на чоло на правое рама и на лѣвое вѣзнаваючи стѣю тро(о)цѣ (!) (XVI ст. *УС* № 29519, 22 зв.); еслї даеш мѣлстыню. нехай же не вѣдает лѣваа рука тѣоїа шѣто дае праваа роука (Володимир, 1571 *УС Вол.* 47); Виде(л)... ла(в)рика бу(д)ника, в ы(с)те(б)це лежачого, збитого, ногою левою не (в)ладае(т) (Житомир, 1582 *АЖМУ* 43); на хребте, на //

плечи ливомъ, рана битая, спухлая (Володимир, 1598 *АрхЮЗР I/VI*, 228–229); **О** преношеню руки съ чола на лъвое плече (1603 *Пит.* 4); андрогоне... маю(т) правое перси моу(з)чи(н)ское. а лъвое же(н)ское (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 25); а у челядника его Маецкого видить рану долгую и шерокою, тятую въ руку левую, през лопатьку (1650 *АрхЮЗР 3/IV*, 532); *Образно*: прѣими лъвѣю Рѣкѣ Г(с)да твѣогw, и цѣлѣи несытою любовѣю (Чернигѣв, 1646 *Перло* 98 зв.);

(*розташований з боку тиєї руки, яка ближча до серця*) лѣвий: то(т) же то жѣды писати научили. w(т) правой сторѣны. до лъвой. ибѣ пѣрвей писали w(т) wбои(x) ко(н)циѣ, и иакъ кгда вѣрѣтъ ролю (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 16 зв.); то мѣстце замѣною отъ... Отца Филофея... одержалисмо, давши имъ за то ровный кгрунтъ... по лъвой сторѣнѣ зъ Монастыря идучи лежачѣй (Киѣв, 1631 *ОЛ* 21); во(з)ны(и)... w(г)леда(л)... на(д) ухо(м) з левое стороны рану тятую (Житомир, 1650 *ДМВН* 202); **в левую руку** *див.* **РУКА**; **з левое руки** *див.* **РУКА**; **лъвого стоанѣа избавити** (кого) *див.* **СТОЯНИЕ**; **на лъвоуи роуцѣ** *див.* **РУКА**; **по лъвой (левой, ливой) руцѣ (руце)** *див.* **РУКА**;

(*розташований лѣворуч щодо певного об'єкта*) лѣвий: Выхоженя іерейскѣи полночными дверми на церковь ко сторѣнѣ правой полуденной и восточной бывають, а не ко заходу, ани ко полночи и не на лъвый клиросъ (Киѣв, 1621 *Кон.Пал.* 1173).

2. У ролі ім., ж. лъвая — те саме, що **лъвица**: Коли чинишь милостыню... нагай не знаетъ лъвая твоя, што чинить правая твоя (XVI ст. *НС* 12).

ЛЪГАНЄ *с.* (*приймання горизонтального положення*) ляганья: бы те(ж) и дол'голѣ(т)ые цнѣты, и оуставичные посты, и на голлой землі лъга(н)а, и ин'шѣе постническѣе цнѣты звѣтажи(л) непристоало бы анѣ то(г)ды w(т)чаатиса (Острог, 1607 *Лѣк.* 99).

Див. ще **ЛЪГАНЄ**.

Пор. **ЛЪГАТИ**.

ЛЪГАНЄ, ЛЕГАНЄ *с.* 1. Те саме, що **лъганс**: Та(к)же до по(с)тѣ вшелакое оутрапе(н)е телесное стагаѣт'са во(з)держанѣе, бдѣнѣе, на землі леганѣе, поклѣны, метанѣе, влосеница (Львѣв, 1645 *О тайн.* 98).

2. (укладання до сну) ляганья: Наѣка прѣд' лъганѣемъ спати (Киѣв, 1636 *МІКСВ* 318).

Див. ще **ЛЕЖАНЪЕ**.

Пор. **ЛЪГАТИ**.

ЛЪГАТИ, ЛІГАТИ *дієсл. недок.* 1. (*укладатися до сну*) лягати: Дѣля того не буйме са сна и испочивку, али... радуїме ся, коли лъгаеме, также не буйме ся и смерти (XVI ст. *НС* 156); Wiat lihaumu Та wѣи тѣу pozasiplayumu (Яворів, 1619 *Гав.* 21); к(д)ы лъга(т) спати. стереже(т) того абы пѣрвѣ ногъ не положи(л), нѣжли голѣвы (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 94 зв.).

2. (мати лѣгвище) жити: Закро(в)... Гмахъ... Таѣнье, або закрытье, іаскіна, іама в' котѣрой дѣкѣи звѣрѣта лъгаю(т) (1627 *ЛБ* 41); всѣмъ абовѣмъ нынѣшнемъ вѣцѣ, сѣтъ бѣдована и мѣшкана, гдѣ живѣтъ люди, сѣтъ тѣжъ гдѣ и бѣстыи, лвы, смѣки, и иншѣи іадовѣтый звѣрѣ лъгаѣтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 100).

◇ **низко лъгати** — падати ниць: длѣ той причѣны на(м) потреба... и попело(м) головоу посыповати. и ни(з)ко лъгати... нѣ ро(з)важѣ ве(с) оузо(л) неправды (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* № 29515, 249 зв.).

ЛЪГОВИСКО, ЛЕГОВИСКО *с., перен.* (*гніздище нечистих сил*) лігво: діаволи мають в' тобѣ своѣ леговіска и гнѣзда... А гнѣздами... и іамами діавол'скими, сѣт' злѣсти, в' котѣрых' шні крѣют'са и ш(т)-почивають (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 415); л'вы дшѣгѣбный выженѣ в' те(м)ный лѣговіска по(д) мрѣкѣ и тоу повѣжѣ и(х) нѣ вѣки нѣро(з)вазанными (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 45).

ЛЪГТИ, ЛЕГТИ, ЛЕЧИ, ЛЪГЪТЫ, ЛЯЧИ, ЛАЧИ *дієсл. док. 1.* (*прийняти горизонтальне положення*) лягти: вышо(л) сѣи иванѣ. на одно мѣсто. повелѣ(л) копати ровѣ глѣбо(к). помолі(л)са г(с)оу боу и реклѣ. бра(т)іа мирѣ вамѣ и блг(с)внне. и леглѣ. повелѣлѣ са покрити дощкою. и землю посыпати (1489 *Чет.* 45 зв.); панѣ Борисѣ... // коли оттоль стрелилѣ... ажѣ на землю з усло-на спалѣ, перси розбилѣ, на правомѣ боку кгуз ся учинилѣ, в правом плечѣ и кост на-попы переломилѣ... по оноу стреленю, завинувши рану, зас знову лег (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 374–375); Іжѣ трафилоса, иліи пр(о)ркѣ въ поустини // и сѣ(л) по(д) еди-ны(м) древо(м) смереко(м) або алицею и про-си(л) гѣ бѣ штобѣ оумрѣлѣ и та(м) же лѣ(г) по(д) шны(м) древо(м) оу тѣні. и пришо(л) до него аггль бжїи и збѣдилѣ его (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 7 зв.–8); шѣна лвіное Ізда: до лѣпѣ снѣ мой встѣпїле(с): ш(т)почиваючи лѣглѣ єсть іакѣ Лѣвь, и іакѣ лвіца ктѣ жѣ егѣ възбѣдїть (серед. XVII ст. *Хрон.* 76 зв.); лю-де, котори(и) єдну ногѣ маю(т), тии бѣгають вла(с)не як птахѣ лѣтае, а тая нога велми широкая бо єсть велика(я) горячость ш(т) сло(н)-ца ляжетѣ на зе(м)ли и накритѣся тою но-

гою, та(к) же и пере(д) дощѣмѣ прикриваетѣся (серед. XVII ст. *Луц.* 531–532);

(*укластїся до сну*) лягти: и вже ночь бы(ст). шба легли спалѣ при стѣнѣ градной. гдѣ шбразѣ г(с)нѣ сохранѣнѣ. и показа(л) са сто(л)пѣ шгне(н). с нѣси до земли (1489 *Чет.* 267 зв.); лѣзь нѣ постѣлю з' такою бѣго-мѣслнѣстю, жебѣ та и сѣнѣ в' тоу мѣглѣ застѣти (Київ, 1625 *Кїз.Н.* 201); **лечи штобы спалї див. СПАТИ.**

2. Полягти, загинути: Оуслышалѣ Гевас-тѣй снѣ Саѣловѣ, же Авенірѣ лѣглѣ в' хеврѣ-нѣ: и зѣмлѣли рѣки егѣ и вѣсѣ Ізраїлѣ былѣ перестрашѣнѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 247).

3. Бути похоронені: кгда панѣ Богѣ... мене сѣ тымѣ светѣмѣ розлучити будетѣ ра-чилѣ, тѣло мое до монастыря Сосниці... ма-єть быти отпровожаѣно лѣгѣты, яко належитѣ, черезѣ княгиню // малжѣнку мою и ихѣ ми-лѣстей панѣвѣ опекуновѣ нижей описанѣхѣ поховано (Лїтовїж, 1582 *АрхЮЗР* 7/I, 32–33).

Пор. ЛЪГАТИ.

ЛЪГЪТЫ *див. ЛЪГТИ.*

ЛЪДЬ, ЛЕДЬ, ЛЮДЬ *ч.* Лїд: и оузбѣгоша на лѣ(д). и шбломилѣса с ними ле(д) (1489 *Чет.* 247 зв.); А зимѣ штѣ запѣстовѣ фили-повѣхѣ... до перѣвое недели постѣ великого не слѣжатѣ нижѣмо только лѣдѣ возатѣ до лѣднїцѣ замѣковѣхѣ три недели (1552 *ОВол.З.* 197); люди всакїє добровольне... не могли рыбы тамѣ всеє побратї зостала плѣть на лѣдѣ (1552 *ОКан.З.* 26 зв.); хотѣчи онѣхѣ уникнѣнути, кгда з мѣсѣта прѣчѣ за хорогѣ-вою, дорогою добровольною, презѣ ставѣ и лїодѣ до Блудова идучою, уезджаты почѣль (!) (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 46); на верѣшѣ же ты(х) гѣрѣ завѣше снѣгѣ лежи(т) и лѣдѣ

(Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 438 зв.); У порівн.: Уледѣваю: Змерзаю а(к) лѣдъ (1627 ЛБ 152).

♦ якъ на леду — непевно: а вжды твердять, опираючися акъ на ледъ же право ходать, а иные всѣ блѣдять (Острог, 1587 См.Кл. 18).

ЛЪЗТИ, ЛЕЗТИ, ЛИЗТИ дієсл. недок. 1. (*пересуватися всім тілом по поверхні*) лізти, повзти: мы хр(с)тіане мѣны оуподобимьса внѣй змїи мѣ(д)роуѣ. котораа коли хочеть избити старой скѣри из себе теды ба(р)зо пре(з) тѣсноую ро(с)палиноу // лѣзе. и(ж) быса из неѣ таа скѣра знала. а и(ж) бы новаа поросла (к. XVI ст. УЄ № 31, 97–97 зв.); лѣзѣ геро лѣзешъ, лѣземъ, лѣзти (1645 Уж. 65 зв.); *Образно:* а стараймоса та(к) же абысмы пре(з) тѣсныи скалоубїны проити могли... а пре(з) ақы и(ж) маемо лѣ(з)ти скалоубїны. а то пре(з) такыи. пре(з) по(ст) и мѣтвѣ и пре(з) мл(с)тыню до ѣбогы(х) (к. XVI ст. УЄ № 31, 97 зв.).

2. (*хапаючись руками, підніматися по чому-небудь угору*) лізти: w(т) тоєє коморы на wбла(н)ки лизено по драбине (Володимир, 1578 ЖЖК I, 96);

(*проникати куди-небудь*) перелазити: другие през парканъ до двора, з окрыкомъ галасомъ немалымъ, лжачи и соромотячи, такъ самого протестанта, яко и челяди оного, лезти почали (Луцьк, 1643 КМПИ II, 267).

3. (*наполегливо йти, напирати на що-небудь*) лізти: люде... га(н)ками на самыє wбразы лѣзѣть и тамъ сѣдалища собѣ дѣю(т) (Львів, 1638 ЛСБ 1043, 50 зв.).

4. *Перен. (хитроцями добиватися вигідного становища)* лізти, пролазити: А в' то(м) оди(н)... мовиль... чомоує са вѣжилъ

дирею а не двѣрми по стѣпнахъ порядкѣ црѣковного на такъ высѣкой столицы станъ лѣз'ти (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 53); ес-лі двѣрми по стѣпнахъ сщѣн'ства гѣдне в'ходать до wвчѣрнѣ, пѣстырь естъ: але ес-лі дѣрею по слодѣйскѣ лѣзе, таковогѣ гдѣ назвѣль слодѣемъ, и разбѣоиникомъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 50 зв.).

5. *Перен. (настирливо втручатися в чийсь справѣ)* лізти: бѣдѣчи дѣди(ч). владыче(с)т-вѣючи на(с)... пѣстошили котори(и) не де(р)-жи(т) жа(д)наа граница. анѣ зако(н) божи(и). анѣ... записы и по(д)писы ихъ є(д)но пре(з) всѣ стѣны лѣзѣть гва(л)то(м) (Львів, 1596 ЛСБ 297, 1–1 зв.).

♦ **въ пропасть лѣзти (лезти)** див. **ПРОПАСТЬ**; **подъ плащикъ лѣзти** див. **ПЛАЩИКЪ**; **подъ плащъ лѣзти** див. **ПЛАЩЪ**.

ЛЪКАРСКИЙ, ЛЪКАРСКІЙ *прикм. (який стосується медицини)* медичний: пло(д) вишенно(и) в лѣка(р)ски(х) книга(х)... именѣ-є(т)са гранѣ(м) рето(м)... по ру(с)ски царскаа ягода (XVI ст. *Травн.* 318 зв.); Повѣдають, в' лѣкарски(х) наѣкахъ бѣглыи люде, йжъ мѣ(д) з' прирѣженоу своєю соло(д)костю маєть нѣакѣю мѣць (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 184); **лѣкарскій мудрецъ** — світило медицини: Юсифъ патріарха, подѣ часъ того соборованья хорый будучи, въ Христѣ заснуль, гдѣ тако-вый подѣ часъ смерти не могли ся подписати, яко и лѣкарскїи мудрцеве твердятъ, а нескончивши соборъ, неподобная — абы ся подписа-ти мѣль (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1123); **докторъ лѣкарский** — лікар: Удѣвало великое гагла-сѣ вишневого... по небощику П. филипѣ... Лашковскомѣ новопромовано(м) докторѣ лѣ-ка(р)ско(м) (Львів, 1642 *Инв.Усп.* 73 зв.).

Див. ще ЛЪКАРСТВЕННЫЙ.

ЛЪКАРСКІЙ *див.* ЛЪКАРСКИЙ.

ЛЪКАРСТВЕННЫЙ *прикм.* 1. (*який сто-сується лікування*) лікарський: всѣ майстерства лѣкарственныи упередили, и смерто-творный ядъ свой // внутреними дѣйствіями во всѣ составы и жилы мои розливши, лат-вую и уже видимую не ко животу, но ко гробу устрояють мнѣ дорогу (Київ, 1622 *АЮЗР* II, 72–73).

2. (*який має лікувальні властивості*) лі-карський: однакъ изнемогають тамъ всѣ того лѣкаря лѣкарственныи медикамента (Київ, 1622 *АЮЗР* II, 72–73).

ЛЪКАРСТВО, ЛЕКАРСТВО, ЛЕКАРЪ-СТВО, ЛЪКАРЪСТВО, ЛЪКАРЪСТВО *с.*

1. Ліки: так тежъ бачачи его милост... дохороб моих частых, иж на лекарства и на докторы, улечаючи здоровье мое, великий коштъ и не малыми сумами пенезей для мене, малжонки его милости, принял... вено мое... малжонкови моему намилшому даю и дарую (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 184); Бо и лекарство найкоштовнейшее одному (хорому) даетъ здоровье, а другому, который ся до пріймованья оногo лекарства коштовного не добре приправиль, смерть прино-сить (Володимир, 1598–1599 *Відп.ПО* 1101); на землі такожде цвѣтове различной красоты, и дѣброи во(н)ности, едины на оутѣхѣ нѣздрамъ и в'семѣ тѣлѣ. іако рѣжа, майранъ... а дроуги на лѣкарство сѣтворенны соутъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 17); Ці ли не мѣль Докторовъ на свою хоробѣ; Лѣчь на смѣрть нѣтъ лѣка(р)ства ш(т)даѣт'са грѣбѣ. Чловѣкъ іакъ тѣнь, сонъ, трава, іакъ цвѣт' ѣваѣс(т). Нагъ са рѣди(т), нагъ схѣди(т), всѣ са тѣтъ зостаѣтъ (Київ, 1622 *Сак.В.* 41); Аггль: ...

докторѣ тебе ш(т)стѣпа(т), лѣка(р)ства не помогу(т), штець и мати... и приателѣ ѣже тебе не поратую(т) (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 267); неха(и)... исповѣдни(к) шберѣтъ для кающогоса... // покѣтѣ..., наследѣючы в том' розѣмны(х) лѣкаров', котѣрыѣ против'ныѣ іако то хорѣбы против'ны(м) лекар'ствомъ лѣчат' (Львѣв, 1645 *О тайн.* 98–99); а надѣ тоѣ ещѣ шафу, алмасъ аптичку, въ алкиру стоячое, добре замчисто розными ароматами и лекарства для поратованья вутлого здоровья, такѣже тежѣ розмаитыми наполнено вышменитыми водками... злувлено и праве пусто учинено (Житомир, 1646 *АрхЮЗР* 6/Л, 542).

2. Лікування: тог'ды позывали народовъ и пош'ли за нимъ. и приав'ши и(х) поведалъ имъ ш цр(с)т'вѣ бжїи. а тый котѣрый потребовали лѣкарства оуз'доровиль (1556–1561 *ПЄ* 254); пан Загоровский також для неспособного здоровья своего на лекарство до Теплицъ ѣздиль (Дубно, 1559 *AS* VI, 43); Те(ж) ѣзычаѣ(м)... абы кнѣжата... // мели во(л)ность... выѣхати и вы(и)ти с... зѣ(м)ль наши(х)... и для набы(т)иа наѣкъ... и те(ж) будучы неспособного здоровья своего для лека(р)ствѣ до всаки(х) сторо(н) и земль (1566 *ВЛС* 4–4 зв.); врачѣваніѣ, лѣка(р)ство, лѣчѣ(н)ѣ // врачество лѣка(р)ство дѣкто(р)ство (1596 *ЛЗ* 35–36); Кирил луцкій упаль у хоробу, посахаль до Сендомира на лѣкарство; дано потомъ знати, жебы мѣль умерти (Львѣв, 1605–1606 *Перест.* 30); небожчикъ... до дому се поспешиль... вонѣтробу и плюца вси кавальками з него выкинуло, в килька дни то есть дня двадцать третего, месеца и року тогожѣ, кгдажѣ былъ от доктора лекарства такъ долго затриманый, с того света смертю зшоль (Луцкъ, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 585);

послали(с)мо в ты(и) краи в̄м спо(л)брато(в) нашы(х) дво(х) рожоны(х) иноко(в) во(л)-ковичо(в) є(д)но(г) ш(т)ца Григо(р)а и брата Аникаа дла лека(р)ства и дла спрода(н)а кни(г) (Вільна, I пол. XVII ст. *ЛСБ* 500, 1).

3. *Перен. (те, що рятує, очищає душу)* ліки: А противь того пожадана и чужоложства давъ Б̄гъ святыи лъкарство правое (XVI ст. *НС* 221); придалісмы... абы ты(х) таки(х) на(м) жалостныхъ п̄встѹпко(в) и с тов̄аришми своїми занехалъ, а в чась ц̄ркве стои чере(з) покааніе... оусправедлівилъса. та(к) же бы намъ ш д̄лшихъ лъкарствахъ на тоє р̄адити — не было потреба (Острог, 1598–1599 *Апокр.* 13 зв.); Ачъ колвекъ если хотя жъ и лъкарства потребуеъ. абы на ранахъ гр̄ховныхъ и на злыхъ справахъ своихъ зл̄ь лечень былъ (Єгипет, 1602 *Диал.* 53); прето щобысмо м̄вли к̄ждый з насъ поединкомъ, к̄ждый на свой гр̄хъ шоукати собѣ лъкарства (Острог, 1607 *Лѣк.* 4); покоута ест̄ далєко л̄пшее лъкарство (поч. XVII ст. *Проп.р.* 174 зв.); за гр̄хи нашѣ которыи чинимо... маемо лъка(р)ство брати ш(т) ты(х) лъкар(в). которы(м) то б̄ пор̄чи(л) из вр̄хности (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 67); абы(с)мо напре(д) натоур̄ и(х)... скрит̄ю... могли... понати... пото(м) причіны и(х)... выложити..., абысмо лъкарства и(м) вына(и)ти и назначити могли (серед. XVII ст. *Кас.* 61 зв.); *У порівн.:* Потрете абы живо(т) шны(и) д̄ховный кр̄щеніємъ набытый... в хороб̄ш ак̄ю д̄ховн̄ю, то ес(т) в̄ гр̄х̄и впалъ, абы покааніе(м) іако лекарство(м) на(и)ск̄те(ч)нейши(м)... бл̄годати Б̄жїа досту(л) (Львїв, 1645 *О тайн.* 6); **лъкарство духовное** — (*збірник повчань*) “Лікарство Духов-

не”: П̄са(л)ты(р) не вязанаа стараа... с типико(м) м̄сцами злото(м) прописана Часословъ... Ап̄(с)лы два др̄кованые... писаные на паперѣ... на п̄(р)кгаменѣ лъка(р)ство д̄ховное те(с)таме(н)ть др̄ку ш(з)тро(з)кого (Львїв, 1637 *Инв.Усп.* 28).

Див. ще ЛЪКИ, ЛЪКЪ.

ЛЪКАРЬ, ЛЕКАРЬ, ЛИКАРЬ, ЛЪКАРЬ

ч. 1. (*особа, яка лікує хворих*) лікар: Тыжъ поведаеъ иже з(д)оровы(м)ь не треба лъкара (1556–1561 *ПЄ* 133); К тому, не кождый в̄даеъ лъкарство на рану, опрочъ лъкара (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 166); Первое: исц̄ливъ тоту жону убогую, што ист̄кала кровлю за дванадесять л̄тъ и была исколтовала усе иманя свое лъкарюмъ (XVI ст. *НС* 154); Лъкаршвѣ тыжъ не потребовали, живучи в̄ пустына(х) л̄(т) ш(т) рожена своего н̄которий бли(з)ко ста (Київ, бл. 1619 *Обр.* 171); Южъ прожное лъкаровъ вс̄хъ б̄детъ стара(н)є, Кгды см̄рть шчинитъ м̄жи г̄м̄оры м̄шане (Київ, 1622 *Сак.В.* 50); св̄(д)ча(т) натуралиствове и м̄дикове албо ликари, ижъ такій ест̄ до мн̄мана або роз̄м̄на в рожєню люд̄ей скоуто(к) и такаа мо(ц) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 68 зв.); неха(и)... испов̄дни(к) шберєтъ дла ка̄ющогоса, ма̄ючи п̄льное // на тоє баче(н)є, жєбы водл̄гъ превинениа пок̄т̄ ем̄ задалъ, наслед̄ючы в том̄ роз̄мны(х) лъкаров̄, которые против̄ные іако то хоробы против̄ны(м) лекарствомъ л̄чат̄ (Львїв, 1645 *О тайн.* 98–99); Тєды алез̄андеръ возвалъ до себе лєкара..., а ш нємочи своей п̄льне пыталъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 415); **конский лъкарь** — ветеринар: за шце(т) конєви на ноги по(л) гр(ш) ко(н)скому лъкару гр(ш) а̄ (Львїв, 1592 *ЛСБ* 1037, 79).

2. *Перен. (про Исуса Христа)* Спаситель: лишь Христось есть лъкаръ добрый и хитрый, што безъ нѣякихъ лъкувь... можетъ исцѣлити (XVI ст. *НЄ* 58); Изъ слова Божого научаймесь и найдемь Исусъ Христа лъкаря и выдкупителя грѣхумъ нашимъ (Там же, 189); Посполитого лъкаря и Збавителя Іса Ха проводника предъ себѣ беручи ку выналѣзку правды (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 191); Петра самого, Христось Господь, якъ добрый лъкаръ, абы его улѣчилъ, зъ однимъ имъ розмовляеть // и трикратное теплое зъ него вызнане вытягаеть, абы презъ то трикратного запрѣняся нечистъ зъ него знесль и змазаль (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 427–428); **небесный лъкаръ** — Спаситель: пристопѣ(м) до нб(с)ного лъкаря который такъ надобне лѣчить (поч. XVII ст. *Проп.р.* 194).

3. *Перен.* Духовна особа: а на(м) ты(ж) за грѣхи нашѣ который чинимо не пристаючи то не(по)треба на(м) в тѣ(м) занедбати. а ели собѣ ми не можемо до того прійти. иже бысмо са оузнали. то маемо лъка(р)ство брати ѡ(т) ты(х) лъкарѡ(в). которы(м) то бѣ порѣчи(л) из врѣхности (Височани, 1635 *УС* № 62, 67); Книга таа Бгодѣхновѣннаа могла бы са слѣшне назвати Докторомъ и Аптекою на // хоробы дѣшъ людскихъ... найдѣются и тобѣ лъкарѡ дѣшевныи дѣшеврачебныѣ Афоризмы (Львѣв, 1646 *Ном.* 6–6 зв.).

Див. ще **ЛЪЧЫЦЪ**.

ЛЪКАРЪСТВО *див.* **ЛЪКАРСТВО**.

ЛЪКАРЪ *див.* **ЛЪКАРЪ**.

ЛЪКАРЪСТВО *див.* **ЛЪКАРСТВО**.

ЛЪКИ, ЛЪКЫ *мн.* Ліки: Дѣля того, братья мои любьи, познавайме, ажъ у нашуи нево-

ли не могутъ помочи... тай нѣякъ лѣкы, тай ни зѣля безъ помоче Христовои (XVI ст. *НЄ* 59); Икъбы Кроль якій потрафившы оубо́гого члѣка, которого бы вси члѣнки трѣдомъ заражоны были, ѡ(д)ложивши в'стыдъ на сторо-нѣ, лѣки и пластры накладалъ на раны и гоиль шкоды его (Вильна, 1627 *Дух.б.* 159).

Див. ще **ЛЪКАРСТВО, ЛЪКЪ**.

ЛЪКОВАНЄ *с.* Лікування: Тогды(ж) къ причиненю хоробы и палѣна ѡгне(м) и до рѣзана желѣзо(м) и розмайтими приправами до лѣкована оудаю́тса (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 194).

Див. ще **ЛЪКЪТАЖЪ**.

ЛЪКЪ *ч. 1.* Те саме, що лѣки: Есть деякое зѣля доброе на лѣкъ, то то добро и лишено выдѣ Бога (XVI ст. *НЄ* 155).

2. Те саме, що лѣкарство у 3 знач.: Шестая хосна: слово Божіе есть лѣкъ надъ усякый лѣкъ, котрымъ ся люде исцѣляютъ, якъ мовить Соломонъ мудрый: “Не исцѣлитъ нѣ зѣліе, нѣ запахъ, лише слово твое, Господи” (XVI ст. *НЄ* 191).

ЛЪКЪТАЖЪ *ч.* Те саме, що лѣковане: Есть деякое зѣля доброе на лѣкъ, то то добро и лишено выдѣ Бога, али не можетъ намъ хосновати нѣчого безъ помоче Божеи, али идѣме перше изъ молитвовъ ико Богу и просѣме прощу грѣхумъ, а потумъ идѣме на лѣкътажъ (XVI ст. *НЄ* 155).

ЛЪКЫ *див.* **ЛЪКИ**.

ЛЪМЪТАЦИЯ *див.* **ЛИМИТАЦИЯ**.

ЛЪМЪТОВАТИ *диссл. док.* (шо) Відтерминувати, відкласти: мы тогды не пушаючи тебе з декретѡ, и дла причинъ пѣ(в)ны(х) лѣмѣтовали е(с)мо декретъ и по(д) декрето(м)

твою мл(с)ть zostавили до справы съборѣ бли(з)ко пришлого (Берестя, 1593 *ЛСБ* 238, 1 зв.); мы тогда не пушаючи тебе з декрета и для причинѣ певны(х) лѣмѣтовали есмо декретъ и по(д) декретомъ т(в) м(л) zostави(ли) до справы соборѣ бли(з)ко пришлого (Вильна, 1594 *ЛСБ* 251, 1 зв.).

ЛЪНИВЕ *присл.* Те саме, що лѣниво у 2 знач.: Хс̄ Па(н), гды себе за насъ ѡфѣрова(л), не дрѣмливе, не ѡспале, не гнѣсне и не лѣниве поступива(л) іакѡ многѣ з' на(с) постѣповати звѣкли в' превышшеѣмны(х) си(х) (Львѣв, 1646 *Жел.Сл.* 6).

ЛЪНИВЕЦЬ *ч.* Лѣнивецъ, ледар: Иди... ѡ лѣнивче, до Мрѡвки, и еѣ дорѡгѣ наслѣдѣи (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 296).

ЛЪНИВИЙ *див.* ЛѣНИВИЙ.

ЛѣНИВО *присл.* 1. Лѣниво, повѣльно: Служба Божія ма бытъ ани барзо лѣниво, ани тежѣ назбытъ скоро, але средне (1603 *Пит.* 82); Щавствѣннѣ: Гнѣснѡ, згнѣлѡ, лѣниво, недбале, спанѣле, неры(х)ло (1627 *ЛБ* 158).

2. Лѣниво, неохоче: мы не дбале в' по-дѣкова(н)ю, и лѣниво в' добродѣйствѣ егѡ выславован'ю постѣпѣемѡ, дарѣнки егѡ... и вшелѣкѣй дѣто(к), нѣзашто вѣжимѡ (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 114).

ЛѣНИВСТВО, ЛЕНИВСТВО, ЛЕНИВЪСТВО, ЛѣНИВЪСТВО *с.* Лѣнивство, лѣнощѣ: Ани для чого инѣшого розмнѡжылосе межы людми такое лѣнивство, оспальство... яко набольшей для того, ижѣ устали учителя, устали проповѣдачы слова Божого (Вильна, 1599 *Ант.* 583); лѣнивство, ѡзѣблѡсть и не-приготованѣ чинитъ насъ него(д)ными (Киѣв, бл. 1619 *Аз.В.* 30); лѣнивѣство и панство, мѣти

есть всѣмъ злымъ дѣла(м) (поч. XVII ст. *Пчела* 8 зв.); Щавствѣю: Ѣдаюса на лѣнивство и недбальство, на гнѣснѣю неѣмѣетность, и на възгорже(н)е пре(з) рѡскошы дѡбрь ѡживаю, нецнотлѣве и нечѣсто живѣ (1627 *ЛБ* 158); Лѣнивство тежѣ речеть: „И тако(ж) ѡ справа(х) і ѡ мова(х) лю(д)скихъ мало що когда мислило” (Чорна, 1629 *Диал. о см.* 273); Рѡдит'са лѣнивѣство з милѡсти збытней, рѣчей внѣшнихъ, и свѣта того рѡскошей (Львѣв, 1645 *О тайн.* 54); До того е(ст) седмь грѣхѡ(в) смертѣльны(х) головны(х). Пыхѣ, Лѣкомство... Лѣнивство до слѣжбы Бжѣи (Киѣв, 1646 *Мог.Тр.* 909).

Див. ще ЛѣНОСТЬ, ЛѣНОЩИ.

ЛѣНИВЪ *див.* ЛѣНИВИЙ.

ЛѣНИВЪСТВО *див.* ЛѣНИВСТВО.

ЛѣНИВИЙ, ЛЕНИВЪ, ЛЕНИВИЙ, ЛЕНИВЪ, ЛѣНИВИЙ, ЛѣНИВИЙ *прикм.* 1. (який не любитъ працювати) лѣнивий: и еше паки рекоу. г(с)и г(с)и прѣстыи црѣю. возищи мене заблоу(ж)шого ѡвчате. аз бо есми грѣшныи лѣнивыи. непотрѣбныи рабѣ (1489 *Чет.* 280); А та(к) талантъ свой не закопоуй в зѣмлю. абы ес не бѣль ѡсж(ж)день съ рабо(м) лѣнивы(м), къ старѣ(и)шинѣ бѣсовской (XVI ст. *УС* № 29519, 219); а ѡ(т)повѣдаючи господарь его рекль емоу. с'лоуго з'лыи а лѣнивий. вѣдалъ есѣ иже ж'ноу, де емѣ не росѣваль (1556–1561 *ПС* 107); але емѣ па(н) его ѡ(т)-повѣди(л). злыи рабе а лѣнивий знавши же (м)а такыи жноу г(д)е не сѣю и збираю г(д)е не росыпоую (к. XVII ст. *УС* № 31, 184); torpid(us), гнѣ(с)ни(й), лѣниви(й) (1642 *ЛС* 399); а та(к) боѣльса іамѣ, и(ж) бѣхѣ не в'трѣти(л), и закопаль а(м) его въ зѣмлю...

въ(з)міи своє до себе. а пань емоу ѡ(т)по-
видѣль, слоуго лѣннывы(и) (1645 УЄ № 32,
140);

у ролі ім. лїнивий, -ого: любовь загрѣва-
еть взаблы(х). любо(в) побужаєть лєннывы(х)
(Острог, 1598 *Отп.КО* 31); Смерть... страхъ
ражаєть, а страхъ зась ни[к]чемныхъ, поро-
жныхъ, лєнивыхъ и гнєсныхъ чынить (Ро-
жанка, 1598 *Л.Пом.* 1017); Лѣннывыє любѣте
х(с)ѡ работати, и ѡ(т) нынѣ лѣнности себе
ѡдалиати (к. XVI – поч. XVII ст. *ПДПИ* 182,
86); Многи бо покусишася лєнивых и раз-
слабленых и страстных спасати и вздвигати,
сами еше не оживотворившися и свободу от
страстѣй не получивше... погибоша (1615–
1616 *Виш.Поз.мисл.* 242–243); рѣки дѣлате-
лей добри(х) ѡбогатѣють; а лѣннывыи и пѣ-
ниціѣ тєрнїємъ нївы свої запѣстать (поч.
XVII ст. *Пчела* 8 зв.).

2. (який не бажає чогось робити) не-
охочий: бра(т)и... вижую ва(с) лєнивыхъ на
молитвѣ. и того ради пишу. понужаа ва(с).
и навчаа словы бжєственными. штобы есте
мл̄твы своа во крѣпости свершали (1489 *Чет.*
307); даль есми ихъ милостямъ на упоми-
нокъ по десяти золотыхъ черленыхъ. Къ то-
му тежъ, моимъ... ласкавымъ паномъ..., ко-
торыи..., ку каждой потребе моей, за озна-
менемъ моимъ..., не были лєнивы (Луцьк,
1570 *АрхЮЗР* 1/1, 24); в чо(м) будѣ мочи в̄м
приате(л)ске и зы(ч)ливе в по(т)реба(х) в̄м
допомагати лєни(в) не будѣ (Варшава, 1596
ЛСБ 295, 1); чоловѣкъ впро(д) зѣзросливый
барзо лєнивы(и) барзо боазливы(и) на(и)-
ѡбжши(и) лгарь непосполиты(и) (к. XVI ст.
Розм. 48 зв.); кг(д)ыжъ и мы не естєсмо ѡспа-
лыми анѣ лѣннывыми в пра̄ца(х) найдоуємо-

са (Острог, 1614 *Тест.* 138); Дла чо̄гѡ члє
намъ ѡ то старатиса пристои(т), абы(с)мѡ
покинѣвши грѣхъ, и всѣ егѡ забавы, вѣ добрѣ
и вѣ егѡ пожїткахъ кохалиса, лѣннывы бѣдѣ-
чи до злѣстїи, а скѡры до добродѣтели (Ки-
їв, 1637 УЄ *Кал.* 25); рїгер, лѣннєвъ, гнє(с)-
ни(й) (1642 *ЛС* 316); В котѡро(и) сла(в): не-
смр̄телнаа: и живо(т) вѣчны(и); захованый,
що а оу бо(г̄): закѡникъ; и лѣннывий рабо(т)-
ни(к) Винограда Хѡа, а богомо(л)ца твої
оуставѣчны(и) (Чернїгів, 1646 *Перло* 6 нєнум.).

3. У ролі ім. Вл. н.: Кгѡра лѣннывы(и) (1649
РЗВ 154 зв.).

ЛѢНИВѢЙШІЙ *прикм. в. ст.* Який
бїльше лїнуєтьсѣ: Оунылѣйшїй: лѣннєвѣйшїй
(1627 *ЛБ* 139).

Пор. ЛѢНИВЫЙ.

ЛѢНИТИСЄ *див. ЛѢНИТИСЯ.*

ЛѢНИТИСЬ *див. ЛѢНИТИСЯ.*

ЛѢНИТИСЯ, ЛЕНИТИСЯ, ЛЕНИТИ-
СА, ЛЕНѢТИСА, ЛѢНИТИСЄ, ЛѢНИ-
ТИСЬ, ЛѢНИТИСА *дієсл. недок. (не хотїти*
робити що-небудь, бути неохочим до чо-
гось) лїнитисѣ, лїнуватисѣ: великии иванъ
златооустъ написаль: и расшири(л) в рѣчо(х)
истиноюу правдѣ. о бл̄говєщньи стѡє б̄ци.
не лєнитиса подобаєть (слѣхати) вѣрнымъ
хр(с)тыано(м) (1489 *Чет.* 157); да не лєнѣмса
вѣрнии. сповєдати грѣхо(в) свои(х) (Там же,
276); Нєхай будуть ратованы умерлыє не
плачомъ, але молєнїємъ, и молитвами, и ял-
мужнами. И нижей: не лѣнимосє (мовитъ)
усопшымъ ратунку додати, молитвы за нихъ
прыносєчы (Вїльна, 1595 *Ун.гр.* 130); посла-
ли к немѣ дву(х) мужо(в) абы са не лєни(л)
до нихъ при(и)ти (II пол. XVI ст. *КА* 50);

Лънивые любѣте х(с)ѹ работати, и ѡ(т) нынѣ лъности себе ѹдалиати, Смотрѣте давола како не лъни(т)сиа, А вась іако птицѹ половити тщи(т)са (к. XVI – поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 86); не ленися и выспрашивай о святых оных (1608–1609 *Виш. Зач.* 218); Минаючы ѹни(т)-скѹ безоднѹ іамѹ если мило Сп̄сеніе, абы(с) не лъни(л) приходити и присылати (Київ, 1621 *ЛСБ* 483, 1 зв.); Оунываю: Ныдѣю, зныдѣваю, гнѣснѣю, срѣдце трачѹ, лънюса (1627 *ЛБ* 139); не слово(м) бо, но дѣломъ мзды даю(т)са: и вѣсть бг̄ когда мы бѣлни сѹще не мѡжемъ, и когда лънаще са не дѣлаемъ (Львів, 1642 *Жел. П.* 6 зв.).

Див. ще ЛЪНОВАТИСЯ.

ЛЪНИТИСА *див. ЛЪНИТИСЯ.*

ЛЪНІВЫЙ *див. ЛЪНИВЫЙ.*

ЛЪНОВАТИСЯ, ЛЕНОВАТИСА, ЛЪНОВАТИСА *дієсл. недок.* Те саме, що лънитися: што дале(и) написано не ра(ч) леноватиса прочитати и тамъ мѡжетса што до того(ж) нездорѡжное показати (Острог, 1587 *См. Кл.* 2 зв.); А ты, попе, смотри бѣзоншаство, сего дѣля не лънуйся (XVI ст. *НС* 65); прошѡ мл(с)ти вашей... не лъноватиса пил'но слухати еѡ(г)ліа стго (Манявица, 1600 *ЗНТШ СЛІ*, 191); и нѣмашъ горшого писмоу и речамъ в немъ повѣжнымъ нѣпріатела, іако тотъ котѡрый его проудко перебѣгши, мнѣмаєть же все зрѡзумѣль. а прѣто еслісь томоу вдѣченъ, читати разъ и дроугій и десѣтый не лъноуйса (Острог, 1607 *Лѣк.* 182 зв.); Не лъноуйса стары(х) мужѡвъ читати порѣды, много бѡвѣ(м) в ни(х) найдешъ речій потрѣбны(х) (Острог, 1614 *Тест.* 181); До хворыхъ ити не лъноватиса, дяковъ не посыла-

ючи, и о причастіе святыхъ Таинъ не торговатися (1631 *АЗР IV*, 526).

ЛЪНОВАТИСА *див. ЛЪНОВАТИСЯ.*

ЛЪНОСТЬ, ЛЪНУСТЬ *жс.* Те саме, що лънощи: такого милосердого имѹще члѡколюбца вл(д)коу. не ленѣмса скоро вбращатиса к нему. не штагчѣмъ дшѣ наши(х) многи ми грехи за малоую лъность (1489 *Чет.* 313); точию не бѣди ленивъ, и о со всѣкимъ прилежаніемъ читай внимай слѹшай писан'ныхъ и твори. и не ради лъностю о своѣмъ сп̄сеніи (Заблудів, 1568 *УС* № 552, 3); а намъ есть лънустъ лише одинъ (*в ориг. вднѣ. — Прим. вид.*) часъ пуйти до церкви (XVI ст. *НС* 113); Лънивые любѣте х(с)ѹ работати, и ѡ(т) нынѣ лъности себе ѹдалиати, Смотрѣте давола како не лъни(т)сиа, А вась іако птицѹ половити тщи(т)са (к. XVI – поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 86); цнѡтъ приклады положити пере(д) тобою старасмоса. речѹ в'згор'жоною лъность твердачі. а встыдливость речью похвал'ною оуказѡуючи (Острог, 1614 *Тест.* 138); Ку тому тежъ абысмо не залежали поля, и абы въ гнюсь и въ лъность не приходили, допущаєть Богъ враговъ и супостатовъ на насъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 824); Ѱ(т)ложѣмъ прѣтѡ Братіе... лъность, недбал'ство, оунылость и заздросъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 84); судъ Бжій оубиваєть лъност', заправѣть до набоженства; до хвалы Бжєи (Чернігів, 1646 *Перло* 120 зв.).

Див. ще ЛЪНИВСТВО.

ЛЪНОЩИ *мн.* (*небажання робити що-небудь*) лінощи: Третее: дѣля того недостоиньства и лънощей нашихъ лихо насъ погубить и покартатъ насъ Бг̄ (XVI ст. *НС* 132).

Див. ще ЛЪНИВСТВО, ЛЪНОСТЬ.

ЛЪНУСТЬ *див.* **ЛЪНОСТЬ**.

ЛЪНЪВЪТИ *диссл. недок.* Ставати ліни-
вим: Стѹжаю сі: Оунываю, фрасѹю(с), тро-
щѹса, гнѹснѹю, лѹнѹвѹю, за сле маю, шсла-
бѹваю, смѹчѹ(с) (1627 ЛБ 123).

**ЛЪНЪЯ¹, ЛИНИЯ, ЛИНІЯ, ЛИНЪЯ, ЛІ-
НЪА ЛЪНЪА** *ж.* 1. (*риска, вузька смужка на
якій-небудь поверхні*) лінія: Чръта: Правило,
лїнѹа, іакъ то, — Іѹта, крїска (1627 ЛБ 156).

2. Уявна лінія: бо(з)скїй на то бы(л) рѹс-
ка(з)... абѹ незмордованнѹмъ прѹдки(м) бѹ-
го(м) ш(т) ба лїнѹї половїцѹ сфѹры албо
кѹла прѹтївъ солнѹчномуу вѹдѹчи шпартюса
(поч. XVII ст. *Проп.р.* 104 зв.).

3. (*послїдовний ряд осіб від предків до
нащадків, родовід*) лінія: таковы(м) бл҃го-
словениемъ почти(л)... бѹгъ... великого владї-
мера... котѹрого цркви и родѹ, зацнаа лїнѹа
и до ннѹ не ѹстала (Острог, 1587 *См.Кл.* 1 зв.);
и та(к) повинова(ц)тво линїєю повинова(ц)-
тва, албо крєвности провадачи пыта(м), хто
бли(з)ши(и), надѹ теперешни(х) поводѹ(в)
(Кременець, 1611 *ЛНБ* 5, III 4053, 26 зв.); рѹдѹ
Четвертѹнскихъ... ш(т) Мономѹха прѹ(д)по-
менѹногѹ лѹнѹю родослѹвіа своѹгѹ порѹдне
провадачїй; зайсте дѹвод(д) тѹ знаменїтый и
свѹдѹцтво Цѹрское вѹажное ѹсть и знаменї-
тое (Київ, 1623 *МКСВ* 71); Вша(к) же межи
собѹю тѹє осѹбы не рѹвно ш(т)стоа(т), абѹ
вѹмъ в' прѹсто(и) лїнїї іак' мно҃го ѹсть
осѹбѹ (вѹнавши тѹю ш(т) котѹрое са лїча(т)
стѹпнѹ) тѹк' мно҃го ѹсть стѹпней (Львїв, 1645
О тайн. 170).

4. *Перен. (безперервність традицій)* тя-
глість: Нѹсмъ ѹ лѹп'шїй ш(т) ѹцѹвъ мѹи(х),
чадо(м) бо чѹстнаа похвала, ш(т)цѹв'скаа сла-
ва. бо где лѹнѹа пѹстоу(п)ко(в), и законовѹ

ш(т)цо(в)ски(х) ш(т) снѹвъ не заглажоѹе(т)са,
и ш(т) рожаю врожаї цѹло захоѹвоѹе(т)са,
та(м) ѹ(ст) ро(д) несме(р)тѹл'ны(и) (Острог,
1599 *Кл.Остр.* 208).

◇ **лїнѹю вести** *див.* **ВЕСТИ**.

ЛЪНЪЯ² *ж.* (*вимїрювальний інструмент*)
лїнїйка: за всїакїє лѹнѹ(и) до(л)ги по д̄ ло(к)-
та липовы(и) з дощками ѹсѹ(х) і лѹнѹ(и) за то
все столару гр(ш) кї (Львїв, 1592 *ЛСБ* 1037,
70 зв.); 6 лѹнѹ(и) албо правилъ: крѹ(т)кихъ
и долги(х): стѹларови далемъ гро(ш) // 14
(Львїв, 1628 *ЛСБ* 1051, 5 зв.).

ЛЪНЪА *див.* **ЛЪНЪЯ¹**.

ЛЪНЯЩИЙСЯ *дисприкм.* Який лїняє: рї-
gend(us), лѹнящи(й)ся (1642 *ЛС* 316).

ЛЪПАРЬ *див.* **ЛЪПЯРЬ**.

ЛЪПЕЄ *див.* **ЛЪПЕЙ**.

**ЛЪПЕЙ, ЛЕПЕЙ, ЛЕПИЙ, ЛЕПЪЙ, ЛЪ-
ПЕЄ, ЛЪПЪЙ** *прїсл. в. ст.* 1. Точнїше, до-
кладнїше: А о лета, то҃ды я лепей вѹдома, же
ѹсть девце моеї шѹстїнадцатъ годѹ (Луцьк,
1569 *АрхЮЗР* 8/III, 129); тотѹ во(и)тѹ с помѹч-
никами своими, котѹры(и) шнѹ лепи(и) іме-
ны знаеть и вѹдасть... // наложи(л) бы(л)...
на во(з) всѹ рѹчи свои кра(м)ные (Житомир,
1583 *АЖМУ* 59–60); Которѹє кѹва(л)то(в)ноє
наѹха(н)ѹ на до(м)... вы(г)на(н)ѹ з домѹ жо-
ны дете(и) и чѹледи менѹва(л) себе бы(т) пнѹ
шлѹ(н)ски(и) ш(д) Сѹрафина... и ш(д) помо(ч)-
нїко(в) ѹго котѹры(х)... ш(н) са(м) лепѹ(и) зна-
ѹ(т) и на(з)ви(с)ка и(х) (Черниця, 1608 *ЦЦІАК*
11, 1, 5, 31); Ты лѹпѹї нашь Вѹлмѹжнїй ш
тѹмъ Панѹ знаѹешь, Шрлѹшкїмъ Рѹзѹмомъ всѹ
тѹ прѹнїкаѹть (Київ, 1633 *Ефрон.* 309); вышь
поменѹные прї(н)ципали... котѹры(х) было

члка до сорока... которыхъ имена и на(з)виска са(м) его м(л). па(н) горо(д)ничи(и) та(к) те(ж) и помо(ч)ники лепе(и) ведаю(т) и (з)наю(т)... до(м)... протестуючи(х)... по(г)рабили (Житомир, 1650 ДМВН 204);

глибше, ліпше: аже бы́сте лѣпѣй слоухаче головнѣю тоую зрозѣмѣти могли слѣпотоу, трѣба вѣдати // ижъ пра́вѣць нашъ ада(м)... в грѣ(х) впа́ль, и насъ всѣ(х)... з собою по-тагну(л) (XVII ст. *Проп.р.* 190–190 зв.).

2. Вигідніше, зручніше: а так лепей, нехай бых безпечно до Вашей Милости, моей... паней приехал и постановенье школо вшелакое речи полное вчинил (Степань, 1544 AS IV, 414).

3. Багатше: Лѣпси здобѣлиса козаки́ до́ма. не́же на́ море хо́дачи, не є́динъ шлахти(ч) не пришо́ль до́домꙋ (Острог, 1509–1633 *Остр.л.* 130 зв.).

4. Поживніше, корисніше: лѣпее всѣ(х) мась... є(ст) вепревина (XVI ст. *Травн.* 180).

5. У ролі присудк. сл. Ліпше: Кгдѣжъ лѣпѣй єст' стратити живо́тъ за́ вѣчизнѣ, Нѣжли не́приятелю доста́т' ся в' корізнѣ (Київ, 1622 *Сак.В.* 40 зв.);

безпечніше: Ано бы лѣпѣй гасити, коли у сусѣда горить, анижли коли до твоего даху прийде́тъ! (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 147).

Див. ще ЛЪПШЕ.

ЛЪПИТЕЛЬ ч. Палітурник: glutinator, кли(и)те(л), лѣпите(л) (1642 ЛС 210).

ЛЪПИТИ дієсл. недок. 1. (що з чого) (виробляти що-небудь із в'язкої, пластичної речовини) ліпити: а ты(м) и(х) зве(д)ль. кг(д)ы ємꙋ лѣпили птахі́ з' глины. ставлали и(х) по(д)ле доро́ги ко́уды ишо(л). а ш(н) на шны́е пта(ш)-ки ско́ро дꙋноу(л), злетѣ́ли на́ воздꙋхъ іако жи-выи (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 92).

2. Клеїти, склеювати: glutino, as, клѣю, лѣплю (1642 ЛС 210).

3. *Перен.* (робити що-небудь недбало, аби-як) ліпити: те́ды ш(т)че влады́ка, то́ю своєю архисинаго́гоу зго́ды, не на та́блица(х) ср(д)ць плотáны(х)... а́ле на пѣско́у ле(г)комысл'ного оупо́роу, оутлыми стѣн'ка́ми, лѣпачі́, за та(к) коро(т)кы(и) ча(с) склѣ́тити оусилоуючиса, іако́го ко(н)ца́ сподѣ́ветеса... и заплáты (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 214).

ЛЪПИТИСЯ дієсл. недок., перен. (до чого) (ставати на чий-небудь бік; віддавати перевагу якійсь думці, переконанню) ліпитися, приставати. Мимо пра́ва святыи людських на-следуют и слова божего ни ма́ло приємлють, славы бо и чести на земли шукають, до всякой ереси ради ся лѣпити, а хотя́тъ святу́ю вѣру розврати́ти (к. XVI ст. *Укр.п.* 74).

ЛЪПЛЕНЬЄ с. (вироблення чого-небудь із в'язкої пластичної речовини) ліплення: И поста́вили преложѣ́ныхъ, и приганáчовъ ро-бо́ты,... глі́нꙋ на лѣплѣ́нье цеглы копа́ти (Вільна, 1627 *Дух.б.* 366).

Пор. ЛЪПИТИ.

ЛЪПЛЯНИЦА ж. Глиняний виріб: lutamentum, лѣпляница (1642 ЛС 259).

ЛЪПНО присл. Пристойно; гарно: decent[e]r, лѣпно, красно (1642 ЛС 153).

ЛЪПО присл. 1. Гарно, принадно: Послѣдо́вателнꙋ: Лѣпо, присто́йне, слѣшнє (1627 ЛБ 89); venuste, кра(с)но, лѣпо (1642 ЛС 410).

2. Гідно, гоже: и рекла еи слѣжебница е[е] госпоже моа. не лѣпо мнѣ оувиватиса в не-го. вобразъ бо цр(с)кии ты имасши (1489 *Чет.* 14 зв.).

3. Належно, гоже: лѣпо ми естъ все то издѣлати. на што пришо(л) есми въ свое створѣние (1489 *Чет.* 128 зв.).

◊ **нѣсть лѣпо** — безглуздо, недоладно: А тот пожиток явственѣе изображати нѣсть лѣпо естъ, доколѣ хто в плоти и подвизѣ естъ (1615–1616 *Виш.Поз.мисл.* 243).

ЛЪПОТА ж. (*те, чому властиве гарне, прекрасне*) краса: ннѣ бо намъ краснаа весна восиала естъ. и цвѣты оукрасила. и лѣпотѣ спжстила (1489 *Чет.* 208 зв.); стоє мл(с)ти кипѣла слава. оу(зъ)явилася лѣпота. але ш(т) самого ба воскипѣль свѣтъ (Там же, 254);

краса, врода: гдѣжъ твоа, ш снѣ мой лѣпотѣ; Прелюбѣзнаа гдѣ твоа красота; Южесь ма моа слічно(ст) шпѣстила, Менѣ, знищила (Львѣв, 1631 *Волк.* 21); Блголѣпіе: Шздѣба, лѣпотѣ, шкраса, пѣкность, краса нашздѣбнѣйша, пристоїность (1627 *ЛБ* 8);

вишуканість; досконалість: Іерог, гражда(н)ство, лѣпота, красота (1642 *ЛС* 253).

◊ **въ лѣпоту** — заслужено, справедливо: Подѣбнш: Лѣпо, ... въ лѣпотѣ, ... пристоїне, слѣшне, шздѣбне, пригѣже (1627 *ЛБ* 85); Правѣднѣ, ... По достоїнію, въ лѣпотѣ, ... въ раснотѣ, ... достоїнѣ: Шдѣтне, доводне є(ст) (Там же, 165).

ЛЪПШЕ, ЛЕПШЕЙ, ЛЪПШЕЙ, ЛЪПШЬ, ЛЪПШЬ, ЛЪПЫШЕ *присл. в. ст. 1.* (*більш точно, докладно*) лѣпше: то де(и) лѣпше(и) ведаю(т) по(д)даные што є(ст) кгру(нт) пѣна песочи(н)ского а што пѣна семеновъ (Кунѣв, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 25 зв.); покажутъ и тые вси sprawy его, (кгдажъ лепшей всихъ тые о томъ ведають,) яко давно онѣ патрыарховъ своихъ вырекся! (Вільна, 1599 *Ант.* 705); такъ умѣють и знають раздѣлы и артикулы на

память лѣпшей, нижели зачала въ Евангеліи (бл. 1626 *Кир.Н.* 14); сам збавител шбрѣтѣ небесного и земного лѣпше знает (Середня Вижница, 1644 *Паньк.* 25).

2. Більше, сильніше: Кохѣйса в пожиточны(х) тобѣ товарышохъ лѣпше, анѣжли вѣ крѣви родзѣю тобѣ // повін'ны(х) крѣвныхъ (Острог, 1614 *Тест.* 141–142); И надѣ Израїла лѣпше са Ба боаѣтъ, Тыхъ и Моцарѣства нѣ(с)ные окружили, И чїны Аггльскіе гоуфѣммъ остѣпили (Львѣв, 1616 *Бер.В.* 69); ни єдинъ не може(т) дво(м) панж(м) слѣжити бо єдинаго лѣпше бѣдешъ любити (Височани, 1635 *УС* №62, 58).

3. Милостивіше, ласкавіше: Кды(ж) болше смѣтри(т) на ср(д)ца, ни(ж)ли на тые гѣки, не все было волно ве(д)ле оушѣавъ бѣїи(х) и(з) раїлтаномъ // онымъ справовати в неволи а вжды и(х) лѣпше выслѣхава(л) нишли на свободѣ (Острог, 1587 *См.Кл.* 12–12 зв.).

4. (*з більшою увагою*) пильніше: Петрѣ напѣлнѣвшиса дѣха стѣго такѣю до людѣ ре(ч) оучинилѣ. Ци подобѣетса прѣ(д) шблїча(м) бѣїи(м), ва(с) лѣпше анѣжли ба слоуѣати (поч. XVII ст. *Проп.р.* 151).

5. Міцніше, надїйніше: кожда жена маєть коморку. которая слове(т)ся матрақѣъ тая вну(т)рѣ косматая, естъ, для того аби мѣла пло(д) лѣпше держати (серед. XVII ст. *Луц.* 544).

6. Вартїснїше, цїннїше, дорожче: сла(в) бо г(с)на слава ч(с)та. пожданаа. лѣпше золота. и камєниа многоцѣного (1489 *Чет.* 218 зв.);

дорожче, більше: Бо(л)ше шбогихъ та(м) естъ выноваты(и). И прѣ(д)ше згине(т) нѣжли богаты(и) Хто зась лѣпше пѣна(з)ми заложытъ то(и) са не трѣвожытъ (1636 *Лям. о пр.* 11).

7. (більш гідно, достойно) ліпше: То слѣшност^т потреба, и таа не где индеи трѣдом^т нашимъ оуказала дорѣгѣ, давши так^т важнѣю причинѣ, іако бы жаденѣ лѣпшей Клейнѣтѣ ѡныхъ не мѣгли оукшталтовати, іакѣ Тризнанскаа Лиліа за цнѣты Нѣба гѣдные (Київ, 1648 *МКСВ* 348).

8. Багатше, ліпше; рясніше: пилный господарь, стережѣтъ на котѣрой землѣ, котѣрое насѣнне лѣпше са рѣдитѣ, тамѣ оное и розсѣваѣтъ (Острог, 1598 *Отн.КО* 5 зв.).

9. Ліпше, яскравіше: Поѣтове повѣдали некгды(с) жебы ты(м) лѣ(п)шѣ двѣ(х) рѣцеровѣ... выславили, же то(т) срокгѣю бѣстію звѣтажи(л) и жрѣдло гыпокрыны кона своего... по(д)ковою вѣзбѣдиль (поч. XVII ст. *Проп.р.* 203).

10. У ролі присудк. сл. Ліпше, краще: w горе на(м) мильи наши дѣткѣ. лѣпшей бы намѣ што бы са есте не родили (1489 *Чет.* 123); Лѣпше будетѣ Содому и Гомору, нѣжѣ тому, що слово Божіе не слухаетѣ (XVI ст. *НЄ* 31); е(ст) лепшей тобѣ абы згиноул ѡден члонок твой нижлѣ все тѣло твое вѣкинено будетѣ вѣ ѡгнь геѡнскій (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 45); чи бѣ лѣпше коли бѣ згѣла пастьршѣвѣ не мѣли; чи бы лѣпшей, коли бы жадного имѣ рѣдоу межи собѣю чинѣнѣа тиранѣ не позволалѣ (Острог, 1598–1599 *Апокр.* 167 зв.–168); Бѣга створѣтѣла своѣго в нѣхъ познѣвши, И лѣпшѣ нѣжѣ Гилѣ хвалѣ емоу w(т)давши (Лѣвѣв, 1616 *Бер.В.* 91); лѣпше естѣ спѣвати дѣхвны(и) пѣсны; анѣжли свѣцкѣи сромѣ(т)ны(и) бѣсѣ(в)скѣи (Чернігѣв, 1646 *Перло* 8).

Див. ще ЛЪПЕЙ.

ЛЪПШЕЙ *див. ЛЪПШЕ.*

ЛЪПШИЙ, ЛЕПШЕЙ, ЛЕПШИЙ, ЛЕПШЫЙ, ЛЕПЪШИЙ, ЛИПШИЙ, ЛИПЪШИЙ, ЛЪПШІЙ, ЛЪПШІЙ, ЛЪПШЫЙ, ЛЪПЪШИЙ, ЛЪПЪШІЙ *прикм. в. ст.* 1. Переконливѣший, певнѣший: а дла лѣ(п)шии спраѣ(д)ливости просили е(с)мо пана дми(т)ра... штобы печѣ(т) свою приложи(л) к... моемѣ ли(с)тѣ (Житомир, 1502 *Арх.Р.* фотокоп. № 5); А про липшюу справѣдливѣсть просили и билі есмо чоломѣ пану Сенку Полозовичю... абы ихъ милѣсть печѣти свои приложили к сѣму нашѣму листу (Овруч, 1509 *ЧИОНЛ* VIII-3, 7, № 1); а дла липѣшое певности сѣго листу моего просил есми о приложене печѣтей (Бронники, 1560 *Арх.ЮЗР* 8/III, 41); А дла лѣпше(и) тѣѣ(р)дѣсти и вѣри даю по собѣ па(н)у іанѣви кременѣви порѣку ше(в)цовѣ и мѣща(н) жо(р)ниски(х) (Жорнища, 1609 *ЛНБ* 5, II 4052, 59 зв.); маючи при себе сторону — шляхѣту, люде(и) добри(х), шляхе(т)ныхъ пано(в) себе дла лѣпѣшого свѣдѣцтва з ураду тутошнѣе(т)[ѣ] (Житомир, 1650 *ДМВН* 195);

дѣстовѣрнѣший, точнѣший; лѣпший: Новѣый календарѣ, колибы певнѣйшій и лѣпшій былѣ, тѣды старѣму подѣ плащѣ не лѣзлѣ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1174).

2. Відповідний, належний; лѣпший: такѣ и ѣ ваше душевное спасеніе, и ѣ лѣпшій порадокѣ в церкѣви Божѣи анижлісмы до сихъ часѣв мѣли (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 148);

лѣпший, досконалѣший: не гадаюѣ за другѣмѣ свѣтомѣ, лише што бы имали, што исти и пити, гадаюѣ, ажѣ не е лѣпшого нѣчого выдѣ сѣго свѣта (XVI ст. *НЄ* 124).

3. Безпечнѣший, лѣпший: такѣе и оно ласкаѣе обличѣе и особливюу оборѣну надо мною и инѣе розмаитѣе добродѣйства твое

роспоминаючи, которые додають ми доброе надеи и приводят мя до того, абы-мъ се о стародавнюю ласку твою оную у тебе старалъ и пожеданъного покою прагнуль, а покою хотяжь бы и несправедливого, который далеко есть лепший, а нижли вражда и война справедливая межи побожными... людми (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 991).

4. Розумніший, ліпший: Дѣля того не стиди ся, ажъ не есь книжникъ лѣпшій, не таи науку, измагай ся читанюмъ нучъ и день што бы есь знавь (XVI ст. *НЄ* 207);

вправніший, майстерніший: іако(в)... пѣшъка(р) давъны(и)... староста вже паты(и) го(д) іа(к) емѣ дато(к) сво(и) загамоваль а то для того ижъ лепшого пушъкара на датъкѣ своемъ ховаеть (1552 *ООвр.З.* 99 зв.).

5. Вартісніший, цінніший: ни ѡдинъ з ни(х) [п'таховъ] не есть забытымъ оу бога... прото жъ не бойте(с). многы(х) бо п'тиць лѣп'шии есте вы (1556–1561 *ПЄ* 273); Една(к) же таковы(м) мно́гымъ наро́домъ рѡвное дѣи албо сна́тъ и зацнѣишей. абовѣ(м) лѣпшій есть єдинъ который чїни(т) волю бжїю, анѣжли тїсача злостївыхъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 7);

(який коштує більше грошей) дорожчий: едучи на службу господарскую военную, взял у богданца коня лепшей чотырох копъ (1562 *АрхЮЗР* 8/VI, 121).

6. У ролі ім., с. лѣпшоє — довершеність, досконалість: заноу(ж) ѡ початка свѣта. чимъ далеи. тымъ наполналося лѣпшимъ (1489 *Чет.* 131 зв.); г(с)ъ на(ш) і(с)ъ х(с)ъ. на землю пришо(л). и наполниль на(д) то лѣпши(м) даль намъ новоую // бл҃года(т) ст҃ое крещѣние (Там же, 131 зв.–132); правда то, же ѡ(т)мѣна коли кѣ добромѣ, нева́дить. але еще о томъ спо(р) межи на́ми што дѡброго, што злого,

што лѣпшого, што гѡршого (Острог, 1598–1599 *Апокр.* 27 зв.); Лѣпшее за́вше безъ задрости, прїймоуючи: И емоу мѣсца пѣршого оустѣпоуючи (Львїв, 1616 *Бер.В.* 96).

♦ ку лепшому пожитку оброчати див. **ПОЖИТОКЪ.**

Див. ще ЛЪПШОВЪ.

ЛЪПШІЙ див. **ЛЪПШИЙ.**

ЛЪПШІЙ див. **ЛЪПШИЙ.**

ЛЪПШОВЪ, ЛЪПШУВЪ *прикм. в. ст.* Досконаліший, краший: Не буйте ся, выдѣ многихъ потятъ вы есте лѣпшовы (XVI ст. *НЄ* 154); Найперво сесе годить ся знати, кулькымъ есть лѣпшувъ Бг҃ъ выдѣ насъ, тлько есть май лѣпше богатство небесное, нѣжъ богаство сегосвѣтнее (Там же, 167).

Див. ще ЛЪПШИЙ.

ЛЪПШОСТЬ, ЛЕПШОСТЬ *ж.* 1. Доцїльність, слухність: А пред ся не доступили оныхъ обѣтницъ, абовѣмъ Богъ усмотрѣль лѣпшость, абы безъ насъ досконалость не // взяли (1603 *Пит.* 65–66).

2. (*вища якість*) перевага: Крета и иньи тамъ мѣста, также королевства многи заходни старого календара не отвергли и то — знакъ лѣпшости! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1174).

3. Вїгода, користь: Братиа котраи лѣпшо(ст) продажи г҃(р)товой по(х)валила (Львїв, 1638 *ЛСБ* 1043, 52).

4. Поліпшення, удосконалення: Ѱстатокъ лепшо(с)ти вшелако(и) Бѣ вседе(р)жителю в рѣки Єго Ст҃ые И Пи(л)но(с)ти Посломъ Нашимъ Полецаемъ (Львїв, 1609 *ЛСБ* 421, 4);

добро; доброчесність: Незбѡжный побѡжности нау́часть са, ... драпѣжникъ и вырваное, и своєвласное раздавати: всѣ такѡвыи и

слѣханѣа лѣпшости оуча(ст)са (!), и збавѣнной
 ѡ(т)мѣны набывають (Київ, 1623 *МКСВ* 76).

ЛЪПШЬ *див.* ЛЪПШЕ.

ЛЪПШЫЙ *див.* ЛЪПШИЙ.

ЛЪПШЬ *див.* ЛЪПШЕ.

ЛЪПЪШИЙ *див.* ЛЪПШИЙ.

ЛЪПЪШИЙ *див.* ЛЪПШИЙ.

ЛЪПЪШУВЬ *див.* ЛЪПШОВЬ.

ЛЪПЪШЕ *див.* ЛЪПШЕ.

ЛЪПЪЙ *див.* ЛЪПЕЙ.

ЛЪПЯРЬ, ЛИПЯРЬ, ЛЪПАРЬ, ЛЪПАРЬ
 ч. Мазальник; тинькар: іаку(б) лѣпа(р) —
 г(рш) г̄ (Львів, 1591 *ЛСБ* 1036, 21 зв.); лѣ-
 па(р) — г(рш) (Там же, 23 зв.); лѣпарови да-
 ле(м) золоты(и) вди(н) и гроше(и) шесть
 (Львів, 1594–1595 *ЛСБ* 1041, 1); липареви
 що вблипа(в) избѣ ѣ опата лишти(р)ниа(т)
 гроши(и) (!) (Там же, 6); За ры(н)нѣ далемъ
 гро(ш) мѣ... лѣпарови злоты(и) и гро(ш) д̄.
 (Львів, 1615 *ЛСБ* 1047, 5); дво(м) лѣпаромъ
 за ѣлѣ(п)леньє коміна и хлопѣ за вычищенє
 пивни(ц) г(р) 8 (Львів, 1631 *ЛСБ* 1052, 5 зв.).

ЛЪПАНКА *ж.* (хата з глини) мазан-
 ка: Повторѣе перепѣстиль на негѣ бѣрннй
 вѣтры. которіи такѣ окрѣтне возвѣали и(ж)
 въ мгнѣню вкѣ // богатѣ и мистернѣ бѣдо-
 ванный палацы іако ма(р)нѣю лѣпанкѣ розла-
 мали (поч. XVII ст. *Пчела* 11–11 зв.).

ЛЪПАРЬ *див.* ЛЪПЯРЬ.

ЛЪС *див.* ЛЪСЬ.

ЛЪСА, ЛЕСА *ж.* Пруття, жердини: в се-
 нях стол, лава одна, ступа; за гриднею хлев
 лесою плетен (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI,

351); пораховалися с касиано(м) поплачено
 емѣ все кро(м) зада(т)кѣ... за лѣсѣ, гр(ш)
 по(л) є (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 33).

ЛЪСВИЦА *див.* ЛЪСТВИЦА.

ЛЪСЕНЫЙ, ЛЕСАНЫЙ *прикм.* Сплете-
 ний із пруття: дворенин господарський... при-
 ехал до двора Заборолского... до первшихъ
 ворот, которыми межи огородою лесаною от
 дворца... въездъ до воротъ двора Заборолско-
 го, // знашол тыи ворота забиты (Луцьк, 1565
АрхЮЗР 8/VI, 164–165); станя великая, со-
 ломою покрытая; подле стани коморокъ две
 соломою накрыты; обора и хлѣвъ лѣсеный
 (Володимир, 1590 *АрхЮЗР* 6/I, 204); клуня на
 томъ же городыщу дворная, лѣсеная, безъ вер-
 ха (Володимир, 1626 *АрхЮЗР* 6/I, 464).

ЛЪСКА *ж.* 1. Палиця, ціпок: Єдна(к) ла(т)-
 во ѡ лѣ(с)ку хто хоче(т) пє(с)ка карати (1636
Лям. о пр. 5).

2. Посох, патериця: же(з)ль, пѣсо(х), лѣ(с)-
 ка (1596 *ЛЗ* 46); Речѣ гѣ кѣ мѣвсею. што
 имаешъ вѣ рѣцѣ твое(и). а шнѣ ѡ(т)повѣдѣль
 лѣскѣ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 18); але а
 даю вѣдѣ живоюю, вѣдѣ зѣ ѡпоки члч(с)тва
 моего, кр(с)та дрѣво(м) або лѣскою оударѣ-
 ной текѣчою (поч. XVII ст. *Проп.р.* 186 зв.);
 Жѣзль: Пѣсохъ, палцѣтъ, лѣска, пѣлица,
 кій (1627 *ЛБ* 36); лѣска, що шны носѣ(т),
 наслѣдѣючи ти(х) которіє... и(х) спѣсобъ
 фѣгѣровѣли пере(д) ты(м) в старѣ(м) зѣконѣ
 (серед. XVII ст. *Кас.* 6 зв.).

3. Жезл: А Хрисѣстомъ Стѣй... // мѣви(т)
 Тамъ скрина, а тѣ Бѣа: тамъ лѣска Аѣронова,
 а тѣ Кр(с)тъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 261–262); те-
 пѣрѣ тѣлѣкѣ припоминаю, же дѣдѣ... вѣнѣслѣ
 вѣ Домѣ вашѣ, дла вѣчноѣ слѣвы лѣскѣ Мар-
 шалковскѣю, былѣ... при килѣкѣ старѣства(х),

Маршалко(м) надвѣрнымъ великогѡ Кнѣзства Литѡвскогѡ (Київ, 1637 УЕ Кал. 6).

4. Тонка планка: го(н)чарови за ѡфутрѡванье пьѣца и пьѣцька далѣ(м) гро(ш) 25... столарѡ за трѡе рамъ дѡбовыхъ з лѣска(ми) до шко(л)ны(х) шконъ злш(т) 6 (Львѣв, 1630 ЛСБ 1052, 4).

ЛЪСКОВЫЙ, ЛЕСКОВЫЙ *прикм.* Який стосується ліщинного промислу: пытали дей теж войта и рядецъ о гроши лѣсковые (Володимир, 1566 СИМКЦА 57); войтъ и рядцы на то дей отказали, же есмо на оправу гаковницъ мѣстских, што было погорѣли, осмь копъ грошей дали лѣсковыхъ пнѣзей (Там же).

◊ **орѣхъ лѣсковый (лесковый)** *див. ОРѢХЪ.*

ЛЪСНИЙ *див. ЛЪСНЫЙ.*

ЛЪСНИКЪ *ч.* Лісовий житель: Сѣлѡанъ, (и Селѣванъ) Лѣсни(к), дѣкѣй, лѣсний, боровый (1627 ЛБ 232).

ЛЪСНЫЙ, ЛЕСНЫЙ, ЛИСНЫЙ, ЛЪСНИЙ *прикм.* 1. (*властивий лісу*) лісовий: постѣпил естъ его Милость нам замок свой ѡтчизный... на три годы... зо всакими поборы и вырады, Ставы, ѡзера... з боры и пожитками всакими лесными с полми и сѣножатми (Звиняче, 1553 АС VI, 9); заставила есми... //... село Руда... з землями... с озѣры... з роботами, подводами и зо всякими пожитки полными, боровыми, лесными и речными (Луцьк, 1559 АрхЮЗР 8/VI, 63–64); Чѡщъ: Гѡща, гѡствина лѣсна(а), або гѡсты(и) лѣсъ (1627 ЛБ 157);

(*який стосується лісу*) лісовий: є(з)дилъ есми з во(и)томъ... которы(и) ся мениль быти шафаромъ роботы лесное... до лѣса

прозываемого ѡрочищомъ нечамъли (1577 ЖКК I, 86); **лѣсний медъ** *див. МЕДЪ*; **лесный (лисный) товаръ** *див. ТОВАРЪ.*

2. (*який водиться, живе в лісі*) лісовий: онѡгръ, дѣкѣй осѣль, лѣсний (1596 ЛЗ 64); Сатѣри лю(де) лѣсныи въ гѡра(х), албо вѣ велики(х) лѣсѣ(х) бѣваю(т)... звѣрми са живать... іако ма(л)пы крыкаю(т) (Львѣв, поч. XVII ст. Крон. 25); Сѣлѡанъ, (и Селѣванъ) Лѣсни(к), дѣкѣй, лѣсний, боровый (1627 ЛБ 232); **лѣсний котъ** *див. КОТЪ*;

(*який росте в лісі*) лісовий: Яко же то яблонь межи дрѣвѣмъ леснымъ, такъ милыи мои межи станы подъ тѣниемъ, его же то есмь жедала (поч. XVI ст. Песн.п. 50); Аристотеле(с) свѣ(д)читъ, ижъ елени кри(т)скіє... гды послыша(т) себе зранены(х) зара(з) шѣкають польноу або полноу лѣсного, которого сѣла скѡро скоштѣють, и стрѣлы... выпѡдѣють, и рѡна заживѡеть (поч. XVII ст. Проп.р. 276 зв.); И вышоль одѣнь нѡ полѣ абы збирѡль зѣлье полевоѣ, и нашѡль іакъ бы мѡтицѡ виннѣю леснѣю, и назбирѡль ей іаблокъ пѡлны(х) (серед. XVII ст. Хрон. 323); и на ти(х) ростеть лѣсни(и) ѡвоци якъ дозрѣеть тогди ся в молодие гусениц(и) ся ѡбернуть (серед. XVII ст. Луц. 531); **лѣсная капуста** *див. КАПУСТА*; **лѣсная кропива** *див. КРОПИВА*; **лѣсная матка** *див. МАТКА*; **лѣсная салата** *див. САЛАТА*; **лѣсний макъ** *див. МАКЪ*; **лѣсний огорокъ** *див. ОГОРОКЪ*; **лѣсний орѣхъ** *див. ОРѢХЪ*; **лѣсний чеснокъ** *див. ЧОСНОКЪ*; **лесное яблоко** *див. ЯБЛОКО.*

3. *У ролі ім.* Лісник: а хворосту, коля для огороженя дворища и поправеня, такъ опаленя дрѡвъ, якіе суть до пекарни, давать, што треба, за посланцомъ дворнымъ, албо лесного (Луцьк, 1619 АрхЮЗР 6/Л, 395).

4. *У ролі ім.* Вл. н., ч.: Й(ц)ко Лъсны(и) (1649 *РЗВ* 152); Лесны(и) носи(ц)ки(и) (Там же, 154 зв.).

ЛЪСОВАТЪТИ дієсл. недок. (*набувати червоного кольору*) червоніти: rufeo, es, лъсоватѣю, рудѣю (1642 *ЛС* 357).

ЛЪСОК див. **ЛЪСОКЪ**.

ЛЪСОКЪ, ЛЕСОКЪ, ЛИСОКЪ, ЛЪСОК ч. 1. Лісок: посередь мху подлѣ лъску межою тоѣ земли Боровскоѣ и Острошицкоѣ (Новгородок, 1518 *АрхЮЗР* I, 59); Найпервей поченши wt речки Ситанки в лъсок..., а с того лъска берег пола держачи, поле ѣ мою сторонѣ (Торговище, 1540 *АС* IV, 244); пото(м) привели насъ... к сосне... котораа сосна по(д) лескомъ стоить на дорозе (1546 *Ог.* 16); а одъ того поля взявши и идѣчи на всходъ слонца, просто чрезъ болотко до лискѣ, тамъ подъ тымъ самымъ лискомъ на берѣгѣ копецъ (Загайці, 1637 *ПВКРДА* IV-1, 67).

2. У складі вл.н.: **лесокъ свидовый**: за ты(м) леско(м) свидовы(м)... w(т) гниде(н)-ского възвозу сто(ж)ко(в) сена деветь а за лозами и за водою доехати было тру(д)но (Київ, 1585 *ЦНБ* ДА/П-216, 3); **росоховатый лесокъ**: поводе позваного на ро(ч)ки... позывали, w... w(д)ниатѣ тро(х) пасекъ глебо(в)ское на которо(и) зеленко стоива(л) дрѣгѣю харитоновскую а третью хвеневъскую ѣ росоховатыхъ лесковѣ, w кгрѣнтѣ ильиньски(и) и w и(н)шые шкоды (Люблін, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 146); **гончаровый лесокъ** див. **ГОНЧАРОВЫЙ**.

ЛЪСТВИЦА, ЛЪСВИЦА, ЛЪСТВИЦЯ жс. 1. Драбина: видѣ(л) въ снѣ лѣствицю котораа досагла нѣа (XVI ст. *УЄ* № 29519, 15 зв.).

2. *Перен. (шлях спасіння)* дороговказ: бѣе мрѣе. ты намъ лѣствица на нѣо. ты на(м) оутѣха печалнымъ. ты на(м) помощница оу беда(х) наши(х). ты намъ Застѣпница ѿ злодѣевъ наши(х) (1489 *Чет.* 19 зв.); кр(с)тъ лѣствица нѣ(с)наа оузводаши на поу(т). наставлаа на добродѣте(л). живота исправитель. смерти раздрѣшѣние (Там же, 27 зв.); до того кр(с)тъ есть лѣствицею, которою до нѣа зайдемо (поч. XVII ст. *Проп.р.* 295); Радѣйса лѣствице, по которой встѣпѣемъ на высотѣ горнюю (Львів, 1631 *Волк.* 26 зв.); *У порівн.*: Пост^с сей, Братіе, дній чоты(р)десѣти, іакобы лѣствица нѣакаа есть на(м) поданый (Київ, 1637 *УЄ* *Кал.* 74).

3. (*книга повчань Іоана Синайського — Ліствичника*) “Сходи досконалости, або Ліствиця духовна”: Евангелие учительное, другое евангелие старое учительное. Две лѣствицы (Київ, 1554 *КМПИ* (дод.) 10); Свѣдокъ ещѣ и Пастырѣ на(ш) найлѣпшій Іваннѣ w(т) которого великіи оный оупрошѣный з^с горы Синайской ажь до насъ вѣдомостю дѣвѣною з^сстѣпѣючи, іакобы нѣвый нѣакій Бѣовидецѣ, свои w(т) Ба таблицѣ написаныи Лѣствицѣ мѣвлю оуказѣль намъ: з^с надвѣра в^справдѣ работѣогw животѣ, в^с нѣтрѣ зѣсь Бѣомыслногw наѣкѣ в^с собѣ маючій (Київ, 1627 *Тр.* 558).

ЛЪСТВИЦЯ див. **ЛЪСТВИЦА**.

ЛЪСЪ, ЛЕС, ЛЕСЪ, ЛИС, ЛИСЪ, ЛЪС, ЛЪСЪ ч. 1. (*велика площа землі, заросла деревами і куцями*) ліс: тогды тот Моисий, обачивши нас, побегѣ от плуга в лес (Луцьк, 1562 *АрхЮЗР* 8/VI, 120); указали у лисѣ на само(и) границы ки(л)ка дубо(в) велики(х)..., и w(т) тых дубо(в) ты(м) лисо(м) долиною Живо-токо(м) троха поѣха(в)ши, по ду(б)ю указо-

вали рубѣ(жи) старыѣ (Житомирщина, 1595 *ККПС* 62); А сесе зѣ(м)ля, шо є(м) и(з) лѣса вырубаль на го(р)бѣ при Левѣковы(х) двѣ нивы (Бенедиківці, 1603 *НЗУжг.* XVI, 222);

(певна ділянка такої площі) ліс: а к томѣ дворѣ пола и сѣножати, лѣсы и дѣбровы... што коли к томѣ прислѣхаєть мало и велико (Кошир, 1502 *АС I*, 148); мы з ласки нашеє за его к на(м) вѣрнѣю службѣ тыи зѣ(м)ли... и сеножати з гаи из дѣбровами из лесы... как са ты(и) земли зда(в)на в себе маю(т) потвѣ(р)жає(м)... наши(м) листо(м) вѣчно ємѣ и его жонѣ (Берестя, 1506 *Арх.Р.*, фотокоп. 10а); заплатилемъ пенє(в)щи(з)ны... арьхима(н)дритѣ Кие(в)скомѣ сто золоты(х)... за лесы сѣдеревныє (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 50); греблю засыпавши млы(н) забудова(в)ши пожит(т)ки з не(г) собѣ беретє пасєки в лесо(х) на то(м) же кгру(нт)є... поставивши мє(д) з ни(х) собѣ беру(т) и привлащаю(т) (Київ, 1618 *ЦДІАК* 221, 1, 68, 4); владою гетманства моего... срокго росказуємъ, абысте кождый из вас в кгрунтъ поменєного монастыря Печерского вступу жадного не мєль и в лис без воли... ногою не вступоваль (Київ, 1630 *ЧИОНЛ* VIII-3, 10); записую... дво(р) з... затоками, запу(с)тами, лесами, гаями, борами (Тригорськ, 1649 *ДМВН* 213).

2. У складі вл. н.: **Белский лесь**: а тѣю землю... шграничили... шт Красного борѣ до Столских плєсѣ, шт Столских плєс до Белского леса, шт Белского леса до Цетани бродѣ (Чернче-Городок, 1543 *АС IV*, 355); **Волков лѣс**: через тѣю дорогѣ полєм и сѣножатми стародавными повѣли до лѣса, которого зовѣт Волков лѣс (Шайно, 1538 *АС IV*, 173); **волчий лесь**: штѣ того леса через лищѣ... до гранного копца до болота,... по половине

того болота кѣ копцѣ,... который... межи волчого леса и Вольмского (Мизове, 1537 *АС IV*, 100); **Кузминский лѣс**: панѣ Юрьи Монттовтовичѣ даль ему село пустое въ Кузминскомѣ повѣтѣ... придалѣ ему, кѣ его отчизнѣ кѣ Вязевцомѣ рогѣ Кузминского лѣсу (Люблін, 1506 *АЗР I*, 368); **Кузьминь лѣс**: Року 1497 Волохове на Кузьминоѣ лѣсе поляковѣ буковиною много зрадливе поразили (поч. XVII ст. *КЛ* 74); **лесъ наневский**: Которы(х) то вси(х) бу(д)нико(в) и бо(н)даро(в)... в лесє(х) нанє(в)ски(х) побито, помо(р)довано и подрано (Житомир, 1582 *АЖМУ* 42); **лесъ осовий**: поведиль панѣ светицки(и) по лево(и) стороне великое кня(з)ство... а по праву перева(л)скаиа, ш(т) того леса шсового за(и)маючы посре(д) болота (1546 *Ог.* 46); **лесъ поворский**: на полю засеєно жита ма(ц) пятьна(д)цать... к тому(ж) дворѣ пово(р)скомѣ в лесє пово(р)скомѣ... єгъня(т) и козенятѣ сєголетнихъ сто три(д)цать (Черногород, 1578 *ПВКРДА* III, 51); **лѣсѣ Бабикѣ**: тѣло его въ томѣ лѣси Бабику сховали и ломовємъ наметали (Луцьк, 1566 *РЕА* II, 161); **лѣсѣ Мокрый**: а от того Круглого лѣса до другого лѣса Мокрого, пускаючи тотѣ лѣсѣ Мокрый у право, также въ землю Корєцкую (Володимир, 1571 *АрхЮЗР* 8/IV, 128); **лѣсѣ Добромѣжин**: и присагнѣвши князь Василєй, повєл по старымъ же гранєм... шт Рѣдавого болота, шт хвощанца мимо Ванєвѣ нивѣ под лѣсѣ Добромѣжин (Ковель, 1519 *АС III*, 188); **Обѣчовский лисѣ**: а до того позволили єсмо имѣ, єсли хто схочєть пустынствовати въ Обѣчовскомѣ лисє, скиты мити, гдє єдно себе мисцє якое оберуть, водлугѣ potrzeby своеє (Дубно, 1592 *АрхЮЗР I/VI*, 94); **раковѣ лесѣ**: Панѣ во(и)тєхѣ... з лю(д)ми

своими ракова леса а и(л)блианы ве(л) насъ (1546 *Ог.* 34); **Хмелевъ лесъ**: Повели насъ люди земянь поветѹ пиньского... шть калиновьки кра(и) хмелева леса ш(т) хмелова леса до бесова леса (1546 *Ог.* 30); **бесовъ лесъ** *див.* **БЪСОВЪ**; **Круглый лѣсъ** *див.* **КРУГЛЫЙ**; **Плоский лѣсъ** (лесъ) *див.* **ПЛОСКИЙ**; **райский лесъ** *див.* **РАЙСКИЙ**; **толстый лѣсъ** *див.* **ТОЛСТЫЙ**; **Чорный лѣсъ** *див.* **ЧОРНЫЙ**.

Див. ще ЛАС.

ЛЪСЬ *див.* **ЛЪСЪ**.

ЛЪТАВЕЦЬ *ч.* Літавець, перелесник: arus, odis, лѣтаве(ц), пта(к) щуроць (1642 *ЛС* 89).

ЛЪТАНЄ, **ЛЪТАНЬЄ**, **ЛЪТАНА** *с.* (*здатність літати, пересуватися в повітрі*) літання: парєніє, лѣта(н)є, пе(р)ханьє, пы(р)ца(н)є (1596 *ЛЗ* 69); шрлѡви тѣжъ на(д) птахами высѡкость лѣтанья и проу(д)кость. а чоловѣкови на свѣтѣ, слово звѣрхность да роуєть, абыса ничимъ не по(д)носіти (*Острог*, 1614 *Тест.* 180); Парєніє: Лѣтанье, перханье, пырцанье, шпыранье (1627 *ЛБ* 80);

лет, політ: але шрла лѣтана по повѣтрѹ тамницѹ значить възнесєніа, которѡе межи иншими та(к) трѹдное, такъ рѣдкое, та(к) новѡе єсть, же зрозѹмѣтиса и познати не рыхло може(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 198); іакъ Птаство вѣ лѣта(н)ю своємъ, и Рыбы вѣ плава(н)ю, оуправѹють себѣ хвостѡмъ своімъ: такъ люде повинни оуправѡвати живѡтъ свѡй (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 168).

Пор. **ЛЪТАТИ**.

ЛЪТАНІЄ *с., перен.* Пізнання, розуміння: але да(и) на(м) Бже сьвити(м) ти(м) лѣтаніємъ тихимъ и шсторѡ(ж)ни(м) широкость

мо(ж)ног(о) видєніа (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 307); але двѡма которыи по шбѹ сторона(х) в сере(д)дне(м) (!) радѹ постановлєні лѣта(и)мо єсли потѣреба бѹде(т), а Пре(д)са з великою пи(л)ностью, и шпа(т)рностью и тоє лѣтаніє справѹючи, а звлаща іжъ посре(д)ніи тїи ски(д)ла знача(т) невимо(в)ноє мл̄(с)рдіє, и неприро(в)нанѹю мл̄(с)ть Бжїю (Там же).

Пор. **ЛЪТАТИ**.

ЛЪТАНЬЄ *див.* **ЛЪТАНЄ**.

ЛЪТАНА *див.* **ЛЪТАНЄ**.

ЛЪТАРНА *див.* **ЛИТАРНЯ**.

ЛЪТАТИ, **ЛЕТАТИ**, **ЛЕТАТЬ**, **ЛІТАТИ** *дієсл. недок. 1.* (*пересуватися в повітрі за допомогою крил*) літати: [смерть]... ка(к) птица летаєть по въздоху(м) (1489 *Чет.* 276 зв.); вси(м) птахо(м) которыи летали по середини неба ходѣте зберѣтєса на вечеру (XVI ст. *КАЗ* 652); Арістѡте(л) мѡви(т) в книга(х) гдє ш живо(т)ны(х) пише(т), трѡй рш(д) пелеканъскїй, єдины высѡкш, дрѹгїи сере(д)не, трєтїи ни(з)кш лѣтають (1596 *ЛЗ* 61); Хотѣле(м) и іа позавїдѣти пчола(м), которыи хотай на всаки(х) цвѣтахъ лѣтаю(т), але не ш(т) всѣ(х) мѣдъ збираю(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 186); Слоушнаа бѡвѣ(м) рє(ч) была, абы вѣ(з)летѣ(л) шрель шнѣ великїй того дн̄а на высѡтоу ємпирїйскѹю, которѡго иншіє пташы некды(с) почали лѣтати (поч. XVII ст. *Проп.р.* 200); Прикладѡмъ Ікара, скрыдла собѣ зѣ дєрева зрѡбленѣъ приправѹючи; и прикладѡмъ жѡлва, лѣтати ш(т) шрла наѹчитиса (Львїв, 1639 *Ап.* 2 ненум.–3 зв.); Колї было ш втѡрей, або ш трєтей годїнѣ вѣ нѡчь, анектанавъ пре(з) чернокнїжство пѡчалъ се переменать вѣ осѡбѹ смоковѹю а шїкаючи

проти́въ ко́внаты алумпіады по́чалъ летáтъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 396 зв.); *Образно:* абы тыми крилами [цр̄ковъ], всегд́а по высотѣ нб(с)но(и) лѣтал(а) и з́авше смотри́ла іасно на сл̄нце не заході́мого свѣта // бж̄(с)тва х̄ва (Почаїв, 1618 *Зерц.* 60 зв.–61).

2. (*пересуватися в повітрі за допомогою зовнішньої сили*) літати: если за(с) угонь и поро(х) до стрѣлѣна способный пристѣпи(т) такъ коульѣ ѡные страшно выходать з дѣла ѡного, же іакъ грѡмъ страшны(и) по повѣтроу лѣтаю(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 231 зв.).

3. *Перен.* Літати, витати, переноситися: ми(с)ль твоѧ ходила по (с)ка(р)бахъ, по пивница(х)... по фо(ль)ва(р)кахъ, без̄преста(н)но лѣтала школо г҃мень (Чорна, 1629 *Диал. о см.* 274).

4. *Перен.* Летіти, ширитися, розходитися: пристои(т) такъ зацной сла́вѣ на горѣ вд́ачности ѡ(т) нас̄ поставленой б́ыти. Б́о // слава висо́ко лѣтаючи высо́кѡ сѣдаеть, пристои(т) такъ зацной сла́вѣ на горѣ (Київ, 1632 *Євх.* 292–293).

◇ **високо літати** — (*бути високої думки про себе; зазнаватися*) високо літати: Hlan, obernisia, stan, zadiwisia, kotory wysoko Umom litaiesz, mudrosti znaiesz szeroko, hluboko. Nepopsuy mozku, mudruy potroszku (1648 *П. про Пот.* 200).

Див. ще ЛЕТЪТИ.

ЛѢТАЮЧІЙ, ЛЕТАЮЧИЙ *дисприкм.* у ролі *прикм.* Який літає: вы іакъ летáющие пт́ицы, глѣбо́ко пла́ваючие ры́бы, б́ыстро ска́ч҃ч҃іє звѣри, и все иное по(д) н́оги ем҃ єсть покоро́но (Острог, 1587 *См.Кл.* 1); ѡ(т) всѣхъ сѣтворѣній летáющих оулюбі́ль еси собѣ́ глѣбич҃ одно (Острог, 1598 *Отп.КО* 313 зв.);

дла чо́го іа́ко приро́жоны(м) наклонѣна(м) лѣтаючіа звѣра́та лѣта́ти пра́гноу(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 213 зв.).

ЛЪТЕ *див.* ЛЪТЪ.

ЛЪТЕПЛИТИ *диссл. недок.* (*робити теплим*) нагрівати: tepido, as, согрѣваю, лѣтеплю (1642 *ЛС* 395); терог, лѣтеплю (Там же).

ЛЪТЕРА *див.* ЛИТЕРА.

ЛЪТЕРАКЪ *див.* ЛИТЕРАКЪ.

ЛЪТЕРАЛНЫЙ *див.* ЛИТЕРАЛНЫЙ.

ЛЪТИ *див.* ЛЪТЪ.

ЛЪТКА *мн.* Літка, літечка: Ты марностій свѣ(т)скы(х) ненавистникоу и пого(р)дителю, котѡры(и) ѡ(т) молоды(х) лѣто(к) свѣта того зрады покыноувши в мѡлоую себѣ́ поуш҃ оудале(с)са (поч. XVII ст. *Проп.р.* 259).

ЛЪТНИЙ, ЛЕТНИЙ, ЛЕТНЫЙ, ЛЕТЬНИЙ, ЛЪТНІЙ, ЛЪТНЫЙ *прикм.* (*який буває влітку*) літній: вольно купцо́мъ со всякими товары... на // ярмарки... лѣтными дорогами и зимними... приѣздити и отѣздити (Петриків, 1526 *РЕА* I, 140–141); сторож҃ польн҃ю час҃ летнего только дла паш҃ни де(р)жать мешчане ѡ(д)н҃ ҃ мили ѡт̄ места на врочищы (1552 *ОВін.З.* 132 зв.); Пра́гн҃ла та д́ша на́ша, пра́гн҃ли та и ко́сти мо́й, іа́къ земл́а пра́гнеть дожд́а в лѣтній зно́и (Львів, 1591 *Просф.* 65); іасно́сть з́авжды весѣл҃ю и тепл҃ю іакв в' оуста́вичной веснѣ́ далѣ́ бе(з) ҃палѣ́н҃а и вѣт́рии лѣтній холода́ч҃и (серед. XVII ст. *Хрон.* 5).

2. (*призначений для літа*) літній: пань... Вилгорский,... шаты едѣвабные мухояровые и суконные, кунами сибирками и лисами под-

зимѣ уступають, Юж жнива і осѣнь аквѣліон голдуют (1648 *Елег.* 152).

2. (одиниця літочислення) рік: повелѣ(л) искати кр(с)та г(с)на. его же жидовѣ сохраниша по му(це) г(с)а нашо(г) іс(с)а х(с)а. в лѣто двѣсотное и третее. по распатии г(с)немѣ (1489 *Чет.* 200); [Писанѣ]... в лѣт[о] з-е і-е, индик(т) є̄ (Кошир, 1502 *AS I*, 149); Писанѣ у Краковѣ, подѣ лѣто Божого нарощення тисеча пятьсотъ осмого надесять... индикта шостого (Краків, 1518 *PEA I*, 95); В лѣто по се(д)мо(и) тисаци ̄з̄.го ин(д) .в̄. (Одрехова, 1559 *ЦДИАЛ* 37, 16, 20);

(період часу в дванадцять місяців) рік: юж третее лѣто іако пріхожоу. а глѣдаю плода на том то древѣ смоковничном (Володимир, 1571 *УС Вол.* 79); И грамматику грецкую из словенским писмом не Арсеній ли,... во Львове,... учил в школѣ двѣ лѣтѣ? (Львів, 1605–1606 *Перест.* 43); Сто лѣтѣ и болшѣ в' Слѣпотѣ, в' Глѣхотѣ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 10); Кды емоу лежачемоу // на смр̄тлной постѣли ісаію пр(о)рка посылає(т) на оулѣчѣна хоробѣ и жебы емоу продлѣжи(л) патна(и)ца(т) лѣ(т) живота (поч. XVII ст. *Проп.р.* 170 зв.–171); **новое лѣто (лето)** — Новий рік: его милость просил насѣ, абыхмо дали его милости в томѣ мѣсте... іарѣмарокѣ на Ѡбрѣзание Господное, то есть на новое лѣто (Вільна, 1529 *AS III*, 341); Которы(и) де(н) іако дня нинешне(г)... ново(г) лета... кѣ браню тоє сѣ(м)ы пн̄зе(и) не припозывали ани чере(з) во(з)ного зна(т) не давали (Житомир, 1609 *ЦДИАК* 11, 1, 5, 11 зв.–12); **по вса лѣта** — щорічно: попѣ нѣхто христофорѣ. Ѡ города митоулиина. имѣаше обычаи. по вса лѣта ходити на празникѣ ст̄го никола (1489 *Чет.* 91).

3. *мн. (вік людини) літа*: Его Милость нам почал ещо з молодых своих лѣтѣ чинити слѣжачи ѡтцѣ нашомѣ (Вільна, 1529 *AS III*, 342); а оны всѣ розбѣглися, только єдин молодший в лѣтѣхъ Іоан осталься (Львів, 1605–1606 *Перест.* 47); Божественный теды Павель не жебы ся чога отѣ Петра научиль... шоль до него, але толко для того, абы его обачиль, и своєю противностью почтиль, якѣ болшого честію и старшого лѣты (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 459); помененые про(д)ковѣ п̄на протестуючогосѣ в детиньныхъ летахъ позосталого... мети не могучи, всѣдати, привла(ст)чати и кгва(л)товне ѡ(д)бирати посе(с)сие (Ісаіки, 1643 *ДМВН* 236); **въ летѣхъ зошлый** — старий: отца моего, яко въ летѣхъ зошлого и на слуху уломного, и во всемѣ уже подѣ онѣ часѣ не досконалого, до себе взяли и теперѣ при себе онога мають (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 6/1, 294); **долгошедивыи лѣта** — глибока старість: Іаквѣ Патріархѣ, кды смр̄тны(и) трѣнокѣ пити, в долгошедивыхъ лѣтѣхъ, смр̄тѣ мѣсиль вкѣсити (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 9); **зешлыє лета** — старість: ѡпеку(н) має(т) быти не ве(л)ми зешлыхъ ле(т) не хоры(и) ростро(п)ны(и) розумны(и), то(т) которы(и) бы добре собою владнуль (1566 *ВЛС* 67 зв.); **лѣта мужескыє** — зрілий вік: Дрѣгїє не зара(з) назывались и были пр(о)рка(ми) ты(л)ко, кды ю(ж) до лѣтѣ мужескы(х) прішли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 249); **лѣта (лета) недорослыє** — неповноліття: она сынов своих мѣла лѣтѣ недорослыхъ (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 23); Ѡста(в)уемѣ и(ж) кды бы было ко(л)ко бра(т)и рожное лета зупо(л)ные маючи, або и недорослыє, тежѣ дельные або и неде(л)-

ные, а вдного бы з нихъ, або ш(т)ца ихъ заби-то (1566 *ВЛС* 36 зв.); **лѣта (лета) подошлые (подешлые), подошлые лета** — те саме, що **зешлые лета**: дышнисій... шкóлоу ш(т)ворити в Грécии ю(ж) в лѣта(х) подéшлы(х) мѣсѣ(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 80 зв.); Я, Шлена... е(с)ми будучи(и) в лете(х) подо(ш)лы(х) на (з)доровю мое(м) ба(р)зо есть слабою и хорою, ш(д)накъ на уми(с)ле, розуме и памяти ...е(ст) здоровою (Тригорськ, 1648 *ДМВН* 217); Я... // дознавши ку себе в подошлы(х) летехъ моихъ упре(и)мую мило(ст)... даровала мае(т)ность мою (Житомир, 1584 *АЖМУ* 151–152); **лѣтъ (леть) недорослый, недорослый леть** — неповнолітній: бѣдѣчи вдовою маючи дѣтки малые лѣ(т) недорослы(х)... пошла есми в ста(н) ма(л)же(н)ски(и)... за п̄на григо(р)а петровича (1583 *ЖКК* II, 139); дети мои малые ле(т) недоро(с)лые... пострашили ста(в)ляючи и(х) пере(д) собою на(д) ними с пѣ(л)гако(в) стреляли (Житомир, 1605 *ЦДИАК* 11, 1, 4, 18 зв.); панъ Прилуцьки(и)... //... посе(с)сие свое юре вишленѣто стве(р)жати, и в шны(х) недоро(с)лого леть кривдити, шкоды... задавати... не перестают(т) (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 251–252); **на долгьи (долги) лѣта** — побажання довгих років життя: Живі, живі ш(т)че и пастырю ншѣ ч(с)тны(и) на долгыи лѣта (Манява, 1619 *Прив. Феод.* 288 зв.); в котором здорови, а щастливом пановани Пане Боже рач заховат Вашѣ Милость на долги, а щастливыи лѣта (Бабин, 1540 *AS* IV, 245); **на многии (многii) лѣта, многа лета** — те саме, що **на долгьи лѣта**: зычimy вл̄ ш(т) г̄да б̄га добро(г) здоро(в)іа и щасливо(г) Повеже(н)е на многіе лѣта (Яси, 1604 *ЛСБ* 390); Бога милостивого по вся часы прошу, абы его святая милость рачиль

вашу милость, господаря нашего, заховати въ полномъ здоровьи и душевномъ спасеніи на многіи лѣта (Київ, 1559–1567 *АЮЗР* I, 146); ради слыши(ме) з(д)равие мл(с)ти ваше(и) бже даи на многа лета и часы (Одрехова, серед. XVI ст. *ЦДИАЛ* 37, 16, 17); **на схилку лѣтъ** — на схилі віку: На схилкѣ лѣтъ и Свѣта, ещѣ посвѣтити Должѣй трóха, пóки бы мógь викоренити Злóсти з' Сер(д)ца озаблыхъ. пóки бы направиль Житлó нше (Вильна, 1620 *Лям.К.* 12); **подошлый (подешлый) в лѣтехъ** — те саме, що **въ летехъ зошлый**: Авраамъ бѣль старыи и подóшлыи в' лѣте(х) (серед. XVII ст. *Хрон.* 36 зв.); А спорадѣвши óнѣю, на ихъ же, а шоблѣве подéшлыхъ в' лѣтехъ пѣл'ное жаданіе, выдрѣковати казалець Бгодѣхновѣннѣю Іерейски(х) Молитвъ и Чинодѣствій Книгѣ (Львів, 1645 *Жел.Тр.* 3); повноліття: Я теды теперь, пришедши до леть и баченя сталого, ачъ быхъ тую протестацыю заразы, коли ся тотъ учинокъ сталь, не занехаль быхъ учинити (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 6/1, 294); па(н) бѣкоє(м)ски(и) за брата(н)кѣ свою... проси(л)... абы таа вса справа до ле(т) брата(н)ки е(г) па(н)ны бѣкоє(м)ское ш(т)ложона была (Луцьк, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 17 зв.); Яцко... ис своим шурином... погодился межи собою с права, наказаного декретом правным, што Яцко держал отчизну его до лѣтъ, а тепер тот шуринокъ его... осѣль на своей отчизнѣ (Бориспіль, 1638 *АБМУ* 26); **дозрѣлые (дозрелые) лѣта (лета)** — зрілий вік: Г(с)дѣ... дасть вамъ шглядати сыны сыновѣвъ вашихъ, котóрые оувесела(т) дозрѣлые лѣта вши, и бѣдѣтъ не шмылною по(д)пóрою, и жезломъ старости ващей (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 921); будучи на той же [дорозе] спасения постановлений, и

въ такъ маститой старости и дозрелыхъ летахъ веку своего, водлугъ таланъту... абысь делати не занехиваль (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 989); **дорости лѣтъ (летъ) (своихъ), лѣтъ дорости** — досягти повноліття: се(н)ко вз(л) по(д) опѣку половину ролю тоѣ сироты... повине(н) в цѣли о(д)да(ти) тоу(и) сиротѣ на те(н) ча(с) коли доро(с)те лѣ(т) свои(х) (Одрехова, 1579 *ЦДИАЛ* 37, 1, 8); Кгда бы те(ж) шпеку(н)... недбало(ст)ю своею детемъ в молодо(с)ти ле(т) и(х) што шпѣсти(л), то(г)ды дети доросши ле(т) своихъ... могутъ своего право(м) до(и)скиватися (1566 *ВЛС* 68); Тилкож если лѣтъ доростуть дочки помененное Насти Васчыхи... мает Омелко сын Антипов оныхъ з маестности отцевской... вывинити (Бориспіль, 1637 *АБМУ* 14); **лета зуполные (зупелные), зуполные лета** — повноліття: шта(в)уемъ и(ж) кгда бы было ко(л)ко бра(т)и рожоное лета зупо(л)ные маючи, або и недорослые, тежъ дельные або и неде(л)ные, а шдного бы з нихъ, або ш(т)ца ихъ забито... ино которы(и) будеть дома то(т) братью свою маеть шбослати абы з нимъ посполу тое голо(в)щизны искали (1566 *ВЛС* 36 зв.); панъ Вацьла(в)... имене(м) свои(м) и урожоны(х) пане(и) Барбары... и па(н)ны Катарыны, есче ле(т) зупе(л)ныхъ не маючо(и) [...] шповеда(л)ся и солените(р) протѣ(с)това(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 200); сынове маю(т) зшпо(л)ные лета, то(г)ды маеть... припѣщени бы(ти) ко (в)симъ име(н)ямъ... ш(т)цо(в)скимъ (1566 *ВЛС* 62 зв.); **лѣта (лета) дорослые, дорослые лѣти** — те саме, що **лета зуполные**: Еслижъ они, которіе въ лѣтѣхъ дорослыхъ або зуполныхъ будучи потребовали млека, то естъ науки, на початку легкое и поволное... потребууютъ науку мяк-

кихъ, простыхъ и съ фабулками змѣшаныхъ (1603 *Пит.* 107); цынъ мѣди коне(и) бы(д)-ла шве(ц)... все тое цо(р)це мое(и) зофии мае(т) шна а(ж) до ле(т) доро(с)лы(х) в опеце ш ма(т)ки свое(и) (Житомир, 1609 *ЦДИАК* 11, 1, 5, 42); И кш томш прикладаютъ и хвала(т)са тымъ што Ап(с)лове бе(з) личбы дорослыхъ лѣти крестіли (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 85); **лѣта (лета) мати (мѣти), мати (мѣт) лѣта (лета)** — бути повнолітнім: едѣнь бовѣмъ¹ взростъ и лѣта все мѣти бшдшт¹, ані тежъ ш(т) шроженъ¹ а знѣмость тшю пріймшт¹ (Київ, 1627 *Тр.* 39); ш вдове веновано(и) іако са маю(т) проти(в)ко е(и) дети ле(та) маючи заховати (1566 *ВЛС* 62 зв.); прото такъ мовили родителі // его. мае(т) лѣта пытаитеса его (1556–1561 *ПС* 386 зв.–387); еше на то(т) ча(с) не маючи ле(т), ув опеце бы(л) (Житомирщина, 1595 *ККПС* 84); князь Костантин дал панш Ійцкш тое имѣне Пршсы, до тых часов, покшл шныи дѣти бшдшт мѣт лѣта свои (Бабин, 1540 *АС* IV, 245); **лѣтъ (летъ) своихъ дойти, дойти лѣтъ (летъ) див. ДОЙТИ.**

♦ **исходные лѣта** — (*період перед кінцем світу*) останні дні, останні часи: в ты(х) бо исходны(х) лѣтѣхъ братъ брата възненавиди(т). и дршгъ дршга предасть на смерть. и люди боудоу(т) до стш(х) цркви лениви. и шщеници и(х) несправедливи (1489 *Чет.* 281 зв.).

ЛЪТОВАТИ¹ дієсл. недок. (*проводити де-небудь літо*) літувати: семье(и) єї зимшють при замкш в мѣсте лѣтшють тамъ на шстровѣ... даютъ... рыбы и бобры с половины (1552 *ОКан.* 3. 25 зв.); *aestivo, as, лѣтую* (1642 *ЛС* 73).

ЛЪТОВАТИ² див. ЛИТОВАТИ.

ЛЪТОМЪ, ЛЕТОМЪ *присл.* Літом, улітку; и погребоша тѣло еє. пре(д) столпомъ стого семіона. и егда же быває(т) пама(т) еє. въспоминаємъ ю двожды лѣтомъ (1489 *Чет.* 6); позволить лѣтомъ попел палити по Велицедни (Степань, 1544 *AS IV*, 412); подводи въ року мають три фуры отпраовати // то естъ зиме две до Люблина албо до Казимера, а третюю летомъ о траве (Камениця, 1607 *АрхЮЗР* 6/1, 341–342); Гї оуслышале(м) слѣхъ твоѣй, ... в посре(д)кѣ двѣю, животѣ // оувѣданъ будешъ, кгда приближатиса лѣт(м) позна(н) бѣдешъ, и кгда прїйде(т) ча(с) вбавишьса (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 70–71).

Див. ще ЛЪТЪ.

ЛЪТОПИСЕЦЪ, ЛЪТОПИСЕЦЪ *ч. 1.* (*історія чого-небудь; послідовний запис*) літопис: црца же елена рече к нему. ѡ июдо. чи на нбсѣ(х) хо(чь) быти. аль на землі жити. кажи ми гдѣ е(ст) сохраненъ кр(с)тъ х(с)вѣ. июда рече. црцѣ лѣтописецъ кажетъ. лѣ(т) .с. и болен. а мы молоди е(с)мо. ка(к) можемъ вѣдати (1489 *Чет.* 202); польска кроиніка, и рускіи лѣтописецъ свѣдѣтельствують домъ іако побѣдоносецъ (Острог, 1581 *См.В.* 7зв.); Сказаніє въкратцѣ ѡ(т) лѣтописца, сирѣчь ѡ(т) кроиники, о латыне(х) како ѡ(т)стѣпша ѡ(т) православно(х) пагріархъ (Острог, 1588 *Сур.* 47зв.); Естѣ тѣды пресвѣтлои фаміліи Вшеї Кн(ж): мл(с)ти (іакъ вѣ Лѣтописцахѣ читѣємо, и іакъ вѣ написахѣ старожитны(х) находимо, и іакъ зѣ старожитн(г) подана Домѣ в(ш) к(ж) м(л) має(т)) (Київ, 1623 *МИКСВ* 69); Книга глаголемаа кроникъ сиречь собраніє ѡ(т) многихъ лѣтописецъ ѡ(т) многа мало ѡ(т) бытіа ѡ(т) сотвореніа міра и ѡ(т) прочіихъ книгъ моисевыхъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 1).

2. (*автор літопису*) літописецъ: не чита(л) што о кр҃атіанѣ цесари оуалентиніановомъ снѣ, лѣтописци црkw(в)ніи написали (Острог, 1598–1599 *Апокр.* 133).

ЛЪТОПИСЕЦЪ *див. ЛЪТОПИСЕЦЪ.*

ЛЪТОРАСЛЬ *див. ЛЪТОРАСЛЬ.*

ЛЪТОРАСЛЬ, ЛЪТОРАСЛЬ *ж.* Те саме, що лѣторосль у 1 знач.: і вше(м) лѣторасль таа естъ далѣко зацнѣйшаа, и швоцы зацнѣйшіє принѣсать (поч. XVII ст. *Проп.р.* 174зв.); *Образно:* Естъ жрѣдло бж(с)тва ѡ(т)цѣ, а снѣ и дхъ насѣньа бжого, абѣ такъ мѣвачи. лѣторасли бгомъ вса всаже(д)ныи (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 41зв.); Кгдажъ ели суть лѣторасльми вѣры заложоны, и на ней справованы; кгдажъ ели бы недоставало вѣры тѣды всѣ учинки суть марныє и мертвыє (Єгипет, 1602 *Діал.* 56).

ЛЪТОРОСЛЬ *див. ЛЪТОРОСЛЬ.*

ЛЪТОРОСЛЬ, ЛЕТОРОСЛЬ, ЛЪТОРОСЛЬ *ж. 1.* (*молода гілка рослини*) паросток: егда же лѣторосли ей боуду(т) молоды(и) и листа выпушаю(т). вѣдайте, // иже близь е(ст) лѣто (1556–1561 *ПЄ* 103–103зв.); Пародокъ: Лѣторосль, албо Гроно... абѣ іагда віннаа недозрѣлаа (1627 *ЛБ* 80); *Упорівн.:* снове и(х) іако новосажоныє лѣторосли в молодости свое(и) (Вільна, 1596 *З.Каз.* 19зв.); На Хѣ тѣды бѣдѣймося, и фундаментѣ держѣмося: іако лѣторосль матицѣ віннои (Київ, 1619 *О обр.* 171); *Образно:* Єв(г)листа выписоує. иже хс̄ поведаєт са быти вінною лозою. а оучнкі лѣторослами. ты(ж) приказоуєт. абихмо са всѣ посполоу миловали (1556–1561 *ПЄ* 414зв.); Лѣторосль Наѣкъ перваа (Київ, 1632 *Євх.* 300).

2. *Перен.* Потомок, нащадок: О, презачное княжа! леторосли благочестивая великого Володымера, крестившого Рускую землю (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 999).

ЛЪТОРОСЛЬКА *ж.* Паросточок, пагінець: Прѣжїе: Лѣторосльки з' дѣрева, вершкі драванїи, нѣча, сі єсть, овошїе дївіе (1627 *ЛБ* 103).

ЛЪТОРОСТОКЪ *ч., перен.* Те семе, що лѣторосль у 2 знач.: Зоста́вилемъ вамъ по собѣ подѣбныхъ собѣ чтыри лѣторосътки, с корене дѣмоу моѣго с тѣла и крѣве моѣе вырѣстки (Дермань або Острог, 1603 *Лям. Остр.* 17).

ЛЪТОСЬ *присл.* Цьогоріч: хотю, лѣто(с), щолѣта (1642 *ЛС* 220).

ЛЪТРА *див. ЛИТРА.*

ЛЪТЪ, ЛЕТЕ, ЛЪТЕ, ЛЪТИ *присл.* Літом, улїтку: Косать сено старосте мѣщане лете де(н) вднїнь (1552 *ОВін.З.* 134 зв.); Робота з волюки лѣти маєт быти шт Сватоґо Юра аж до Чесноґо Хреста (1567 *АС VII*, 120); Тыє подданые съ кождої волюки по три дни, а лѣте по чотыри дни робити повинѣни (Володимир, 1590 *АрхЮЗР* 6/І, 205); іакїй часѣ зимї маюють дѣрева овоц' внѣтрѣ себе захо́ваный, іакїй и лѣтѣ з' себе выдають (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 173). Повѣж ми поневажѣ слѣце лѣтѣ на(д) нами близко а зимою оубокѣ на(с) далеко. зимѣ де(н) мали(и) а в лѣтѣ велики(и) (серед. XVII ст. *Луц.* 539).

ЛЪХТАРНА, ЛЕХТАРНЯ *ж.* Канделябр, панїкаділо: лехтарня московская бѣлого железа оправная, фляшка желѣза бѣлого (Пересопниця, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 295); Коново(к) мале(н)ки(х) ценѣвыхъ трї. Лѣхтаро(в) мо-

сїажны(х) великі(х) посре(д) це(р)кве два склѣданы(х), А трѣтїй злѣманы(и). Лѣ(х)та(р)-на моско(в)скал посре(д) це(р)кви (Луцьк, бл. 1627 *ПВКРДА* I-1, 260).

Див. ще ЛИТАРНЯ.

ЛЪХТАРЪ *див. ЛИХТАРЪ.*

ЛЪЦЫ, ЛИЦЫ *мн.* Віжки: У Остапа Ти-хїля взели: клячу, седло, рогатину и лицы (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/І, 87); пограбили... скуръ чирвоныхъ на шесть коней, зъ уздами и зъ лѣцами (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 137).

ЛЪЧБА *див. ЛИЧБА.*

ЛЪЧЕНЄ, ЛЕЧЕНЬЄ, ЛЪЧЕНЬЄ, ЛЪЧЪ-НЄ, ЛЪЧЪНЬЄ *с.* (уживання заходів для подолання хвороби) лікування: в везеню в селе Фалимичахъ, іако дей и на инѣшихъ розмаїтыхъ мѣстцахъ, перевозечи мене дей, человека утрапеноґо, где дей и ни опатрена слушноґо и леченѣя дей так срокїихъ ранѣ в іакомъ зимне и невчасе не было (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 1/VI, 92); врачеванїе, лѣка(р)ство, лѣчѣ(н)є (1596 *ЛЗ* 35); вра(ч)ба, лѣчѣньє (Там же, 36); тоґо назовемо лѣкаре(м), и кѣ лѣченю хорѣбѣ призываемо, єсли вжды ш своємѣ здоровю пѣчѣ маемо (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 220); Врачба, врачеванїе: Лѣченье, лѣкарствѣ дава(н)є, або бранье (1627 *ЛБ* 17); гдѣ тѣло захорѣеть, вшелѣки(м) спѣсобомѣ ш поратова(н)ю єґѣ промышлѣемш, // и ш лѣчен'ю болю, котѣрый насѣ трапїть, пїл'нш стѣраемшса (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 103–104).

Пор. ЛЪЧИТИ.

ЛЪЧЕНІЄ *с., перен.* (духовне оздоровлення) зцілення: Што дарѣ дѣховный, ѣвий ти достѣенство маючи грѣхѣвъ ш(т)пѣсть, а

обый дїаблw(в) выгананїє, и хорw(в) лѣчєніє, познаваный // быває(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 237–238); А напро(д) в^т старомъ законѣ росказаль... Усватѣте пост^т, проповѣдѣйте лѣчєніє (Київ, бл. 1619 *О обр.* 149).

Пор. ЛЪЧИТИ.

ЛЪЧЕНЬЄ *див.* ЛЪЧЕНЄ.

ЛЪЧЕЦЬ, ЛЕЧЕЦЬ *ч.* Лічець, лікар: коли члѣвка стрѣлою оустрѣлать. И вломитса желѣза. да призовоу(т) лѣчыца. разрѣжетъ извѣ. и выиметь желѣзо (1489 *Чет.* 347 зв.); *У порівн.:* аще ли пакъ сповѣдає(т) оцю своємѣ дѣховномуу. ѿць же іако хитрыи лечець. выиметь изъ извы грѣ(х). рекомо ис тѣла. и заложить шпитемьєю (Там же).

Див. ще ЛЪКАРЬ.

ЛЪЧИТИ, ЛЕЧИТИ, ЛЕЧИТЬ, ЛЪЧЫТИ, ЛЪЧЪТИ *дієсл. недок. 1.* (*уживати заходів для оздоровлення хворого*) лікувати: ба(р)вѣрь кгда бы хоро(г) во еди(н) днь лѣчи(л) а в дрѣги(и) занедба(л). мѣсто злѣче(н)іа в болшую бы хоробѣ его припрáви(л) (Львів, 1587 *ЛСБ* 87); кова(л) коня лѣчы(л) гр(ш)ї (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037); цѣлю, лѣчѣ, оу(з)дорвлáю (1596 *ЛЗ* 87); Хѣры(х) лѣчѣте, трѣдовáтыхъ вчищáйте, бѣсы выгонѣте (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 237);

(*уживати засобів для подолання хвороби*) лікувати: И іакъ лѣкареве досконáлыє, кг(д)ы хоробы дол'гїє лѣча(т), велікихъ лѣка(р)ствъ заживáючи до здорóва привóда(т), и не зáвше ведлѣгъ звѣчаю докто(р)ского шных лѣчатъ, але часомъ и дáромъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 28); Швчаа коупѣ(л) всѣ вправдѣ хоробы лѣчыла (поч. XVII ст. *Проп.р.* 195); тогосвѣтн(м) рицеромъ обѣцѣ(т) кро(л) нагородѣ... для

которы(х) они w(т)важѣю(т)са на всѣ напасати... а того и(м) доводи(т) знаменитыми и славными чѣдами розмайты хоробы лѣчачи (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 17).

2. *Перен.* (*духовно оздоровлювати*) зіцлювати: папа Римский... маеть моцѣ на высшую редить церковь (Божью), звязовать и розвязовать, карать и благословить, и выклинать, направовать и лечить (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 258); Такъже и ѿнь дѣховне лечити маеть пыхѣ наприкладъ презъ покор'ные оучинки (Львів, 1645 *О тайн.* 99).

ЛЪЧИТИСЯ *дієсл. недок.* Лікуватися, оздоровлюватися: тоє все въ шабатъ дѣялося. За што гнѣваючися на него, Жидове мовили: “шесть (повѣдаєть) дній есть, въ которыхъ подобаєть дѣлати и лѣчитися, а не въ день суботній” (1603 *Пит.* 72).

ЛЪЧЫТИ *див.* ЛЪЧИТИ.

ЛЪЧЪНЄ *див.* ЛЪЧЕНЄ.

ЛЪЧЪНЬЄ *див.* ЛЪЧЕНЄ.

ЛЪЧЪТИ *див.* ЛЪЧИТИ.

ЛЮБ *див.* ЛЮБЬ².

ЛЮБЕЖНИКЪ *ч.* (Lunaria L.) місячника: lunaria, а(є), любежникъ трава (1642 *ЛС* 258).

ЛЮБЕЖНЫЙ *прикм.* ◊ любежная трава *див.* ТРАВА.

ЛЮБЕЗЕНЬ *див.* ЛЮБЕЗНЫЙ.

ЛЮБЕЗНЕ, ЛЮБЕЗНЬ *присл. 1.* Прихильно, привітно: Восприимѣте и(х) тихимъ лице(м) любезнѣ и дадите и(м) подобающѣю мл(с)тиню и вспоможеніє (Львів, 1589 *ЛСБ* 120); А зажѣ не старалѣса вамъ, въ всѣмъ ѣгодити, Кгдаысте егѣ пороги часто навѣжãли, И

любѣзными слѡвы, любѣзне витѡли (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 5); П. Васи́ли(и) Лешнови(ч), П. Васи́ли(и) грыгоровичъ... просили абы были прыняты до сою́за любве б̄голюби́ваго бра(т)ства, которы(и) ѡсе(р)дне и вхоту видачи П.П. брати́а шны(х) неш(т)рече(н)но любѣ(з)нѣ до по(с)ро(д)ку себе принали (Львѣв, 1637 *ЛСБ* 1043, 48 зв.).

2. (з любов'ю) натхненно: Пре(д) мы́сленны(м) Кі́кто(м) зажива́й оутѣхи, Б̄й любѣз-нѣ в^т Арфѣ для к^т радості поспѣхи (Львѣв, 1631 *Волк.* 25 зв.).

ЛЮБЕЗНО *присл.* 1. Те саме, що любез-не у 1 знач.: тогды ц̄рь впа(т) почаль любез-но емѣ говорити. поклониса бгомъ наши(м) с нами (1489 *Чет.* 55); пре(ч) за́висть и не-на́висть в(т)ложі(в)ши, мою малѣю пра́цѣ любѣ(з)нѣ пріймѣте (Вільна, 1596 *Грам.З.* 3 зв.); сего ради моли(м) в немѣ вашѣ лю-бо(в) еже любѣ(з)но его вѣсприати и благо-дати свою къ немѣ являти (Кричів, 1600 *ЛСБ* 297, 1).

2. Люб'язно, ласкаво: Во ѡтрѣе жѣ въ шко́лѣ любѣзно посѣща́юще прійде, и та́мо в(т) нищебѣдны(х) молѣніе к немѣ бѣ, вто-рое (Львѣв, 1591 *Просф.* 61); Зацны(и) прето и с̄ты и сей днѣ любезно и весело пріймѣмо братіе (I пол. XVII ст. *УЄ Кан.* 39).

3. Побожно, благоговійно: Той съ рабы́ бремена́ нѡсить, И ласка́ве грѣшниквѣ про-ситъ. Абыса пре(д) бгомъ добротлѣвымъ сми-ри́ли, и Творцѣ своѣмѣ любѣзно ннѣ покло-ни́ли (Чернігів, 1646 *Перло* 75).

Див. ще ЛЮБЕЗНЕ.

ЛЮБЕЗНЫЙ, ЛЮБЕЗЕНЬ *прикм.* 1. Лю-бимый, люблений: Щитъ вѣры и благочестіа любителя, Благости ради всѣмъ любѣзна сва-

титела (Львѣв, 1615 *ЗНТШ* L, 3); Кротко рек-ши: овшеки, на всемъ цнотѣ всѣхъ полный былъ и всѣмъ любезный, такъ правовѣр-нымъ, яко и постороннымъ (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 1139); Прелюбѣзный мой Пастырь, ѡво ѡмираѣтъ, Мойхъ любѣзныхъ сынѡвъ, скѡро опѣщаѣтъ (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 2);

(у звертанні) любий, дорогой: любѣ(з)-ные пре(з)витери в(т)ню(д) ставити и со-ве(р)шити не маѣ(м) по(д) виною до скрин-ки на ре(ч) дѡвнѣю по(д) стома копами гроши(и) лито(в)ски(х) (Берестя, 1590 *ЛСБ* 141); Любезны(и) народе христіа(н)ски(х) по(л)ковъ писмо вглашаетъ в ва(с) живѣ-щи(х) во(л)ковъ Кламливое вѣры Єретиц-ки(х) дѣтеи (к. XVI – поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 89); Вы, священницы благочестивіи, пы-таете, православныи отцы и братія любез-ная, пытаете многократное, что есть унѣя и якій пожиток приносить христіаномъ (1626 *Кир.Н.* 9);

у роли ім. дорогой, -ого, улюблений, -ого: Гдесъ є(ст) чїстаа Пѡнно, где та(ж)ко стра-даѣш^т; В(т)кѣль на любѣзного своѣго взира-ешъ (Львѣв, 1631 *Волк.* 12 зв.); В прч(с)таа Пѡнно... Южъ твой любѣзны(и) на смѣрть є(ст) срѡгю зданы(и) (Там же, 14 зв.).

2. Любий, милый: Мѡви(л) гѣ, и(ж) не хѡ-че(т) оужѣ офѣрь в(т) рѣ(к) жидо(в)ски(х), и наименова(л) інѣю офѣрь собѣ любѣ(з)-нѣю трѡма́ порѡ(д)ками написѡ(в)ши (Віль-на, 1596 *З.Каз.* 103 зв.).

3. Люб'язный, привітний: Вамъ в Чѣст-ныи, за́жъ былъ не готовъ слѣжити; А за́жъ не стѡралъса вамъ, въ всемъ ѡгодїти, Кгдысте єго пороги чѡсто навѣжали, И любѣзными слѡвы, любѣзне витѡли (Луцьк, 1628 *Андр. Лям.* 5).

◇ любезнымъ лицомъ див. ЛИЦЕ; ◇ любезная трава див. ТРАВА.

Див. ще ЛЮБЕЗНО.

ЛЮБЕЗНЪ див. ЛЮБЕЗНЕ.

ЛЮБЕЗНЪЙШИЙ прикм. в. ст. Люб'язніший, миліший: Пожелателнѣшее: Любе(з)нѣйшее, пожаданнѣйшее, милшее (1627 ЛБ 36).

2. Більший, сильніший: Ты его воскресшего первѣй угладѣашъ, оутѣхи любезнѣйшей на(д) всѣхъ^г заживѣашъ^г (Львів, 1631 Волк. 26).

Пор. ЛЮБЕЗНЫЙ.

ЛЮБЕЦЪ ч. (той, хто має потяг до ко-го-небудь) любитель: ancillariol(us), рабы(н) любецъ, блу(д)никъ (1642 ЛС 83).

ЛЮБИВЫЙ прикм. Улюблений, люблений: в̄м̄ зна(и)м̄ю и в̄ ви(т)ки(х) реча(х) досконале дале(м) знати и шповѣдиле(м) г(с)пднѣ алекса(н)дрѣ любиво(мѣ) рабѣ мо-емѣ (Перемишль, 1592 ЛСБ 217).

ЛЮБИЙ див. ЛЮБЫЙ.

ЛЮБИМЕЦЪ ч. Любий, -ого; дорогой, -ого: amans, любимецъ (1642 ЛС 79); вѣдайте любви(м)ци мой іако бѣ роугае(т)са // грѣдому и несѣтому богачоу (Устрики, Іпол. XVII ст. УЄ № 29515, 278 зв.–279).

Див. ще ЛЮБИМИКЪ.

ЛЮБИМИЙ див. ЛЮБИМЫЙ.

ЛЮБИМИКЪ ч. Те саме, що любимецъ: послѣшаимо што реклѣ ст̄и ап(с)лъ павель. заднаѣ забываимо. а на прѣдната приготов-моса. тѣм же размыслѣте любимици. што (ж) з̄. не(д)ль есть ст̄ого ч(с)тного поста. а честнѣиши есть всѣ(х) седмаѣ. не(д)ла (1489

Чет. 297 зв.); хто без покаанья оумре(т)... то(т) дыволии оугодникъ есть. а не б̄жи. и в томъ размыслившѣ (хр(с)тыане) любими-ци. на всакъ часъ надѣмоса смерти (Там же, 367); Златоструйны[и] поток, любими-ци, пите, отческую ж вѣру хранити умѣйте (к. XVI ст. Укр.п. 75); если непра(в)дѣ мовлю ро(з)суди любимче, да(и) мѣсто судови, а не дѣволѣ и гнѣвѣ (1598 Виш.Кн. 279 зв.).

ЛЮБИМИЦА ж. Улюбленица: amicula, любимица (1642 ЛС 80).

ЛЮБИМИЙ див. ЛЮБИМЫЙ.

ЛЮБИМИЙ див. ЛЮБИМЫЙ.

ЛЮБИМШІЙ прикм. в. ст. (якому від-дають перевагу, який подобається більше) миліший: А то дла того дѣво(л) на словес(н)-скій іазы(к) бо(р)бѣ тѣю має(т); Зане(ж) есть пл(о)доноснѣ(и)шій в(т) всѣ(х) іазыко(в), і боу любви(м)шій (1596 Виш.Кн. 224).

Пор. ЛЮБИМЫЙ.

ЛЮБИМЪ див. ЛЮБИМЫЙ.

ЛЮБИМЫЙ, ЛЮБИМИЙ, ЛЮБИМИЙ, ЛЮБИМИЙ, ЛЮБИМЪ, ЛЮБИМЫЙ, ЛЮБИМЫЙ, ЛЮБИМЫЙ див.прикм. 1. Люби-мий: ст̄и же семишнѣ. // в монастыри пре-бываше. слоужа [в]сѣм. и любимъ всѣми. вѣ одинъ же днѣ. вышоль из монастыра (1489 Чет. 2–2 зв.); в то(т) ча(с) ты(ж) правѣ(д)-ны(и) лаза(р) бы(л) любими снѣу б̄жию іс хоу (к. XVI ст. УЄ № 31, 37 зв.).

2. У ролі прикм. Любий, дорогой: бра(т)ѣ любими. и шци. всегда страхъ б̄жи держѣ-те оу сер(д)цехъ своихъ. и ча(с) смертныи поминайте (1489 Чет. 334); к томѣ же и вы любими кр(с)тіаньстїи члвци прибегайте.

рече бо х̄с во ст̄омъ еѵ(г)ліи (Заблудів, 1568 УЄ № 552, 2 зв.); Раз есте крешени, любиміи друзи, мужайтеся нынѣ о преблагом бозѣ (к. XVI ст. *Укр.п.* 86); Тог(д)а рече Гд̄ь... Прийдѣте къ мнѣ смѣле: любимыи друзи мѡї; понесшіи таготѣ и варѣ днѣвный менѣ ради (Чернігів, 1646 *Перло* 159);

улюблений: но то(т) естѣ ѡдинѣ снѣ мои любимыи (1489 *Чет.* 130); Когда ѣбо ѡ(т)цѣ ѡ(т)ринѣти воли(т). любимого сына призрѣти изволи(т) (к. XVI – поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 77); с той бо(з)кои Раны твоѣ; вишли ми два потѡци, едінъ на ѡмытѣ перворо(д)ного грѣха мое(г): а другій на соединѣніе моѣ с тобою, свѣте и живѡте моѣ вѣчный, съедини ма и почитай за твоѣ члѡнокъ любимій, а для твоѣ неви(н)но(и) Раны и болезни; избави ма ѡ(т) вѣчныхъ болѣ(з)нѣй (Чернігів, 1646 *Перло* 99 зв.);

у ролі ім. (той, кого люблять) улюбленець: і(с)ь х(с)ъ. на землю пришо(л). и наполнил на(д) то лѣпши(м) даль намъ новою // бл̄года(т) ст̄оє крещѣніе. не только любимымъ своимъ. но и на(м) грѣшны(м) (1489 *Чет.* 131 зв.–132);

у ролі ім. рідний, дорогой: не такъ жебысмѡ по выістю и скончѣню са рокѣ памати тоѣ... по ближнихъ нашихъ ѡ(т)шѣдшыхъ занехати мѣли... памать ѡ любимомъ ѡ(т)-новлатиса... маєтъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 164).

3. У ролі ім., ч. Любий, -ого, коханий, -ого: Таковыи естѣ мислыи твоѣ любимыи, о накрашшая жѣ жонѣ, каковыи естѣ любимыи твоѣ, же еси насѣ такъ заклѣла? (поч. XVI ст. *Песн.п.* 53);

у ролі ім., жс. любя, -ої, кохана, -ої: ѡтвори ми любимаа а ѡбачъ іакъ голова моа мокраа, ѡбачъ іакъ волоса моєи головы

росою нб(с)ною ранною соу(т) покроплѣны (поч. XVII ст. *Проп.п.* 184).

Див. ще ЛЮБИВЫЙ, ЛЮБЫЙ.

ЛЮБИСТОКЪ ч. (*Smugnium* L.) смирній: *smugnium*, люби(с)токъ трава (1642 *ЛС* 373).

ЛЮБИТЕЛЬ ч. 1. (той, хто надає перевагу чому-небудь) любитель: знайже роскошникѣ тѣла, и любителю мира сегѡ, которій живѣшь въ тмѣ роскоши грѣховнѣи (Чернігів, 1646 *Перло* 135 зв.);

шанувальник, прихильник: Послѣніе спѣдеѡм израдѣны(м) и всѣ(м) любителе(м) доброглаголиѡаго и пространѣнаго словѣнскаго іазыка (Вільна, 1596 *Грам.З.* 2 зв.); *amator*, любите(л) (1642 *ЛС* 79);

(цирий прихильник) ревнитель: Щить вѣры и благочѣстіа любителя, Благости ради всѣмъ любѣзна сватителя (Львів, 1615 *ЗНТШ* L, 3); Сама бовѣмъ бг̄ослѡвіа... ѡ(т) смрти избавляєтъ, и любителей своіхъ близъко бга поставляєтъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 3 зв. нenum.).

2. (той, хто підтримує, захищає кого-, що-небудь) прихильник: Што все хочѣ мѣтъ по сынѣхъ моіхъ, абы... ближнихъ своіхъ, звлаща неимѣщихъ выживена своего, любительми были и всю долю, а любовь свою въ томъ покладали (1577 *AS* VI, 81).

ЛЮБИТИ, ЛУБИТИ, ЛЮБИТИ, ЛЮБИТИ, ЛЮБИТИ дієсл. недок. 1. (кого) (відчувати рідинну прихильність) любити: Г. а любовь. любити. и честити оца и мтрѣ. и бра(т)ю свою. іако же самѣ себе любіши (1489 *Чет.* 338 зв.); Такъ подобає(т) намѣ. Родители свои Любити. честити (Там же, 341 зв.).

2. (бути доброзичливим, ласкавим до кого-небудь) любити: любѣте ворогы ваша або неприятелѣ и чинѣте добре тымъ которы(и)

вась ненавидать (1556–1561 *ПС* 235); Оумѣль мѹдре ты́(м) силнымъ Войском керова́ти, Дѹброго люби(л): злѹго за́сь звы́клъ бы(л) кара́ти (Київ, 1622 *Сак.В.* 40); лихы, що не лубіт другого — *criminosus* (I пол. XVII ст. *Своб.* 32).

3. (*високо цінувати що-небудь*) любити: тогды шо(д) сотона. навчилъ. и ражъжегль июдѹ любити срѣбро. а ка(к) почаль срѣбро любити. тогды шо(д) к жидомъ (1489 *Чет.* 319); Когда ѡбо ѡ(т)ць ѡ(т)ринѹти воли(т). любимого сына призрѣти изволи(т) Но и мо(л)-бѹ его любить ѹслышати и въ всѣхъ печалехъ скоро ѹтѣшати (к. XVI – поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 77); велики дѣлаю(т) хранилища своа. и розшираю(т) подол҃ьки одѣянїа своего. и поважнѣишее мѣсце на зборищахъ любать (1556–1561 *ПС* 97 зв.); горе вам҃ фарисеѡм. иже любіте переднійші мѣца на съборищах: и поздоровленіе на тор҃гѣ (Володимир, 1571 *УС Вол.* 72); любыль еси тоє и в҃ пихѹ сїа подносиль с того, ижъ во всїаки(х) частїа(х) свѣта... мѣль дворянѣ... которїи... ѹтратѹ пил҃ное стара(н)є чинили (Чорна, 1629 *Дїал. о см.* 270); та(к)жє то(т) ктѹ любі(т) бога(т)ство, нѣкды егѹ не мѹже(т) насытитиса хотѣй бы всѣ має(т)ности приа(л) лю(д)скїи (1645 *УС* № 32, 202); лубіті — *diligo* (I пол. XVII ст. *Своб.* 32);

(*мати задоволення від чого-небудь, надавати перевагу чому-небудь*) любити: Ви диш ли, Скарго, иж твоя хула неправедная, в клятву ся ввалила, — сѣди жъ в ней, колико любишь и изволяеш (1608–1609 *Виш.Зач.* 219); Подобно бы́сте любїли, кгда бы́мъ ѡ ласкани́емъ похлѣбства Chesavъ слѣха ва́шѣ, но была бы бѣда́ и мнѣ́ и вамъ́ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 73 зв.); Про то, чомъ не имають вѣры, чомъ они май люблять иманіе ихъ на сюмъ свѣтѣ, нѣжъ царство небесное (XVI ст. *НС*

176); Кто прошѹ своєи рѣчи не люби(т)? любить сѹкнѣ твои и маєтности же твоими соу(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 226); *Sy chcesz wiryty Szco lublu chorosze zyty Wsioho dostatok wartyt Kazu ta sia ne Kurczyty* (Яворів, 1619 *Гав.* 17); въ одно́мъ ко́шѹ... нѣслъ есмь вса́кїи потра́вы, ко́торыи любїль оужива́ть фарао́нъ, а пта́хи ѣли з негѹ́ (серед. XVII ст. *Хрон.* 65 зв.).

4. (*виявляти Божу милість, благодать*) любити: весела, або тиха датела любить Богъ, а сѹдъ безъ милости не сотворшимъ милости (1577 *AS VI*, 81);

(*дотримуючись законів християнства, виявляти відданість Богові*) любити: в то(т) ча(с) народи оуслышали. гла(с) нѣси глѹощ. ка(к) вы можете возбранити. любашци(м) ба всѣмъ ср(д)це́мъ. ано ни ѡгнь. ни звѣрие ни глѣбина морськаа возбранити можетъ (1489 *Чет.* 349 зв.); любі Господа Бога твоего отъ всего сердца твоего, и выдѣ усеи душѣ твоеи (XVI ст. *НС* 19); Дла того́жъ и сына́ми Бж҃їими дѣдича́ми Цр҃(с)твїа нб(с)нагѡ зостали. В҃ вѣчныхъ и дочасныхъ в҃ всѣхъ згѹла помысл҃ностахъ, любашагѡ Бг҃ъ в҃спѣраєть чл҃ка (Київ, 1648 *МІКСВ* 349).

5. (кого) (*відчувати прихильність до особи іншої статі*) любити, кохати: А кды жена ѡ(т) моужа своего бѣгає(т) поимивши воробїж. выими з него ср(д)це. и да(н) еи и(з)асти тогды и слѣ(д) бжде(т) мжжа своего любити (XVI ст. *УТ* фотокоп. 12); если бы балвохвалца лаванъ, часоу неволѣ іакововы не продѹжилъ, жадень бы не вѣдалъ, іакъ іаковъ рахїль любїль (поч. XVII ст. *Проп.р.* 157); *O Juhonko... romiluy Mikitu swoho On tebe budet welmi lubity I truzelnikom tobi kazet sluzyty* (Раків, поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 3); В встаткѣ такъ

повіненъ любіти и шанова́ти ко́ждый мѣжъ жонѣ свою, іакъ само́гw себе́, а жена́ нехай са бои́т мѣжа своѣгw (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 933); любіти – deamo (I пол. XVII ст. *Своб.* 32).

6. (мати бажання що-небудь робити) любити: Мѣстца апостолов мнять ся съдержати, а их обычаев не любя́ть хова́ти (к. XVI ст. *Укр.п.* 74).

ЛЮБИТИСЕ *див.* **ЛЮБИТИСЯ.**

ЛЮБИТИСЯ, ЛЮБИТИСЕ, ЛЮБИТИСА *дієсл. недок. (відчувати взаємну відданість)* любитися: оувы тобѣ дшо. // з багатыми оу мире се(м) сладко любишиса. а нищи(х) іако вороговъ ненавидиши (1489 *Чет.* 354 зв.–355); по всѣхъ своѣхъ ѣченикахъ тогò хочетъ, абы братѣрско згожали са и любіли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 554).

2. Виявляти самозакоханість: усю жадусть твою що бы есь убиль, та ся привязаль и лишиль ся на муць Христову, що бы ся не любиль ницять и миловаль али що бы ходиль у воли Божуй (XVI ст. *НЄ* 32).

3. (відчувати взаємну прихильність з особою іншої статі) любитися, кохатися: Nuż ty Pope z Porádeiu swoiu Żyte á lubte sie pomiluyte A pered Korolem Sándrem potáncuyte (Раків, поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 7 зв.).

ЛЮБИТИСА *див.* **ЛЮБИТИСЯ.**

ЛЮБИТИ *див.* **ЛЮБИТИ.**

ЛЮБИТИ *див.* **ЛЮБИТИ.**

ЛЮБИМЫЙ *див.* **ЛЮБИМЫЙ.**

ЛЮБЛЕНЄ *с.* 1. (глибока сердечна прихильність) любов: Раченіє: Зезволе(н)є, любле(н)є, хѣт(ь), мл(с)ть горѣчаа, любѣвь (1627 *ЛБ* 107).

2. (Божя милість) любов: такъ и ты до люблена бо(з)ского бѣжи, и если що прешкодою бѣде(т) розорви и зломи іако писано є(ст) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 224).

Пор. **ЛЮБИТИ.**

ЛЮБЛЕНІЄ, ЛЮБЛЕНІЄ *с.* (високе цінування чого-небудь) любов: Любоимѣніє: Имѣній любленіє, коханье са в маѣтности (1627 *ЛБ* 61).

♦ **любленіє (любленіє) мудрости** — (наука про найзагальніші закони природи, суспільства та мислення) філософія: філософіа, мѣдрость, любленіє мѣдрости (1596 *ЛЗ* 83); філозофіа бовѣмъ любленіє мѣдрости, а Бгъ на(и)вышшею есть мѣдростию (Єв'є, 1612 *Діоп.* 2 нenum.).

Пор. **ЛЮБИТИ.**

ЛЮБЛЕНІЄ *див.* **ЛЮБЛЕНІЄ.**

ЛЮБНЫЙ *прикм. (у звертанні)* любий, дорогий: Мнѣ во(ж)делѣ(н)но лѣбные Пнѣве Лвовіане бра(т)ства ѣспеніа Стыа Бца Поспѣше(ст)ва въ врѣмены(х) полученіа вѣчны(х), Исти(н)но вѣ(лм) зычу (Острог, 1633 *ЛСБ* 519).

Див. ще **ЛЮБИВЫЙ, ЛЮБИМЫЙ.**

ЛЮБО' *присл.* 1. Любо, цінно, важливо: Чого Христос не любить, а вам тоє любо, але смиреніє божіє не любо (к. XVI ст. *Укр.п.* 81); Имá твоє сватѣе нехай са в насъ славить. А што тобѣ, намъ любо (Вільна, 1620 *Лям.К.* 15).

2. Любо, мило, приємно: Тѣжкоть было, Дѣховныхъ сынѣвъ, опѣщати, Церковъ, котрой долгись ча(с) слѣжилъ, оставлѣти, Але томъ ш(т)мѣна, іжъ не могла быти А тобѣ в Благочѣсти любо было жити (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 4).

3. У ролі присудк. сл. (про почуття за-спокоєння, задоволення, яке когось охоплює) любо, втішно: Мило ми любо тоє коханье тримати. Тоє многоцѣнное древо лобызати (Львів, 1631 *Волк.* 22 зв.).

Пор. ЛЮБОНКО.

ЛЮБО? спол. I. (зв'язує члени речення)
1. (розділовий) або, чи: Ныне вже рімляне писмо преслушали, и набожества их ново позмышляли. Уже бо жидовствують з своїми органы, любо плясаныци в бога поруганы (к. XVI ст. *Укр.п.* 76); мае(т) его мл(ст) па(н) по(д)коморы(и)... то все ме(ти) чого в де(р)-жанью е(ст)... и речи тамь // рѣхомые естли бы се якие на(м) зна(и)дова(ли) мети любо те(ж) тоє и вшелакое (!) право свое ве(ч)ное приржоное... записати все шгѣло(м) и по ча(сти) и ро(з)де(л)ки чинити (Кременець, 1599 *ЛНБ* 5, II 4050, 34–34 зв.); а стефа(н) ки(р)диеви(ч)... //... записую(с)... запла-тити... пу(л)тори тисечи золоты(х) по(л)-ски(х)... стороне позываючо(и)... пнѣе крѣ-ше(л)ни(ц)кое ма(л)жо(н)ка и пото(м)ко(в) еє м(л) шшачованы(х) любо в по(з)ве по-ложоны(х) (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057 30–30 зв.); црїе те(ж) нѣкоторые пыш'ные со-бѣ... ѳроны любо маєстаты коштовные ро-біли, которые катѣдрами... и трибоуналами кролевствъ называли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 300 зв.); Єднак̄ не всѣ: єднак̄ой зржѣна на-тѣры, Любо к' єдної налѣжать дшѣвной фи-ктѣры (Львів, 1642 *Бут.* 4 зв.); чые бы по(д)-даные зборы и субста(н)цию (и) шны(х) поза-бирали весполь с правами, заховуючи себе во все(м) по праву тоє(и) протє(с)тациє(и) любо иньно(и) учыненє, если бы того потреба ука-зовала себе (Житомир, 1649 *ДМВН* 186).

2. (розділово-перелічувальний) або... або, чи... чи: Албовемь любо кто кѣпцетвомь са бавить любо при дворѣ се знайдѣть любо на войнѣ зостаєть любо в дорозѣ потрѣба бы было тлѣмача несакого принамне(и) которого ко(л)ве(к) з тыхъ языковъ (к. XVI ст. *Розм.* 2 зв.); Виделемь тѣды и зпѣльне выбачиль, ижъ мѣ в нашихъ це(р)квѣхъ, любо то в' наѣкѣ: любо в' цвичѣнье в'гланешъ, ш(д) правой дороги далеко з'блѣдили (Єв'є або Вільна, 1616 *Прич.отех.* 11 зв.); зезволѣн'є зась, гды з' тымъ што са шкаже(т) розмов-лати и накладати бѣде(т), любо ведлѣг' страсти, любо бе(з) страсти (Київ, 1625 *Кіз. о степ.* 204); панове братиа... домъ Пана Їна Афе(н)дика... шдобрали и ключъ склепни(и) до себе взяли... для того, абы Па(н) Афе(н)-дикъ за ти(м) стара(л)са любо су(м)му ш(т)-дати це(р)кви, любо... наємнимъ спосо-бомъ стара(л)са ш постановенья (Львів, 1633 *ЛСБ* 1043, 34); Бо в' такъ брыдко(м) грѣхѣ бѣдѣчи, любѣ са р'комѣ набѣжне мѣлитъ, любѣ пѣститъ, любѣ тѣло своє мортифѣкѣеть, не чтитъ Бга, але са з' него наиграєеть (Львів, 1645 *Жел.Тр.* 5); Їкожъ колвек' тѣды снѣ Православный мѣтвы с(т): любѣ якъ хлѣба дшѣвногѣ, любѣ як' бѣсѣды... з' Бгом' зажити схѣет' (Київ, 1648 *МКСВ* 348);

(чергується зі сполучниками **або, албо, или, либо**) або... або, чи... чи: прото жъ чоуйте бо не вѣдаєте коли // господарь домовый при-детъ. любо ввечерь. ал'бо в'поульночию... ал'бо колї свитаєть. абы нагле пришо(д)ши не нашоль вась, а вы спите (1556–1561 *ЛС* 182 зв.–183); А если бы на(д) шною шчерьюю, краснымъ а великымъ писменемъ не былъ на-писанъ конє(ц), ни(д)єли. любо пне(д)л'коу.

любо вто(р)коу. либо сре(д). либо че(т)р'кѹ (Там же, 443); Кназь Роман... не въземьши в мальженство панны, масть... //... вписати вено на именах своих такимъ вбычаемъ, якобых ѿ перестати на томъ хотель либо на третей части зъ совитостью золото, серебро и пенези готовые кладѹчи або тѹю всю сѹмѹ того такового внесена ес... вписавъши (Берестя, 1558 *AS VII*, 34–35); А е(с)ли бы(м) ѿ ма(л)жо(н)ка и пото(м)ки мои... в(т)правы за то все ѹчинити заборонили то(г)ды... до сѹдѹ головно(г) трибуналу любе(л)ско(г) в котори(и) ко(л)ве(к) пове(т) и воево(д)ство... *а(л)бо* межи справи ко(н)се(р)вативы менованы(х) воево(д)ствъ и межи справы коро(н)ныя чва(р)тковыя а(л)бо собо(т)ныя либо до сѹдѹ ѿки(и)... по(с)тановены(и) бѹде(т)... ли(с)то(м) свои(м) в(д)о(с)лати ма(с)т (Винница, 1620 *ЛНБ 5*, III 4057, 31 зв.); не нагле бовѹмъ оумирають, которыи завше мѹслили же померети мають. либо тѹды желѹзом' офѹрѹют'са... либо в' поломенехъ и водахъ занѹраю(т)са, ѿлбо завѹшены бывають, ѿлбо якоюкѹлве(к) мѹкою телѹсною и припадкомъ оумирають (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 39); Злакъ: Зелѹность на травѹ или на былинах', либо на листехъ дерѹвѹ (1627 *ЛБ* 43).

3. (*пояснювально-уточнювальний*) тобто: Тѹх' же праць неѹжитыхъ столпѹмъ превисѹкимъ, Любо тѹжъ Щцеѹномъ именѹй глѹбѹкимъ Небѹснѹю Наѹкѹ, Мѹдрости початокъ, Всѹхъ Наѹкѹ жрѹдло Бо(з)ких', а свѹтски(х) встѹто(к) (Київ, 1632 *Свх.* 298); Кѹ Бѹѹ, ѿжъ шнѹ насъ, лѹбѹв злосливыхъ, грѹшныхъ и непрѹятелѹи своѹхъ, такъ оулюбѹиль; жѹ и Снѹ своѹго единорѹднаго за насъ, на сромѹтныѹ зел'живости и ганѹбнѹю смерть вѹдалъ (Львѹв, 1646 *Жел.Сл.* 3);

отца священника Новоостровского, либо униата, не маючи респекту на духовнѹю особу, челядь пана Страшова, словы неучтивыми зневажаючи, зъ дому выгнавши,... побияли окна, и двери виламали (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 6/1, 569).

II. А (*зв'язує частини складносурядного речення*) (*при повторені*) (*роздѹлово-перелічувальний*) або... або, чи... чи, чи то... чи то: А тѹи слѹвѹ пре(д) сѹдѹмъ розѹмѹтиса мають, либо онѹ часъ вставѹна мѹртвыхъ, а справедливы(х) потыкана Пѹна на оболѹка(х) гдѹ впро(д) очищѹние и освѹчѹние дарѹється имъ: либо ты(ж) онѹ часъ готовѹна маестѹтѹ сѹдовѹго (Київ, бл. 1619 *О обр.* 135); По докончѹн'ю Цѹркѹвной Посполитои Слѹжбы ани до розмовы са ѿкои зара(з) оудавай,... анѹ дѹ читѹн'а... себе оборочай и примѹшай либо то нѹчь ещѹ бѹде(т), либо южъ и дѹнь настанѹтъ: але рѹчей опорожни себе и забавъ на тѹй корѹткой, в' рѹзѹмѹ мѹтѹвѹ, котѹрѹю вѹдаешъ, то е(с)т), Ги Исѹ... помѹлѹй ма (Київ, 1625 *Кіз.Н.* 198);

(*чергується зі сполучником* **алюбо, или**) або... або, чи... чи: мы не можемъ сего терпѹти. либо его в монастыри здѹ держи. алюбо мы в(т)идемъ. или пакъ в(т)поусти его в(т)коудоу естъ пришоль (1489 *Чет.* 3).

Б. (*з'єднує частини складнопірядного речення*) 1. (*присєднує пірядну допустову частину до головної*) хоч: иди за мною и тобѹ дороѹ покажѹ вступи тѹды просто зна(и)дешъ направо либо внои не вбачишъ латво еднакъ почѹешъ (к. XVI ст. *Розм.* 45); Любо тѹ часомъ фортѹна са ставить Срѹгою многимъ, але то Пѹнь справить Фортѹны, жѹ внѹтъ всѹ(м) додѹсть ратѹнкѹ, По злымъ фрасѹнкѹ (Київ, 1633 *Евфон.* 308); Тѹеи схадзки для малости

брати(и) (любо было в чо(м) пи(л)но ради(т)) нѣчого не справивши розошлися в(д)давши належное до скры(н)ки и се(с)сию зложыли до пришло(и) середи еже е(ст) кѣ ноєвриа (Львів, 1634 *ЛСБ* 1043, 40); Повінности за(с) твоѣ любѡв сѣт' незличѡныѣ, всѣ еднакъ в' тои цель и конец' змѣрати мають, іакъбысь збавеніе и Цр̄(с)тво нб(с)ное вдѣдичиль, и са(м) и послѣшающіѣ тебѣ (Львів, 1645 *Жел. Тр.* 5 зв.); Даждъ дшѣрь свою чл̄кѣ прем(д)рѣ и искѣснѣ, и любѡв всѣ рѣчи на томъ свѣтѣ в(т) Бѣ бывають даване, всоблыви(м) една(к) способом' малжѡнка дѡбраа за даръ знаменитый в(т) Бѣ почитана бываєть (Київ, 1646 *Моз.Тр.* 918); Врѣторъ назнаменитшій Римскій Ціцѣро названий, любѡв то тѣмностю поганскою заслѣплѣный, высѡкогѡ еднакъ былъ в вѣдѣчности розѣмѣна, и самъ тримѣлса ей статѣчне зѣвше; іакъ з' самы(х) слв(в) егѡ даєтса вѣдати (Київ, 1648 *МІКСВ* 351).

2. (*приєднує підрядну частину причини до головної*) бо: никто же бо не може(т) двѣма господинома, слоужити. любо єдинаго възлюбить, а другаго въз'ненавидить. // Єдинаго бо дрѣжи(т)са, а в друзѣм' же недѣбати поч'не(т) (1556–1561 *ПС* 37–37 зв.).

Див. ще АБО, АЛБО, АЛИ, АЛИБО, АЛЮБО, ЛИБО.

ЛЮБО³ *част.* 1. (*видільна*) хоч: што жъ повѣдаєшь А за тѣ недосы(т) єсть до єдѣна и вшемъ такъ веле потравъ е(ст) ижъ любо два(д)цатемъ пе(р)сона(м) досы(т) е(ст) ты заправды наложилєсь назбы(т) велики(и) кѡштѣ (к. XVI ст. *Розм.* 19).

2. (*підсилювальна*) хоч: в(т) всѣакагѡ, гл̄ю, кто любо бѣдетъ в(т) такѡвы(х) не кѣйсѣ, не пріємлі принѡса // прѡсфоры пріймай в(т) своїхъ дѣтѣй дѣховныхъ, вѣдѣ житіє ихъ:

іх же оучі и исправлѣй: по мѣрѣ грѣхѡвѣ запрѣщай, и имѣ епитемію налагай (Львів, 1642 *Жел.П.* 4 зв.–5).

3. (*уточнювальна*) бо: Лѣкарство за(с) на грѣх', е(ст) покѣта стѣаа: Котѡраа любѡв е(ст) Втѡры(м) Крщѣнієм' покѣтѣючомѣ правдѣве (Львів, 1646 *Ном.* 5).

ЛЮБОВАНЄ, ЛЮБОВАНЬЄ *с.* Замилювання, захоплення: Книгѣ... Прощѣ рѣчь любѡвне тѣжъ принѣти, вхѡтне читѣти, з' пѣлностю оуважѣти, и дѡ збаве(н)ѣ себѣ пожитковѣти: а набѣрзѣй... дѡ Старожитности Стѣго Блѣгѡчѣстїа любѡванье и засмакованье в(т)тѡль вычѣрпнѣти (Київ, 1625 *Коп. Апок.* 4); Вбѣтованіє: Любова(н)є, вбѣцованье (1627 *ЛБ* 150).

ЛЮБОВАНЬЄ *див.* **ЛЮБОВАНЄ.**

ЛЮБОВАТИ *дієсл. недок.* (що, о кім) (*захоплюватися кимось, тішитися з чого-небудь*) любувати: Блѣговолю: Зєзволаю, кохѡюса ѡлбо зѣчу, спрїаю. ѡлбо дѡбре комѣ прїаю, хвалю, потвержаю. ѡлбо любѣю подѡбаю собѣ (1627 *ЛБ* 7); **о собѣ любувати** — любуватися собою: вни нѣчого дѣховного в собѣ не маючи рѡскоша(м) свѣта тогѡ дѣлиса оувести. и почѣли на в(з)дѡбѣ доча(с)нѣю. и щѣста людѣй сво(л)ны(х) взирати, и в собѣ любувати (Вільна, 1596 *З.Каз.* 19 зв.).

2. Облюбовувати: правдѣвымъ члѣкомъ ставѣетса той, котѡрый зѣвжды правдѣвымъ Бѣгомъ бѣти знань єсть: в' Мѣтчино(м) живѡтѣ мѣшканіє любѣетъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 869); Любѡщемѣ вхѡдитъ Бѣ до ср(д)ца, и мешкан'є собѣ в' нѣмъ любѣет' (Київ, 1648 *МІКСВ* 349).

ЛЮБОВЕЩІЄ *с.* Матеріалізм, корисливість: Трѣтии маємо по(д)вигѣ, напроти(в)-

ко Ѡила(р)гїрїи, которѹю мы любовѣщие(м) або сребролюбіе(м), назвати мѡжем¹ (серед. XVII ст. *Кас.* 100).

ЛЮБОВЕЩНЫЙ *прикм.* Сповнений ко-ристолоубства: вбнажѣете са б̄гот¹ка(н)ныя вдѣжда, вбвивѣете са смоковны(м) листвіе(м) дѣанїй, и одѣваѣете(с) п¹стрыми похотами ср(д)ць ваши(х), пре(д)почли естѣ любовѣщное и любостажаѣте(л)ное житїе (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 228).

ЛЮБОВНЕ *присл.* З любов¹ю, дружньо: с ты(х) причи(н) и іако с повинности не мовлю з вмл̄(с)ти, которое распостирати не хочѹ але раче(и) любовне брате(р)ско поко(и) персвадѹючи (Острог, 1607 *ЛСБ* 410);

сердечно, широ: Предѣ тобою ВиѠлеѣме оупадаѣмѹ, И тѹми та слѡвы любовне жегнаѣмѹ (Львїв, 1616 *Бер.В.* 76);

прихильно, ласкаво: Тыи теды млтвы звїтазства... побѡжный читѣльникѹ, любовне прїимї, охѡтне пѣстѹй, оумїлно читай... и что-мое разѹмїй (Київ, 1625 *МКСВ* 131); слова духо(в)ныи на ко(ж)дый часъ вда(ч)ныи и пожите(ч)ныи... з пр(с)ноживо(т)но(г) стго еѷ(г)лїа науку и напомина(н)с збираѹючи... на збаве(н)е душъ ваши(х) принѡсимо, вхо(т)но теды любовне прїймѹйте и(х) в(т) на(с) братїе (I пол. XVII ст. *УС Кан.* 79);

полюбовно, мирно: малжѡнка... тихо(ст) заховѣти повїнна, абї спѡлны(х) недостаткѹвъ малжѣнски(х), пожа(р) не выходїль з¹ дѡмѹ вныхъ, але абї тамъ любовне бы(л) оутолѣный и оугашѣный (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 921).

ЛЮБОВНИКЪ, ЛУБОВНИК *ч.* 1. Полюбовник, коханець: мїловнїк: лубовнїк — amans (I пол. XVII ст. *Своб.* 33).

2. Улюбленик, улюбленець: в то(т) ча(с) пришо(л) к немѹ голосъ ис нѡси рекѹчи. оугодниче б̄жїи николае. почто проси(ш) // в люде(х). хто та призываетъ на помо(ч). всѣмъ дае(т) б̄ъ вышеи того. тебе дѣла любовниче стѹя троїца (1489 *Чет.* 109–109 зв.).

3. (*цирий прихильник*) ревнитель: Всякъ человекъ во всемъ времени жития своего, по спасени своемъ, должень есть тщатисе о семь, дабы могъ быть размножителемъ и любовникомъ Ѡалы Божее (Вїльна, 1599 *Ант.* 577).

ЛЮБОВНО *присл.* (з любов¹ю) сердечно: прото (ж) мы любовнии. вѣрнии хр(с)тыяне. любовно со старцо(м) праве(д)ны(м) семишномъ. такъ(ж) // и мы стрѣтмо х(с)а б̄а свое(г). разумно и честно (1489 *Чет.* 138зв.–139); И понеже добрѣ в дому наше(м) желиборски(х) шла(х)ти по(л)скои и в нашо(м) архиере(и)ствѣ проповѣдаешъ бл̄годарстве(н)но на(м) се и любовно (Ірклїв, 1650 *ЦДАДА* 124, 3, 37).

Див. ще ЛЮБОВНЕ.

ЛЮБОВНЫЙ, ЛЮБОВЬНЫЙ, ЛЮБОВЬНИЙ, ЛЮБОВЬНИЙ *прикм.* 1. (*сповнений любви до иншої статї*) любовний: Соломонъ... оучинилъ опочивало золотое, ступени златые зъ особное милости и любовное, распростерль есть про дщери Иерусалимскїи (поч. XVI ст. *Песн.п.* 52); Штожъ їншо-гѹ значаѣтъ, тол¹ко склѡнно(ст) любовнѹю малжѡнка къ женѣ своѣй, котораа іакѹ ввцѣ маѣтса повинѡвати мѹжеви своѣмѹ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 921).

2. Улюблений, дорогой: иванъ в городѣ ефесе. асииско(м). всѣ(х) земны(х) похвала. англ̄ьскаа радость. иванъ любовьными оучникъ (1489 *Чет.* 39 зв.);

(у звертанні) любий, дорогой: коли бы есте хотѣли про все слышати. которѹю силѹ и помочь имѣть ч(с)тныи кр(с)ть. любовнаи братиа. послыште. и навчѣтеса разѹмѣти о кр(с)тѣ х(с)ве (1489 *Чет.* 21); бра(т)є любовнии хр(с)тыане. бга боитеса со страхо(м). и заповеди е(г) блюдѣте (Там же, 285 зв.); Прийдѣтеж тѣды и пристѹпѣте до того прелюбѣзногw оца нашегw всѣ Всеч(с)тныи W(т)ци // прелюбѣзныи Снѹве, любѹвныи Братѣа... остатнее цѣлованіе... оучинѣмо (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 34–35).

3. (заснований на дружбі, довір'ї) дружній: мощно стоите... противь всѣмъ навалностямъ... не розрываючи милости братерское любовного союза, паметаючи на слова Спасителевы (Київ, 1644 *КМММ II*, 289);

мирний, полюбовний: ктиторѣ и парафѣане... мѣючи ме(ж) собою рѹстырки не малые w(т) кил'ка лѣ(т) тѣра(з) хотачи и жадаючи w(т) на(с) абы ю(ж) з' собою мирѣ и згѹдѣ любѹвнѹю оустроити (Львѣв, 1603 *ЛСБ* 384).

4. *Перен.* (який приносить задоволення) приемний: нѣколи же рече цр(с)каа многосмышле(н)наа трапѣза та(к) ма не оусолодила, и во любо(в)ны(и) на(сы)то(к) не пришла, іако(ж) тво(и) соухи хлѣбѣ. и тоє сѣлїйце че(ст)ны(и) w(т)че (п. 1596 *Виш.Кн.* 241).

5. У ролі ім. (палкий прихильник) ревнитель: блгодать дха стого. дарѣ есть дарѣ. же любовьнымъ дагса (1489 *Чет.* 214); хс... и(х) же и дѣтми называе(т) іако пр(с)носщны(х) и любовныхъ, поколащїже // іазычники зове(т) іако нечис(т)ы(х) и плїугавы(х) (Львѣв, 1585 *УС* № 5, 259–259 зв.).

ЛЮБОВЬ, ЛУБОВЬ, ЛЮБОВЬ ж.

1. (християнська чеснота) любов: Айно,

чимъ есме дожны Богу? Вѣровати, чомъ оуень пуднявъ надѣ усякое дѣло любовь, што бы имя его честовати (XVI ст. *НС* 120); любѹвъ посилаѣеть ср(д)це и дшѹ члѣвѣкѹ. любѹвъ оувеселѣеть смѹтны(х). любѹвъ тѣши(т) ско(р)бныхъ. любѹвъ подноси(т) оупадлы(х). любѹвъ мѹжныи чїни(т) страшлївы(х). любѹвъ загрѣваѣеть wзѣблы(х). любо(в) побѹжаѣеть ленивы(х). любѹвъ оумѹдраѣ(т) неоумѣѣтны(х) (Острог, 1598 *Отп.КО* 31); А еслїжъ есть мїлость албо любѹвъ в' Снѹ, и Wца своѣго любї(т) тѣды слѹшна абы мїлость онаа походїла w(т) Сна кѹ Wцѹ, и такѣ іавна же любѹвъ w(т) Сна походїть (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 300); в' Тайнѣ Крещенїа скѹтокъ єсть, їжъ на кождогw wкрещенногw дшѹ, вливаютса w(д) Ба тры найвышшыє добродѣтели, албw цнѹты Бгослѹвскїє; Вѣра, Надѣа, и Любѹвъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 903).

2. (дотримання християнських законів; благоговїння; побожність) любов: мы жадаати до(л)жни есмо бже(с)твеныа воды. на оуки сп(с)а нашего ба. и лжбовѣ имѣти ненасытною (1489 *Чет.* 211 зв.); а стѹи Патрїархове... хотачи тѣю їскрѹ любвѣ бѹжеи распалїти в люде(х), Братства церко(в)ныи... постановїли, штѹ ты(ж)... кро(л) полскїй... привїле(и)ми тѹ оумощнїти рачї(л) (Вїльна, 1596 *З.Каз.* 38 зв.); Іже сты(х) таинѣ приа- листе чашѹ, наклонѣте Бгѹви пи(л)но любо(в) вашѹ (к. XVI – поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 89); А при тѹмъ; поклѹнѹвъ трї до землѣ так же мѣсло и вѣрою невидїмою; прїїми лѣвѹю Рѹкѹ Г(с)да твогw, и цѣлїи несытою любѹвѹ Ранѹ егѹ прѣстѣю (Чернїгѣв, 1646 *Перлю* 98 зв.).

3. (християнське, братерське ставлення) любов: имѣймо братѣа. любовѣ ко бра-

тьи своєї хр(с)тыяно(м). и та(к) добраа дѣла твораше доидѣмъ цр(с)тва нѣсного (1489 *Чет.* 163 зв.); ка(к) подобае(т) намъ... любовь имѣти ко всакомоу хр(с)тыяниоу (Там же, 47); На сюмъ познають васъ люде, ажъ есте мои ученици, если имаете любовь межи собовъ (XVI ст. *НС* 11); по томоу познають васъ всѣ. иже ес'те мой оучници. ес'ли любовь боудете мѣти // межи собою (1556–1561 *ПЄ* 410–410 зв.); Сего ради мы смиренны(и) Епископъ бачачы и(х) згодѣ и любовь блв(с)лае(м) и(х) повелѣвае(м) хранити и(м) сия преданиа не разорне и вѣчне (Львѣв, 1602 *ЛСБ* 369); абы теды все згодѣне сталоса и любовь межи лю(д)ми православными была неха(и) и ваши и наши кѣпци на граници станѣтъ и все собѣ съчо в кого побрано поворочають (Переяслав, 1650 *ЦДАДА* 124, 3, 38); **любовь духовная** — (*єдність, одностуність*) любовь: за панована еи мл(с)ти(и) пнѣи воеводиной миле(ц)кои пни миколаевои ге(л)збиты; хотачи бра(т)ство ѣстроити съедини(в)ши са любовію дх(в)ною, закона бж(и)а заповѣде(м) послѣдѣюще блго(д)но бгу единому, и пре(с)тѣи хвѣи бгом(т)ри, в ч(с)ть и хвалу и его ст(м)ѣго(д)нико(м) (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399).

4. (*батьківське, опікунське ставлення*) любовь: Вѣчные дяки вамъ чинимо, ижъ отцовскую любовь противко намъ показали есте (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 136); Ст(х) Оугѣдни(к)в(в) своїхъ... до насъ грѣшныхъ присылае(т)ь, абысмѣ способомъ вписанны(м) з' Бгом' Щѣмъ наши(м), грѣхъ ради нашихъ, на насъ загнуванымъ ѡ згѣдѣ контрактовали, и до пѣршої Любвѣ Щѣвской... навернѣти до нѣгѣ старалиса (Київ, 1648 *МКСВ* 347).

5. (*родинна приязнь*) любовь: сама ма(т)ка длѣ долгогѣ егѣ [дита] шѣканья, милостью зневолена, идѣтъ до негѣ и ѡблаплѣе(т) егѣ, и приго(р)нывае(т) к' собѣ, и кѣрмитъ егѣ з' великою любовію (Вільна, 1627 *Дух.б.* 360); Лествинник... так молвит: "...пребывай в разумѣ в твердом и непоколебимом, боголюбный иноче, в изшествии из мира в тое тризнице альбо борьбу з духи лукавыми и с самым собою до уврачевания конѣчного; и нижъ родительная любовь, нижъ дружняя приязнь и память или общая польза да ты не привлечет и понудит, в еже посѣщати или ползовати кого возвращением в мир" (1615–1616 *Виш.Поз.мисл.* 242); И того(с) ти на рѣкахъ свои(х) носила. Котѣрій Нѣбо и землю; Глаголомъ силы свои носит'. Тѣй са на рѣки твоѣ проситъ, А ты з радостью; Црѣа Агг(л)скогѣ пріймѣешъ. И розрадованною дш(е)ю тогѣ цѣлѣешъ. А з любви матерней; до ср(д)ца своѣгѣ притѣлаешъ (Чернігѣв, 1646 *Перло* 36 зв.).

6. (*почуття сердечної прихильності до особи іншої статі*), любовь, кохання: Оувельмя естъ царь до винничного покоя, изрядиль естъ въ мнѣ любовь (поч. XVI ст. *Песн.п.* 50); Я... ознаймую... иж з воли, ласки Божое и презрѣния его светого, к тому правой любви а приуподобаня своего, понял есми в малженство... дивку... панну Настасю (Бронники, 1560 *АрхЮЗР* 8/III, 39); Раждеженіе: Роспале(н)е, горячаа любовь (1627 *ЛБ* 104); Вы Мужѣве мѣйте дѣсытъ на своих' жинѣ чистой любви: а вы Жѣны мѣйте дѣсытъ на мужѣвѣ вашихъ любовной чистости (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 93); амог, любо(в) (1642 *ЛС* 81); Почвѣрто, повинни малжѣнкѣве межи

собою заховати любо(в) и згѡдѹ, абѡвѣм' таа БѢ всемогѹщомѹ ест' приемле (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 919); *Образно*: а щѡ жѣ за таковыи дѡры, повинна облѡбеница женихѹ своѣмѹ ш(т)давѡти: напредѣ вѣрѹ, вѣсѣм' // в'заѣмнѹю любѡвь; непокалѡннѹю дѣшѹ и чѣстѡсть вѣчнѹю; не маѣтъ мѣти иногѡ мѣжа, рѡзвѣ єдиного хѡ женихѡ своѣгѡ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 52 зв.–53).

7. Приязнь, злагода: Мѹромѣ невидимымѹ аггльве сѣтъ назвѡны. с тои причѣны; поневажѣ сѡми межѣ собою имѣю(т) // з'єднѡчѣна згѡдѹ любѡвь, и покой вѣчный (Почаїв, 1618 *Зерц.* 28 нєнум.–28 зв. нєнум.); Гдѣ єсть скѡрбѣ вѡшѣ, тамѣ бѹдетѣ и ср(д)цѣ вѡше: Не тѡл'кѡ дѡ щѡдробливѡсти, дѡ покою, дѡ любвѣ и дѡ згѡды побѣждаѣтъ насѣ, ѡле и... достѡ(т)ками погоржѡти (Київ, 1637 *УС Кал.* 72); Усмаѡ звѣзда значѣтъ: дарѣ Бжїи ѡкѡ дѣши хвалѣбной; дѡно жити вѣчнѣ в' любвѣ и рѡдѡсти; В товѡри(с)твѣ сѣ агглы Бжїими стѣми (Чернїгѡв, 1646 *Перло* 165);

мир, згода: Узрите в ѡвдешнѣ(и) згѡдѣ и берестѣ(и)скѹю згѡдѹ. Узрите з ѡвдешнѣи любвѣ, тѣю любѡ(в) пога(н)скѹю, которѹю бѣскѹпи залѣцаю(т), в началѣ згѡ(д)ноѣ кни(ж)ки мѡвачѣ, и(ж)бы єє не потреба залѣцѡти боронити и шправдѡти, кгда(ж) є(ст) любѡ(в): прѣтагѡючи и х(с)ѡ на свѣдите(л)ство, и(ж) ш(т) тои учениковѣ свои(х) познавати знакѣ пѣвны(и) дѡвѣ (1598 *Виш.Кн.* 304 зв.); Тѡя унѣя, которѡя ѡко бы любѡвь держѣтъ, такоѡю изѣ невѣрными прѣязнь и братство захѡвуетѣ, а кровѣ невиннѹю проливаѣтъ, ѡкѣ то значнѡ ѡказѡла вѣ Московскомѣ царствѣ (бл. 1626 *Кир.Н.* 17–18).

◊ **мѣшкѡти вѣ любви** — перебувати в Божїй ласцѣ, благодѡти: Трѡйте в' мѣлѡсти

моѣй. И ѡкѣ маѣмѣ трѡѡти в' нѣй, наѹчѡетѣ мѡвачѣ: Єсли приказѡна моѣ захѡвѡете, бѣдетѣ мѣшкѡти в' любѡви моѣй (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 198); БѢ любѡ(в) єсть, и хтѡ мѣшкаѣтъ в' любѡви в' БѢ мѣшкаѣтъ (Там же, 302); **на любѡвь прѣтягнути** — схилити на свѣй бѣк: Хѡтѣ же зѡправды ѡна єсть, ѡко молѡда бѹдѹчи, ѡбразѡм краснѡ и чѹднѡ, разумѡм хѣтрѡ и мудрѡ ѡбѹчаем, вѣлми ѡздобнѣ убранѡ и вѣшми спѡсѡбы (на любѡвь свою прѣтягнути мирѡлюбнѹю мыслѣ) угѡтованѡ, прѣд сѣ вы не лакомтѣсѡ на тѹю молѡдѹю вѣрѹ, иже держѣтѣсѡ старѣе вѣры (1608–1609 *Виш.Зач.* 201); **пѡлатѣ любѡвию** — (*вѣдѡдати глѣбоку шанѹ*) покѡлѡнитѣсѡ: Лѣчѣ ты, правослѡвнѣй, ѡбѣсѣ вѣ духѹ ко св. Фѡтїю пѡлѡлѣ любѡвию, на ѡправданѣ єгѡ невиннѡсти такоѹю ти прѣкладѡю ѡбмѡву (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 742); **пѡ любѡви** — из любѡви: Им же прѡвила не повѣлѣѡютѣ, не давѡи прѣчѡстїѡ, ни пѡ дѡрѣ, ни пѡ стрѡхѣ, ни пѡ любѡви (Лѣвїв, 1642 *Жел.П.* 4); **ѡвѣити любѡвь** — змѣлѡсердѣтѣсѡ: ѡле прѡшѣ тѡ, смѣрѣти моѡ ѡвѣи мѣ любѡвь свою и пѡтерпѣи мѣ хѡчѣ малѡ нѣхай сѡ покѡю грѣховѣ своѣих (XVI ст. *Сл. ѡ см.* 335); **бѣити в любѡви дѣв.**

БѢТИ; ѡгонѣ любѡви дѣв. ОГОНѢ.

Дѣв. щѣ ЛЮБѡСТЬ.

ЛЮБѡВЬНЫЙ дѣв. ЛЮБѡВНѢЙ.

ЛЮБѡВѢ дѣв. ЛЮБѡВѢ.

ЛЮБѡВЬНѢЙ дѣв. ЛЮБѡВНѢЙ.

ЛЮБѡВЬНИЦѡ ж. Полѡбѡвнѣца, кѡханкѡ: дѣѡво(л) ємѣ реклѣ. ничѣгѡ не вѣлкаѣсѡ братѣ... ѡ вшѡ(д). во ирѡдовѣ жѣноѹ. пѡмѡщнѣцѹ моѹю и любѡвнѣцѹ. и тоѹю возмѣтилѣ єсми црѡ. и шнѣ того ѡвѡна на шѣдѣ стѡлѣ. и далѣ єгѡ голоѡѹ. дѡчѣцѣ своѣи дѣвѣи (1489 *Чет.* 318 зв.–319).

ЛЮБОВЬНЫЙ *див.* **ЛЮБОВНЫЙ**.

ЛЮБОДАРОВАНЄ *с.* Гойність, щедрість: Любочестіє: свобода, ... обиліє, ... любодарова(н)є, ... шхотное а гойное дарованье (1627 *ЛБ* 61).

Див. ще ЛЮБОДАРОВАНІЄ.

ЛЮБОДАРОВАНІЄ *с.* Те саме, що любодарованє: Свобода: вольность, свєбѣдно(ст). наслажд(д)еніє, любодарованіє, любочестіє (1627 *ЛБ* 111).

ЛЮБОДЕЙСТВО *див.* **ЛЮБОДЪЙСТВО**.

ЛЮБОДЪЄВЫЙ *прикм.* Розпусний, розпутний: w ироде неч(с)тиввыи. ты соупротивно сотвори(л). и со бє(з)студными и безаконными му(ж)и. и с любодъєвыми женами. веселачоса вино(м) многи(м). и похотью прє(л)ще(н) скверныа пласавица (1489 *Чет.* 271 зв.).

ЛЮБОДЪЙ *ч.* Розпусник, розпутник: лютъ тобъ дшо. // любодъа wсоужає(ш). а сама бодъчи любодъиница. татіє оукараєшь. а сама іако звѣрь чюжєє ємле(ш) (1489 *Чет.* 355–355 зв.).

Див. ще ЛЮБОДЪЙЦА¹.

ЛЮБОДЪЙНИЦА *ж.* Розпусница, розпутница: лютъ тобъ дшо. // любодъа wсоужає(ш). а сама бодъчи любодъиница. татіє оукараєшь. а сама іако звѣрь чюжєє ємле(ш) (1489 *Чет.* 355–355 зв.).

Див. ще ЛЮБОДЪЙЦА².

ЛЮБОДЪЙНІЙ *див.* **ЛЮБОДЪЙНЫЙ**.

ЛЮБОДЪЙНЫЙ, ЛЮБОДЪЙНІЙ *прикм.* Розпусний, розпутний: О возлюбле(н)ніи, если бы есте видѣли и вѣдали того діавола... вѣдаю іако w честь папінѹ и кроле(в)скѹю, не дбали

бысте и ни є(ди)наго рѣда любодъинаго в вѣцѣ сє(м) не соромѣючиса, за(с) ко бл҃гочестію скѣро іако добрыє и мѹ(ж)стве(н)ныє воіны во(з)вратилиса бы есте (1598 *Виш. Кн.* 276); W послѣднегw несміслства, w лѹкаваго оумишленіа діавола (!) ро(д) любодъиній, разврашєнный, сїа г(с)двѣ воздаєтє (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв)* 29).

ЛЮБОДЪЙСТВО, ЛЮБОДЕЙСТВО

с. Розпушта, розпутство: а исходащая же изь оусть w(т) ср(д)ца исходить. и таа скверна(т) чл̄ка. w(т) ср(д)ца бо помышленіа злыи исхода(т). оубійства. прєлюбодъйства. любодъйства. блоуды... хоули. тый посквернають чл̄ка (1556–1561 *ПЄ* 70); да(л) є(с)ми є(и) ча(с) абы са покаала w(т) зло(с)тє(и) свои(х) але не покааласа w(т) любодє(и)ства своего (XVI ст. *КАЗ* 600).

ЛЮБОДЪЙЦА¹ *ч.* Те саме, що любодъй: заправды повѣдаю ва(м). иже мытарєвє и любодъйци оупережаю(т) ва(с), вѣ цр(с)тво бж̄іє (1556–1561 *ПЄ* 92); Але коли пришь то(т) то сн̄ь твои. который же пожраль твоє имѣніє з¹ любодъйцами. скоро пришо(л). и забиль єси ємоу телца тоучного (Там же, 290 зв.).

ЛЮБОДЪЙЦА² *ж.* Те саме, що любодъйница: посмѣлиса прєлєсти слослівого мїра: котѣрии не пїли с кєлиха златѣго, трѹтїзны и мєрзости, з роукї любодъйци вавлѣнѣскои (Почаїв, 1618 *Зерц.* 64 зв.).

ЛЮБОКОЩУННЫКЪ *ч.* Блюзнїр: elucus, гнєсны(й), юро(д), любокощу(н)ныкѣ (1642 *ЛС* 176).

ЛЮБОМУДРЕЦЬ *ч.* Любомудр, філософ: Венць намѣ потрясують, задаючи глуп-

ства и неумѣтность, ачь въ церкви... любомудрцы и богослове находятся (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 317); пречестной Виталий, архидиаконъ, учитель и любомудрецъ (Там же, 913).

ЛЮБОМУДРИЄ, ЛЮБОМУДРІЄ *с.* (наука про найзагальніші закони природи, суспільства та мислення) філософія: Шлахе(ц)тво наше є(ст), потрете, оучьными в'любом(д)рїи и Бг̄ословїи быти (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 24); *philosophia*, любомудрие (1642 *ЛС* 314).

ЛЮБОМУДРИЙ *див.* ЛЮБОМУДРЫЙ.

ЛЮБОМУДРІЄ *див.* ЛЮБОМУДРИЄ.

ЛЮБОМУДРЫЙ, ЛЮБОМУДРИЙ *прикм.*

1. Філософський: *philosoph(us)*, любомудри(й) (1642 *ЛС* 314).

2. (який прагне знань) допитливий: Пришли, приходятъ и выполняются, любомудрый чителнику, оные дни и лѣта, о которыхъ Господь Богъ нашъ оповидѣлъ мовячи: “повстануть лжехристи и лжепророцы, не вѣрте имъ, о то впродъ реклемъ вамъ” (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 314).

ЛЮБОМУСИКИЙ *прикм.* Який любить музику: *philomus(us)*, любомусики(й) (1642 *ЛС* 314).

ЛЮБОНАЧАЛИЄ, ЛЮБОНАЧАЛІЄ *с.* Властолюбство, владолубство: Ихъ приводы власныи суть заруты, якъ зъ приватнихъ, а не зъ соборныхъ писмъ, зъ духа любоначалия уплетеныи (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 689); хто колвекъ поневоле будетъ поставлень... и жаднымъ того любоначалиемъ шукати не // будетъ, за зезволенемъ всѣхъ, тому головы ваша подклонѣте, якъ (мнѣ) Іоаннови, во всемъ (Там же, 744–745); іакъ Иг̄умень бра(т)-

нее безчи(н)ное безстр(с)тиє(м) ш(т)чески(м) напровова(л), такъ братиѧ жебы Иг̄умен(н)-скомѣ безсовѣ(т)номѣ любоначалию забѣгали, а то жебы чинили іакъ Иг̄умень не яростію властели(н)скою, але д̄хомъ кротости такъ и братиѧ не задростію диаво(л)скою, але д̄хмъ ревности по Бзѣ (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 62).

ЛЮБОНАЧАЛІЄ *див.* ЛЮБОНАЧАЛИЄ.

ЛЮБОНКО *присл.* Люб'язно, прихильно: O tuich riczách budemo perod (!) wámi kazáty: Tolko nas choteyte lubonko vczuwáty (поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 1); Choczemo wam diwny riczy powidáty Tolko nas choteyte lubonko poczuwáty (Там же).

Див. ще ЛЮБО¹.

ЛЮБОПОДВИЖНИЙ *прикм.* (властивий подвижникові) подвижницький: Былъ то мужъ преподобный, въ... схимѣ нареченный Іовъ... Который, въ св. горѣ... многіи лѣта въ трудахъ и подвигахъ иноческихъ честно прошедши, въ отчизный край... завитавши, на предреченномъ мѣстцѣ скитъ заложилъ, и многіи въ немъ любоподвижныи свои года, наслѣдники св. оныхъ первыхъ пустинножителныхъ отшелниковъ оставилъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 856).

ЛЮБОПОСЛУШЛИВЫЙ *прикм.* Законслухняний: любопослушливыи обыватели Шляхецкого и Мѣстского Стану люде и весь православный народъ Россійскій жадали и // просили, абы Братія на тоє святое... дѣло, на томъ... мѣстцѣ при брамѣ и Церкви Святой Троицы осажены и уфундованы были (Київ, 1631 *ОЛ* 19–20).

ЛЮБОПОЧИТАТИСА *дієсл. недок.* (ви-являти взаємоповагу) шануватися: Нещаднѣ:

Остро, не жалючи, съ вбиліе(м). Нещаднв даати: Любопочитатиса (1627 ЛБ 77).

ЛЮБОПРЕПИРАЛНЫЙ *прикм.* Перекирливий: Прето ласкавий и мудрый латиниче, вѣдаючи мы... тое, иж ваша милость ухватилися за мирскую (хитрую и сварливую, любопрепиралную, вѣку сему, а не будущему, служащую и угрожающую) премудрость, которую Павел ганит каласяном (1608–1609 Виш. Зач. 205).

ЛЮБОПЫТНЫЙ *прикм.* 1. Пронозливый, пронирливый: Вплазівъ: Хитланный... Преизлишний... Бѣсловный: Любопытный. Бладивый, то есть велерѣчивый, цакавый, нѣтрѣть (1627 ЛБ 152); Не мнѣй тежѣ и того постерѣгати (яко(м) пѣвенѣ) мл(с)ть ва́ша захочете, абы то ш(т) любопытныхѣ и цікавыхѣ а не розсѣдныхѣ людѣй, вызданы(м) азыкомѣ щипано и вѣ вонтпливость привожено не было (Київ, 1636 МКСВ 317).

2. У ролі ім. Допитливый, -ого, цікавий, -ого: Вѣнць Єретіковѣ, и любопытныи, то есть, цікавыи повѣгѣ тогѣ задѣшного набоженства оувѣда(в)ши, рѣвнѣ з нами оное абы почитали, а правѣрныи оутве(р)же(н)є и потѣхѣ мѣти могли (Київ, 1625 Коп. Ом. 147); абысмы всѣ единосѣне... славачи Бѣга вѣ Тр(о)ици с(т): единосѣ, могли и оумѣли дати справѣ вшелакомѣ // любопытномѣ, а вшобліве Иновѣрцевѣ, ш вызнаню и стѣлости Вѣры на́шеи Православнои (Львів, 1646 Зобр. (передм.) 2 зв.–3).

ЛЮБОПЫТСТВОВАТИ *дієсл. недок.* Цікавитися, інтересуватися: Испытѣю: Любопы(т)ствѣю, ... вывѣдѣюса, розбираю (1627 ЛБ 50).

ЛЮБОСЛОВИЄ *с.* (любов до слова) філологія: philologia, любословіє (1642 ЛС 314).

ЛЮБОСЛОВЬ *ч.* (той, хто любить слово) філолог: philologus, любословь (1642 ЛС 314).

ЛЮБОСТ *див.* **ЛЮБОСТЬ.**

ЛЮБОСТЬ, ЛЮБОСТ, ЛЮБУСТЬ *ж.* 1. (християнська чеснота) любов: Дѣля того дѣлы нашими правыми изъ вѣровѣ и любустю добудемо царство небесное (XVI ст. НС 12); изъ любустю — залюбки, охоче: За тымъ любовѣ, милостыня, милустѣ изъ любустю што бесме чинили сусѣдомѣ нашимѣ (XVI ст. НС 95).

2. Любов, кохання: я дмитрь скулинови(ч) тишковича ш(з)на(и)мую и чиню явно си(м) мои(м) листо(м) вси(м) ... и(ж) што з во(ли) а пре(з)ре(н)я бо(ж)єго и любости моеє... взало(м) за себе в ма(л)же(н)ство до(ч)ку ѣ пана станислава во(л)ского (Дикушки, 1565 ЛНБ 3, 820, 47);

(подружня відданість) любов: Где ж я, вбачивши таковыє єє ку мне любости и цнотливое захованье малжонства... хотечи ей, ... любост малжонскую сказати и отдаровати... дарую и... записую ей самой и потомкомѣ єє именьє мое Свержино (Луцьк, 1546 АрхЮЗР 8/III, 15).

Див. ще **ЛЮБОВЬ.**

ЛЮБОСТАЖАТЕЛНЫЙ *прикм.* Сповнений жадібности, захланности: вбнажѣете са бѣготѣка(н)ныя шдѣжда, вбвивѣете са смокѣвны(м) ліствіє(м) дѣаній, и одѣвѣете(с) пѣстрѣми похотами ср(д)ць ва́ши(х), пре(д)почлі єстє любовѣщное и любостажѣте(л)ное житіє (Острог, 1599 Кл. Остр. 228).

ЛЮБОТРУДНИЙ *див.* **ЛЮБОТРУДНЫЙ.**

ЛЮБОТРУДНЫЙ, ЛЮБОТРУДНИЙ *прикм.* 1. (який вимагає великих зусиль) працелюбний: laboriosus, люботрудни(й) (1642 ЛС 248).

2. У ролі ім. Працелюб, трудівник: А моє недостоїнство єґ теперь Түпо(м) поновило зґ Єґемпларґ Печерскогw по трете дрґкованогw; не розґмґючи самомнґннw w собґ, абымґ таковомґ дґлґ, аbw на(д) інных, аbw зґ інными люботрудными бы(л) здолґный (Львів, 1646 Жел.Сл. 5 зв.).

Див. ще ЛЮБОТРУЖДШИЙ.

ЛЮБОТРУЖДШИЙ *дисприкм.* у ролі ім. Те саме, що люботрудный у 2 знач.: Здравствґйте возлюбленнїи и w люботрудшемґ молґтеса (Євґе, 1619 См.Грам. 4 зв.).

ЛЮБОТЩАТЕЛНЫЙ *прикм.* Ревний, ретельний: Пожитокґ Грамматїки вґ ґзыкґ Грґцко(м) и Латїнскомґ сґмы(м) досвґдченґе(м) wказґле знґчний абы и вґ Славенскџмґ дџзнґнґ а зачасџ(м) подџбнымґ досвґдченґемґ и знґчне wказґнґ бы(л) наповинной вґшей Люботщате(л)ныи Оучїтеле пїлности залґжати бґдеть (Євґе, 1619 См.Грам. 2).

ЛЮБОУТґШНЫЙ *прикм.* (який дає блаженство і щастя) утішливий: Прґгнеть гџрними абы всґ мешкґнци бґли В вышнї(х) любџтґшны(х) гмґхахґ вґчне жїли (Львів, 1631 Волк. 10 зв.).

ЛЮБОУЧИТЕЛНИЙ *прикм.* Старанний, ретельний: perstudios(us), многотщаливи(й), любџучите(л)ни(й) (1642 ЛС 311).

ЛЮБОЧЕСТІЄ с. 1. Шанобливїсть: Свџбџда: Вџлность, свџбџдно(ст). наслад(д)енїє, любџдаровґнїє, любџчестїє (1627 ЛБ 111).

2. Честолюбство: W(т) кџрени злџго, Пыхї вґтвїє. Любџчестїє, похлґбство, хелґплївостґ, порџжнаа слава, лџгкоє џваже(н)є. џурґганье, надџтость, џџкоха(н)є в сґмымґ собґ, непослґшенґство (Львів, 1645 О тайн. 55).

ЛЮБУСТЬ *див.* ЛЮБОСТЬ.

ЛЮБШґ, ЛЮБШґШґ *прикм.* (який викликає кохання) любовний, приворотний: тая Вовдя зґ маткою своєю, намовивши ее, тоє любше зеле пану задала (Луцьк, 1624 АрхЮЗР 6/І, 450); тая Вовдя зґ маткою своєю пана Вишневского струли, и вґ квасе грушковџмґ то сама Вовдя задала пану Вишневскому зеле любше, абы родь ее любиль (Там же).

ЛЮБЩИКґ ч. (Levisticum officinale Koch) любисток лїкарський: ligusticum, любщикґ трава (1642 ЛС 255).

ЛЮБґ¹ *див.* ЛЮБЫЙ.

ЛЮБґ², ЛЮБ, ЛЮБґ *спол.* І. (звґзує члени речення) 1. (розділовий) або, чи: Вшелґкїй w(т)цџ котџромоу дарџеть, бґгь сґна. и џного тоу(т) зџставџеть. Нґ свётё по собґ слґвы в розмноженье рџдоу нџвого любё стґрого на вґзбґженье (Острог, 1607 Лґк. 183 зв.); при... збитю и шкод немало почынил, которые готов буду часу права перед его мџсть паном подвоеводим, любё тежь передь его мџсть... воеводџю... наказать (Бориспїль, 1615 АБМУ 9); Вёдґте абовёмґ котџрыистеса Грґцкои любё Латїнскои Гра(м)мґтїки хёдџствё џучїли што wнґ єсть кё понґтґю іґкґ ґзыка чїстџсти тґкь и прґвогw а сочиннџгw вёдлґгь влґсности дїґлектвёв и мџвенґа и писґнґа, и пїсмь вырозґмґнґа (Євґе, 1619 См.Грам. 2); А за тымґ маџчи мене по воли, шґкриптё мой

прокляли безъ жадного въ немъ доброе любь злое речи означеня (Дермань, 1628 *КМПИ* I (дод.) 319); Если бы теж што ко(л)векъ Це(р)-ковного было, и у которого ко(л)векъ люб Шлахецкого в¹ Монастыру побраного, Теды аби все до Монастыра было пов(т)давано, иначей не чиначи под срокго(ст)ю Воисковою. Писань в¹ Чегеринѣ (Чигирин, 1648 *ЦДДАК* 1407, 61, 1, 1).

2. (розділово-перелічувальний) або... або, чи... чи: кгда бымъ бы(л)... // ш(т) егом(ст) ...до которо(г) ко(л)векъ ѡриадѣ... по(з)ваны(и)... заразы станѣти ш(т)ступѣючи ш(т) вла(ст)ного сѣдѣ... до которого бы(м) бы(л) прити(г)нень люб то презъ позо(в) любь пре(з) данѣе рокѣ... и во (в)се(м) тому записови моему досы(т) чини(т) бѣдѣ повине(н) (Кам'яногірка, 1611 *ЛНБ* 5, III 4053, 31 зв.–32); А хто зневажаєть тѣю Цркви оухвалѣ любь дѣховный любь свѣцкій, карана не оубѣгнетъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 166); Дѣша тежъ пѣвне мѣси(т) мѣти нагородѣ, Любь то в¹ пеклѣ неволю, любь в¹ нѣбѣ свободѣ (Київ, 1622 *Сак.В.* 51); гдѣ не тоє оубо(з)ство, што то по неволі лю(б) дла недоста(т)коу, лю(б) дла мѣрнотра(т)ства, и добръ оутрачѣна лѣтрѣ ко(ж)ды(и) моуси(т) нищѣтне жити (поч. XVII ст. *Проп.р.* 242); Пре(д) всѣми лѣска Бжѣл еднѣкимъ шворомъ стойтъ, хто... доброе чинити похочетъ, мѣдрый любь простаѣкъ, любь тежъ оубогій (Київ, 1637 *УС Кал.* 84); Тымъ грѣхомъ грѣшати, котѣрыє явне не под покрывкою якою крадѣтъ, ал'бо розбивають¹, и котѣрыє имъ помагають любь чере(з) радѣ, любь чере(з) росказа(н)е (Львів, 1645 *О тайн.* 107);

(чергується із сполучником **альбо, либо**) або...або, чи...чи: И штомъ отъ... брата мо-

его слыхаль... ижъ въ тамъ тыхъ краехъ, таковыя порохи, любь черезъ листы, альбо якимъ же кольвекъ способомъ, людемъ даваны бывають (Володимир, 1596 *АрхЮЗР* I/1, 481); Лѣчь любо тѣраз¹ любь и иногѣ завѣдѣ зацности фаміліи и дѣлности Княжатъ Четвертѣнских¹ выличати (Київ, 1623 *МКСВ* 73); Абы(с)те теды на... петѣ кгру(н)ту свое(г)о] стали..., ведаючи ш то(м), же любь станете а(л)бо ни, я ведлѣ права посполитого(г)о]... то учыню, що с права по(с)политого належати буде(т) (Шумськ, 1638 *ККПС* 176); Повторѣ ре(ч) добре взѣтѣю люб то ѡнѣю хто ѣ когѣ позычѣльнымъ спѣсобо(м), альбо наѣмнымъ, альбо заставнымъ... взѣлъ повинень на(з)начоного чѣсѣ вер'нѣти (Львів, 1645 *О тайн.* 104).

3. (еднально-перелічувальний) також, рівно ж: Бо три врѣбы мѣжество, любь Цнѣтъ досконалость, Вѣры, Любвѣ, Надѣи, и в Троицы цѣлость... в¹ ихъ Домѣ, шпѣвають смѣле (Київ, 1627 *МКСВ* 186).

II. (зв'язує речення) А. (з'єднує складно-сурядні речення) 1. (розділовий) (приєднує речення до попереднього тексту) або: Любь ты(ж) речѣтъ к¹ Снѣ, тотъ не в'кѣпѣ вышоль з¹ ѡца и Сна з¹ единого почѣ(т)кѣ, персональне з'єднѣченого, чогѣ Николаєви потреба (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 291).

Б. (з'єднує частини складнопідрядного речення) (приєднує підрядну допустову частину до головної) хоч: Так са проудко фортоуны кола обертают сцептры в ярмо, достатки в не(д)зоу ш(т)мѣняю(т) але ты цныи народе люб терпиш ш(т)мѣноу в дочасных рѣчах. вѣроу держиш не ш(т)минѣ (Венеція, 1641 *Анаф.* 22).

Див. ще ЛЮБО².

ЛЮБЬ³ *част. (питальна)* хіба, невже: Ішакиме старче, любь тѣ прогнѣваю, Не ѹчиню ѿ того, и волѣ не маю. Бо гдижъ есте сѣрово Бѣга прогнѣвали, Ижъ есте до старости потомьства не мали, Идѣте жъ преч ш(т) домѣ Бѣжого стѣго, Поневаж не годнисте вступити до него (I пол. XVII ст. *Рез.* 176).

ЛЮБЬШЬ *див. ЛЮБШЬ.*

ЛЮБЫЙ, ЛЮБИЙ, ЛЮБЬ *прикм.* 1. Любий, улюблений: написаль свѣтый іоанъ евангелисть, любый ученикъ Христовъ (XVI ст. *НЄ* 44); Пѣлноє ш(т) еп(с)па, бѣло старѣна. Зѣшлого ш(т)цѣ Гедеѣна балабѣна, Нѣгды всѣмъ намъ лѣобого пѣстыра и пѣна (Лѣвѣв, 1614 *Кн. о св.* 2 зв. нѣнум.); Што лѣобый Штѣць, вѣсь дѣтѣкъ шпѣщѣеть, в тѣмъ зѣмномъ грѣбѣ кѣсти своѣй покладѣеть (Луцьк, 1628 *Андр. Лям.* 8); Тепѣрь видачѣса зѣ брѣтомъ хвѣлимъ егѣ, и ѿкъ зѣ лѣобы(м) розмовлѣемъ; а скѣрш о(д)ишѣлѣ, лѣемъ егѣ, шбмовлѣемъ и лѣжимѣ (Киѣв, 1637 *УЄ Кал.* 542);

(у *звертаннѣ*) любый, дорогой: бра(т)ѣ и шѣи любѣи. боѣ молѣмса. а смертныи ча(с) оуспоминаймо. и завжѣды готовѣ боудѣмо (1489 *Чет.* 348 зв.); Любыи мои, не каждуй души вѣруйте, али кощуйте духы, ци выдѣ Бога суть (XVI ст. *НЄ* 83); Али мы, брѣтя мои любѣи, осокочуйме ся ты непѣдубныхъ дѣль, котрыхъ не гудно чинити (Там же, 212).

2. Улюблений, найдорожчий: Дерзай, члѣвѣче, и бѣгай пудъ крыла Божѣи, чѣмъ, багме, дѣля Исуса Христа, сына лѣобого, прѣиметь ты и грѣхы ти проститѣ (XVI ст. *НЄ* 108); Ш Преч(с)таѣ Пѣнно... Видишь лѣобѣе своѣе чѣдо обнажѣнно. На всемъ прч(с)то(м) тѣлѣ болѣстно занѣнно (Лѣвѣв, 1631 *Волк.* 9 зв.).

3. (який *вѣдѣодає певним вѣмогам*) пѣдхожий: послали есмо тамъ до тебѣ двѣранѣна

нашого... казали есмо емоѣ шт нас тобѣ мѣвити и ты бѣ на то собѣ сѣдами взал, хто бѣдет тобѣ любь (Кракѣв, 1552 *AS III*, 271).

4. Привабливый, милый: Мѣра сѣго слѣва сладка ест и любѣа, але, як морѣская, утѣкѣет, вода (к. XVI ст. *Укр.п.* 80); Лѣобаась ты намъ на вѣзрѣнѣе, ш сѣвѣзно, Пѣлноѣ боѣдѣчи вшѣлѣки(х) цнѣтъ стари(з)но (Лѣвѣв, 1616 *Бер.В.* 74).

5. (*сповнений любѣви*) сердечный: Гдѣ мѣ штѣ днѣѣ нѣвыи вѣ ср(д)цѣ рѣдѣть бѣли, Рѣчѣи, албо Персѣоны вѣ котѣрыхъ коханѣ. Своѣ мѣваль по Бѣшѣ, лѣобѣе оуфанѣ (Вѣльна, 1620 *Лям.К.* 3); всѣ емоу посвѣ(д)чали. А ѿкъ твоѣ бѣлѣ всѣмъ вѣрнаѣ послѣгѣ, Знѣтъ ш(т) тѣль и подѣ чѣсь тажкѣого нѣдѣга ѿ ихъ спасѣню мѣлѣсь пѣлноє старѣнѣе, Лѣобѣе, ш ѣбѣгихъ, Нѣщѣихъ, промышлѣнѣе (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 5); Чѣмъ не мѣємо егѣ зѣ слѣзми погрѣбѣти; Бѣ всѣхъ спасѣню слѣжѣиль зѣ лѣобѣи шхѣты, Злѣыхъ карѣль, дѣбры(х) вѣбилѣ, до дѣлшеи цнѣты (Там же, 6);

ласкавий, благодатный: И дѣвовалиса лѣобы(м) словѣж(м) кѣторы(и) выхо(ди)ли изѣ оусть егѣ (XVI ст. *УЄ Лѣтк.* 12).

6. У *ролѣ ім.* Улюбленецъ: написано у Вторѣмъ Законѣ, гл. лѣв: “Утыль любый, и лишилѣ ся и пошѣль вытѣ Бога, спасѣтеля своегѣ”, чѣмъ коли пригодѣть ся члѣвѣку богѣство, а овунь лихо живѣть у нѣмъ, у панствѣ, та у пысѣ, штѣ бѣ (п)отопѣталь убогихъ (XVI ст. *НЄ* 70);

коханий, -ого: Nezneseť nas konik twoy! Ne zurysz sie ty dla toho, Naydem w polu koni mnoho, A nie naydem, To piesz poydem. — Nie lihocho Dla luboho Teper pity, Z nim byty (1625 *П. про Кул.* 24).

Див. ще ЛЮБИВЫЙ, ЛЮБИМЫЙ.

ЛЮБЫМІЙ *див.* ЛЮБИМЫЙ.

ЛЮБИМЫЙ *див.* ЛЮБИМЫЙ.

ЛЮБИТИ *див.* ЛЮБИТИ.

ЛЮБЬ *див.* ЛЮБЬ².

ЛЮБАЩИЙ *дієприкм. у ролі ім.* Той, хто сповнений любові: Любáщему входить Б̄гъ до ср(д)ца, и мешкán'є собѣ в' нѣмъ любѣет' (1648 *МКСВ* 349).

ЛЮД *див.* ЛЮДЬ¹.

ЛЮДЕ *див.* ЛЮДИ.

ЛЮДСКИЙ *див.* ЛЮДСКИЙ.

ЛЮДСКІЙ *див.* ЛЮДСКИЙ.

ЛЮДСКОСТЬ *див.* ЛЮДСКОСТЬ.

ЛЮДСКОСТЬ *див.* ЛЮДСКОСТЬ.

ЛЮДСКИЙ *див.* ЛЮДСКИЙ.

ЛЮДИ, ЛЮДЕ, ЛЮДІ, ЛЮДІ́, ЛЮДЫ

мн. 1. (істоти, наділені мисленням і мовленням) люди: ты(м) кленѣмо люде(и) которыи на подобє(н)ство б̄жєє створены су(т) (II пол. XVI ст. *КА* 168); Вселѣннаа: Ввѣсь свѣтъ, гдѣ са лóде населіли (1627 *ЛБ* 22); Хтó бѣ вѣдалъ какъ звáно Кіты вѣдѣ глѣбóкихъ, Нá повѣтрѣ и землѣ мешкánцвѣ ширóкихъ. Єще людемъ и на(д) тѣхъ потрібна єсть мѡва (Київ, 1632 *Євх.* 294);

(*безсмертні людські душі*) люди: шканныи(!) же дыаво(л) не терпа. штобы люди в раи были (1489 *Чет.* 18);

(*рід людський*) люди: Зá котрѡе єгѡ насъ людіи навѣжѣньє, Нехáй Твѡрца своѣго хвáлит все створѣньє (Львів, 1616 *Бер.В.* 83); Ктѡж' є(ст) з' людіи та(к) гнѣвлівы(и) Жебы́ не мѣл' прости́ти (Київ, 1630 *Имнol.* 4); Сна

своѣгw: любѣмогw: послáлъ єсі съ Нб̄сі на землю; // в' дѡмѣ грѣшнихъ людѣй, с тѣми жѣти, тѣхъ бременá носіти (Чернігів, 1646 *Перло* 23 зв.–24).

2. (*інші особи у протиставленні суб'єктові*) люди: а в то(т) ча(с) при то(м) при на(с) были сторо(н)ни(и) лю(ди) на има сємє(н)... а штама(н)... на има ми(ш)ко (Овруч, 1513 *ЦДІАК* 220, 1, 4); я, Микола, игумє(н) // мелє(ц)ки(и), и я, Стани(с)ла(в) Хмелє(в)ски(и), того (ж) часу и (д)на заразо(м) шсвє(т)чили и шповєдали то(т) бо(и)... люде(м) добры(м), сторонъны(м), которыє на то(т) ча(с) на я(р)-ма(р)ку Мелєцкомѣ были (Володимир, 1578 *ТУ* 172); фєдоу(р) маєть браты моло(т)шиѣ якъ доро(с)тоуть лѣти має(т) ихъ люде згодити альбо их стрыковє (Одрєхова, 1608 *ЦДІАЛ* 37, 2, 12); з другою жєною ма(л) небощи(к) фєдоу(р)... сына другого романа которомоу на (с)мє(р)тноу(и) по(с)тели небошчы(к) о(т)є(ц) при люде(х) о(д)каза(л) зло(т) л̄. с тоиѣ ролѣ о(д)дати которыиѣ то(т) гри(ц)... о(д)да(л) прє(д) пно(м) и прє(д) право(м) (Одрєхова, 1614 *ЦДІАЛ* 37, 2, 23 зв.); **люди добрыє (добриє), добріи люде** — свідки: А при том были: пан Петрѣ Боговитинович..., а пан Немира... Хрѣнницкий, и инших людеи добрых при том было не мало (Луцьк, 1503 *AS I*, 150); а при то(м) были люди добрыє кнѣзь миха(и)-ло... а па(н) тимкw кисель... И проси(л) емь ты(х)... люде(и) добры(х) абы и(х) мл(с)ть печати свои приложи(ли) к сємѣ моємѣ листу (1517 або 1520 *Арх.Р.*, фотокоп. 42); наперед мнѣ, жонѣ єго // зосталося, кляча и вол, бичок тритячок, овец двоє... поля половицу, сад, ведлуг шацунку людеи добрых... которыє нас погодили з обох рукъ по пріятельску

(Бориспіль, 1640 *АБМУ* 34–35); И побожив) Абрама руща(н)скыи бирувь Кузма, и были при томъ добрії люде, бывъ бирувь Иванувскыи... Игна(т) Моро(з) (Бенедиківці, 1603 *НЗУжг.* XVI, 223); **люди присяглыє (присяжные), прысаглыє (присажнии) люде** — (люди, котрі свідчили під присягою) свідки: Дѣялося в одреховѣ... при бы(т)ности люди(и) присяглы(х)... и пноу иванѣ токарскоу(м) и ины(х) люди(и) в ного вѣры го(д)ны(х) (Одрехова, 1620 *ЦДИАЛ* 37, 2, 32–32 зв.); до(л)гы позосталыи по небощику... поражованыѣ. пре(д) пано(м) яноуше(м) одрехо(в)скы(м) и при люде(х) приса(ж)ны(х) ва(н)цѣ хами(л)ча(т) и грици ма(р)шалѣ (Одрехова, 1607 *ЦДИАЛ* 37, 16, 11); А были пры то(м) ѡрядѣ... прысаглы(и) люде пнѣ ива(н) краве(ц)... пнѣ да(х) и ины(х) люди(и) добры(х) (Львів, 1591 *Юр.* 12); то са дѣало при врадѣ стою(р)ско(м) на прѣвое де(м)ко ла(т)вои(т) (!) и приса(ж)нии (лю)де... гри(ц)ко шпѣ(н)ть ва(с)ко и(з) долѣ... ра(д) выро(к) са (!) ис того има (!) и(ж) тѣ не мае(т) нѣчого на то(м) имѣню хотя(и) бы бы(л) потомо(к) іа(к)и ко(л)вє(к) на вѣкы вѣчны(и) (Там же, 9).

3. (носії характерних моральних рис) люди: зліи лю(ді) злодѣе имаю(т) быти карани (Каменець, 1510 *Cost.DB* 459); князь Романъ зъ велю людми зацными зосталъ въ сѣнахъ при вдной стороне по праве и седаль въ шкне (Петрків, 1565 *AS VI*, 261); Завжды справедливых людей напротивко несправедливых выставляет (Львів, 1605–1606 *Перест.* 48); Злыи бо (іакъ ап(с)ль мови(т)) люде и чародѣе прѣспѣвають на гѣршее прѣ(л)щаєми и в' прѣлестъ в'водачи (Київ, 1620–1621 *МКСВ* 35); съ печатю и подписомъ руки ... пана... Грибовского, на местцу

моимъ, яко писать неумеючого, за прозбою моею подписаное, такъ тежъ съ печатями и съ подписомъ рукъ людей зацныхъ (Житомир, 1650 *ЧИОНЛ VIII-3*, 20).

4. (залежні або звільнені від повинностей особи) люди: Ино хто будетъ тую землю держати, тотъ маеть тую дань св. Николе давати, а не будетъ человѣка на Петрову землю, ино тую дань Петровы земли всю тымъ людемъ исполняти, а тую землю самымъ ходити (Київ, 1507 *АрхЮЗР I/VI*, 10); А промѣнилъ есми... тоє свое имѣнье... зъ людми. съ четырма чоловѣки, и съ полми, и зъ дубровами... и зъ ставы, и зъ водами (Луцьк, 1564 *АСД VII*, 28); маеть его мѣть... тые две части де(р)жати и вживати... з лю(д)ми зъ и(х) платы доходы и роботами и всякими пожитъки малыми и великими поменеными и непоменеными такъ іако іа на себе де(р)жалъ (Кременець, 1577 *ЛНБ* 103, 459/IIIс, 102); Ино и(ж)... па(н) по(д)комори(и)... вже тѣю мае(ст)но(ст) (!)... в рѣка(х) свои(х) мѣти хоте(л), тогды іа... шнѣю мае(т)но(ст) ...з людми... зъ дво(р)цомъ з ставо(м)... и зо всѣми прилеглостями и пожи(т)ки, его мл(с)ти чере(з) того (ж) возного... поступи(л) (Вінниця, 1604 *ЛНБ* 5, II 4051, 38); менованое ме(с)то туто(ш)ное Житомер(р) зо всеми лю(д)ми, кгру(н)тами, полями... борами, лєсами... млына(ми) и и(х) вымельками, ру(д)нями и зо всеми школи(ч)ностями и принале(ж)ностями... пану Крышьтофови Тишькевичови, старо(с)те житомє(р)скому, пода(л) (Житомир, 1649 *ДМВН* 183); **дѣдичныи люди** — успадковані від діда селяни, позбавлені права виходу: продали есмо въ Бозѣ господину отцу митрополиту Кієвскому... наши властныи отчизныи и дѣдичныи люди даньники, село на имя

Придѣль (Новгородок, 1518 *АЮЗР* I, 58); **люде похожальє** — залежні селяни, які тимчасово зберігали за собою право виходу: Постанови(в)ши ся ччевисте на вряде передо мною... люде похожальє, которые себе пна не повелили, ччевисте, вдноста(и)-не бє(з) жа(д)ного примушенья вы(з)на(ли) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 62); **люди данные** — (*ті, хто сплачує данину*) данники: а половица мѣста з людми данными и з землею пашною... и во (!) всем, што коли здавна к томѣ прислѣхало... и как кн[а]зь старій штехал шт всех сел земель[ю]... кѣ городѣ (1502 *АС* I, 148); князь Василій, малженокъ мой, небожчикъ, продалъ подданыи мои матерыстыи люди даннии въ Прилѣпѣхъ (Городок, 1559 *АЮЗР* I, 147); **люди замковые, замьковые люди** — люди, які підлягали замку: а я вамъ буду, и теперь готовъ... помочъ ку сторожи вашой людеѣ замковыхъ, // такъ ремесниковъ, яко и иншихъ присуду замкового на каждый день и ночь по шести человека, самыхъ каждого особами ихъ стеречи и пилновати (Житомир, 1585 *АрхЮЗР* 3/1, 17–18); Пасеки на замьковыхъ земѣлахъ замьковымъ людемъ вольны а зема(н)скимъ на кѣницахъ старосте поко(л)кѣ гроше(и) за кѣниц(ѣ) хто ѣмовить... шть камена воскѣ по д̄ гроши... шть кожи всакоє по грошѣ... продано мыто тоє... на сесь годъ (1552 *ОВин.З.* 135); **люди землянские (земаньские)** — (*дрібні землевласники*) зем'яни: Што перво сего даиванъ платъ подымщину з людеѣ землянскихъ наместникомъ браславскимъ (Вильна, 1507 *АЛРГ* 128); А мель ѣробити єє кн̄зь богданъ кѣ(р)цевичъ взалъ на то з люде(и) земаньскихъ дерево гроши стацею и вьмеръ не доробивши (1552 *ОВол.З.* 192); **люди куничьные** — (*піддані, які платили пода-*

ток шкурками куніць) куничники: люди кѣничьные це(р)ковьные... невго(д) прихожи(и) анько литви(нѣ) жѣкѣ прихожи(и) (1552 *ООвр.З.* 108); замок... з людми отчизными, прихожими, данными, и куничьными... малжонку (сво)єму пану Шчасному Харлинскому даю, дарую и на вечност записую (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 8/VI, 226); **люди непохожие (непохожые)** — залежні селяни, позбавлені права виходу: Дали єсмо затю нашемѣ... имене... штчизное... з грошовыми платы... и з людми штчизными, проч непохожими (Торговица, 1527 *АС* III, 304); а к томѣ ш збегі, люди штчизные и непохожие, которые повтекали з ымѣней Єго Милости... и мешкают по мѣстам (Заслав, 1544 *АС* IV, 377); Тежъ просили есте его королевское милости о люди ваши отчизные и непохожие, которые въ именяхъ ихъ милости... панячь мешкають, з ыменей вашихъ повътекавши, абы вамъ были за доводомъ вашимъ выданы (1554 *РИБ* XXX, 264); **люди нетяглые** — селяни, які не мали власної тяглової худоби: арендовали [...] местечко Кошар [...] в том же месте мыто звыклоє; з бояры и зо вьсеми людми тяглыми и нетяглыми... в тыхъ преречоныхъ местахъ и селахъ мешкаючими (Горохів, 1593 *ПККДА* I-2, 158); **люди огородные** — поземельно або особисто залежні селяни: его милость... рачил то в третью часть пану Загоровскому дати именьє мое дворъ Луков з людми тяглыми и огородными (Вильна, 1552 *АрхЮЗР* 8/VI, 25); **люди оселые (оседлые)** — люди, які мають постійне місце проживання і нерухоме майно: вси дворы, села и приселки, з бояры панцырными... людми оселыми, тяглыми... малжонку моему... записую (Володимир,

1583 *АрхЮЗР* 8/III, 353–354); А продали есмо князю Андрею... половинѸ Миркова... з дворомъ и с пашнею дворною... и з людми штчизными, з оседлыми (Камінь Коширський, 1539 *АС IV*, 227); **люди отчизные** — успадковані від батька селяни, позбавлені права виходу: Дали есмо затю нашемѸ... имене... штчизное... з грошовыми платы... и з людми штчизными (Торговиця, 1527 *АС III*, 304); а к томѸ ш збегі, люди штчизные и непохожие, которые повтекали з ымѸней Єго Милости... и мешкают по мѸстам (Заслав, 1544 *АС IV*, 377); **люди пашные** — землероби, хлібороби: заразомъ тоє имене есми своє лепесовкѸ их мл(с)тамъ со всимъ пода(л) до рѸкъ слѸгамъ... выше(и) менованымъ... // то є(с)ть з дворомъ Ѹ томъ селе лепесовце з лю(д)ми пашными и непашны(м)и (Дубно, 1577 *ЖКК II*, 263–264); **люди (люды) подворищные** — жителі дворищ, які виконували повинності: естлибы... она... грошей ему не отдала, тогды мела ему поступити в тых пенезех чотыри службы людей своих подворищных (Луцьк, 1561 *АрхЮЗР* 8/III, 42); записую... част подвора... з гоны бобровыми, з людми подворищными... з чиншами овсяными и зо всеми их пожитки (Волковії, 1572 *АрхЮЗР* 8/VI, 385); А тыхъ подданыхъ тутъ имены списаломъ, то есть напервей люды подворищные: Иван Жукъ... Грицко Чуктко (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 6/I, 109); **люди потужные** — сторонні безземельні селяни, які винаймали житло і землю у дворищі: Люди потужные, напередъ: Куликъ зъ Микитою одно дворище держать (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 6/I, 93); **люди прихожие** — особисто вільні безземельні селяни: позволяемъ и допускаемъ... замокъ

збудова(ти) и при немъ мѸсто людми волными и иными всякими прихожими и ремесники осадити (Варшава, 1596 *ЗНТШ XXV*, 4); **люди служебные** — селяни, які несли військову службу, або виконували певні повинності: найпервей дворъ нашъ ТѸрейскъ и села... што на замокъ всакѸю работѸ робать и дань дають, и тежъ село СвинѸхи, што в немъ сѸть люди слѸжебные и з мытомъ великим и малымъ (Берестя, 1508 *АС III*, 56); **люди тяглые (таглые)** — селяни, які відбували повинності своєю тяговою худобою: село Крухиничи с хволваркомъ..., з людми тяглыми и нетяглыми... // арендуем... Адамови Буркацькому (Локачі, 1591 *ПККДА I-2*, 161–162); тоє... имене(н)є мое... з лю(д)ми тяглыми подворищными шгоро(д)никами... //... продаю (Луцьк, 1613 *ЛНБ* 5, III 4054, 1 зв.–2); дал... емѸ тоє имѸне Головин зо всеми слѸгами пѸтными и людми таглыми тых чотырех дворищъ и з их землами (Краків, 1507 *АС III*, 39); **старые люди** — сільська старшина: И зрозѸмели есмо с тыхъ листовъ... и бачачи ижъ намъ не потреба лепшого сведецтва надъ штца твоего и тыхъ земанъ Волынскихъ, старыхъ людей на ихъ чоломъ битъе то вчинили (Неполочичі, 1527 *АС III*, 316); **уставичные люди** — люди, які перебувають на постійній службі: на збудованье замку... за поможенемъ каждого чоловика новоприхожого, хованемъ уставичнымъ людей уставичныхъ служебныхъ... великій кошть... стратити мусить (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 287);

(особи, котрі належать до певної суспільної групи, середовища) люди. ◊ **люде простій, простыи люди** — простолюдини: Але послѸхаймо далей. и(ж) знатиса

даль простако(м) великимь. пастѹхомь. бо вѣвчарѣ сѣть люде прѣстїи (XVI ст. УС № 29519, 173 зв.); оустаноу(т) ѿ гробѣ теле-са. црѣи и кназеи. митрополить и еп(с)коупѣ. и просты(х) людеи (1489 *Чет.* 361); **люди волные** — незалежні люди: землю Квасовскую маеть онъ держати къ церкви Божой со всимь... и людей волных у право немецкое на тую землю зваты (Вильна, 1513 *АрхЮЗР* I/VI, 20); ѹста(в)уемь... ижъ кнѣгнь пане(и) вдо(в) кнѣже(н) пане(и), дѣвокъ... іако люде(и) во(л)ны(х) по(д) во(л)нымь панова(н)є(м) нѣшимь... ктѣ(л)томъ ни за кого не маемь ихъ давати (1566 *ВЛС* 11 зв.); Василью Креницкому... позволяем, абы он на том то местцу... замок будовал, и место // людми волными купцами и ремесниками осаживал (Варшава, 1605 *ЧИОНЛ* XIV-3, 109–110); **люди волочачие** — (*декласований проша-рок*) волоцюги: праве ѡ полу(д)ни... Йкѹ(б) Лакге(в)ни(ц)ки(и) зобра(в)ши и способи(в)ши... многи(х) люде(и) то є(ст) татаро(в), цыгано(в) люде(и) волочачи(х) ро(з)ного народѹ... на до(м) мо(и) стрела(л) до двора мое(г) добыва(л) (Житомир, 1605 *ЦДИАК* 11, 1, 4, 13 зв.); **люди купецкие, купецкие люди** — (*особи, які займаються купецтвом*) купці: до мене приходили много людей купецкихъ, на тотъ ярмаркъ приезныхъ, оповедаючи розные жалобы свое, которые ся стали отъ слугъ... старостиныхъ (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* I/Л, 298); побере(ж)ники чѣдно(в)-ские... переня(в)ши по(д)даны(х) мои(х)... іако люде(и) кѹпе(ц)ки(х) з ро(з)ны(м) ге(н)дле(м)... которые ехали... на то(р)гъ... взяли и пограбили в ни(х) конє(и) десе(т) з возами... с крамами кѹпными (Житомир, 1605 *ЦДИАК* 11, 1, 4, 44–44 зв.); гдеж... перед та-

кими розбои и злодействы не толко шляхте, але и кѹпецкимъ людем великии трѹдности и забийства по дорогамъ са становат (Петрків, 1538 *AS* IV, 129); **люди люзные (люжные, люзни, люзные)** — те саме, що **люди волочачие**: панове Трыпо(л)сцы, завзя(в)шисе з вы(ш) поменєны(м) зами(с)ло(м) свои(м), субо(р)динова(в)ши собе на помо(ч) люде(и) люзные(х), сваво(л)ны(х) козако(в)... дє(с)пє(к)това(т) почели (Житомир, 1650 *ДМВН* 180); которое-то одбияне колодки, звонтлене дверей церковных, выламане окъна и покрадене речей и коберцовъ в церкви меновали быти тые осведчающие од злочинѣцов людей свовольных и люжныхъ,... через дыловане перелижши, тое зробили (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* I/VI, 492); тежъ воляль въ Фалимичахъ ночовати у подданого... анижъ въ Хоболтове въ карчме, зъ небезпеченствомъ своимъ и тое дѣвки, кгдажъ тамъ и люди пьяные... и люди люзни ночевать звыкли (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* I/Л, 420); которые то принѣципалове, вышѣ менованые Полковъники, Сотъники, Десятъники, зобравъши до себе людей люзныхъ, свовольныхъ... людей розного стану по дорогахъ розбиваючи... маетьности лупечи, быдѣла, кони // беручи до домовъ своихъ отъпровождали (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 3/Л, 239–240); **люди посполитые, посполитые люди** — те саме, що **люде прѣстїи**: Алє ты(ж) и межї лю(д)мї посполитыми, Знѣма(м) хр̄вы(м) себє Тиѹлѹючими, и члѣнками са тѣла Цр̄ковнаго найдѹючими. Хотачї Абы споєнїє(м) са веднѣ, взва(з)кѹ мл(с)ти хр(с)тїанское, Чѣстью оучню(в) х̄вы(х) наслѣдовали (1623 *ЛВКРДА* I-1, 37); Й кназь Василей Михайлович Сенкѹшковича Ковелский, визна-

ваю...: мѣл есми змовѣ з господином и братом моим... Которыи дѣла естъ здавна межи нами самыми сѣженые и не сѣженые и межи вранников наших... и теж промежкѣ всакими посполитыми людми наших (Вильна, 1522 *АС* III, 231); **ремесные люди** — (особи, які займаються певним ремеслом) ремісники: Голо(в)щина ремесныхъ люде(и): Золотарѣ, ш(р)ганисте, пѣшкарѣ... тымъ всимъ голо(в)щины по три(д)цати ко(п) гроше(и) (1566 *ВЛС* 94 зв.); **служебныи люде** — слуги, прислуга: а коли наклѣли огнь по срѣ (!) двѣра и сѣли слѣжебныи люде. сѣль ты(ж) и пѣтръ межи // нѣми (к. XVI ст. *УС* № 77, 26–26 зв.); **люди торговые** — (особи, які займаються торгівлею) торгівці: дозволяем ему тым листом... торги тыдневные в пятницу держати и постановити и торговое, по обычаю иных мест, от людей торговых и всяких иных купецких выбирать вечными часы (Варшава, 1605 *ЧИОНЛ* XIV-3, 110);

(група, об'єднана спільністю становища, інтересів тощо; громада) люди: ели жъ пакъ тебѣ не послоухае [бра(т) твои]. то пойми з' собою единого ал'бо два. абы при оустѣ(х) дво(х) або тре(х) свѣ(д)ковъ стала в'сакаа рѣчь. а если жъ бы и оны(х) не послухаль. то шповѣжь его всѣмъ, // люде(м) (1556–1561 *ПЕ* 79–79 зв.); Служба божія... маеть ся... нероздѣлне отпраовати, абы и священникъ, который предстоить, и люде, которіе слушають, вси едностайне однимъ сердцемъ... Богу милую и вдячную офѣру... отдали (1603 *Пит.* 82); А кгда бы и того собѣ ле(г)це важилъ, теда на то(т) ча(с) сѣченикъ всю цркви то е(ст) в цаломъ зобраню люде(и), маеть го шповѣсти, абы съ таковымъ поки а(ж) са шбачить, жаде(н) нѣ вчомъ шбцовати (бл. 1623 *ПВКРДА* I-1, 41).

5. (представники певної народності) люди: въ томъ имени его, Острожцы, место поднести и посадити всякими людми: ляхы и Русью, Жиды и Орѣмяны (Вильна, 1528 *АрхЮЗР* 5/I, 36); Еднак же, абы не разумѣла потворная мысль, яко не разумѣли народу рускаго люди тайное пропасти в покрытой ямѣ, в которую ловцы звѣрей ловят (1608–1609 *Виш.Зач.* 213); **люди еврейские** — еврей: г(с)ь бѣ... полюби(л) члѣвка моисѣа... и да(л) емѣ законъ написанныи по чомѣ люде(м) еврейски(м) ходити. и бѣ слѣжити (1489 *Чет.* 18); **люди жидовские, жидовские люди** — те саме, що **люди еврейские**: Можеть са тежъ приповѣст' таа и ш люде(х) Жидовски(х) и ш нась розумѣти и тлѣковати (Київ, 1627 *Тр.* 29); та(к) бы(л) шбычай въ жидо(в)скихъ люде(х) ктѣ бы имѣ(л) оумерети... теда помѣзовали тѣло его для того и(ж) бѣ не гнило ани смер'дѣло (поч. XVII ст. *УС* № 236, 21 зв.); **турецкие люди** — турки: пришо(л)... ца(р) перекопски(и)... со вси(м) во(и)скомъ своимъ тата(р)скимъ и с почѣтомъ тѣре(ц)ки(х) люде(и) (1552 *ОБЗ* 142 зв.).

6. (мешканці якоїсь території або певного населеного пункту) жители: И здесе были в нас земане полонскийи и мѣщане и люди волосныйи и жаловали нам на тебѣ, штож дей ты им великийи кривды чиниш (Мельник, 1501 *АС* I, 146); яросла(в)ль гориль в' ярмарокъ, выгорило все мѣсто и ярмаро(к) с крамаами при шкѣдѣ великой люде встѣли (Острог, 1509–1633 *Остр.л.* 130 зв.); А кгда тежъ стары(и) замокъ... згорель пригодною самъ собою люди розышлися по за(м)комъ школичнымъ (1552 *ОЖЗ* 120); естли бы которые кнжата... ме(ли) име(н)а люде зе(м)-ли ловы и лесы шзера и бѣровые гоны ш(т)-

нимати хотели его с того имѣ(н)я выти(с)-нѣти. тогда маю(т)... по ш(с)мина(д)це(ти) светко(в)... поставити на кгрѣнте землено(м) (1566 *ВЛС* 78); тогда ко(ж)дому де(р)жачому... тую ча(с) половицѣ кунева ро(з)-ширити... лю(д)ми в сѣле куневе... на кгрунте куневскомѣ // шсажовати (Букойма, 1579 *ЛНБ* 5, II 4044, 51 зв.–52); Люди пре(д)-мѣстѣские иное вмѣсто ины(х) почали глѣти меж(д)о собою, едены (!) по невѣжеству, дрѣгие по шбычаю своему древнему лестному или завистно(мѣ) (Львѣв, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 1); по трѣкроть сто тѣсачѣй людѣй в' мѣстѣ пооумирѣло (Киѣв, 1625 *МИКСВ* 128); **люде тубылце** — (корѣнне населення) старожили: кгда ж права статута, конѣституцие и привилее такѣ на унией, яко инѣшие, выразне суть о томѣ, такѣ коронѣные, яко теж Волынские и великого князства Литовѣского, же маю(т) быти люде тубылце и оселые у владыцтвах и монастырахъ (Володимир, 1624 *АрхЮЗР* I/VI, 539); **люди украинныи, (украинные)** — жителѣ пограничныхъ территорѣй: мы бачечи на то, же они суть люди украинныи, а отѣ поганства татарѣ на именѣяхъ и на маестностяхъ своихъ скажены, и с тое работы мосту замкового также ихъ вызволяемъ (Вѣльна, 1546 *АрхЮЗР* 8/V, 41); мы теж маючы ласкавы(и) взгля(д) на нихъ яко люди ѣкрай(н)ые... Прыказѣемъ вамъ абы естѣ на тыхъ мещанехъ нашихъ... мыта... не брали (Варшава, 1606 *Гр.Сиг.К.* 1); **люди галилейскые** — жителѣ Галилеѣ: И пригодил'са де(н) потреб'ныи. коли иро(д) ро(ж)дествоу своему дѣлалъ вечероу. кнѣземъ своимъ и гет'манш(м). и передѣнейшимъ люде(м) галилейскы(м) (1556–1561 *ПЄ* 148 зв.); **люди израилевые, люди израильтескые** — жителѣ Израѣля: бѣло ты(ж) немѣло троѣдова-

ты(х) при елѣсеи пр(о)рци, межи лю(д)ми иѣлевыми. и ни единый з ни(х) не бы(л) оуз(д)оровле(н) (*XVI* ст. *УЄ Лимк.* 12); тогда пакѣ привели к нему члѣка нѣма, и бѣсноуема. и выгнали бѣса // іс. и промовиль нѣмыи. и дивовалиса народове рекоучи. николи са такѣ не явило в люде(х) иѣльтескы(х) (1556–1561 *ПЄ* 47 зв.–48); **люди местские** — городяни: постѣпил естѣ Єго Милость нам замок свой штчизный... на три годы... над рекою Бѣгом, Володавѣ з мѣстом Володавскимъ... з боары, з людами местскими и таглыми (Звиняче, 1553 *AS* VI, 9).

7. (*озброєні загони*) вѣйсько: А и державца теж Житомирѣский, князь Богѣш... также ш томѣ кѣ нам писал, иж люди великии ѣ панство наше воевати идѣт, чоуж им Боже не помози (Вѣльна, 1541 *AS* IV, 287); поганство Татарове, люди немалыи идѣт шлахом звинигородским, збѣжскимъ ѣ панство наше (Там же, 288); **военные люди** — вѣйсько: црѣ... посла(л) вое(н)ныи свои люде(и) абы погоубили шныи оубѣйцѣ, и мѣста и(х) абы попалили (к. *XVI* ст. *УЄ* № 31, 168 зв.); **люде збройные** — озброений загѣн: пото(м)... вра(д)ники слѣги боаре и помо(ч)ники... кнѣза а(н)дреа... яко люде збро(и)ные... почали з ру(ч)ницѣ и з лѣко(в) стрела(т) (Володимир, 1575 *ЖКК* I, 59); **люди арматные** — те саме, що **люде збройные**: сторона позваная..., зославѣшы умы(с)лне... люде(и) з мѣстѣ и мѣстечокъ... свои(х) до чотырохъ тысячѣ(и), яко до во(и)ны приготованы(х) зѣ стрѣ(л)бою ручѣницами, мушкетами, самопалами,... уперѣжаючи протѣстацию свою, не то(л)ко поводовое стороны протѣстацию, которую по уфунѣдованю юри(з)дикѣцие(и) мелы учинити ш таковое спроважене люде(и) а(р)матны(х) противко праву але тежѣ

и самую фундацію юри(з)дикѣцие(и), хотячи..., тую свою протестацію неслушную заносити (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 237); **люди конные, конные люди** — кіннота: дворе(ц)гѣничи пашѣна дво(р)наа а люде(и) в слѣжѣбе ко(н)ныхъ земѣла пѣсто(в)скаа именемъ за(и)ко(в)скаа с тоѣ платѣ тепе(р) жа(д)ного нетѣ (1552 *ООвр.3*. 111 зв.); Скѣтскій Хагѣнь... море в' правдѣ Окрѣтами напѣлниль... а зѣмлю напѣлнил' кѣнными людми и пѣшими (Київ, 1627 *Тр.* 659); **люди пеняжны (пенежны)** — (*платна озброєна охорона*) найманці: nižli skoro ludy peniažny otoidut, tohdy tatarowe prychoadiat y szkoduzyniat (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/1, 23); а hdy by ludy penežny zawždy obecne meszkały, tohdy jak zamok onyi Zwinohorodski mozet bezpieczone zabudowan byty (Там же); **люди пѣшие** — піхота: Скѣтскій Хагѣнь... море в' правдѣ Окрѣтами напѣлниль... а зѣмлю напѣлнил' кѣнными людми и пѣшими (Київ, 1627 *Тр.* 659); на збудованье замку... за поможеньемъ каждого человека новоприхожого, хованьемъ уставичнымъ людей... ѣздныхъ и пѣшихъ для поѣздовъ неприятельскихъ презъ часть не малый... великій кошть... стратити мусить (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 287); **люди рыцарские** — те саме, що **военные люди**: якъ конюшомѣ призвоито есть, каждого конѣ добротѣ оумѣти познавати... а гѣтманови те(ж) абыса знѣль на люде(х) рыцѣрскихъ, и якѣе цнѣты є(ст) ко(ж)дый (Острог, 1614 *Тест.* 155); **люди ѣздные** — те саме, що **люди конные**: на збудованье замку... за поможеньемъ каждого человека новоприхожого, хованьемъ уставичнымъ людей уставичныхъ служебныхъ, ѣздныхъ и пѣшихъ для поѣздовъ неприятельскихъ презъ

часть не малый... великій кошть... стратити мусить (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 287).

8. Вірні, віруючі: мы гре(ц)ко(г) набожѣнства люди в' набоже(н)стве нашімъ преслѣдовѣни бывѣемъ (Острог, 1598–1599 *Апокр.* 2 зв.); **западныє люди** — представники католицького віросповідування: невѣдомо... іакѣ снѣ мо(и) кнѣзь Алеѣandro восточникъ меж(д)ѣ зѣбами западны(х) люде(и) вѣры и наѣки и всего набоженства ѣсѣль сиречь собителе(м) (!) ярославски(м) се сталь (Дубно, 1592 *ЛСБ* 212); **люде хрестиянские** — хрестияни: Люде блѣгочестивыи хрестиянские з радостю и з веселие(м) чекаю(т) того хвалебного дне (Стрятин, 1588 *ЛСБ* 95); **люди духовные** — духовенство: дома ведлу(г) выше речено(г) слова люде(м) дѣховны(м), и слугамъ цѣрковны(м)... побѣдова(ти), дабы та(м) в то(м) монастырю... мешка(н)є мѣли (Львів, 1591 *ЛСБ* 154); чому бы и намъ... для сповѣди и для причастія завше своихъ поповъ людей духовныхъ и богобойныхъ у войску не мѣти, а зъ Богомъ... всякую речъ почынати (Київ, 1621 *АСД* I, 265); **мирские (мирьские, мирьстїе, мїрьские) люди** — миряни: Нехъ ми укажутъ, где попови шлюбъ описанъ у Требнику? Только мирскимъ людемъ! (Вільна, 1599 *Ант.* 741); испытѣвши свѣдоцѣтва по(д) не благословѣнемъ и кли(т)вою ш(т) всѣхъ града тогѣ свѣщѣниковъ и мирьскихъ людей (Львів, 1591 *ЛСБ* 155); Пѣтръ могіла митрополи(т) кїевскїи... кгда прїѣха(л) с пѣл'ски стрїтѣли его. ве(с) чїнь сѣщеническїи, і иноческїи. и мирьстїи люди много сѣло со пѣнїе(м) (Острог, 1509–1533 *Остр.л.* 131); Правиль Бж(с)твѣнныхъ Мїрьскимъ людемъ не подобѣеть ѣ себѣ держати (Львів, 1614 *Вил.соб.* 18); **свѣцкие люди**

— те саме, що **мирскіє люди**: ҃вє(с) порадо(к) цє(р)кѡвны(и) ш(т) дѡвє(н)ства ш(т) -навши, свѣцки(м) люде(м) в моць да(л) (1598 *Виш.Кн.* 278); шє҃жалє(м) братію... же єлє(и) на про(з)бѣ свѣцки(х) люди(и) сватіли (серед. XVII ст. *Кас.* 81); **христоименитыи люди** — християни: Кнїга зовомаа єв(г)ліє оучїтелное... на пооученїе хр(с)тоименїты(м) людемь ко исправленїю дшєвном҃ и телєсном҃ (Заблудів, 1568 *УЄ* № 552 тит. 4).

ЛЮДИЄ, ЛЮДИИ, ЛЮДИЄ, ЛЮДИЄ, ЛЮДІИ, ЛЮДЬИ *мн.* 1. Те саме, що **люди** в 1 знач.: Иже вперє(д) дѡы мрїа , не моглѧ са жа(д)наа женѧ знѧйти кѡторѧа бѣ хотѣла была мтрїю бжїєю быти : всѣ хотѣли быти ма(т)камі чл(с)кымі . з велїкою хтївостїю шжидѧли ш(т) людїи починѧти , и лю(д) люде(м) родїти (1645 *УЄ* № 32, 309 зв.);

людство , люд : но того дела зоветса стыи великѡднѣн чюде(с) дела великї(х) х(с)вы(х) . што жь са чюда великаѧ вчинїла . ннѣ бо англи со члѡвки (по(с)полно) вєселѧть(с) . и людїє бгмь освещѧють(с) . дхмь стыи примаючо (1489 *Чет.* 172 зв.).

2. Те саме, що **люди** в 2 знач.: И рекль и(м) їс , чого бойте(с) , // маловѣры . Тогда вставыши приказаль вѣтро(м) и мор҃ . И сталасѧ пакь тишина великаѧ . людїє пакь дивовалисѧ глшє . кто то є(ст) иже вѣтровє и морє слоухѧють єго (1556–1561 *ПЄ* 43 зв.–44); А в то(т) чась искали архїєрєє , и кнїжнїци вложитї на него роуки . абы єго поймали . алє са бояли людїи (Там же, 310);

(*особи, які мають справу з певним суб'єктом*) **люди**: тог(д)ы прїшли к немоу людїє . Котрїи прїнесли члѡка парализомь зараженого (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 21); тог(д)ы прїшли к не

моу людїє ... и тамь не могли са приблизити -са к немоу дла великого множєства лю(д)и(и) ш(т) крыли покрытие которое было на(д) избою . в котро(и) бы(л) їс (Там же).

3. (*особи, об'єднанї певними характерними або спільними ознаками*) **люди**: Єго же мнози людїє наслѣдують , которыи вѣрѣно Христу не прїѧють . Называетсѧ имѧ хрєстїѧны , дѣла же их творять яко же поганы (к. XVI ст. *Укр.п.* 84); шба(ч) можь то всѣ хр(с)тїѧне мїлыи и карѧймо(ж)са и тиши(м) са ты(м) сты(м) Ѳомою ... а прє(д)ца было та(к) затврьдѣло єр(д)цє єго ... а шо па(к) бѣднѣи и непотребнїи людїє недовѣрковє ш пан҃ своємь которїи єсмѡ вєльми далєко ... а(ж) вѣри(м) и(ж) та(к) са стѧло и всє са напо(л)нило на(д) хмь (поч. XVII ст. *УЄ* № 236, 18 зв.); **людїє хрїстьяньскїє** — християни: вначалє бѣ слово . про то(ж) слышите по свѣтоу вси людїє хр(с)тыѧньскїє . а не блѧзнитєса мыслью вашєю (1489 *Чет.* 43 зв.); **людїє военныи** — військо : Нехаи са оучѧть ш(т) Хр(с)та Рицѣрє , Гєтманє , По(л)ковнїци и всї людїє военныи (поч. XVII ст. *Пчєла* 31 зв.); **мїрськїи людїє** — миряни : нѣ которыи непослушнїци оустѧвы закѡна сващє(н)нїци // и мїрськїи людїє , впѧдши въ нѣ которыи дхѡвныи вєщи . ш(т) своєго архїєп(с)кпа ... ш(т) хѡдѧть въ їныи єп(с)кпїи и тѧмо сщєнъствоужьт (Львїв, 1614 *Вил. соб.* 9–10); **христоименитїи людїє** — християни: Иже вездѣ собрѣтаємїи хр(с)тїѧни , Бглюбєзнѣйшїє єп(с)кпїи , прєславнїи и наєснѣйшїи кнѧзи ... Бгомь почтєныи прѡтопопы . И славєтныє мєщѧне , блгѡговѣннїи сщєнїци , и вси иже гѧ христоименитїи людїє . єновє по дхх҃ возлюбленїи нашего смирєнїѧ . Блг(д)ть бѣди ва(м) и мирь и мл(с)ть ш(т) бѧ (Львїв, 1589 *ЛСБ* 120).

4. (певна кількість осіб) люди: ц̄рица же елена. наше(д)ши. повелѣла оузнати. кр(с)тъ г(с)нь изъ земли, вси же людие оувидѣвше явлѣние ч(с)тного кр(с)та. възрадовалиса. (1489 *Чет.* 20 зв.); идущу же мученику гергею. на мѣсто всекате(л)ное. поча(л) оупрошати держащихъ его. братья пождѣти ми мало. да сотворю млт(в)у к г(с)оу. за б(д)оушаа люди. вижю бо множе(с)тво людѣи пре(д)стоиать (Там же, 187 зв.); тог(д)ы прѣшли к нему людѣе... и тамъ не могли са приближитиса к нему для великого множества лю(д)и(и) ш(т)крыли покрытие которе было на(д) избою. в котро(и) бы(л) іс̄ (к. XVI ст. *УС* № 31, 21).

5. Народ, плем'я: фарао(н) ѡный цр̄ь вкрѣтный за нѣми гони(л) и та(м) потону(л) съ всѣ(м) воиско(м) свои(м) и людѣе тѣи... прѣшли въ пѣстыню... шпочивати и та(м) розбили свои шатры (поч. XVII ст. *УС* № 236, 40 зв.); **жидовѣстни людии** — евреї: жидовѣстни людии. х(с)а тѣломъ оубили (1489 *Чет.* 171 зв.); **израильѣстни людие** — еврейський народ: ко(л)ко мили были боу. изр̄льѣстни людие. их же по соуху сквозѣ море провель (1489 *Чет.* 303).

6. Те саме, що люди в 6 знач.: и какъ то въвидели людѣе города того. и ре(к)ли. вѣроуе(м) и мы въ бѣ твои. никито мѣчнче х(с)въ. (1489 *Чет.* 35 зв.); в ты(х) землѣхъ, которїи сѣтъ неподалѣкѣ раа людѣе таковыхъ пѣаховъ видають которїи ш(т) пѣаса дѣ верхѣ ш собѣ стрѣсюю мають. А з половицы надолъ невѣсты станъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 5); **людие гречестни** — жителї Греції: и вси людие гречестни. из радостию приаша шбразъ сп(с)въ. и с нимъ идоша ко цр̄югра(д)у (1489 *Чет.* 269 зв.).

7. (чоловіки у протиставленні жінкам і дітям) люди: И если не было Тѣло, хлѣбы вѣ чи(х) рѣкахъ лежалы; и если не былъ Бѣ, пѣтъ тѣсачїй людїй, крѣмъ жшнь и дѣтѣй, кто накормиль ш(т) пѣти хлѣбш(в) и двойгѣ рыбш (Київ, 1625 *Сур.сл.* 125 зв.).

8. Жертводавці, добротинці: шбидимы(м) заступление, въ напѣте(х) поможение... во глѣдѣ преко(р)мление, ѣ хѣдобѣ ѣмирающи(х) покро(в) на гробы и погрѣбаниа а цр̄кви по(д)атиє, живы(м) прибѣжище и ѣтвѣ(р)жение и ѣтѣшение, а мѣ(р)твы(м) памѣ(т), того ра(ди) на потребѣ це(р)ковную людие имѣние свое давали (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399).

*Див. ще ЛЮДЬ*¹.

ЛЮДИИ *див.* ЛЮДИЕ.

ЛЮДИНЬ *ч.* (той, хто не належить до духовного стану) мирянин: на то(т) ча(с) ты(є) два люде запа(л)чивые ѣве(с) свѣтъ правѣ радили, для чо(г) и(м) королеве всѣ и княжата ... помагали, и ве(с) сона(т) ры(м)ски(и) (1582 *Кр.Стр.* 78 зв.); нѣ(ст) дѣховны(и) ни люди(н) нѣ(ст) Бл̄городе(н) ни простецъ, нѣ(ст) любо-мѣдръ, ни невѣжа, но всї єсмы едино (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 58).

ЛЮДИ *див.* ЛЮДИ.

ЛЮДИЕ *див.* ЛЮДИЕ.

ЛЮДИ *див.* ЛЮДИ.

ЛЮДИЕ *див.* ЛЮДИЕ.

ЛЮДИИ *див.* ЛЮДИЕ.

ЛЮДКОСТЬ *див.* ЛЮДСКОСТЬ.

ЛЮДНЫЙ *прикм.* (такий, в якому живе багато людей) людний: литва... на(з)вана зє(м)лица, велика и та(к) люднаа была, и(ж)

вбыватели поганы ро(з)множены в не(и) зме(с)титиса не могли (1582 *Кр.Стр.* 55 зв.).

ЛЮДСКИЙ, ЛЮДСКИЙ, ЛЮДСКИЙ, ЛЮДСКИЙ, ЛЮДСКИЙ, ЛЮДСКИЙ, ЛЮДСКИЙ, ЛЮДСКИЙ, ЛЮДСКИЙ, ЛЮДСКИЙ *прикм.* 1. (*який стосується людей*) людський: Самомъ бгъ ...жадай быти товаришо(м). а лю(д)ской са знаѣмости выстерѣгай (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 16 зв.); **людский народъ, народъ людский** (людскій, людскій, людский) *див.* **НАРОДЪ**; **людский родъ** *див.* **РОДЪ**; **особа людская, люцкая особа** *див.* **ОСОБА**; **рожай людский** (людскій) *див.* **РОЖАЙ**; **старци людскни** *див.* **СТАРЕЦЪ**; **старшіи людскіи** *див.* **СТАРШИЙ**; **сынъ людский** (людскій, людскій, людский) *див.* **СЫНЪ**;

(*властивий, притаманний людям*) людський: [wць]... Да(л) на(м) разоу(м)... чого и оумъ члч(с)кїи не може(т) шгорнѣ(ти) и ызы(к) лю(д)скїи изрещи та(к) великаго добродѣства бжїа ктѣры(м) на(с) его (м)л вбдароваль (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 12 зв., на полях); Манастырь... спочатку ш(т) прарвдїтелеи рѣс-кы(х) Львовскыхъ заложѣны(и)... и мѣромъ вывышѣны(и), и кгрѣнты и(х) надаными ро(з)-ширѣныи іако привилїиа и паметъ лю(д)скаа свѣтъчить (Берестя, 1590 *ЛСБ* 143); прошу не суди, ажъ первѣй обачышь и досвѣтчишь, бо если вамъ идетъ о спасенїе, которые толко сами себе пасете, а душъ людѣцскихъ въ порученю своимъ не маєте, а штожь тымъ, которые и за себе и за // васъ на страшномъ судѣ... личбу дати мусеть (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 144–145); Шбачивши тоє гѣ и(ж) томъ розл(м) лю(д)скы(и) вѣрозоумѣти не могль. осмотриль тоє писмомъ стымъ чере(з) дѣа стго справленнымъ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 91); И

вса Црковъ... нїмъ намакаеть... // вѣлкгѣт-ность... з' наоук' оного берѣчи: И до змак-чѣна Ср(д)ца лю(д)скїе ведѣчи (Львів, 1609 *На злат.* 2–2 зв.); Бачъ зацный мѣжъ, іако с Павель лю(д)ской мѣдрости повѣгъ шшкѣ-нїе(м) назывѣеть мѣрны(м) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 201); Поводовая за(с) сторона, поведила, же то не є(ст) копецъ, але могила по(д)дано(г)[о] лещиньско(г)[о],... которо(г)[о] татарове... забили,... чо(г)[о] не потреба иначе(и) про-бова(т), ты(л)ко паме(т)ю лю(д)скою (Жито-мирщина, 1639 *ККПС* 211);

(*належний людям*) людський: рѣчи бж(с)-кїе и лю(д)скїе тѣрци покгва(л)тили, цркви полѣпили, стѣстїи не оучїили, рѣчи про-тивъ бгъ бры(д)скїе чинїли, в' крѣви хр(с)тї-анской бродїли (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 52 зв.); потымъ нѣмци монасты(р)... напа-вши сплю(н)дрѣвали и вши(ст)ко заграби-ли що было в полатѣ лю(д)ского хова(н)а и монасти(р)ского (серед. XVII ст. *ЛЛ* 170);

(*який є складовою частиною організму людини*) людський: шблуд(н)ы(м) дана є(ст) мы(с)ль переворо(т)наа поганьскаа кото-раа походи(т) з мо(з)ку лю(д)ского (II пол. XVI ст. *КАЗ* 624, на полях); На Украинѣ рѣки зафарбовалися отъ кривѣ лю(д)ской (1636–1650 *ХЛ* 78); И теперъ еще оустави(ч)-не грѣшимъ;... напасти ближнимъ своѣмъ и сѣсѣдомъ навѣдачи; всѣхъ звѣрвѣ, птаквѣ, и бестїи; вѣлковъ, гѣдвѣ и вѣроновъ, дра-пѣжнѣйшими бѣдѣчи, и нѣколи ма(с) лю(д)-скихъ сѣрѣве ѣсти не переставѣючи;... до оубогихъ... милости не показѣючи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 469); Срогий Марс з Фурѣю с по-ля нам не сходит, Котрий вшельким станом без милости шкодит. В чирвоном пурѣпуру крве людскои прибораний Трупом христиан оуж назбит єст втучоний (1648 *Елег.* 152);

(який складається з людей) людський: Авраа(м) бл(с)ве(н)ны(и) по(д) дѣбо(м) жи(л); а цр(с)тва ща(ст)а ми(р)ского школи(ч)ныє, богатыє въ ска(р)бы, в' во(и)ска, и в тоумѣ(лт) людскій, в за(м)ка(х), в палаца(х) злото(м) оугафтованы(х) бы(л)и. але Авраа(м)..., на(д) црѣски(ми) незличоными скарѣбы бога(т)ши(м) бы(л) (п. 1596 *Виш.Кн.* 244–244 зв.); мови(т) та(к) Захаріа прр(о)къ къ вѣсѣмоу събраніѣ лю(д)скомѣ потѣшажчи и(х) ш(т) бѣ и(ж) и(х) не мѣ(л) та(к) оставити в' то(м) вѣчно(м) оупа(д)кѣ (к. XVI ст. *УС № 77, 20*);

(якого зазнають люди) людський: А за(ж) то не власнаа призвойто(ст) люде(и) преврѣтныхъ, клеветнико(в) роздѣрничко(в), шепѣтничко(в), которіе не та(к) тѣша(т)са з' своѣго ща(ст)а, іакъ з лю(д)ского неща(ст)а и пригоды (*Острог, 1599 Кл.Остр.* 222); Потымъ, живучи на земли со человѣки, уздорвляючи вшелякую немощъ и недостатокъ людскій, утерпѣлъ для насъ крестъ и смерть и погребеніе (1603 *Пит.* 92); Зпрацовалса... авгоустинъ стый бы(л), абы себе быти правди богочлѣка и лю(д)ски(м) по(д)леглого бѣда(м) показа(л), але оупрацованый бы(л) ш(т) поути: оутрѣдилса з далѣкой и тажкой дорѣгы, которѣю прина(л) жебы насъ... з' собою в' нѣо запровадилъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 181 зв.); А прѣто(ж) оупередѣмъ Братіе, лице Свѣдѣи... кормѣмъ лѣкнѣчи(х)... //... хорыхъ навѣжаймъ, абы той, которій нѣси(т) хорѣбы лю(д)скіѣ навѣди(л) и оуздорѣви(л) дѣшѣ нашіѣ (Київ, 1637 *УС Кал.* 53–54);

(який виконують люди) людський: тоє имѣне Єгѣ Милость мнѣ постѣпил... с полшзером... и зъ бортными деревы и данью медовою и з роботами людскими (Камінь, 1523 *АС III*, 256); Бѣгъ // дѣкѣймъ за ты(х),

которыѣ са наvertsаю(т) до нѣго... покѣалъ са: и для того лѣгоднѣ и лѣскаве, на нѣго Бѣгъ призираетъ... надѣѣ доброѣ... нѣкѣли не тра(т)мо... понева(ж) земля працею лю(д)скою в' сы(т) напра(в)ленаа пожи(т)кѣ(в) и садѣ(в) причинае(т) (Київ, 1637 *УС Кал.* 37–38);

(який чинять, творять люди) людський: Иншыє папезскими книгами брыдятся, же ихъ и читати не хотятъ, а другіе, яко простакове, толко на повѣсть людскую, не вѣдаючи писма, упорнымъ помагають (Вільна, 1591 *Ун.гр.* 143); С тоє причіны згоды є(ст) потреба в которо(и) // в м(ст) кохати(с) зачни. а да(н) навѣкни дава(ти) не шпинаючиса и бѣснѣ(и) лю(д)ски(х) не слушаю(чи) єму(ж) чѣ(ст) чѣ(ст), єму(ж) данъ да(н) што є(ст) потрібна (Кореличі, 1593 *ЛСБ* 246, 1–1 зв.); зять мой панъ Иванъ... и дочка моя пани Анна..., ани ихъ дѣти жадныхъ маестностей... обычаемъ спадку... ниякимъ способомъ правнымъ и ни жадными вымысли людскими поискивати; также не мають и не будуть мочи на братѣ моимъ пану Ярошу Терлецкимъ (Краків, 1595 *АСД I*, 198).

2. (який належить стороннім) чужий: То є(ст)... штука полотна голе(н)да(р)ского за се(м) золотыхъ ве кгда(н)ску купленаа кошу(л) голе(н)да(р)ского и коленского полотна шдина(д)ца(т) хѣстокъ пѣ(т)надца(т) к тому многіе листы записы и церокграфы и рѣ(є)стри такъ справы людскіе до ка(н)цлерѣи належаныє іако и мои властныє побралъ (Луцьк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 5); Ма(м)раны лю(д)скіе вси... и иные є(ст)ли бы которыє бы(ли), тыє маю(т) быти пов(т)даваны ты(м) чіе су(т) (Пашева, 1592 *ЛНБ* 5, II 4047, 87); не зави(д)мо(ж) ты(м) пѣано(м), которыи не-

пристойне берѸ(т) має(т)ности люд'скіи, и ты(ж) плачь сиротинній на себе и коупоу(т) села за то, и сребро(м) окоупѸ(т)са теды ты(ж) мнѡго плачѸ и крове проливаю(т)са сиротиннии (1645 УС № 32, 135);

(який походить від сторонніх, який чинять сторонні) чужий: тоє новорож(д)енное ш(т)рѡча... имасть... мѣти боурбоу або валку с тыми невидимы«ми» враги нашими, не бѣде(т) потребова(ти) жа(д)нои помочи лю(д)скои. іако требуютъ иншіи моцарѣ и црѣве зе(м)стїи(є) (!) (XVI ст. УИ 1911/2, 76); каждомѸ латвѣй в' людскомѸ шцѣ трѣскѸ и збло шбачити, нѣжъ в' свѡемѸ трамѸ и колѡдѸ шмацати (Львѣв, 1639 Ап. 12 зв. нenum.).

3. Відповідний, пристойний: Лѣпый: Пакны(и), людзкіи, обычайны(и), шхендѡжны(и), шздѡбны(и) (1627 ЛБ 60).

ЛЮДСКІЙ див. ЛЮДСКИЙ.

ЛЮДСКІЙ див. ЛЮДСКИЙ.

ЛЮДСКОСТЬ, ЛЮДСКОСТЬ, ЛЮДСКОСТЬ, ЛЮДСКОСТЬ ж. 1. (людське суспільство) людскість, люди: Есть то злосливыймъ людемѸ присвоито на жадную ся речъ не оглядати, нѣ на повинность людзкости, нѣ на страхъ Божїи, тогда, гды въ злости вступаючи, // злостью злостьъ вперети усилиють, же гды речъ и накламлившую передъ себе въ оборону возмутъ (Київ, 1621 Кон. Пал. 757–758);

(населення певної країни) люд: А поневажъ станѸла оной пере(д) ѡчи слава прѣзачной фамиліи Йсневелмож: Могилшвъ, котѡраа з' дѣдичныхъ двѡхъ СтолицѸ Молдавской и Волоской линѣю своѡ ведѣтъ... а при той зась славѸ шбокѸ станѸль ГѸфець

оушикованыи, онаа Людкость (Київ, 1632 Свх. 292).

2. Людянїсть, гуманїсть: Але а люд'скости твоеѣ прошоу... Кгды(ж) розѸмѣю же не потреба жада(т)и перебачѣнья в рѣчахъ великихъ и поважнѣхъ (Дермань, 1605 Мел.Л. 17 зв.); Лѣчь до особы В(ш): М(л): скланяючиса, людзкостью и цнѡтами в(ш) м(л) велице здѡбачаа Вѣра Блг(с)чтїваа (Київ, 1623 МКСВ 84);

милосердя, ласка: Хтѡ зрозѸмѣ(л) рѡзѸ(м) Па(н)скїи; албо хтѡ пора(д)цею емѸ бѣль; Если(ж) теды справлєныхъ ш(т) нѣго з' милости и з' людкости егѡ противъ насъ и для насъ рѣчей, розезнѣніє кѸ выбаданю и кѸ выслѣжѣнью трѸдное Пѣвель Сѣтый показаль (Київ, 1619 Гр.Сл. 212);

добрѡта, прихильність: Людзкости вашей чинимо подякованье: За такъ миле охотное, насъ выслуханье (Львѣв, 1630 Траг.п. 178); Дознѣвши тѣж' непоєднокрот' кѸ собѣ такоиж' люд'скости, и нѣ хотачї ѡнои бѣт' невдачным', тыи Сѣтии Млтвы Акаѣистами з' Грѣцкогѡ изыка названыи, же Несѣдаючи читатїса маю(т) (Київ, 1625 Кіз. Ходж. 5 нenum.); ДрѸголюбїє: Людзкост', добротливость, прїазнь (1627 ЛБ 33); А любо(в) показовати заповѣдъ насъ примѸшає(т)... тою лю(д)костью, котѡрѸюсмо ва(м)... ш(т)-дали (серед. XVII ст. Кас. 79 зв.).

3. Вихованїсть, гречність: ш(т)цеве ш дѣте(х) и(х), или го(с)подареве ш порѸче(н)-ны(х) и(м) и дѣте(х) сторо(н)ни(х), маю(т) мѣти шпомини(н)іа ш(т) даскала... абы дѣти в домѣхъ ведле поря(д)кѸ наѸки шкѡлноє справовалиса. цвиче(н)є и лю(д)скос(т) пови(н)нѸю часовъ свои(х) показѸючи всакому станѸ (Львѣв, 1587 ЛСВ 87).

ЛЮДСКИЙ *див. ЛЮДСКИЙ.*

ЛЮДЦЫ, ЛЮДЬЦЫ *мн. (залежні або звільнені від повинностей особи)* людці: жаловали намъ, што жъ дей тамъ которые з нихъ людцы за собою мають для помочы своее на той жо земли, с которое сами службу служатъ и дякла дають, и ты дей тыхъ огородниковъ ихъ кажешъ къ собе на роботу гнати (Краків, 1524 *АЛРГ* 198); а вже уть споведи и иншихъ речей ничого попъ платити, а вбогие людцы, што хто съ пашни своее по силе можетъ, то нехай дають (1577 *AS VI*, 79); Такъже и людьцы, которые при шной церкви седать, къ той же церкви, черезъ священника тамошнего, держаны быти мають (Там же, 82).

Див. ще ЛЮДИ.

ЛЮДЬ¹, ЛЮД, ЛЮДЬ *ч. зб. 1. (форма національної та етнічної єдності)* народ: такы(х) шбица(л) поустити на оупадо(к) и(х) и на помстоу лютоую людоу своему а на потомъ дома и(х) и потомство и(х) шбицаль выкореніти из кроу(н)тоу и(х) и в нѣшо шбе(р)-нѣти вши(с)ко мешкана и(х) та(к) и(ж) знакъ и(х) мѣсца нѣк(д)ы зостати не може(т) (к. XVI ст. *УС* № 31, 192); допѣстѣте ми абымъ горко плакаль, и занехайте ма тѣшити. ш спѣтошенью цѣрки людѣ моѣго, абовѣмъ дѣнь есть трѣвоги изгѣбели (Острог, 1607 *Лѣк.* 3); Найвышій капланъ шзѣа и старшій людѣ ре(ч) добре оуваживши (такъ са имъ зда(л)о) порадѣ такоую оучиниль жебы по(д)далиса в рѣкы асирійчико(м) если бы днѣй за пать бѣ ратѣ(н)кѣ // не да(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 158–158 зв.); Народъ, ѣзыкъ: Людѣ (1627 *ЛБ* 70); И рекль Мшвсе(и) до людѣ: Не бойтеса бо абы вась досвѣдчилъ пришо(л) бѣгъ: и абы страхъ егѣ былъ на вась иже бытсе не грѣшили (серед. XVII ст. *Хрон.* 97); **выбранный**

людѣ — избраний народ: ннѣ невымов'ноюу болестъ трѣплю, и ср(д)це мое... боли(т), видачи моукоу твою невин'ноюу, а ш(т) твоего же избран'ного людѣ, а то тебе ш(т)даю(т) Жидове за твою к' ни(м) мл(с)ть (XVI ст. *УС Трост.* 71); **людѣ жидовський (жидовский)** — еврейський народ: но знаменьа чиначи. іс(с)ъ неч(с)того ра(ди) люда жидовско(г)... на... шслѣ седи(т) (1489 *Чет.* 166 зв.); Тогды и то певная, же се антихристь народити маеть зъ народу и люду жидовского, яко о томъ явне Еронимъ светый пишеть (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 159); **людѣ израильський (израильтеский)** — те саме, що **людѣ жидовський**: Ааршнѣ бовѣмъ скорѣ шбарзѣ по выпроваженю людѣ Израил'скогѣ и з' Егѣпта роптаніемъ при водѣ похлѣненіа шбрази(л) Га Бга (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 6 зв.); а члѣкъ тотъ то былъ справед'ливый. и бѣобояз'ливый. и ж'далъ потѣхы людоу ійльтеского (1556–1561 *ПЄ* 214 зв.); **людѣ обновленіа** — те саме, що **выбранный людѣ**: Гдыжъ до тыхъ ап(с)лъ Пѣтрѣ мѣвитъ: вы есте рѣжай избраный, цр(с)кое сѣщеніе, Нарѣ(д) стый, людѣ шбновленіа (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 3);

(*жители країни*) народ: И то еще знаменитый знакъ зацности и знаменитости Андреевы, ижъ, по ономъ высланю на весь свѣтъ апостоловъ, лосомъ або роздѣломъ досталися Андрееви части свѣта по Іерусалимѣ переднѣйшии, то есть Греція и иныи тои прилеглыи, гдѣ наймудрѣйшій людѣ находился (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 968); **людѣ посполитый, посполитый людѣ** — поспільство, народ: людѣ посполитый, духовный и свѣцкій, который о той на немъ палой екскоммуникаціи албо отлученю отъ церкви вѣдали, зъ политованьемъ велцесь тому дивовали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 470); **Посполитый людѣ**, по-

слушный будучи розказанямъ Господнимъ и Бога ся боячій, отъ злого преложеного отлучатися повинень (1603 *Пит.* 37); **людь простый, простый людь** — простолюдини: Коли се Грекове зъ Собору Флоренте[й]ского до дому вернули, Марекъ // Ефеский — людь простый, и чернь, и попы... и глупыи простаки побурившы... а великую перешкоду до выконанья оное светое едности учиниль (Вильна, 1597 *РИБ* XIX, 292–294); але хр(с)тіане ба(р)зо мало и(х) е(ст) проме(ж)ко нами такы(х) пастыро(в), іако свѣцко(г)о оурядоу та(к) ты(ж) и дѣховного. межи тыми набо(л)шаа (!) пыха и зазро(ст) и ненави(ст)... нѣ(ж)ли межи просты(м) а оубогы(м) людо(м) (к. XVI ст. *УС* № 31, 112 зв.);

народ; піддані: Такóвыи крѣлѣве и кнѣсѣ, станѹтъ з немалымъ почтомъ людѣ своего, предъ маістѣто(м) бжѣимъ: и то боудеть імъ за слѣвѣ и похвалѣ ш(т) бѣа (Почаїв, 1618 *Зерц.* 71);

(*мишканці якоїсь території або певного населеного пункту*) жителі: Его мл(с)ть пнѣ гетма(н) выѣха(л) в недѣлю з мѣста для пописыва(н)іа людѣ. и за(с) за ты(ж)днѣ до Льова буде(т) (Львів, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 2 зв.); Было великоє оудрѣченіе в рымѣ, та(к) и(ж) мно́го людѣй поздыхало, моро(м) смородливи(м) кг(д)ы са вчиніла сре(д) рынкоу іама. с котóрой дымъ смородливы(и) выхóди(л), а лю(д) заража(л) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 64 зв.); **людь мѣсцкѣй** — городяни: Несѣдѣлнымъ засѣ назвѣли [Прѣз(д)никъ] ижъ тыи Пѣсни подакова(н)а полныи Пр(с)тóй Бѣы не сѣдачѣ але стóачи Кліросѣ Црковный и людь весь мѣсцкѣй ш(т)правовѣли (Київ, 1627 *Тр.* 682).

2. (*рід людський*) люд: найдете младеньца повитого. а положеного въ яслехъ. а в' тотъ

часъ изъ аггломъ бор'зо стало м'ножество вѣињства нб(с)наго хвалачихъ бѣа. и мовили боуди хвала бѣоу. на высокостахъ. а на зем'ли миръ и межи людо(м) добраа вола (1556–1561 *ПС* 213); призове(т) нѣо з высóкости, и зѣмлю, абѣ розсѣди(л) людь свóй (Острог, 1607 *Лѣк.* 50); И óвше(м) на(д) ни(х) всѣхъ найдоуе(ш)са зацнѣйшій: Абовѣмъ Вóжа лóдшви с тебе са дѣло, И такъ дóброго са Пѣстыра оуказало (Львів, 1616 *Бер.В.* 76); Шнѣ к' на(м) з' Нѣа на землю позволи зстѣпѣти: Бы ш(т) влѣдзы шатана мóглъ шсвободѣти Людѣ: творе(н) е рѣкѣ свои(х), и такъ са понѣжи(л), же са дó на(с) не(н)дзникш(в) вѣдлѣ(г) тѣла зближи(л) (Київ, 1618 *Вѣзер.* 16); Чомѣсь ш(т)наль... такихъ... Котóрий бѣ такъ чѣстно, такъ побóжне стѣле. Жили людѣ твои оучили. Ш всесилны(и) Бжѣ. Сѣдбѣ твоихъ таемницъ хто понѣти мóже (Вильна, 1620 *Лям.К.* 7); Г(с)дѣ крѣпокъ и силень въ брѣни, Котóрий носить Кривѣвыи Рѣны, за лю(д) свóй по(д)ѣль тыи Рѣны (Чернігів, 1646 *Перло* 44).

3. (*окремі особи*) люди: и пошоль шпатъ за ивр'дань. на шное мѣсце, где то пере(д) тымъ іван'нь людь кр(с)тиль (1556–1561 *ПС* 393); хѣ... прѣзва(л) и(х) мовачи... идѣте за мною абовѣмъ оучиню ва(с) риби(т)вами такы(ми) и(ж) боудете ловити лю(д) бжѣй (к. XVI ст. *УС* № 31, 103 зв.).

4. (*особи, об'єднані певними характерними або спільними ознаками*) люди: Іѣсифъ зоставши в' Єгѣптѣ Пѣано(м), штвирѣетъ наполненые Житници, абѣ кормиль Хлѣбо(м) телесны(м) Людѣ лѣкнѣчый, іакъ читаемш в' Книга(х) Бытѣйски(х) (Київ, 1648 *МКСВ* 347).

5. (*група людей, об'єднана спільністю становища, інтересів тощо*) люд: а слѣга пнѣ Ка(р)пи(н)ско(г) неведомо(ст) за причинѣ ш(з)на(и)ми(в)ши чере(з) чие бы рѣки и

ω(т) кого бы(л) забиты(и) понева(ж) тоє за-бо(и)ство и мо(р)де(р)ство вночи кгда ъже люди спали к томѹ на а(р)ма(р)кѹ где ро(з)-маитого людѹ велики(и) збо(р) бы(л) стало-ся (Житомир, 1605 *ЦДИАК* 11, 1, 4, 39–39 зв.); Людѹ... мовиль: хто(ж) на(м) дасть мѣса до адѣнья: вспоминаемо на рѣбы которыхъ есмѡ едали во Єгѹптѣ дармо. Приходатъ на памать огорки, и дыни, и лѹчки, и цыбѣли, и чѡсики (серед. XVII ст. *Хрон.* 133).

6. (люди у великій кількості; народ) люд: Єсли бых'мо шли и накопили страв'ныхъ речїи на то(т) то ве(с) людѹ. а было моужей яко па(т) тисачїи (1556–1561 *ПС* 254 зв.); єсть тоу(т) ω(т)динь (!) младенець. которий то ма-єть пать хлѣбовъ яч'мѣн'ныхъ. и д'вѣ // рыбѣ. але ш'то то єсть на такъ великий людѹ (Там же, 364 зв.–365); Послали, мовить, єдногѡ часѹ старцы Нїтрїйскїа горы, къ великомѹ Макарію в' Скїть, прѡсачи и мѡвачи, жебыса не взрѹшаль вѣсь людѹ до тѣбе, прѡсимъ та прїйдї жебысмо та видѣли, нїмъ ω(т)йдешъ до Ба (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 21);

(зібрання, скупчення людей) юрба: тогды лю(д) которы(и) стоа(л) верещаль голо(с) се божи(и) а не чєловѣчи(и). а тогды(ж) єго ѹдари(л) аггль па(н)ски(и) дла того и(ж) не да(л) хвалы богу и будучи сточоны(и) ω(т) чє(р)ве(и) здо(х) (II пол. XVI ст. *КА* 66); а въ другую субботу мало не все мѣсто зобра-лосє слухати слова божего а жидове ѹзрѣвши велики(и) лю(д) // напо(л)нилиса зазро(с)ти (Там же, 72–73);

(ті, хто перебуває в якому-небудь місці в певний час) присутні: и людѹ, который тамъ на тотъ часъ былъ изъ церкви шаблями выби-ли, потомъ церковь оную печатью... запечато-вавши прочь отошли (Галич, 1584 *MCSL* I-1,

99); Тая, гды беременноюсь стала и на свято нѣкоторое до костела... шла, породила дитя, подѹ часъ стоя своего, при обличности всего люду (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 937); завше сторо-на правая въ церкви была и єсть учтившая и поважнѣйшая такъ входячимъ до церкви, яко и у олтара стоячєму, и обертаючємуся еписко-пови на церковь до люду (Там же, 1173).

7. (озброєні загони) військо: Ажъ и сѧ(м) Цѣсарь Тѹрскїй былъ в' великомѹ страхѹ: Бѡ мѹ чотирнадцять тисачъ тамъ людѹ збїль, Катаргї єдинѹ палиль, дрѹгїѣ потопиль (Київ, 1622 *Сак.В.* 45); коро(л)... роска-заль... вши(ст)ки(м) пана(м), абы ка(ж)ды(и) ставилсѧ якъ з набо(л)шимъ людомъ... и вши(ст)ки ставилсѧ с потугою великою, и зихавшисѧ //... положилисѧ с та(м)той сто-роны... ωбозо(м) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 171–172); людѹ **воєнный** — військо: рѡта, лю(д) велики(и) воє(н)ны(и) (1596 *ЛЗ* 74); То(т) же вѣ(к) сво(и) молоды(и) присто(и)не про-вадил: на ѹслѹзѣ воє(н)но(и) Нааснѣшого Корола По(л)ского Жигимо(н)та Трєтего и всеи рєчи Посполитой ставаючи ω(д)ва(ж)-не з свои(м) вла(с)ни(м) людо(м) воє(н)-ны(м) По(д) хотѣне(м) проти(в) турчина (Ки-їв, 1647 *Еп.Мог.* 154); людѹ **єзный** — кїн-нота: Єго Кролевскаѧ Милост не бачи леп-шого послїкѹ, ωдно кгдабы Ваша Милост поблизѹ єй быти рачил з людомъ єзнымъ (Вар-шава, 1568 *AS* VII, 307); людѹ **конный** — те саме, що людѹ **єзный**: Хаганъ взѧвши їле мѣль кѡнногѡ людѹ навѣборнѣйшого, до частїй ѹстьѧ великагѡ мѡра пришѡль жолнѣрѡмъ Пѣрскимъ ωказѹючисѧ (Київ, 1627 *Тр.* 661); людѹ **неприятелский** — (*во-роже військо*) неприятель: тогды хотабы тотъ людѹ неприятелский з поля ωбернѹль сѧ до

Оугор черезъ землю Валаскѹю (Люблін, 1566 *AS VII*, 93); **людь пеший** — піхота: отецъ Феодосий... зъ людомъ збройнымъ, коннымъ и пешимъ, зъ дѣлы, зъ гаковницами, ручницами... //... хочеть дѣй у столицу епископи Володимирское, ... уехати и еѣ осести (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР I/L*, 7–8);

(*озбросна група*) загін: и забравши де(и) ваша мл(с)ть маетно(ст) села выше(и) поме-неного на возы и погнавши быдло кони... заразо(м) с тою всею маетно(ст)ю и с ты(м) всимъ людо(м) своимъ наехавши... на другое име(н)є... маетно(ст)... побра(л) (Київ, 1591 *ЦДДА Лен.* 823, 1, 133, 80); То пакъ Ива(н) во(з)ны(и)... маючи себе на помо(ч) слѹ(г)... ш ко(л)кодеса(т) чл(в)ка з ро(з)ны(м) шрѹ(ж)є(м) во(и)не належачи(м)... приготоуи(в) шиса іако до во(и)ны з людо(м) немалы(м) могло де(и) быти члѹ(к)а ш двесте напе(р)ве(и) ѹдарили де(и) на го(с)подѹ п̄на... Сы(н) гає(в)ского (Житомир, 1605 *ЦДДАК* 11, 1, 4, 10 зв.); а потомъ, справивши то и вернувши-ся одъ церкви, ... ешче зъ большимъ людомъ и з тыми, которые по заплоткахъ въ засадце были, кгвалтовне повторе арматно на дворъ помененый нашедъши, а зобравши моцью, кгвалтомъ войтовъ — одного зъ слободы, а другого з местечка зъ слобожаны при Свѣтой Софии... онымъ розказали, абы жадныхъ повинностей и посылушенства его милости отъцу Рутъскому... не одъдавали (Київ, 1633 *КМПИ I* (дод.) 543); **людь збройный** — (*озбросна група*) загін: владыка Холмский, маючи при себе люду збройного о двѣсте человека... уехалъ до мѣста... Володимера (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР I/L*, 9);

вояки, вояцтво: И якъ ся поткаль з кро-лемъ, много люду королевского стеръ и при-

миръе взяль, съ кролемъ ся виталь гетманъ, заразы отъ Збаражъ мѣста отступиль (1636–1650 *ХЛ* 81); **людь рыцѣрскій** — вояцтво: пану Петрови... Сагайдачному, который его за универсаломъ короля... позволенемъ, а за войсковымъ розказанемъ зъ выборнымъ люду рыцѣрского полкомъ ажъ до Волоское границы провадилъ..., мовиль (поч. XVII ст. *КЛ* 90); **людь служебный** — вояки: А шни почали лю(д) слоужѣб'ный въ вбирѣ и шроужіе готовати ис похоу(д)нами из' свѣтло(м), іакъ боудоучи в ночи (XVI ст. *УЄ Трост.* 55).

8. Християни: Тотъ же, гомилии 69 до люду мовить: “не безъ причины одъ апостоловъ тоѣ постановено было, абы пры страшных тайнахъ была справована пам'ять усопшыхъ” (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 130); Іерею который маѣть завсегды за людь Бжїй шферовати зав'сегды молїтиса потреба (Львїв, 1645 *О тайн.* 168); **люд християнскій** — християни: и мира, повѣдають, штлѹчаються, а в мирскихъ злостехъ валаються а люд християнскій за поганы мають (поч. XVII ст. *Вол.В.* 81);

вірні, віруючі: А кгда са ты(ж) людь причащаѣть, хоршве то ѣсть пѣвцы спѣвають пѣснь (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 255); **людь духовный** — духовенство: людь посполитый, духовный и свѣцкїй, который о той на немъ палой екскоммуникаці албо отлученю отъ церкви вѣдали, зъ политованьемъ велцесь тому дивовали (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 470); **людь свѣцкїй** — миряни: людь посполитый, духовный и свѣцкїй, который о той на немъ палой екскоммуникаці албо отлученю отъ церкви вѣдали, зъ политованьемъ велцесь тому дивовали (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 470);

(*церковна громада*) парафіяни: а та(к) же и шщенніци к(д)ы бы наоучили лю(д)

ЛЮДЬ²

свой певне жебы тыи не ме(н)ше приробили избавителю своему. яко... слоуга що вз(л) оу пана своего $\bar{s}$ гриве(н) друугы(х) приробил (к. XVI ст. УЄ № 31, 183); А еслиж его на тотъ часъ не потреба, а колижъ вжды наболшей люду въ костелѣ на набоженствѣ бываетъ, если не тогды, а злща на спѣваной великой мши? (1603 *Пит.* 8).

Див. ще ЛЮДИ, ЛЮДИЄ.

ЛЮДЬ² ч. Лід, крига: потимъ небо(з)чика забито(г)[о] тело въ воду в поло(н)ку по(д) лю(д) свое(и) челяди и коза(ч)комъ вкинути росказа(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 201).

ЛЮДЬЦЫ *див. ЛЮДЦЫ.*

ЛЮДЫ *див. ЛЮДИ.*

ЛЮДЬ *див. ЛЮДЬ¹.*

ЛЮДЬСКИЙ *див. ЛЮДСКИЙ.*

ЛЮДЬСКІЙ *див. ЛЮДСКИЙ.*

ЛЮДЬЦСКИЙ *див. ЛЮДСКИЙ.*

ЛЮДЬИ *див. ЛЮДИЄ.*

ЛЮДЯНЬ ч. Представник інтересів суспільства: есдіс, зас(ъ)тупникъ люде(й), людя(н) (1642 *ЛС* 173).

ЛЮДАНЕ *мн.* Трудовой народ: Простіи: людане (1627 *ЛБ* 102).

ЛЮЖНЫЙ *див. ЛЮЗНЫЙ.*

ЛЮЗНИЙ *див. ЛЮЗНЫЙ.*

ЛЮЗНЫЙ, ЛОЗНЫЙ, ЛОЖНЫЙ, ЛОЗНИЙ, ЛЮЗЬНЫЙ *прикм. 1. (який стосується прошарку населення без постійних житла і роботи) декласований. ♠люди люзные (люжные, люзни, люзные) див. ЛЮДИ.*

2. *У ролі ім.* Нероба, волоцюга: иныхъ гулятьевъ, безъ службы будучих, яко лозныхъ, злща (!) гдебы збродни якие всчинали,... погрозки чинили,... на горьле карали (Варшава, 1596 *АрхЮЗР* 3/1, 131); тамъ ходила и туляласе яко люзная, и кгда до дому коли пришла, где была и о чомъ ходила, намъ не поведала, и хотяй есми пытали, поведати ни хотела (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 6/1, 450).

ЛЮЗЬНЫЙ *див. ЛЮЗНЫЙ.*

ЛЮЛКА *ж. (приладдя для куріння тютюну)* люлька: Коли бы жида або кого с таких, що любат люлки кѣрити, над такими кѣрами посадил, вбачил бы, если бы вытрвал, а богъ, мовит, любит смродовъ их слѣхати! (поч. XVII ст. *Вол.В.* 100).

ЛЮЛЯТИ *дієсл. недок.* Люляти, заколисувати: lalarro, as, сплю, люляю, аби спаль (1642 *ЛС* 249).

ЛЮНАТИКЪ, ЛЮНАТІК ч. (*хворий на лунатизм*) лунатик: Лѣнащійса: Люнатік', заходачі в' головѣ (1627 *ЛБ* 59); А иж' са оучинила на перѣдѣ змѣнка в Люнатика(х), абв в хоробѣ мѣсачной (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 144).

ЛЮНАТІК *див. ЛЮНАТИКЪ.*

ЛЮНДЫШОВЫЙ *прикм. (виготовлений із лундишу)* лундишовый: У Я(ц)ка Ме(л)ника: коня сивого,... жупановъ фале(н)дишовы(х) лазуровы(х) два,... шлыко(в) лиси(х) два лю(н)дышовы(х),... пасовъ два чи(н)кото(р) зелены(х), купленые по по(л)чва(р)та золот(г)[о] польско(г)[о] (Житомир, 1650 *ДМВН* 206).

ЛЮНСКИЙ *див. ЛУНСКИЙ.*

ЛЮНЬДЫШЬ ч. (*гатунок недорогого сукна*) люндиш: князь Романъ на том же листе своемъ емѣ вписати, постѹпѹючи врочистого платѹ грошей готовыхъ копѣ двадцать Литовскихъ и сѹкно, люньдышь и Ѳѹтро завойковое... почавши шть рокѹ семьдесят первого... аж до живота его (Мельці, 1571 *AS VII*, 405).

ЛЮНЬСКИЙ див. **ЛУНСКИЙ**.

ЛЮСТРАТОРСКИЙ прикм. (*який стосується люстрації*) люстраційний: А тые добра были люстрованые, что зараз инстикгаторъ нашъ люстрацією, которая была авторитате сейму въ року тисеча шесть сотъ петънадъцатомъ отправованая, ясне довелъ, и зъ нихъ кваръта водле ошачованя люстраторского идеть (Варшава, 1621 *ЧИОНЛ XIV-3*, 124).

ЛЮСТРАЦИЯ ж. 1. (*опис мастків з метою встановлення доходів із них*) люстрація: А тые добра были люстрованые, что зараз инстикгаторъ нашъ люстрацією, которая была авторитате сейму въ року тисеча шесть сотъ петънадъцатомъ отправованая, ясне довелъ, и зъ нихъ кваръта водле ошачованя люстраторского идеть (Варшава, 1621 *ЧИОНЛ XIV-3*, 124).

2. (*люстраційний документ*) люстрація: спра(в) ба(р)зо сила, записо(в),... побрано и кква(л)то(в)не поша(р)пано, где тежъ всобъливе привилеє ценіє, посесеє, диспозиціє(и), люстраціє, ревизыє, квити и и(н)шиє sprawy (Житомир, 1650 *ДМВН* 198).

ЛЮСТРОВАНЫЙ дієприкм. Люстрований, ревизований: А тые добра были люстрованые, что зараз инстикгаторъ нашъ люстрацією, которая была авторитате сейму въ року тисеча шесть сотъ петънадъцатомъ отправованая, ясне довелъ, и зъ нихъ кваръта водле

ошачованя люстраторского идеть (Варшава, 1621 *ЧИОНЛ XIV-3*, 124).

ЛЮСЬ¹ ч. Канат (?): И фатали люсами и га(р)тволемъ, хотєчи по(д)ле ты(х) же кома(г) приле(и)цовати, ни(ж)ли не могли, де(и), єє вде(р)жа(т), и(ж) ся люсы по(р)вали, и поплынула Буго(м) вни(з), минаючи тые па(т) кома(г) Ко(н)чиловы(х) (1566 *TU 115-116*).

ЛЮСЬ² див. **ЛЮСЬ**.

ЛЮТАРЫЯ ж. Лютеранство: Року 1516 у Полци и у великомъ князьствѣ Литовскомъ лютарыя почалась, которая и теперь триваетъ (поч. XVII ст. *КЛ* 75).

Див. ще **ЛЮТОРСТВО**.

ЛЮТЕ див. **ЛЮТЪ**.

ЛЮТЕЙ див. **ЛЮТЪЙ**.

ЛЮТЕЙШИЙ див. **ЛЮТЪЙШИЙ**.

ЛЮТЕРАНОВЕ мн. Лютерани: До чого ему помагають такъ Лютеранове, яко и Калвинистове, яко вѣрныє слуги его, учечи, же крещеніє не до конца гладить всихъ Грековъ и не даєть ласки (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 163); Въ которомъ блуде Грековъ не только Рымляне, але и Лютеранове, и Євангеликове потопляють (Вільна, 1599 *Ант.* 717); А надто вси непрыатели церкви Рымское Лютеранове и евангеликове въ томъ артыкулѣ зъ Рымляны згажаются, а Грековъ... и Русь, которые того не признавають ганять и за ересь имъ прычытають (Вільна, 1608 *Гарм.* 178).

Див. ще **ЛЮТРОВЕ**.

ЛЮТЕРСКИЙ прикм. Лютеранський: але що тоу на тоє бѣде(ш) мовити, котѳрый... гоубою люте(р)скою оучіинки гѣнишь, и живото(м) твои(м) свои проклатыи, и ш(т)ки-

ненныи ѡбычаи похвалаешъ? (поч. XVII ст. *Проп.р.* 216).

ЛЮТИЙ *див.* **ЛЮТЫЙ**¹.

ЛЮТІЙ *див.* **ЛЮТЫЙ**¹.

ЛЮТНИСТА *ч.* Лютніст. Вл. н.: Песа(х) за(т) лебка лю(т)нисты жи(д) бересте(и)ски(и) з лю(б)лина мель това(р) сво(и) ка(р) иго(л) и ины(х) дробны(х) крамны(х) рече(и) за ко(п) в̄ и м̄и (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 48 зв.).

ЛЮТНА *ж.* (*струнный щипковый музыкальный инструмент*) лютня: гўсли, арфа лю(т)-на, скрипица (1596 *ЛЗ* 40); пре(д) твєюжъ млтвенницею граль на лютни, пласаль скакаль, и веселїльса (поч. XVII ст. *Пчела* 40 зв.); Цїтра еднакъ з' лютнею при тобѣ зостанеть: И в' Наукахъ твої Гоноръ, нѣгды не ўстанет' (Київ, 1632 *Євх.* 303); А коли тамъ войдешъ до мѣста поткаешъ громадѣ зстѣпѣючихъ з вызіны, а пред нїми Арфа, и бѣбенъ, и пишалка, и лютна, а онї пророкѣють (серед. XVII ст. *Хрон.* 208 зв.).

ЛЮТО *присл.* 1. Люто, жорстоко: sa(e)uiter, люто, сверѣпо (1642 *ЛС* 359);

люто, запекло, несамовито: дїавли на дорўга(х) кѣды дѣшѣ ити маю(т), застѣпаю(т), и страшно и люто дшамъ чїнать... порывана (Київ, бл. 1619 *О обр.* 126).

2. (*невимовно тяжко, болїсно*) люто: А грѣ(ш)ни(к) є(ст), которїй ми(р)ского ща(с)-т)а са наель... нагле здохнѣти мѣси(т). для того є(ст) таа смрть лютаа. а егда щаслив(и) люто оумирає(т). где(ж) его щаста, пошло ли з ни(м), или тѣ дрѣги(м) на преле(ст) встало (п. 1596 *Вш.Кн.* 242 зв.); И тотъ образъ казалъ зламати... И за то третего рокѣ панована своєго вѣлми злѣ и страшлїве люто докона(л) живота своєго (Київ, бл. 1619 *О*

обр. 18); Не такъ єсть люто бѣснѣючимъса внѣтръ быти, іако ты(м) которыи смрѣдами грѣх(в) сѣть помазаныи (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 302).

3. *У ролї присудк. сл.* Страшно, моторошно: коли смерть какъ тать прииде(т). а бѣдемъ не готови. и не вчищени. да се слышаще приготовмоса покаание(м) ко боу. и на судѣ х(с)ве стане(м) непостыдни. про то (ж) бра(т)иа слышачи. готови боу(д)мо сотворити повеленное бгомъ. нѣ(ст) бо намъ люто (1489 *Чет.* 294 зв.).

4. *У ролї присудк. сл.* Тужно, сумно: Ѱщедраю, или сѣстраждѣ: лїтость показѣю, злитовѣса, милосѣрда показѣю, змиловѣюса, жалъ ми, люто м(и), лютѣ мнѣ з' Ѱжалє(н)ємъ когѣ (1627 *ЛБ* 143).

Див. ще ЛЮТѢ.

ЛЮТОВАНЄ *с.* Лютовання, паяння: на матерью до лютована г(рш) є... на Ѱголя до лютова(на) ѡ(т) направы све(р)длика гр(ш) а (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 3); на лютованє ли(х)-та(р) и прыста(в)кѣ зробилисмы (Там же).

ЛЮТОВАТИ *див.* **ЛИТОВАТИ**.

ЛЮТОРСТВО *с.* Те саме, що лютарья: для того папежа Левна и люто(р)ство стало, в лето бо(ж)егѣ нароже(н)иа а. ф̄ н̄в (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П/1736, 52 зв.).

ЛЮТОСТИ *мн.* Лютощі, гнїв: Oś tot Pup z bisowej wlosty Vbil żonku czerez lutosty (поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 7 зв.).

ЛЮТОСТИВЫЙ *див.* **ЛИТОСТИВЫЙ**.

ЛЮТОСТЬ *див.* **ЛЮТОСТЬ**¹.

ЛЮТОСТЬ¹, **ЛЮТОСТЬ** *ж.* 1. Лютість, жорстокість: Гидота: Брїдость: Лютость (1627

ЛБ 12); truculentia, люто(с)т(ь), сверѣпство (1642 ЛС 404).

2. Лютість, холоднеча: бо оуже зима поминоула, преваль лютости отшоль и отступиль, квѣтіе оуказалось оу нашої земли, часъ обрезава́ніа винницъ оужо естъ пришоль (поч. XVI ст. *Песн.п.* 51); Да́ ра(д)ѹе(м)са и мѣ Стлеви пролѣтіе бл̄говѣствѹющемѹ Люто(ст) же зимѣ съ та(ж)кими во́лки ѡ(т)гоня́ющемѹ (Львів, 1591 *Просф.* 70).

ЛЮТОСТЬ² *див.* ЛИТОСТЬ.

ЛЮТРОВЕ *мн.* Те саме, що лютеранове: тоу(т) же... е(ст) и проме(ж)кѹ нами немало такы(х) которіи зложили на е(д)но ста(н)не. и дрѣжать іако то аріане лютрове новокр(с)ще(н)ніци. которіи ба̄ вы(з)навають а оучи(н)кы(в) са его ѡ(т)мѣтаю(т) теды намъ с такыми не потреба мѣти е(д)ности в злы(х) справа(х) и(х) (к. XVI ст. УЄ № 31, 100); ипати(и) пописа(л) нѣакие вопросы рѣсина з лахо(м) споминаючи бы(т)но(ст) нашѹ ѹ ви(л)ни іакобы з лю(т)рами непере(с)таваючи з ними переставасмо на чо(м) са ко(ж)ды(и) шмылае(т) (Львів, 1599 *ЦЦА Лен.* 823, 3, 67, 6); тоу(т) ты(ж) хр(с)тіане естъ и проме(ж)кѹ нами не ма́ло такы(х) котрыи изложилиса ед'ностайне и дрѣжа(т). та(к) іако то римлѣне лю́трове, но́вокр(с)ще(н)ци (1645 УЄ № 32, 71).

ЛЮТЬ *див.* ЛЮТЫЙ¹.

ЛЮТЫЙ¹, ЛЮТИЙ, ЛЮТІЙ, ЛЮТЬ *прикм.* 1. (*смертельно небезпечний*) лютий: шнь в то(т) ча(с) оускочиль какъ бы левъ лютыи ис пещоры на ловъ (1489 *Чет.* 322); Ро(п)тали жидове на мовсеа и на ба̄. дла ѡбжи(р)ства. и перепѣстиль бы(л) бѣ на нѣ лютій смій. ѡ(т) которы(х) на́гле оумира́ли

(XVI ст. УЄ 29519, 44 зв.); Но страшливыи анге(л) исѣче(т) и(м) шии и имаеъ въврѣщи гдѣ лютые смѣи (к. XVI ст. *ПДПИ* 182, 107); Мно́го на́мъ е́сть подобныхъ... бестіи Базилшковы: той... е́сть та́къ люты(и), же ѡгнь ѡ(т) ѡчей: іако з' пѣца палаеъ (поч. XVII ст. *Пчела* 45 зв.); Гнѣвалиса жидове на ба̄... и(ж) та(к) длѣго мешкали въ пѣстыни. и за то препѣсти(л) на нѣ гѣ бѣ лютыи гады (Височани, 1635 УЄ № 62, 14).

2. Лютий, жорстокий, нещадный: Перешо(д)шоу ісви на шноую стороноу мора... стрѣтилиса с ни(м) два чл̄кы. которыи мали бѣси. вышо(д)ши з' гробовъ, вел'ми лютыи. такъ ажъ жад'ныи не могли миноути поуѣ(м) ты(м) (1556–1561 *ПЄ* 44); али и тѹ ѡбачишь стра́шнаа; пре(д) тобо́ю сме́рть стои́тъ, лю́тый ка́т', А по(д) тобо́ю пе́кло (Чернігів, 1646 *Перло* 125 зв.); Навѣжаеъ прав(т)ца в тѣлѣ созданнаго, из раю пресличнаго за грѣхъ вигнаннаго, Котрого д'явол лютий презь швоц былъ извѣль (I пол. XVII ст. *Рєз.* 179);

у ролі ім. лютий, -ого, жорстокий, -ого: Нехай же теды жа́денъ не пристѹпаеъ шкрѣтни(к), и лютый жа́денъ немилосердный, жа́де(н) іаки(м) ко́лвекъ спосо́бо(м) нечи́стый (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 300).

3. (*який завдає страждань, муки*) тяжкий: по сто́мъ кр̄щении. // въпаль въ недоугъ лють володимирь (1489 *Чет.* 237–237 зв.);

лютий, розпачливый: Южъ моа́ ра́дость ю(ж) прѣчь оустѹпѣеъ, Лю́таа туга́, лю́тѣ ѡбыймѣеъ (Львів, 1631 *Волк.* 21).

4. Лютий, жажливый, страшный: Зрадитъ не ѡ(д)ного роскошно́го мѹжа, дочасное добро а вѣчнаа нѹжа, Страшливого пекла шгонь негасимы(и) и лютого караніа су(д)іа справа(д)ливыв(и) (к. XVI – поч. XVII ст. *ПДПИ*

182, 109); ю(ж) такы(х) шбица(л) поустиги на оупадо(к) и(х) и на помстоу лютоую людоу своему (к. XVI ст. УЄ № 31, 192); А грѣ(ш)ни(к) є(ст), которій ми(р)ского ша(с-т)а са наель... нагле здохнѣти мѣси(т). дла того є(ст) смѣрть лютаа. а егда шасливы(и) люто оумирає(т). где(ж) его шаста, пошло ли з ни(м), или тѣ дрѣги(м) на преле(ст) встало (п. 1596 *Виш.Кн.* 242 зв.); Чѣстна смѣрть Праведныхъ, грѣшныхъ же люта (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 16); и за сіа правосѣдный сѣдїа; всѣди(т) на мѣки вѣчнїи; и на смертъ страшнѣю и лѣтѣю (Чернігів, 1646 *Перло* 150 зв.); гдї лживе трѣди(ш)са: а тѣмо правдїве лѣтѣю // мѣкѣ пострадаєшь (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 262–262 зв.).

5. (*надзвичайно несприятливий; тяжкий*) лютий: Поминѣмо, іакъ в' тїи лѣтїи временѣ правослѣвнѣю цѣркве Сѣби... всходнеи захова(л) статѣчне вѣрѣ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 167);

(*сповнений підступності, зла; безбожницький*) лютий: “Теды вѣдай, ижъ въ послѣдныя дни настануть часы лютыя, будутъ бовѣмъ чловѣкове самолюбци, сребролюбцы, надуты, горды, блюзнѣрцы”, и нижей: “маючи образъ благочестїя, а силы его отметуючися, и тыхъ отвертайся” (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 315).

6. (*надзвичайної сили вияву*) лютий: слѣги агриколаєвы. поставиша наги(х) сре(д) взера. тогды бо было врѣма зимно и ча(с) лютъ (1489 *Чет.* 144); шкна и двѣри завїало. и моро(з) лѣтїи бы(л) (Острог, 1509–1633 *Остр.л.* 130); Тамъ же оукольтагаєве є(з) замѣковы(и) на рѣси бываєть с него за рыбы лютое зимы ш єї копъ гроше(и) (1552 *ОКан.* 3. 26 зв.);

(*надзвичайної сили дії*) лютий: Не мѣжетса трѣтїзна выгнаты ш(т) ср(д)ца, ажъ лѣтїемъ лѣкарѣствомъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 73 зв.).

7. Запеклий, пристрашний: илья златозарнаа лоча. илья ясний проповѣдникъ г(с)нѣю пришествїю. илья лютыи разѣроушникъ лѣсти неприазнеи (1489 *Чет.* 236 зв.).

8. *У ролі ім.* Вл. н., ч.: вели насъ надъ лесомъ лютымъ презъ поля и пашни межы стоги кремнецкие (1546 *Ог.* 41 зв.);

вл. н., ж.: вели насъ речѣкою лютою котораа иде(т) лесомъ лютымъ (1546 *Ог.* 42);

у складі вл. н., ч.: тые помененые слѣги... //... кѣва(л)товѣне пограбили... //... 8 сеня люто(г) пшеници сѣмѣна(д)цать копъ (Винница, 1640 *ЛНБ* 5, III 4063, 32 зв., 33, 35); Иванъ Лютый (1649 *РЗВ* 34).

◇ **день лютый (лють)** — судный день: [Дай намъ днесъ хлѣба сегѣ Нб(с)ногѣ] в' Днѣ сѣй лѣтїи и страшлївыи (Чернігів, 1646 *Перло* 18); въ день лютъ избавить ихъ Господь И шпать мовить: блаженъ милѣа и даа; расмотрить словеса своа на сѣде (1577 *AS* VI, 81); а за то ты(ж) гѣ избавить его во днѣ лю(т) то є(ст) в соу(д)ный днѣ (к. XVI ст. УЄ № 31, 141).

ЛЮТЫЙ² ч. (*другий календарний місяць року*) лютий: М(с)ца лютаго на днѣ годїны .в. и г. ид. иє. слнца на нѣѣ не вказалося (Острог, 1509–1633 *Остр.л.* 126); М(с)ца феврала по гебреискѣ себа(т). просто лютыи (Острог, 1581 *Римша Хрон.* 33); дня вчорашне(го) два(д)ца(т) шо(с)то(го), м(с)ца тепе(р) идучо(го) люто(го) уже ш (з)мє(р)каню... // на ска(р)жачи(х)се... напад(ш)и... шкру(т)не... побили, пото(л)кли и посекали (Володимир, 1638 *ТУ* 308–309); року теперь идучомъ, тисеча шесть сотъ чотырдесять шостомъ, месеца Лютого пятого дня (Володимир, 1646 *АрхЮЗР* 3/1, 401).

ЛЮТЬ, ЛЮТЕ присл. 1. Люто, жорстоко: ннѣ говорю вамъ. избѣрите собѣ мужи.

мудрыє книжьники. да ва(с) люте не преда(м) м(Ѹ)камь (1489 *Чет.* 200 зв.); Вѣси(т) Іс на древь срѣдзє пригвожденный, Ѡ(т) власных' своих' сын(в) лютѣ оуязвлѣнный (Львѣв, 1631 *Волк.* 16 зв.); видѣлесь менѣ, брѣніємь грѣх(в)ни(м) шбтаженнѣю; и лютѣ мѣчимѣю (Чернігѣв, 1646 *Перло* 95);

люто, нещадно: А менѣ мно́зство грѣхѣв' лютѣ побѣж(д)ае(т) (Львѣв, 1631 *Волк.* 7 зв.); Южь моа́ радость ю(ж) прѣчь оустѣпѣеть, Лютаа туга́, лютѣ шбиймѣеть (Там же, 21).

2. У ролі присуд. сл. (невимовно тяжко) люто, гніточе: по(ч)то ми наве(л) еси тажъ-коє возыханіє (!). н(и)нѣ лютѣ мнѣ чадо мое (1489 *Чет.* 152 зв.); нынѣ лютѣ мнѣ бѣдномоу грѣшномоу. самъ свою дѣшю погоуби(х) (Там же, 360 зв.); Ѹщедраю, или състраждѣ: литость показѣю, злитѣвѣса, милосѣрда показѣю, змиловѣюса, жалѣ ми, люто м(и), лютѣ мнѣ з'Ѹжалє(н)ємь когѣ (1627 *ЛБ* 143).

Див. ще ЛЮТО.

ЛЮТЪЙ, ЛЮТЕЙ *прикм. в. ст.* Те саме, що лютѣйший у 1 знач.: о злыи скверныи оуста. аззыкѣ мерзкыи. адоу Змиино(г) полни. што сее хѣлы горшее. што сее злости лютѣе. што сего лиходѣства горшее (1489 *Чет.* 41 зв.); аззыкѣ мерзкыи. аду змиино(г) полни. што сее хулы горшее. што сее злости лютее. што сего лиходѣства горшее (Там же, 191).

Пор. ЛЮТЫЙ¹.

ЛЮТЪЙШИЙ, ЛЮТЕЙШИЙ, ЛЮТЪЙ-ШІЙ *прикм. в. ст.* 1. Лютіший, жорстокіший: Тогда [дѣаволь] ѣнѣю лютѣишѣю, и сѣптєл'нѣишѣю, во(и)нѣ на нѣю подвизае(т)ь, междѣ-сѣбнѣю враждѣ (Почаѣв, 1618 *Зерц.* 60); той шатанѣ на(д) всѣ створѣна страшнѣйшій, и

на(д) всѣхъ катѣвъ пекѣльныхъ лютѣйшій, зготованѣ въ пожрѣніє грѣшникѣвъ (Чернігѣв, 1646 *Перло* 156).

2. Затятіший, запекліший: Головнѣ(и)ши(х) еретикѣ(в)... кири(л) стѣ(и) потлѣ(м)лѣе(т), котѣрїи злѣ вѣрѣю(т) ѡ снѣ бжѣо(м)... Дрѣги(х) потлѣ(м)лѣе(т) лютѣ(и)ши(х)... тѣю ересь называе(т)ь змиѣвою иною новопронїк'лою главою (Вільна, 1596 *З.Каз.* 85 зв.).

3. Жахливіший, страшніший: вси(х) днє(х) певнѣю новинѣ принесено ми еше на(д)то люте(и)шѣю и близѣ падежа церкѣе х(с)ѣве настоѣщѣю (Новгородок, 1592 *ЛСБ* 213).

4. У ролі *прикм. найв. ст.* Найлютіший, найжорстокіший: трѣтїи [дѣаволь], въ ады-скои прѣпасти подѣ землѣю; зам'кнєны ѣко лютѣишии (Почаѣв, 1646 *Зерц.* 7 зв.).

Див. ще ЛЮТЪЙ.

ЛЮТЪЙШІЙ *див. ЛЮТЪЙШИЙ.*

ЛЮЦИДАРЪ *ч., перен.* Відображеннѣ, відзеркаленнѣ: люцида(р) то все шсѣѣти(т), а нѣкотѣрїи ихъ зовѣтъ дороги(м) камѣне(м), дорогши(и) сѣтъ нежѣ злото (серед. XVII ст. *Луц.* 523).

ЛЮЦИПЕРСКИЙ *прикм., перен. (сповне-ний надмірного властолюбства)* лудиперскїй, дѣявольскїй: и ми признаваемо, же естѣ епископѣ, во всемъ всѣмъ епископомъ равнїй... Речѣ абовѣмъ естѣ то люциперская... хотѣтїся поднести надѣ всѣ иншіи епископы, котѣрыи сѣтъ звѣздами небесными и оболѣками церковными (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 712).

ЛЮЦИПЕРЪ *див. ЛУЦИПЕРЪ.*

ЛЮЦИФЕРЪ *див. ЛУЦИПЕРЪ.*

ЛЮЦКИЙ *див. ЛЮДСКИЙ.*

ЛЯБИРИНТЬ, ЛАБИРИНТЬ ч., *перен.* (*складне, заплутане поєднання, переплетення чого-небудь*) лабіринт: А наветь... шбыватело(м) тамошьнимъ жадного роськазанія себе на то не маючи нехѣти даваль, презъ што на и(н)видию еє м(л): до ни(х) подаль, такъ тежъ и в лабири(н)та правьные ѡвель, и до шко(д) немалыхъ іако и клопотъ приправиль (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 131 зв.).

♦ **лабиринтъ пекла** — лабіринт пекла: *Ш* срѣкгаа смѣрти... Бодай бысь... До Лабиринтѣ пѣкла, страшне са достала (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 12).

ЛЯБОРОВАТИ дієсл. *недок.* Трудитися, працювати: даль пань митиашъ котрое з промыслѣ своего прыдобыль... до того и поіаь срѣбрны(и) з котрого пш рахѣ(н)кѣ прысто(и)ного вѣрного в котро(м) презъ лѣ(т) шесть лаборова(л) (Львів, 1640 *ЛСБ* 1055, 27).

ЛЯБѢНАТЬ ч., *перен.* (*основа чого-небудь*) підпора: зна(к) певны(и) есть мило(с)ти и вдіа(ч)ности проти(в)ко наука(м) которые є(с)м неда(в)но кошто(м) немалы(м) в києвѣ фѣ(н)дова(т) рачи(л) по(с)тавившы та(к) мно(г) лабѣнато(в) же такъ реку ш(т)кола вши(т)ки которыи сіа та(м) удають. Солло(д)ки(и) шво(ц) нау(к) ш(т)носія(т). Которѣю помножать и ра(з)шыра(т) (1636 *Лям. опр.* 2).

ЛЯВДУМЪ ч. 1. Ухвала, рішення: Лукашъ... А шни(с)ко... доносили и(ж) шни бѣдѣчы шбраныи шбранѣе поды(м)ного чво(р)га во(д)лугъ ла(в)дѣ(м) воево(д)ства во(л)ы(н)ско(г) на Се(и)микѣ ѡхваленого котрое та(к) зъ ча(с)ти перемыла и гумь-

ни(с)чѣ... до ска(р)бѣ рѣчи посполитое при-ве(з)ли (Луцьк, 1649 *ПИ* № 45).

2. Довіреність, доручення, уповноважен-ня: передо мѣною // Даниелемъ... Скарѣбни-комъ... іако Сѣбделе(к)гатомъ до приніа(т)іа ниже(и) меновано(и) sprawy сѣбделе(к)го-ванымъ ш(т)... Пана Крышѣтофа... //... по-даль... Лявдѣмъ (Житомир, 1650 *ПВКРДА* II-3, 40–41–42); Лявдѣмъ де сѣкѣритате ш(д) Ихъ Милостей Пановъ Шбывателовъ Вое-во(д)ства Києвскаго (Там же, 40).

ЛЯВРЪ, ЛАВРЪ ч. 1. (*Laugus L.*) лавр: Вѣтеръ выворѣчаєть древа высокіи: Тополь ѡказалыи, дѣбы трвалыи, Циприсы пахнѣ-чійи... Лавры квітнѣчійи (поч. XVII ст. *Пчела* 57); *baccalia*, а(е), зеленічіє зелиє, ля(в)рѣ древо (1642 *ЛС* 99).

2. *Перен.* (*символ слави*) лавр: Корѣны з' Лавровъ нехай Вѣють Могилы, Всѣ, всѣ, котрыє сердѣчне хотѣли, Відѣть в' Сі-ѡнскихъ Софію Сѣборахъ, В' пресвѣтлыхъ Хѣра(х) (Київ, 1633 *Евфон.* 308); Лавромъ твоєй оздѣбы, шбочаєть скрѣнѣ Своі: кгда ѣжъ та віди(т) на столѣчно(м) Ѡрѣнѣ (Львів, 1642 *Бут.* 6);

(*символ чистоти*) лавр: ш прѣ(с)таа пѣн-но... //... была(с) завше чістое шное древо лаврѣ (бо(з)ское древо) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 61 зв.).

ЛЯГАТЬ *див.* **ЛЕГАТЬ**¹.

ЛЯДА, ЛАДА *займ.* 1. Будь-який, вся-кий, перший-ліпший: которые закладають фундаментъ дому своего... которого леда вода, ляда вѣтръ, то есть ляда небезпечен-ство... дотокнувшыися швалити можетъ (1603 *Пит.* 94); Не є(ст) бовѣ(м) рѣчъ подобнаа

абы чрево сытоє и штылоє мѣло ѳзнати що є(ст) дѣо(в)ного члѣвк: анѣ рѣчь го(д)наа, абы то(и) коуцитиса мѣль на потѣжнѣиши проти(в)ники, которого лада проти(в)но(ст) звооє (серед. XVII ст. *Кас.* 70).

2. Абиякий, неважливий, неістотний: велики(и) зна(к) непо(в)сте(ж)ливо(с)ти мѣти жо(н) много заразомь... которыи ш(д)ну жону лада с причины покинувши другую по(и)му(т) такіи ма(л)женьства срого заказаны и на таки(х) беседа(х) смра(м) це(р)ковнымь бивати не годитса (II пол. XVI ст. *КА* 508, на полях); много тепе(р) єсть и ста(р)ши(х) ѳ на(с), которыє лада причинѣ да(в)ши во(н) з мона(с)тыра высылаю(т). где (ж) мѣ са дѣти (Скит, 1633 *ЛСБ* 520); не лада — неабиякий, великий: хто(ж) причиноу? свѣта того штоучнаа шшоуканіна? не лада ми богацтво (поч. XVII ст. *Проп.р.* 234).

Див. ще ЛЕДА.

ЛЯДАКТО *займ.* Будь-хто, хто-небудь, перший-ліпший: и частокротъ того бывало, же упившися, то мене ляда кому продасть и в неволю подасть (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 8/III, 578).

Див. ще ЛЕДАХТО.

ЛЯДАЯКО *присл.* 1. Без наслідків, даремно, так: В чо(м) Вм̄ зъ пови(н)ности своє(и) то(г) Влаха ѳпомните, абы и боа(з)нь божью пере(д) собою ме(л) и то ѳважи(л) же лада-яко тоє sprawy зоста(в)ля(т) не бѣдѣ, аж до вста(т)не(г) сконьче(н)іа sprawy (Гологори, 1605 *ЛСБ* 398).

2. Нерозсудливо, бездумно, абияк: малженокъ мой... справовал, позычал, куповаль лядаяко то то, то ово, аж и до того пришло, же и у пана Ивана... утчима моего... на двѣсти золотых полских узял (Володимир, 1622 *АрхЮЗР* 8/III, 582).

ЛЯДАЯКЪ *присл.* Так-сяк, будь-як, абияк: таа сха(д)зка ладааякъ зпо(л)нѣла, частю не маючи мѣсца... а ча(с)тю не маючи прито(м)ного влагалища (Львів, 1635 *ЛСБ* 1043, 43 зв.).

ЛЯДВИЯ, ЛАДВІА *мн.* Стегна: ла(д)віа, клѣбы (1596 *ЛЗ* 55); lumbus, lumbul(us), ля(д)-вия, чре(с)ла, чре(с)лица (1642 *ЛС* 258).

Див. ще ЛАДВИ.

ЛЯДЗКИЙ *див.* ЛЯДСКИЙ.

ЛЯДЗЬКИЙ *див.* ЛЯДСКИЙ.

ЛЯДКИРА *ж.* Штраф, гривна (?): теды девки мои зпознавши овечку свою межи овечками еи, почали нять, а пастух еи дочкам моим тоє овечки поймати не дав: “заплати теды мнѣ лядкиру, бо я вже тую овечку шест дней пасу” (Бориспіль, 1614 *АБМУ* 7).

ЛЯДСКИЙ, ЛЯДЗКИЙ, ЛЯДЗЬКИЙ, ЛЯДСКІЙ, ЛЯДЬСКИЙ, ЛЯЦКИЙ, ЛАДЗЬКИЙ, ЛАЦКИЙ *прикм.* 1. (*який стосується поляків*) лясский, польський: блаженный Мелетие... иж сам языка лядскаго не знал, вывѣдатися, что в той книжицѣ писано будет, ничего не могл (1608–1609 *Виш.Зач.* 208); Тамъ были повны ставки и болота труповъ лядзкихъ (1636–1650 *ХЛ* 80); дома шляхецькие и католицькие вылупивши, плондровали и без милосердя, тые слова што разъ з натрасаня мовечы: “нехай и паметька лядьская не будеть”, шкодыли (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 395).

2. (*який належить полякам*) лясский, польський: и не моглѣ тѣрпѣти на шдинонь мѣстѣ. пробѣгль ла(д)скоую землю. гони(м) гнѣвомъ бѣии(м). прибѣгль оу поустьгынню. межи чехи. и лахи (1489 *Чет.* 248 зв.); Выд-тудъ и(з)вѣдуйме, чомъ не приходитъ право

нѣ изъ Ерусалима, нѣ изъ Рима, нѣ изъ даржавы греческой... нѣ изъ ляцкой землѣ (XVI ст. *НС* 151); домовъ вместе кромѣ церкве(и) а шпиталевъ рѣскихъ ла(ц)ки(х) а врьма(н)скихъ поль пата ста (1552 *ОКЗ* 42); Моли(м)... моего посланьца съ любовию прїимѣте и (в) мое(м) сестре(н)ци демитріи ра(ч)те емѣ извѣстїти. где бѣдетъ водвори́атиса въ тоє время или на москвѣ или въ лядзько(и) земли (Афон, 1614 *ЛСБ* 446, 1 зв.); козаки... по(д)-ѣхавши по(д) ла(д)скій шбо(з)... конѣ заимли, же небожата ляхи... мѣсли пѣхотою ходити (серед. XVII ст. *ЛЛ* 75).

3. (який стосується римо-католицького обряду) ляський, лагинський: въ свато ладзькое робили два помо(ч)ники (Львів, 1633 *ЛСБ* 1054, 5).

Див. ще ЛЯХОВЫЙ.

ЛЯДСКІЙ *див. ЛЯДСКИЙ.*

ЛЯДУНОКЪ *див. ЛАДУНОКЪ.*

ЛЯДЪСКИЙ *див. ЛЯДСКИЙ.*

ЛЯЗНЯ *див. ЛАЗНЯ.*

ЛЯЗУРЕВЫЙ *див. ЛАЗУРОВЫЙ.*

ЛЯЗУРОВЫЙ *див. ЛАЗУРОВЫЙ.*

ЛЯКАНЬЄ *с.* Ляк, переляк: Кгды лысканье Бозства страшное их обняло: Теды льяканье ся окрутное, их зняло (Львів, 1630 *Траг.п.* 177).

ЛЯКАТИСЯ, ЛЕКАТИСЕ, ЛЕКАТИСА, ЛАКАТИСЯ, ЛАКАТИСА *дієсл. недок.* (кого, чого) (*відчувати страх перед ким-, чим-небудь*) лякати́ся, боя́тися: Нехай са лакаю(т) тїи(и) сна бжїа котры(и) са его запрѣли (XVI ст. *УЄ* № 29519, 51 зв.); Новинами не забавам Вашей Милости, шдно то, иж се

сезде и поветра не лекают и в заветроных мѣстцах соймаки полем мѣти хотат, абы вже з нами доконали того звязкѣ и приазни братское (Варшава, 1568 *АС VII*, 307); Голосѣ са егѣ якъ грѣмѣ лакаючи: Пязыкѣ, якъ лысканю, не стерпѣваючи (Львів, 1616 *Бер.В.* 89); *Образно:* іако сынѣ бжїи правдїве по(з)наваны(и) бывае(т), зем(л)а са лакаесть, шпѣкы са падаю(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 298 зв.); Чого ся и Ангеловѣ чины лякають: И Трисактїонѣ тылко съ страхомѣ спѣвають (Львів, 1630 *Траг.п.* 169); Слѣхай Израїлю нехай же са не лекаесть ср(д)це ва́ше, не бойте са не оустѣпѣ(и)те, ани са ихъ страхайте (серед. XVII ст. *Хрон.* 154 зв.).

ЛЯКЛИВИЙ, ЛАКЛИВЫЙ *прикм.* 1. Лякливий, лячний: Есть абѣвѣмъ опрѣснокъ... которого то опрѣснока не завше... росказаль Бгѣ Жидѣмъ оуживати, и то на паматкѣ... неволѣ ихъ... и лаклівого в¹ страхѣ выста (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 269).

2. Боягузливий, боязкий: Малодѣ(ш)ны(и): Лаклівы(и), боа(з)лівы(и) (1627 *ЛБ* 62); Аде, чемѣ еси такъ барзо боазливий? Не бачишь передь собою войска? А такъ лакливий! (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 19); То повѣдавши придадѣтъ шстато(к) и рекѣтъ дѣ людѣ: который есть члѣвкѣ боазлівый и ср(д)ца лаклівагѣ, нехай їдетъ и ворѣтитса дѣ дѣмѣ своегоѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 155).

ЛЯМЕНТОВАТИ, ЛАМЕНТОВАТИ *дієсл. недок.* 1. Голосити, лементувати: Перестанѣ южѣ Малжѣнко мѣя ламентовати, И слѣ(з) тїхъ бѣльше надо мѣною выливати (Київ, 1622 *Сак.В.* 47 зв.); тепе(р) маешѣ веселїшьса, тепе(р) та(н)цоуе(ш), по годїнѣ по днї, але(т) плачешѣ, але ламентоуешѣ (поч. XVII ст.

Проп.р. 234); Рыдаю: Ламентѹю, рѣвно плачѹ, хлипаю, вѣсклицаю (1627 *ЛБ* 110); яко вымъ плачемъ заволають [грѣшники] ревѹчи, и плачѹчи, и ламентѹючи, // и бючи, порвани бѣдѹть мѹчитиса горко, на вѣкѹиысти лѣта (Львѣв, 1642 *Час.Слово* 271–271 зв.).

2. (кого) (*розпачливо кликати на допомогу*) волати: Аза не покрушыла matka безъ личбы заслоны с паучыны зробленые, ляментуючы васъ сыновъ выродныхъ? (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 271).

ЛЯМЕНТЬ, ЛАМЕНТЬ, ЛАМЕНТЬ ч.

1. (*розпачливый крик*) лемент: ѡ ѡк широкѣй ѡ по(д)лости лю(д)ской плачливый ламентъ. и ѡ(к) великѣе чоловѣчее мѣзѣрности оуказ(н)а (Острог, 1607 *Лѣк.* 120).

2. Ридання, голосіння: Якъ matka жалемъ барзо будучи знята: И на Ляментъ срокѣй по сыну завзята (Львѣв, 1630 *Траг.п.* 167); Тогдѣ бѣылъ в мѣсте великѣй плачь и ламентъ по дѣтка(х) своѣхъ ѡ(т) матокъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 25).

3. Розпач, відчай: Часъ, Мѣзо, жалость вѣршывъ смѣтныхъ ѡ(т)мѣнѣти, Часъ зъ ламентѹ весѣлѣе ижъ тежъ оучинѣти (Киѣв, 1632 *Євх.* 301).

4. (*элемент похоронного обряду*) голосіння, плач: Посвѣдчаѣ(т) писмо... ѡкъ цѣрки Ісраїлскѣи чотѣри дни въ рокъ схѣдачиса плачь и ламентъ ѡ(т)правовали по цѣрце... Галаадчика (Киѣв, 1625 *Коп.Ом.* 149); Споранкѹ бовѣмъ вѣкѹ мое(г) ламентъ чиниле(м) по братѹ, в полоудню по малжо(н)цѣ своѣей (Острог, 1603 *Лям.Остр.* 23); Івсѣа... //... раненый ѡ(т) стрельцовъ ѹмеръ є(ст) и принесли єгѡ, и плакаль вѣсь людѣ, а набѣлшеи Іеремѣа которѡгѡ всѣ спѣваки и спѣвачки ѡжъ по сей днѣ ламенты... повторають, и

ѡкъ бы правомъ вошло во Ізраїлю, ѡто написано въ ламентацѣяхъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 350–350 зв.).

5. (*жанр давньої української поезії*) лемент, плач: Ляментъ на погребѣ вѣчнои памѣати блгородного и побѣжного Григорѣа Желиборьского (Львѣв, 1615 *Лям.Жел.* 2).

ЛЯМПА, ЛАМПА, ЛЯМЪПА, ЛАМПА

ж. 1. (*прилад для освітлення*) лампа: далє(м) за ла(м)пы кѣ и за дрѹты гро(ш) па(т)дєса(т) (Львѣв, 1616 *ЛСБ* 1047, 6); въпосродѣ церкве ставлений былъ столъ, на немъ евангелѣа святыи, и крестъ, и свѣчки, и лампы (Киѣв, 1621 *Коп.Пал.* 699); Свѣтилникъ: Походнѣа, ла(м)па, каганє(ц), и лѣхтаръ высѡкѣй (1627 *ЛБ* 112); была тежъ при том и лямпѣа великая серебряная (Володимир, 1631 *АрхЮЗР* 1/VI, 625); 4 кади(л)ница зъ ѡ(д)ливанымъ вє(р)хомъ... всѣа сама в собѣ... на кш(т)а(л)тѣ ла(м)пы зробрена (!) (Львѣв, 1637 *Инв.Усп.* 8); при томже костеле на розныхъ мєстцахъ, а меновите: орнаты, капы... лихтарє мосяжные великие до поставниковъ, лампы мосяжные... позакопывал и поховал (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 269); *У порівн.*: ѹрад) па(с)ты(р)ски(и) приподоба(н) є(ст) лихтарѡви дла того и(ж) має(т) светити перє(д) лю(д)ми ѡкъ ла(м)па (XVI ст. *КАЗ* 597).

2. *Перен. (той, хто є носѣм правди, добра, освіти)* свѣточ: Абовѣмъ Юно въ Ємпѣрѹ злоцѣстымъ, Южъ запалила прѡменемъ огнѣстымъ Лампѹ нѡвѹю; Словѣнского Двѡрѹ; Изъ Желиборѹ (Львѣв, 1642 *Бут.* 8 зв.).

3. *Перен. (вияв Божѡї благодатѣ)* свѣтло, сѣйво: такъ ма бжѣ мѡй грѣхы заслѣпили, же нѣчѡго не вижоу згѡла: боу(д) тєды воже(м) мѡимъ, дшѹ мою лѣски твоєи ла(м)поу вєвѣти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 189 зв.).

4. *Перен.* Чеснота, добротність: Яко тежъ и о десяти дѣвахъ оныхъ прикладне познаваемо: толко што едно олюю для горѣня лампъ своихъ въ начиняхъ своихъ, то есть въ тѣлѣ мѣшкаючимъ милосердіемъ до нищихъ, не просвѣтились въ добродѣйствѣ своемъ, затворилися двери облюбенцовые, и не розказуетъ имъ (1603 *Пит.* 54).

5. *Перен.* Жага, пристрасть: бо есть силна яко смерть милость, а твердо яко пекло желаніе, лампы ея // яко лампы пламенныя а огнениы (поч. XVI ст. *Песн.п.* 56–57).

ЛЯМПАДА *див.* ЛАМПАДА.

ЛЯМПАРТ *див.* ЛЕМПАРТЬ.

ЛЯМУЗЪ *див.* ЛЯМУСЪ.

ЛЯМУСЪ, ЛЯМУЗЪ *ч.* Мурована споруда для зберігання речей: тые то насланцы... //... тотъ домъ протесѣющаго зо всѣмъ бѣдованьемъ з светлицами Комнатами комодами з ламѣсомъ и зо всимъ збюро(м)... квалътовне взяли и до деръжана Єго м(л) всагнѣли (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 103–103 зв.); взято шкатѣлѣ в ламѣсе бѣдѣчю в которо(и) было в золоте Самошь, и серебре и въ иньшо(и) монете добро(и) готовыми пнзми золотыхъ шестьдесѣать тисече(и) (Там же, 104); маетность всю рухомую, въ замку будучу, изъ коморѣ, изъ лямузовѣ, съпжарней побрала, полупили (Житомир, 1638 *АрхЮЗР* 3/1, 380).

ЛЯМЪПА *див.* ЛЯМПА.

ЛАНТВОЙТЬ *див.* ЛАНТВОЙТЬ.

ЛЯХ *див.* ЛЯХЪ.

ЛЯХАНКА *ж.* Миса: две ляханки мѣденыхъ... а двои боты сафяновыхъ (Луцьк, 1563 *РЕА* II, 127).

ЛЯХОВЫЙ, ЛАХОВЪ *прикм.* Ляський, польський: Панцереѣ деветнадцать. Зброя ляхова зуполная (Київ, 1554 *КМПП* I (дод.), 13); не бойтеса для того лаха. але оубо(и)теса лахова творца. которій на лаховѣ и насѣ всѣхъ дшїи в свое(и) // грѣсти дръжи(т) (п. 1596 *Виш.Кн.* 259–259 зв.).

Див. ще ЛЯДСКИЙ.

ЛЯХЪ, ЛЕХЪ, ЛАХЪ, ЛЯХ, ЛАХЪ *ч.*

1. Лях, поляк: и не могль тѣрпѣти на шдиномъ мѣстѣ. пробѣглъ лѣ(д)скоую землю. гони(м) гнѣвомъ бжїи(м). пробѣглъ оу поустьиню. межи чехи. и лахи (1489 *Чет.* 248 зв.); Били намъ челомъ войтъ... и бурмистры, радцы, и вси мещане володимерскіе, Ляхове и Русь (Краків, 1509 *АрхЮЗР* 5/1, 29); лахове наро(д) на(ш) в мѣстѣ се(м) пѣ(с)тоша(т) не допѣщаючи ш(б)ходо(в) мѣ(с)цки(х) анѣ реме(с)ль робити анѣ ѣ(ч)не(в) рѣ(с)ки(х) ѣчи(т)и (Львів, 1599 *ЦДДА Лен.* 823, 3, 67, б зв.); которые листы сами ляхи познѣмали, абы ихъ не освѣдчано (бл. 1626 *Кир.Н.* 12); тамже оные пьяные будучи и взявъши то собе за якуюсь уразу, же их поминоваль, крикнули: “он лях едетъ! биймо его поганского сына” (1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 531); **страхи на ляхи** *див.* СТРАХЪ.

2. *Лише у мн. ляхи.* (польський народ) ляхи, поляки: Иначеѣ не довѣдаешься, только аж з Крещїи приняли вѣру христіанскую уперед нѣжли ляхове з Нѣмецѣ рымскую двайцѣтьма и пятьма лѣты (Львів, 1605–1606 *Перест.* 25);

Річ Посполита, Польша: еднакъ же // лахи хотѣли ве(р)хъ мати на(д) Москвою, почали и(х) зневажати (серед. XVII ст. *ЛЛ* 165–166).

3. *Лише у мн. ляхи.* Польське вїйсько: Того жь року на козаки пошли ляхи на Украину

и побили козаковъ пудъ Кумейками (1636–1650 *ХЛ* 78); $\overline{\text{ахкс}}$ ге(т)ма(н) коне(ц)по(л)-скій ходиль за козаками... и ге(т)мана да(л) и(м) дороше(н)ка: Завѣль бы(л) лахшвъ хороше(н)ко, але не хотѣль быти мусѣли быса были просити (серед. XVII ст. *ЛЛ* 167); *Во skoro stali Liachi podle Plawli, zaraz postroczili Chmelnitziki, ordyncziki, obuz zatoczili* (1648 *П. про пор.* 201).

4. Вл. н.: [мышчане...] $\overline{\text{W}}$ (н)дреець бе(з)-мѣка... $\overline{\text{шмеля}}$ (н) воротникъ... ла(х) станицлавь (1552 *ОВин.З.* 137); $\overline{\text{w}}$ (т) мосоха па(т)-риа(р)ха... ше(с)то(г) $\overline{\text{сна}}$ ... пото(м)ко(в) рѣса леха чеха вси(и) рѣсаці полаці мо(с)-ква бу(л)гарове... словес(н)ского язика по(д) нѣомь ѣживаю(т) (1582 *Кр.Стр.* 90); [а за по(д)даны(х)...] старыи га(в)рило... ста(с)ла(х), федо(р) бо(н)да(р) (Житомир, 1609 *ЦДИАК* 11, 1, 5, 19); Павло Ляхъ (1649 *РЗВ* 174).

ЛЯЦКИЙ *див.* **ЛЯДСКИЙ**.

ЛЯЧИ *див.* **ЛЪГТИ**.

ЛА *виг.* Звуконаслідування, що виражає плескання в долоні: *Applandendi* то, то, то, ла, ла (1645 *Уж.* 74).

ЛАБИРИНТЬ *див.* **ЛЯБИРИНТЬ**.

ЛАВРОВЪ *прикм., перен.* (який стосується лаврового вінка як символу слави) лавровий: И вы, котѣрыхъ вѣ моци естъ Бобкѣво Древо, триѣмфѣ данное Лаврѣво; Вѣнець оуплетши, дайте мѣ дла славы: Дѣховной справы (Львів, 1642 *Бут.* 7).

ЛАВРЪ *див.* **ЛЯВРЪ**.

ЛАГУНЪ *ч.* Посудина для рідини: А кгда ѣловы шные на Сѣпо(и) староста едеть... да-

ти $\overline{\text{w}}$ (в)са поль $\overline{\text{w}}$ смака... за лагѣнъ медѣ $\overline{\text{ѣ}}$ гр(ш) (1552 *ОКан.З.* 24 зв.).

ЛАДА *див.* **ЛЯДА**.

ЛАДАЩО *займ.* Казна-що: и прото мови(л) и(м) и(ж) бы вѣрили оу единого $\overline{\text{сна}}$ бѣіа, а(ч) не ме(н)ше е(ст) таковы(х) тепе(р) и(ж) оу ладашо вѣра(т). оу чары оу воро(ж)-ки... лѣпше нѣ(ж)ли в $\overline{\text{сна}}$ бѣіа (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 82 зв.).

Див. ще **ЛЕДАЩО**.

ЛАДВИ *мн.* Стегна: Ладвіа: Клѣбы, ладви, бедра (1627 *ЛБ* 61); Чресло, Ладвіа: Бѣкъ межи костами. Бедро: Ладви (Там же, 157); іаковъ пре(з) цалоуоу нѣчь зѣ $\overline{\text{агг}}$ лв(м)... запасы хѣдачи, $\overline{\text{w}}$ (т) $\overline{\text{агг}}$ ла былъ в ладва(х) $\overline{\text{w}}$ браженѣный, звита(ж)ство еднѣкъ $\overline{\text{w}}$ (т)нюсь (поч. XVII ст. *Проп.р.* 119); $\overline{\text{w}}$ (н) пре(з) но(ч) цѣлоуоу зѣ іаков $\overline{\text{w}}$ (м)... боро(л)са и его в ладва(х) $\overline{\text{w}}$ брази(л) (Там же, 285).

Див. ще **ЛЯДВИЯ**.

ЛАДВИНЫ *мн.* Нутроці: Йтра, еже е(ст), рѣры(ч)ки, ла(д)вины (1627 *ЛБ* 161).

ЛАДВІА *див.* **ЛЯДВИЯ**.

ЛАДЗЪКИЙ *див.* **ЛЯДСКИЙ**.

ЛАДИЩЕ *с.* Те саме, що ладо: и дал... емѣ тое имѣне Головин зо всеми слѣгами пѣтными и людми таглыми... // и з леси и гаи, з лады и ладици и з хворостники (Краків, 1507 *AS* III, 39–40).

ЛАДО *с.* (необроблювана ділянка землі, поросла травою і чагарниками) пустище: и дал... емѣ тое имѣне Головин зо всеми слѣгами пѣтными и людми таглыми... // и з леси и гаи, з лады и ладици и з хворостни-

ки (Краків, 1507 *AS* III, 39–40); Маєть шн тыє двѣ части в... имѣньахъ держати со всеми людми... и с хворосты и з лады и з заросльми (Краків, 1518 *AS* III, 169).

Див. ще **ЛАДИЩЕ**.

ЛАДОАКИЙ *займ.* Казна-який: Хваленаа є(ст) ре(ч) чл̄кови дх̄вномѣ рѣ(д)ко з дѣмѣ выходити стеречиса быти на ладоаки(х) мѣ(ст)-ца(х) видѣны(м) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 20).

ЛАДРЬ *ч.* (*міра довжини*) сажень: на(и)-перве(и) горди(и) тєсла поведи(л) и(ж) в то(т) ча(с) каплина дерева кома(ж)но(г) па(т) ла(в) три ла(д)ра чоторы (!) шшѣвы згинули (Володимир, 1567 *ЦДДАК* 28, 1, 2, 69).

ЛАЗУРЬ *ч.* (*Laserpitium L.*) (*рослина родини зонтичних*) стародуб: тыи тѣ оужѣве живилиса перцемъ и лазѣромъ, бо се тамъ тоє родило (серед. XVII ст. *Хрон.* 461 зв.).

ЛАКАТИ *дієсл. недок.* (кого) (*вселяти страх, занепокоєння*) лякати: А гро(м) и страши(т) и кропи(т). кропи(т) ти пре(з) шболѣкы, а страши(т) и лакаєть пре(з) гѣло(с) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 121).

ЛАКАТИСЯ *див.* **ЛЯКАТИСЯ**.

ЛАКЛИВЫЙ *див.* **ЛЯКЛИВИЙ**.

ЛАКРЫЩЕЯ *ж.* (*Glycyrrhiza L.*) (*багаторічна рослина родини бобових*) локриця: Ниса(н) пу(р)чинь... мель... това(р) сво(и)... врехо(в) ѣ фасце тисаче(и) к̄... а пе(р)никовъ и лакрыщєи за копу а̄ (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 23 зв.).

ЛАКСУЮЧИЙ *дієпримк.* у ролі *примк.* (*який викликає пронос*) проносний: Такеже и вѣ напоахъ лаѣуючихъ барзо пристѣйне

// и гѣже тогѣ мѣшаю(т), а тѣ дла рѣзности квѣтѣ(в), зѣ котѣры(х) беретъса, розмаитѣю и дивнѣйшѣю ты(ж) маєть іакѣвость (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 184–185).

ЛАКЪ *ч.* Жереб, жеребок: Чары или лѣчбы: кѣби, или // игры дивы твѣращєа: бѣсни звагѣмыа, лаки, и шахмѣты имѣти дѣса встанєши: ниже квннаго оурыстанѣа зри (Львѣв, 1642 *Жел.П.* 2 зв.–3).

ЛАМЕНТАЦЫЯ *ж.* (*пісні із книги “Плач Єремії”, які виконувалися в католицькому храмі під час Страсного Тижня*) ляментация: Івсѣа... //... рѣненый ш(т) стрельцѣвъ ѣмеръ є(ст) и принєсли єгѣ, и плакаль весь людъ, а набѣлшеи Іеремѣа котѣрогѣ вси спѣваки и спѣвачки аѣж по сєй днѣ ламенты... повторають, и іакѣ бы правѣмъ вошло во Ізраїлю, што написано вѣ ламентѣацыахъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 350–350 зв.).

ЛАМЕНТЛИВЕ *присл.* (*лєметуючи, голосячи*) розпачливо: Чистаа Панно,... Ты скрѣхѣ Ср(д)цѣ моємѣ ра(ч) дѣти. Бымѣ та(ж)-ко стогналѣ, плака(л) ламентливе, Смѣтныи пѣсни спѣвалѣ жалосливе (Львѣв, 1631 *Волк.* 16 зв.).

ЛАМЕНТОВАТИ *див.* **ЛЯМЕНТОВАТИ**.

ЛАМЕНТЬ *див.* **ЛЯМЕНТЬ**.

ЛАМПА *див.* **ЛЯМПА**.

ЛАННЫЙ *примк.* (*виготовлений із льону*) лянний, лянний: сѣкнѣ они ни єдіной не шїю(т) ланнѣными нитьми. то(л)ко конѣпльными, прєто свой нити // кравцю(м) даваю(т) (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 94–94 зв.).

Див. ще **ИЛНЯНЫЙ, ЛНЯНЫЙ**.

ЛАННЫЙ дієприкм. 1. У ролі прикм. Роз'єднаний, розділений: ланое мѳре которое нѳколись на че(ст) бѳ оучини(л) мойсей, тоє межи инши(ми) штоуками мѳло іакобы што(с) ѳсобливого, же двоакый в не(м) быль порадок(к) стрефѳ выгыблованы(х) (поч. XVIIст. *Проп.р.* 246).

2. У ролі ім. (литий металевий виріб) литво: Скажи ми ѳ найвѳрнѳйшій бжїй слоуго. що заказѳешѳ, чинишѳ, що с(т)рофѳешѳ тоє росказѳешѳ; которій становишѳ // не боудешѳ чинити ани рѳзаного ани лано(г): выливѳешѳ и вырѳзѳешѳ оужа (поч. XVIIст. *Проп.р.* 132 зв.–133).

ЛАС ч. (велика площа землі, заросла деревами і кущами) ліс: хотарѳ... монастирѳ... до краа дрѳгои бахни, на бѳкъ знаменан, близ нѳтѳ... чрас полѳнѳ и чрас лас, до полѳни березових (Сучава, 1503 *Cost.S.* 260).

Див. ще ЛѳСѳ.

ЛАСКЪ ч. Ляск, ляскання: а тѳкъ дѳжеє было пошїйковѳна ѳ(т) пастїй, же ажѳ з ласкоу ѳного смѳ(х) быль. а тоє выстроєвали жолнѳре, не з росказѳна пилѳтова, але жидо(м) спросниковоє хотачиса ты(м) залецити (поч. XVIIст. *Проп.р.* 100 зв.).

ЛАТАРНЯ див. ЛИТАРНЯ.

ЛАТИ дієсл. недок. Лити, вливати: а богѳч' немилосерд' бѳдѳчи и неѳжить, и ѳка, лѳскавого оубѳгомѳ, не ѳказѳль... // все в' своеє черево іакъ в' прѳпасть гѳрловымъ рыншѳтокомъ ткѳль и лал' (Київ, 1637 *УС Кал.* 599).

Див. ще ЛИТИ.

ЛАХОВИТИНЪ ч. Лях, поляк: лахове наро(д) на(ш) в мѳстѳ се(м) пѳ(с)тоша(т) недопѳщаючи ѳ(б)ходо(в) мѳ(с)цки(х)... показѳючи рѳси привилѳа которые и(м) и(х) Лво(в)чи(к) лаховити(н) димиде(ц)ки(и) золо(т)нико(в) дѳхни(н) сы(н) проти(в) рѳси зра(д)ливе имене(м) кроле(в)ски(м) пишѳчи выда(л) за што го(р)ло своеє страти(л) ѳ ви(л)ни (Львів, 1599 *ЦДДА Лен.* 823, 3, 67, 6 зв.).

Див. ще ЛЯХЪ.

ЛАХОВИЦА ж. Ляшка, полька: Мнѳ то годитса речи рѳси: що са поженили з лаховицами, и за то богѳ карает их (поч. XVIIст. *Вол.В.* 81); Скоро едно бѳдный рѳсин лаховицѳ возмет, то зараз до Римѳ ѳт вѳрних ѳтстѳпивше, праве згинет (Там же, 82).

Див. ще ЛАХОВКА.

ЛАХОВКА ж. Те саме, що лаховица: тоже нынѳ чинат вторые моавитанки сыном рѳским лаховки и той же нынѳ гнѳв божий постиг рѳси за тоє, як тогды жидовѳ, и выдал их тым же ляхом в неволю, що и землю их посѳли (поч. XVIIст. *Вол.В.* 82).

ЛАХОВЪ див. ЛЯХОВЫЙ.

ЛАХЪ див. ЛЯХЪ.

ЛАЦКИЙ див. ЛЯДСКИЙ.

ЛАЧИ див. ЛѳГТИ.

**СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII ст.**

Випуск 16

Л

Затверджено до друку вченою радою Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича
НАН України

Підписано до друку

**Відгуки та побажання
просимо надсилати на адресу:
Відділ української мови
Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України
вул. Козельницька, 4
79026 Львів–26
УКРАЇНА**

Поліграфічний центр
Видавництва Національного університету "Львівська політехніка"
вул. Ф.Колесси, 2
Львів 79000